ปัญหาขัดข้อง

จาก

หนังสือวชิรญาณ

O89.95911
ป 525
ฉ. 1

กรมศิลปากร
พิมพ์เผยแพร่พุทธศักราช ๒๕๔๙

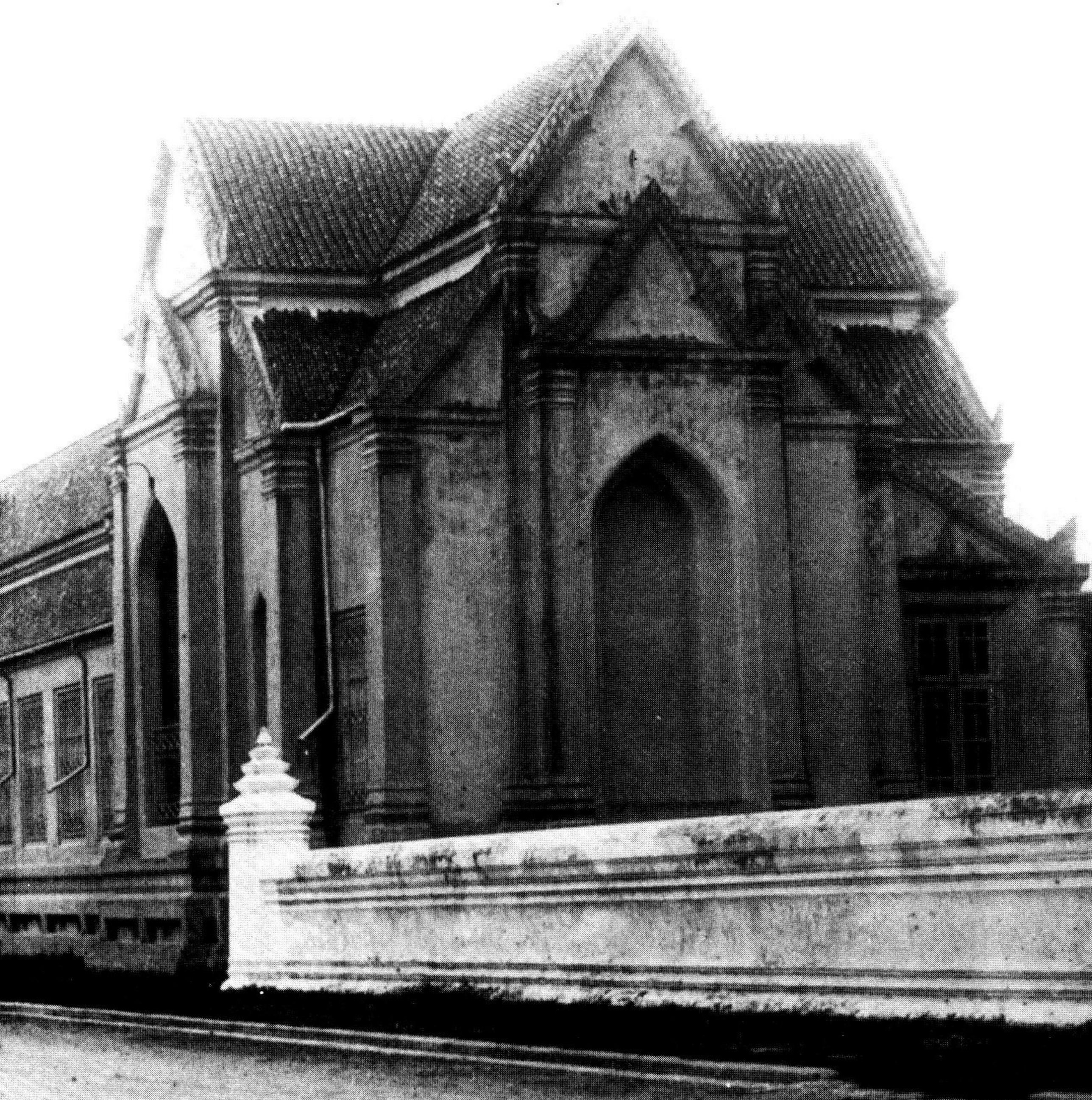

ห้องสมุด กรมศิลปากร วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์

ปัญหาขัดข้อง

จาก

หนังสือวชิรญาณ

กรมศิลปากร
พิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๔๙

ปัญหาขัดข้องจากหนังสือวชิรญาณ

กรมศิลปากรพิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๔๙ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

เลขมาตรฐานหนังสือ

ISBN 974 - 9528 - 45 - X

ที่ปรึกษา :

นายอารักษ์ สังหิตกุล	อธิบดีกรมศิลปากร
นางสมศรี เอี่ยมธรรม	รองอธิบดีกรมศิลปากร
นายบวรเวท รุ่งรุจี	ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
นายบุญเตือน ศรีวรพจน์	หัวหน้ากลุ่มภาษาและวรรณกรรม

ผู้ตรวจต้นฉบับและบรรณาธิการ :

นางสาวศิริรัตน์ ทวีทรัพย์

พิมพ์ที่ :

บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด

๔๙ วชิรธรรมสาธิต ๓๗ บางจาก พระโขนง กทม. ๑๐๒๖๐

โทร. ๐-๒๗๔๓-๙๐๐๐

เลขหมู่ 089.95911
ป525
เล่ม 1
เลขทะเบียน

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

030861

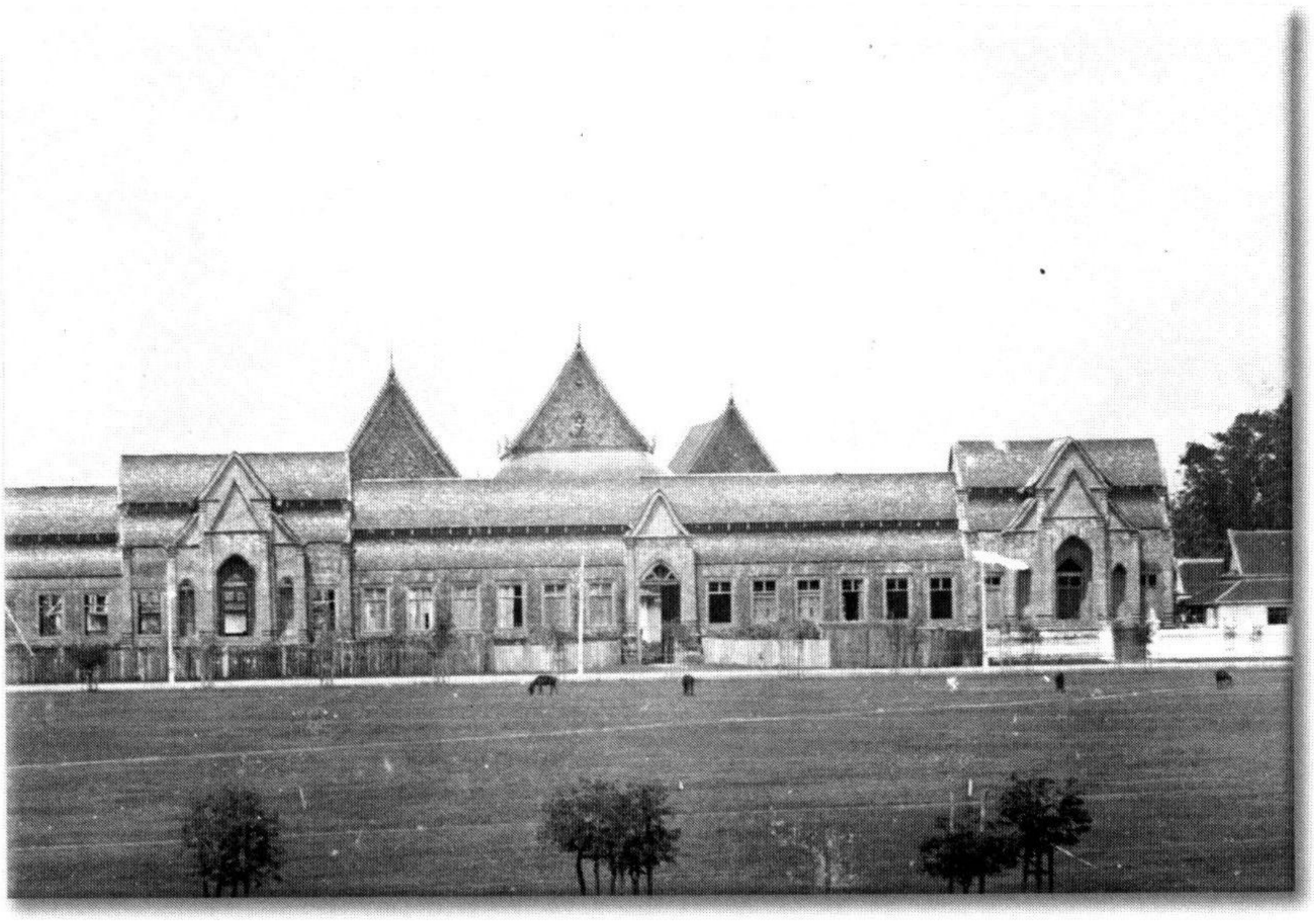

หอพระสมุดวชิรญาณ

คำนำ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาหอพระสมุดวชิรญาณขึ้นเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมชนกนาถแล้ว กิจการเกี่ยวกับหนังสือในประเทศไทยก็เจริญก้าวหน้าไปโดยลำดับ หอพระสมุดวชิรญาณได้ออกหนังสือเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสรรพวิทยาการต่างๆ อย่างกว้างขวาง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องราวต่างๆ พระราชทานให้ลงพิมพ์ในหนังสือดังกล่าว ทั้งทรงสนับสนุนให้พระบรมวงศานุวงศ์ตลอดจนข้าราชการที่เป็นสมาชิกหอพระสมุดฯ แต่งเรื่องที่กอปรด้วยสารประโยชน์ลงพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณด้วย

ปัญหาขัดข้อง จากหนังสือวชิรญาณ นี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า หนังสือวชิรญาณควรมีเรื่องราวที่สนุกบันเทิงสำหรับสมาชิกรวมอยู่ด้วย “จึงโปรดเกล้าฯ ให้คิดผูกปัญหาต่างๆ ขึ้นเป็นเรื่องราวขบขัน” ทิ้งปมปัญหาไว้ท้ายเรื่องว่า ควรจะมีวิธีแก้ไขอย่างไร แล้วนำปัญหาที่สมาชิกส่งมาลงพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณฉบับละเรื่อง สมาชิกที่ได้อ่านเห็นว่าควรจะแก้ไขอย่างไรก็ให้เขียนส่งมาเพื่อพิจารณาลงพิมพ์ในฉบับต่อไป ปัญหาและวิธีแก้ปัญหามีทั้งพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระนิพนธ์ของเจ้านายและข้อเขียนของสมาชิกอื่นๆ ลงพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณระหว่างปีพุทธศักราช ๒๔๓๑-๒๔๓๒

แม้ว่าจุดประสงค์สำคัญของ “ปัญหาขัดข้อง” ที่ลงพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณจะมุ่งในด้านความสนุกสนานบันเทิงเป็นสำคัญ แต่ปัญหาทุกเรื่องที่ผูกขึ้นในครั้งนั้น ย่อมสะท้อนถึงความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนความเป็นไปของสังคมไทยสมัยรัชกาลที่ ๕ อันเป็นสารประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษาเรื่องดังกล่าวในยุคปัจจุบัน หนังสือนี้หอพระสมุดวชิรญาณเคยรวมมาพิมพ์เป็นเล่มต่างหาก ต่อมากรรมการหอพระสมุดสำหรับพระนครได้แก้ไขชื่อบุคคลที่อยู่ในปัญหาแล้วจัดพิมพ์

ขึ้นอีก ในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าจอมมารดาเรือน ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อปีขาล พุทธศักราช ๒๔๖๙

กรมศิลปากรพิจารณาเห็นว่า **ปัญหาขัดข้อง จากหนังสือวชิรญาณ** เป็นหนังสือที่มีคุณค่า ทั้งหาฉบับอ่านได้ยาก จึงมอบให้นางสาวศิริรัตน์ ทวีทรัพย์ นักอักษรศาสตร์ ๖ ว. กลุ่มภาษาและวรรณกรรม สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ เป็นผู้ตรวจสอบและปรับปรุงต้นฉบับเพื่อจัดพิมพ์เผยแพร่

อนึ่ง ในการพิมพ์ครั้งนี้ ใช้ฉบับพิมพ์พุทธศักราช ๒๔๖๙ เป็นหลักในการตรวจสอบโดยได้ปรับปรุงอักขรวิธีบางส่วนให้ใกล้เคียงกับปัจจุบัน ทั้งได้นำพระนิพนธ์คำนำของพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ องค์อุปนายกหอพระสมุดวชิรญาณ จากฉบับพิมพ์พุทธศักราช ๒๔๖๙ มาพิมพ์ไว้ต่อจากคำนำนี้ด้วย

กรมศิลปากรหวังว่า หนังสือปัญหาขัดข้องจากหนังสือวชิรญาณนี้จะอำนวยประโยชน์ต่อนักเรียนนักศึกษา ตลอดจนผู้สนใจวัฒนธรรมประเพณีไทยโดยทั่วกัน

(นายอารักษ์ สังหิตกุล)
อธิบดีกรมศิลปากร

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
ธันวาคม ๒๕๔๘

คำนำ (ฉบับพิมพ์พุทธศักราช ๒๔๖๙)

ปัญหาขัดข้องซึ่งรวมไว้ในสมุดเล่มนี้ เกิดขึ้นเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๑ อันเป็นปีซึ่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ทรงรับเลือกเป็นสภานายกหอพระสมุดวชิรญาณ ในเวลานั้นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชยังทรงพระเยาว์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงจึงทรงรับบัญชาการแทนสภานายกในปีนั้นหอพระสมุดฯ จำเริญมากทั้งในแพนกหนังสือพิมพ์แลในแพนกอื่นหนังสือ “วชิรญาณ” ปีนั้นได้มีพระราชนิพนธ์หลายเรื่อง เช่น “พระราชพิธี ๑๒ เดือน” อันเป็นหนังสือหลักอยู่เรื่องหนึ่งในเวลานี้เป็นต้น หนังสือที่ออกใน “วชิรญาณ” คราวนั้น นอกจาก พระราชนิพนธ์ยังได้ทรงหารือกรรมสัมปาทิกเรื่องมอบให้ผู้อื่นๆ รับไปแต่ง มากไปด้วยเรื่องที่เป็นประโยชน์ เช่นขนบธรรมเนียมในบ้านเมืองแลธรรมวินิจฉัยเป็นต้น นอกจากนี้ยังทรงพระราชดำริว่าควรมีแพนกที่เป็นเครื่องสนุกสนานกันในหมู่สมาชิก จึงโปรดเกล้าฯ ให้คิดผูกปัญหาต่างๆ ขึ้นเป็นเรื่องขบขัน ซึ่งมีความขัดข้องอยู่ข้างท้ายว่าจะทำอย่างไรดี ปัญหาเหล่านี้พิมพ์คราวละปัญหาถ้าสมาชิกคนใดมีความเห็นว่าจะแก้ขัดข้องในปัญหาไหนอย่างไร ก็ให้แต่งคำแก้ส่งมาลงพิมพ์ตามแต่กรรมสัมปาทิกจะเห็นควร การคิดแก้ปัญหานั้นเมื่อปัญหาขบขันอยู่แล้ววิธีแก้ก็ชวนไปข้างขบขัน ปัญหาขัดข้องจึงเป็นเครื่องรื่นเริงบันเทิงใจของผู้แต่งแลผู้อ่านตลอดเวลาที่มีในหนังสือวชิรญาณประมาณ ๒ ปี

ผู้ผูกปัญหาขัดข้องเหล่านี้ เป็นกรรมการในหอพระสมุดฯ แทบทั้งนั้นที่ทรงพระราชนิพนธ์ก็มาก ส่วนผู้แก้นั้นมีตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงแลเจ้านายลงไปจนถึงสมาชิกอื่นๆ แต่นัดกันลงเป็นนามแฝงทั้งนั้น หอพระสมุดฯ ได้เคยรวมพิมพ์มาครั้งหนึ่งแล้ว แต่ที่พิมพ์คราวนั้นยังทราบนามแฝงน้อยนัก เพราะเป็นเรื่องนานมาแล้ว

บัดนี้พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าพิศมัยพิมลสัตย์ มีรับสั่งมายังกรรมการหอพระสมุดสำหรับพระนคร ขอให้เลือกเรื่องหนังสือแลจัดการพิมพ์ถวาย

เพื่อเป็นของทรงแจกในงานศพเจ้าจอมมารดาเรือน กรรมการได้เลือกหนังสือปัญหาขัดข้องนี้ชำระแลพิมพ์ถวายอีกครั้งหนึ่ง เห็นมีโอกาสพอจะสอบนามจริงได้บ้าง จึงได้กราบทูลถามเจ้านายที่เป็นกรรมสัมปาทิกในสมัยนั้น ได้นามจริงแต่เฉพาะเจ้านายโดยมาก ผู้ที่จำไว้ได้มากที่สุด คือพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านภาพร ประภาได้ทรงพระเมตตา จดประทานมา กรรมการหอพระสมุดฯ ขอบพระทัยเป็นอันมาก ในสมุดนี้ได้จดนามจริงเป็นคำแปลนามแฝงไว้ในท้ายคำนำเพียงที่สืบได้ที่สืบไม่ได้ก็ยังมี

ปัญหาขัดข้องนี้ ปัญหาเดิมมี ๑๐๕ ปัญหา เมื่อพิมพ์ครั้งก่อน กรมพระดำรงราชานุภาพ ทรงตรวจเห็นว่ารูปความซ้ำกัน จึงทรงตัดออกเสีย ๑๔ ปัญหา คงพิมพ์ไว้แต่ ๙๑ ปัญหา อีกประการหนึ่งในปัญหาเดิมมักจะใช้ตัวอักษรแทนชื่อ เช่นว่านาย ก. นาย ข. เป็นต้น แทบทั้งนั้น กรมพระดำรงราชานุภาพทรงพระดำริว่าถ้าให้ดูเป็นชื่อคนจริงๆ จะน่าอ่านกว่าใช้ตัวอักษรแทนชื่อ จึงได้ทรงแก้ให้เป็นทำนองชื่อคนจริงๆ โดยมาก คงไว้เป็นตัวอักษรแต่ที่ทรงเห็นว่าคงไว้จะดีกว่าแก้เป็นอย่างอื่น นอกจากข้อความที่กล่าวมา ปัญหาขัดข้องทั้งตัวปัญหาแลคำแก้ที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ ตรงกับที่พิมพ์ไว้ในหนังสือวชิรญาณหมดทุกอย่าง

พิทยาลงกรณ อุปนายก
หอพระสมุดวชิรญาณ
วันที่ ๕ พฤษภาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๙

ปัญหาที่สืบได้ว่าพระราชนิพนธ์ ๑๕ ปัญหา คือปัญหาที่ ๒๓ ที่ ๒๔ ที่ ๒๘ ที่ ๒๙ ที่ ๓๐ ที่ ๓๒ ที่ ๓๙ ที่ ๔๐ ที่ ๔๒ ที่ ๔๓ ที่ ๔๔ ที่ ๔๕ ที่ ๔๘ ที่ ๕๑ ที่ ๖๕

รายพระนามผู้แก้ปัญหา ที่ใช้พระนามแฝง

๑.	ตุ๋งตุ๋ง	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๒.	ฉุนเละ	สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ
๓.	สามัญสมาชิกฝ่ายใน	สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้าสว่างวัฒนา
๔.	ภาคินีสมาชิก	พระวิมาดาเธอฯ กรมพระสุทธาสินีนาฏ
๕.	อาทิตย์อุไทย	สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศวรเดช
๖.	น.ร.	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์
๗.	สอ้วน	สมเด็จเจ้าฟ้า กรมขุนพิจิตรเจษฎจันทร์
๘.	ย.น.	สมเด็จเจ้าฟ้าเยาวมาลนฤมล กรมขุนสวรรคโลก ลักษณาวดี
๙.	ท.ท.	สมเด็จกรมพระยาเทวะวงศวโรปการ
๑๐.	กางร่ม	พระองค์เจ้าอรไทยเทพกัญญา
๑๑.	โสตถิ	กรมพระสมมตอมรพันธุ์
๑๒.	อาหรับราตรี	กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์
๑๓.	วโร	กรมพระดำรงราชานุภาพ
๑๔.	โคมลอย	กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา
๑๕.	แป๋วแหวว	พระองค์เจ้านภาพรประภา
๑๖.	ศ.ว.ล.	พระองค์เจ้าศรีวิลัยลักษณ์ กรมขุนสุพรรณภาควดี
๑๗.	ธ.ร.	กรมหมื่นสถิตย์ธำรงสวัสดิ์

สารบาญ

			หน้า
ปัญหาขัดข้องที่	๑	เรื่องพระยาขยันสงครามหลงตัวนายกลิ่น	๑๗
ปัญหาขัดข้องที่	๒	เรื่องลูกสาวนายจอนคบชู้	๑๙
ปัญหาขัดข้องที่	๓	เรื่องนายก๋งยกภรรยาให้นายขำ	๒๑
ปัญหาขัดข้องที่	๔	เรื่องลูกสาวนายจอนบอกความจริงแก่บิดา	๒๕
ปัญหาขัดข้องที่	๕	เรื่องหลวงกำจรจัตุรงค์อ่านใบบอกผิดเรื่อง	๒๗
ปัญหาขัดข้องที่	๖	เรื่องพระยาโกศลเลี้ยงโต๊ะ	๒๘
ปัญหาขัดข้องที่	๗	เรื่องนายเขียนอ่านจดหมายไม่ออก	๒๙
ปัญหาขัดข้องที่	๘	เรื่องขุนกิจจามีภรรยาไม่ปรองดองกัน	๓๐
ปัญหาขัดข้องที่	๙	เรื่องนายเกลียวอยากจะดีกับภรรยา	๓๒
ปัญหาขัดข้องที่	๑๐	เรื่องนายก๋งหาหมอรักษานัยน์ตา	๓๕
ปัญหาขัดข้องที่	๑๑	เรื่องนายกรุดนินทานายโขน	๓๗
ปัญหาขัดข้องที่	๑๒	เรื่องพระสวดชยันโตรับเสด็จ	๓๙
ปัญหาขัดข้องที่	๑๓	เรื่องสมาชิกแต่งโคลงผิดเอกโท	๔๑
ปัญหาขัดข้องที่	๑๔	เรื่องนายกล่ำกับนายเขียนนินทาพระคำ	๔๒
ปัญหาขัดข้องที่	๑๕	เรื่องพระยาคำรพราชการ กวนหลวงเขตตานุรักษ์	๔๓
ปัญหาขัดข้องที่	๑๖	เรื่องพระมหาเขมรังษีรับนิมนต์	๔๕
ปัญหาขัดข้องที่	๑๗	เรื่องนายกล่ำเชิญพระยาขจัดโจรพาล	๔๖
ปัญหาขัดข้องที่	๑๘	เรื่องนายกิ่งขี่รถราง	๔๗
ปัญหาขัดข้องที่	๑๙	เรื่องนายรองรักษภูวนาถทำการ์ดปีใหม่	๔๘
ปัญหาขัดข้องที่	๒๐	เรื่องหนูกลึงไปเที่ยวสงกรานต์ที่วัดพระเชตุพนฯ	๕๐
ปัญหาขัดข้องที่	๒๑	เรื่องคุณกุหลาบติดเข็มกลัดของคุณคล้ำ	๕๑
ปัญหาขัดข้องที่	๒๒	เรื่องนายขันทำนาพิกาของเขาแตก	๕๓
ปัญหาขัดข้องที่	๒๓	เรื่องคุณเกษกลัวความตาย	๕๔

		หน้า
ปัญหาขัดข้องที่ ๒๔	เรื่องพระองค์เจ้า ข. อยากรู้เรื่องพระราชนิพนธ์	๕๖
ปัญหาขัดข้องที่ ๒๕	เรื่องพระยาคณานุรักษ์เอาตลับทองใส่กระเป๋า	๕๗
ปัญหาขัดข้องที่ ๒๖	เรื่องหลวงคเชนทร์ติดตราของหลวงเขตขันธ์	๕๙
ปัญหาขัดข้องที่ ๒๗	เรื่องบ่าวพระกิจการี เอาหมวกของคนอื่นมาให้นาย	๖๑
ปัญหาขัดข้องที่ ๒๘	เรื่องนายอิ่มเฝ้าพระทวารอยากเป็นสมาชิกหอพระสมุดฯ	๖๒
ปัญหาขัดข้องที่ ๒๙	เรื่องคุณยายหวนไปเฝ้ากรมหมื่น ก.	๖๔
ปัญหาขัดข้องที่ ๓๐	เรื่องคุณกลายทำถ้วยชางานพระเมรุแตก	๖๖
ปัญหาขัดข้องที่ ๓๑	เรื่องหลวงเกษมสุขราษฎร์ถูกหลอกว่าลูกเป็นหนี้	๖๗
ปัญหาขัดข้องที่ ๓๒	เรื่องยายกลอยโขนอยากเป็นเศษกรรมสัมปาทิก	๖๙
ปัญหาขัดข้องที่ ๓๓	เรื่องนายสินกลับมาจากเมืองนอก	๗๑
ปัญหาขัดข้องที่ ๓๔	เรื่องนายจำรัสส่งภาษาอังกฤษ	๗๓
ปัญหาขัดข้องที่ ๓๕	เรื่องนายตุ้มถูกปลอมชื่อ	๗๔
ปัญหาขัดข้องที่ ๓๖	เรื่องพระยาเกษตรสมบัติรับเชิญ	๗๕
ปัญหาขัดข้องที่ ๓๗	เรื่องอำแดงเต่าหึงบทตีโทน	๗๗
ปัญหาขัดข้องที่ ๓๘	เรื่องนายปานสำคัญว่าพระยาบำรุงเป็นขโมย	๗๙
ปัญหาขัดข้องที่ ๓๙	เรื่องคุณหญิง ค. ทำกระโถนหก	๘๑
ปัญหาขัดข้องที่ ๔๐	เรื่องแม่หนูจำเริญลูกสะใภ้คุณหญิง ค. กลั้นหัวเราะ	๘๔
ปัญหาขัดข้องที่ ๔๑	เรื่องหลวง ค. เอาจดหมายเข้าผนึกซองผิด	๘๗
ปัญหาขัดข้องที่ ๔๒	เรื่องหลวงชำนาญกับภรรยาถูกคุณหญิง ค. ช่วยเป็นธุระ	๘๙
ปัญหาขัดข้องที่ ๔๓	เรื่องคุณหญิง ค. รับธุระพระองค์ ต.	๙๒
ปัญหาขัดข้องที่ ๔๔	เรื่องคุณหญิง ค. ไปดูไฟในการเฉลิม	๙๔
ปัญหาขัดข้องที่ ๔๕	เรื่องคุณหญิง ค. แต่งตัว	๙๗
ปัญหาขัดข้องที่ ๔๖	เรื่องนายสนลักเงินหลวงวาที	๑๐๐

		หน้า
ปัญหาขัดข้องที่ ๔๗	เรื่องมะจ้อยเรือล่ม	๑๐๓
ปัญหาขัดข้องที่ ๔๘	เรื่องคุณหญิง ค. สอนให้แม่หนูเฟื่อง เย็บจีวรตะเข็บ	๑๐๕
ปัญหาขัดข้องที่ ๔๙	เรื่องนายล้ำไปเที่ยวหางั่ง	๑๐๘
ปัญหาขัดข้องที่ ๕๐	เรื่องท่านผู้หญิงพึ่งดูนาฬิกา	๑๑๑
ปัญหาขัดข้องที่ ๕๑	เรื่องคุณหญิง ค. ไปเล่นทุ่ง	๑๑๔
ปัญหาขัดข้องที่ ๕๒	เรื่องนายกล่อมสูบบุหรี่	๑๑๗
ปัญหาขัดข้องที่ ๕๓	เรื่องหลวงขจัดเข้าใจผิด	๑๑๙
ปัญหาขัดข้องที่ ๕๔	เรื่องพระยากาสรถูกลูกสะใภ้ยุ	๑๒๒
ปัญหาขัดข้องที่ ๕๕	เรื่องพระยาชำนาญไม่ชอบเป็นเกี่ยวดอง	๑๒๕
ปัญหาขัดข้องที่ ๕๖	เรื่องนายโขนอวดของในที่ประชุม	๑๒๗
ปัญหาขัดข้องที่ ๕๗	เรื่องยายกลอยปรับทุกข์กับกรรมสัมปาทิก	๑๒๙
ปัญหาขัดข้องที่ ๕๘	เรื่องแม่คิดเปลี่ยนความประพฤติ	๑๓๑
ปัญหาขัดข้องที่ ๕๙	เรื่องแม่ฝอยขอสัญญาพระยาบัญญัติ	๑๓๓
ปัญหาขัดข้องที่ ๖๐	เรื่องมองบาจองไปเที่ยวขายพลอย	๑๓๕
ปัญหาขัดข้องที่ ๖๑	เรื่องยายขำเคืองคนอ่านจดหมาย	๑๓๘
ปัญหาขัดข้องที่ ๖๒	เรื่องพระยาทวยหาญอ่านหมายไม่ออก	๑๔๐
ปัญหาขัดข้องที่ ๖๓	เรื่องคุณหญิงถมปิดบังการ์ด	๑๔๓
ปัญหาขัดข้องที่ ๖๔	เรื่องพระภูมิหลงคาถาเวทมนต์	๑๔๖
ปัญหาขัดข้องที่ ๖๕	เรื่องคุณหญิง ค. ไปดูเครื่องโต๊ะงานพระเมรุ	๑๔๘
ปัญหาขัดข้องที่ ๖๖	เรื่องแครนด์วิเซียไกฟาจับผู้ร้าย	๑๕๒
ปัญหาขัดข้องที่ ๖๗	เรื่องยายจาดพาหลานสาวไปก่อพระทราย	๑๕๕
ปัญหาขัดข้องที่ ๖๘	เรื่องนายเชิดซื้อหมูตาเจ๊กฉู	๑๕๘
ปัญหาขัดข้องที่ ๖๙	เรื่องแม่หน่ายทำเครื่องหมายนัดชู้	๑๖๐
ปัญหาขัดข้องที่ ๗๐	เรื่องนายไผ่ช่วยคนตกน้ำ	๑๖๔

		หน้า
ปัญหาขัดข้องที่ ๗๑	เรื่องนายอู๋ใบ้	๑๖๗
ปัญหาขัดข้องที่ ๗๒	เรื่องตายาไปเที่ยวขอทาน	๑๗๐
ปัญหาขัดข้องที่ ๗๓	เรื่องนายงั่งรักษาโรคตะพ้านกระเดื่อง	๑๗๕
ปัญหาขัดข้องที่ ๗๔	เรื่องหนูผึ่งใส่หมวกรับจำนำ	๑๗๘
ปัญหาขัดข้องที่ ๗๕	เรื่องคุณเผือกช่างฟ้อง	๑๘๑
ปัญหาขัดข้องที่ ๗๖	เรื่องนายเฉานายเจียมไปเที่ยวประตูสามยอด	๑๘๓
ปัญหาขัดข้องที่ ๗๗	เรื่องนาย ค. ถามปัญหาเรื่องหันซุย	๑๘๕
ปัญหาขัดข้องที่ ๗๘	เรื่องพ่อกินขนมต้มใส่พริก	๑๘๗
ปัญหาขัดข้องที่ ๗๙	เรื่องนายแก้วเตรียมตัวจะบวช	๑๙๐
ปัญหาขัดข้องที่ ๘๐	เรื่องหมอ ข. ทำนายฝันพระยา ก.	๑๙๓
ปัญหาขัดข้องที่ ๘๑	เรื่องขุนลิขิตรับคำสั่ง	๑๙๕
ปัญหาขัดข้องที่ ๘๒	เรื่องนายกลับไว้ใจนายจูใบ้	๑๙๗
ปัญหาขัดข้องที่ ๘๓	เรื่องหลวงฉลุขึ้นบ้านผิด	๑๙๙
ปัญหาขัดข้องที่ ๘๔	เรื่องเจ๊กโกจับผู้ร้าย	๒๐๑
ปัญหาขัดข้องที่ ๘๕	เรื่องขุนคเนดูภรรยาผิดตัว	๒๐๓
ปัญหาขัดข้องที่ ๘๖	เรื่องคุณหญิงเปรมไปช่วยกฐิน	๒๐๕
ปัญหาขัดข้องที่ ๘๗	เรื่องขุนกระดานพลพูดความลับ	๒๐๗
ปัญหาขัดข้องที่ ๘๘	เรื่องพระยาสรรพกิจเข้าใจว่านายยวงล้อ	๒๐๙
ปัญหาขัดข้องที่ ๘๙	เรื่องนายคุ่ยอวดเก่งรังแกผู้หญิง	๒๑๑
ปัญหาขัดข้องที่ ๙๐	เรื่องขุนโกชากินหมากของขุนมหิธร	๒๑๓
ปัญหาขัดข้องที่ ๙๑	เรื่องนายริ้ว นายลบจ่ายฉลาก	๒๑๕

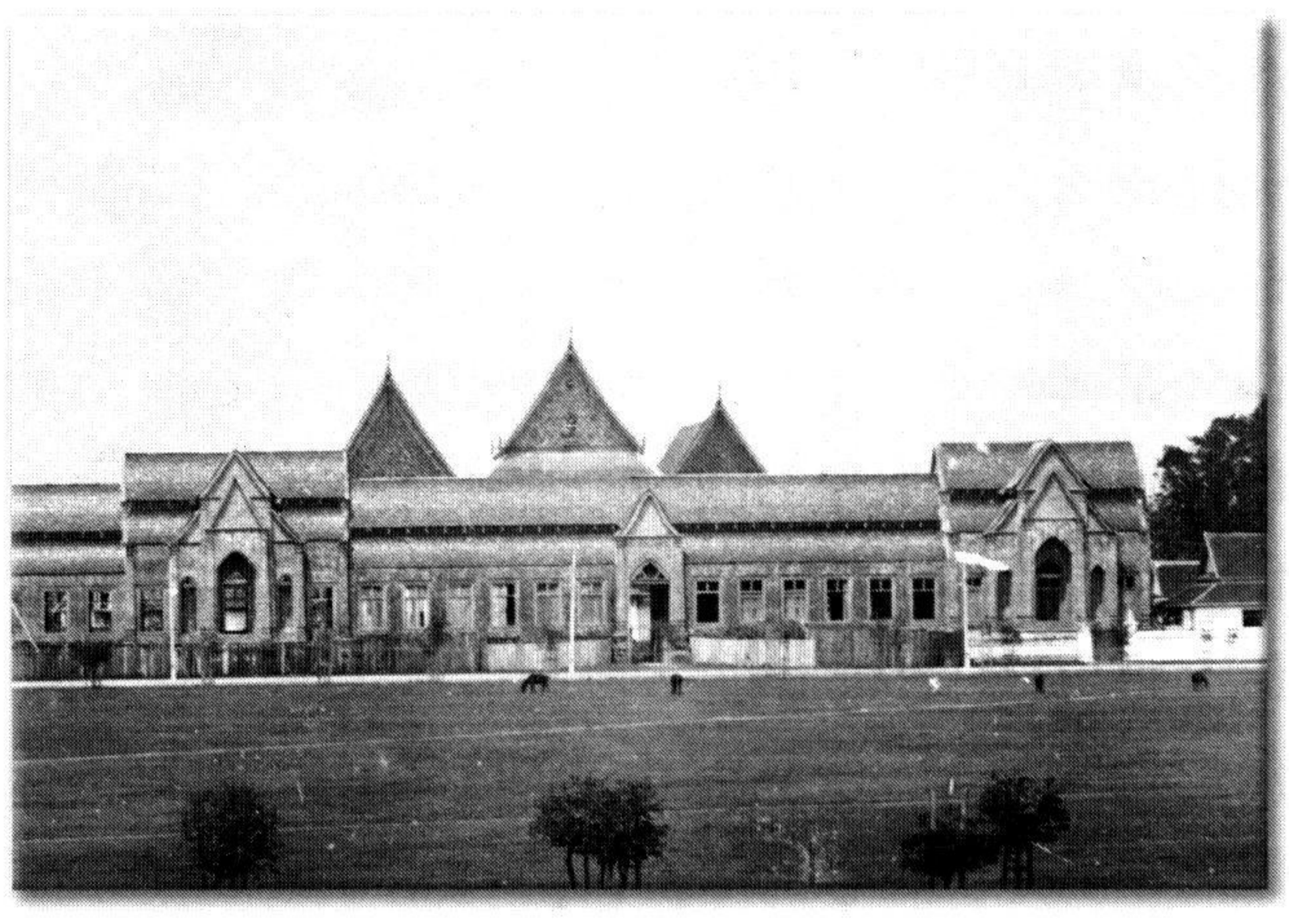

ปัญหาขัดข้องที่ ๑

นายกลิ่น เป็นเสมียนทำการอยู่ที่ออฟฟิศแห่งหนึ่ง ในพระบรมมหาราชวัง วันหนึ่งปิดออฟฟิศแล้ว เวลาบ่าย ๕ โมงเศษจะกลับไปบ้านครั้นเดินไปถึงหัวป้อม พอสวนกับพระยาขยันสงคราม ซึ่งนายกลิ่นรู้จักแต่มิได้คุ้นเคยพูดจากันมาแต่ก่อน เวลานั้นโพล้เพล้จวนค่ำ พระยาขยันสงครามเห็นไม่ถนัด สำคัญนายกลิ่นว่าเป็นพระองค์ ค. ก็แอบเข้าข้างทางลงนั่งยกมือถวายบังคมนายกลิ่น นายกลิ่นจะควรทำอย่างไรดี

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๑

๑. ปัญหาข้อนี้ ถ้านายกลิ่นจะทำเฉยเสีย พระยาขยันสงครามคงจะมีความน้อยใจในพระองค์ ค. กับทั้งจะได้อายกับทนายฤๅทาสซึ่งตามมาด้วยนั้น ฤๅจะคิดว่าพระองค์ ค. จะมีความบาดหมางสักอย่างใดอย่างหนึ่ง แม้ต่อไปข้างหน้าพระยาขยันสงครามพบปะพระองค์ ค. เข้าจริงๆ ก็จะไม่ทำกริยาอันเคารพเหมือนอย่างที่เคยทำมาแล้ว ฝ่ายพระองค์ ค. เมื่อเห็นพระยาขยันสงครามมีกิริยาอันกระด้างดังนี้ ก็จะมีความหม่นหมองอยู่ในพระทัย ก็นับว่าเป็นการเสียประโยชน์อย่างหนึ่ง ถ้านายกลิ่นจะแสดงตัวออกให้พระยาขยันสงครามเห็นว่ามิใช่พระองค์ ค. พระยาขยันสงครามก็จะมีความละอายแก่นายกลิ่น ส่วนตัวนายกลิ่นก็จะมีความกระดากในพระยาขยันสงคราม เพราะเหตุที่ได้เกียรติอันไม่สมควร ถ้าพระยาขยันสงครามกับนายกลิ่นจะไปพบปะกันข้างหน้า มิพระยาขยันสงครามกับนายกลิ่นคงจะหลีกเลี่ยงกันไปแม้มีราชการจำเป็นที่จะต้องไปโดยเร็ว ก็จะทำให้เสียเวลาได้ ก็นับว่าเป็นการเสียประโยชน์อย่างหนึ่ง เห็นว่านายกลิ่น เมื่อเห็น

พระยาขยันสงครามยกมือขึ้นถวายบังคมนั้น ควรจะเปิดหมวกคำนับรับพระยาขยันสงคราม แลทำกริยาอย่าให้แปลกประหลาดกว่าปรกติ เมื่อจะเปิดหมวกนั้นอย่าให้สูงอย่าให้ต่ำนัก เปิดแต่พอบังหน้านายกลิ่นไว้ อย่าให้พระยาขยันสงครามจำหน้าได้ถนัด ข้าพเจ้าเห็นว่าทำดังนี้เป็นการเกื้อกูลแก่พระยาขยันสงครามแลพระองค์ ค. ทั้งตัวนายกลิ่นก็ไม่เสียประโยชน์อันใดด้วย

ศุกข์

๒. เมื่อพระยาขยันสงครามถวายบังคมนายกลิ่นดังนี้แล้ว นายกลิ่นควรนั่งลงกับพื้นแล้วยกมือไหว้พระยาขยันสงคราม ฤๅกราบก็ยิ่งเป็นการเคารพดีมาก แล้วเรียนแก่พระยาขยันสงครามว่า ขอรับประทานโทษ เจ้าคุณเห็นจะสังเกตกระผมผิดไป เมื่อทำดังนี้แล้ว ถึงพระยาขยันสงครามจะเกิดความอายขวยเขินขึ้นก็จะไม่สู้กระไรนัก เพราะพระยาขยันสงครามไม่สังเกตเอง เห็นว่าเป็นดีกว่าที่นายกลิ่นจะประพฤติอย่างอื่น

คารโว

๓. นายกลิ่นควรจะทำไม่รู้ไม่เห็น เดินหลีกเฉยไปเสียดีกว่า ถ้าทำรู้ทำเห็นเข้า พระยาขยันสงครามก็จะพาลโกรธแก้เก้อเอาเป็นแน่ ถ้าเดินทำไม่รู้ไม่เห็นไปเสียเช่นนั้น พระยาขยันสงครามก็คงจะเก้ออยู่นั่นเอง แต่จะโกรธนายกลิ่นไม่ได้ เพราะพระยาขยันสงครามก็จะต้องเข้าใจว่า นายกลิ่นไม่ได้สำคัญว่าไหว้ตนดังนี้

วโร

ปัญหาขัดข้องที่ ๒

นายจอนเป็นคนมีทรัพย์มีเรือกสวนไร่นาผู้คนข้าทาสมาก ตั้งบ้านเรือนอยู่เมืองนครไชยศรี แต่เป็นขุนหมื่นพึ่งบุญอยู่ในพระยาชำนิ นายจอนมีลูกสาวคนหนึ่งรูปร่างสะสวยยังไม่มีผู้ใดมาขอ ครั้นถึงเดือน ๑๒ นายจอนเข้ามารับเบี้ยหวัดในกรุงเทพฯ พระยาชำนิจึงขอลูกสาวนายจอนว่าจะให้แก่นายโฉมผู้เป็นบุตรพระยาชำนิ นายจอนก็ยอมยกให้ ตกลงกันว่าจะออกไปปลูกหอแต่งงานที่บ้านนายจอน พระยาชำนิก็มอบทองหมั้นให้นายจอนไป ๕ ตำลึง

ครั้นปลูกหอห้างกันเสร็จแล้ว ถึงกำหนดนัด พระยาชำนิก็พาญาติพี่น้องออกไปจะแต่งงาน ในคืนเมื่อก่อนพระยาชำนิจะไปถึงนั้นบ่าวมาบอกนายจอนว่าลูกสาวคบชู้มาไว้บนเรือน ถามลูกสาวก็ไม่รับ รุ่งเช้าพระยาชำนิกับญาติพี่น้องก็จะไปถึงบ้าน เช่นนี้นายจอนจะควรทำอย่างไรดี

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๒

๑. ถ้านายจอนไม่เชื่อว่าลูกคบผู้ชาย ก็ควรจะนิ่งเสียได้ เพราะลูกสาวไม่รับนั้น เป็นอันยอมเป็นภรรยานายโฉมแล้ว ไม่เป็นข่มขืนถ้านายจอนแคลงว่าลูกคบผู้ชายจริง ไปอยู่กับนายโฉมจะไม่หยุด จะเป็นที่ขายหน้า ฤๅกลัวเป็นย้อมแมวขาย ก็ควรบอกแก่พระยาชำนิตามจริง ถ้าพระยาชำนิแลนายโฉมไม่รังเกียจ ก็จำต้องให้เพราะรับทองหมั้นมาแล้ว เมื่อจะไปขายหน้าปลายมือก็จำเป็นอยู่เอง

ตุ๋งตุ๋ง

๒. นายจอนควรจะกระซิบซักไซ้ไต่สวนบ่าวที่มาบอกให้ถ้วนถี่ จะเป็นการน่าที่จะจริงอย่างนั้นก็ตาม ฤๅจะเป็นการเลื่อนเลอะอยู่ก็ตาม เมื่อพระยาชำนิมาถึง ควรกระซิบเรียนให้รู้ตามคำบ่าวมาบอกแลที่ตัวได้ไต่สวนได้ความอย่างนั้นๆ ถ้าท่านรังเกียจก็จำเป็นต้องงดงาน ถ้าท่านไม่รังเกียจจะแต่งก็ตาม เพราะการที่ไปเรียนเช่นนั้น ท่านคงจะแลเห็นความสุจริตของนายจอน คงจะไม่โกรธแลจะไม่ถือว่าเป็นกลอุบายอย่างใดเลย

วโร

๓. นายจอนควรสืบผู้คนในบ้านเป็นพยานให้หลายๆ คน เมื่อได้ความประการใดให้ระงับไว้ พอพระยาชำนิไปถึง ให้รีบเรียนพระยาชำนิเสียโดยเร็วก่อนตามที่บ่าวมาบอก แลถามลูกสาวไม่รับ แลสืบถามคนอื่นได้ความอย่างนั้นๆ แต่อย่าให้เป็นการเอิกเกริกไป เมื่อพระยาชำนิไม่มีความรังเกียจ จะขอแต่งงานตามที่ว่าไว้ก็เป็นอันแต่ง เมื่อพระยาชำนิรังเกียจ จะเลิกการแต่งงานเสียก็เป็นอันเลิกแล้วแต่พระยาชำนิทั้งสิ้น

โสตถิ

๔. นายจอนควรคืนทองหมั้น แลบอกแก่พระยาชำนิตามจริงที่เกิดเหตุขึ้นนั้น แลขอชำระให้เห็นจริงก่อน ถ้าพระยาชำนิจะไม่รังเกียจไม่ให้ชำระจะรับตัวไป ฤๅไม่รับทองหมั้นคืนก็ตามใจ

ท.ท.

ปัญหาขัดข้องที่ ๓

นายก๋งเป็นชาวบ้านกุ่มแขวงเมืองเพชรบุรี มีเพื่อนอยู่คนหนึ่งชื่อนายขำ ได้รักใคร่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมาช้านาน ภายหลังนายก๋งขออำแดงคิ้มบุตรีเศรษฐีจ้อยมาเป็นภรรยา อำแดงคิ้มคนนี้เดิมเมื่ออยู่บ้านเศรษฐีจ้อย เป็นชู้กับนายเฉยคนอยู่บ้านเดียวกันมาแต่ก่อน แต่เศรษฐีจ้อยไม่ยอมยกให้จึงไม่ได้อยู่ด้วยกัน ครั้นเมื่อนายก๋งไปขอจึงได้ยอมยกให้ นายก๋งจึงได้มีความหึงหวงอำแดงคิ้มอยู่ ครั้นเมื่อนายก๋งป่วยหนักลงเกือบจะตาย จึงเรียกนายขำซึ่งเป็นสหายอันสนิทไปสั่งว่าถ้าเราตายแล้ว ถ้าเจ้าเห็นแก่ความรักใคร่กันแล้ว เจ้าจงรับเอาอำแดงคิ้มภรรยาเราไปเป็นภรรยาเจ้าเสียเถิด ลูกเราก็ไม่มี หาไม่ถ้าเราตายแล้ว ทรัพย์สมบัติของเราก็จะตกไปอยู่กับนายเฉยชู้เก่าของอำแดงคิ้มเสียทั้งสิ้น นายขำจึงมาคิดว่า ครั้นเราจะมาทำตามคำที่นายก๋งสั่ง ก็เป็นมิตรสหายรักใคร่กันอันสนิทเป็นการไม่ควร ครั้นจะไม่ทำตามก็จะผิดกับคำที่สหายสั่ง นายขำจึงเอาความอันนี้มาเล่าให้นายสุด นายแย้ม นายเป้า นายพ่วง ฟัง แล้วถามว่าเราจะทำอย่างไรจึงจะเป็นการสมควร

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๓

๑. คำที่นายก๋งสั่งไม่เป็นความคิดอันรอบคอบ ด้วยนายก๋งแลนายขำไม่มีอำนาจจะข่มขี่ให้อำแดงคิ้มเป็นเมียใคร ถ้านายก๋งเชื่อว่าทรัพย์ของตนจะตกไปอยู่แก่ผู้ที่ไม่ชอบ ควรทำพินัยกรรมให้นายขำ

ส่วนนายขำไม่ยินดีที่จะรับอำแดงคิ้มเป็นเมีย เพราะเป็นเมียของเพื่อน ก็ควรจะไม่รับแต่ในขณะนายก๋งพูด นายก๋งจะได้คิดอย่างอื่นที่รับไว้นี้เป็นลวงนายก๋ง

ถ้านายขำคิดจะรับเป็นเมียจริงก็เป็นอันคิดผิดเพราะอำแดงคิ้มมีชู้ ซึ่งจะว่าที่แท้ก็ผัวนั้นเองเป็นแต่ต่างชื่อ มารับนายก๋งเป็นผัวที่ ๒ ก็เป็นคนไม่ดี แล้วยังซ้ำให้ผัวที่ ๒ เห็นใจว่าจะไม่ทิ้งผัวที่ ๑ นายขำจะไปรับเป็นผัวที่ ๓ นายขำมีเหตุอันใดที่จะเชื่อว่า อำแดงคิ้มจะรักมากกว่าผัวที่ ๑ ที่ ๒ ฤๅ เพราะฉะนั้นการที่นายขำรับคำนายก๋งเป็นผิดทั้งนั้น มีอยู่แต่ที่นายขำ จะเลือกว่าจะเสียข้างไหนดี คือรับเมียซึ่งจะไม่เป็นที่วางใจได้ แลเป็นเมียเพื่อนรักมาเป็นเมียตน ฤๅจะเป็นลวงคนตายให้เชื่อการที่ตัวไม่ตั้งใจจะทำตามคำสั่ง เห็นว่ายอมเสียอย่างที่ ๒ ดีกว่าเสียอย่างที่ ๑ เพราะจะต้องรับโทษไปนานกว่ากัน

นายสุด (ฤๅตุ๋งตุ๋ง)

๒. ความประสงค์ของนายก๋งเป็นสองชั้นอยู่ คือประสงค์จะไม่ให้อำแดงคิ้มไปได้กับนายเฉยนี้เป็นเหตุเป็นที่ตั้ง เพื่อจะให้ความประสงค์นี้สำเร็จจึงทำด้วยความประสงค์อิกอย่าง ๑ คือยกภรรยากับสมบัติของตนให้นายขำ เป็นผลอนุโลมต่อความประสงค์ก่อน ก็เมื่อนายขำนิยมอยู่ในคุณความดีที่จะไม่ประทุษร้ายต่อภรรยาของมิตรแล้ว ก็อย่าเห็นแก่ทรัพย์ของนายก๋งเป็นประมาณ ควรคิดแต่ให้สมความประสงค์เดิมของนายก๋งนั้นเป็นที่ตั้ง จึงควรคิดหาผู้หนึ่งผู้ใดซึ่งเป็นคนดีคือที่สามารถจะเลี้ยงอำแดงคิ้มได้นั้น ชักจูงให้เป็นผัวใหม่อำแดงคิ้ม ตัวนายขำจงเป็นเถ้าแก่ ฤๅเป็นผู้แทนพ่อตาเสียดีกว่าอย่างอื่น สักแต่อย่าให้อำแดงคิ้มได้แก่นายเฉยนั้นเป็นประมาณ ก็เห็นว่าจะทำให้สมความประสงค์ของนายก๋งได้ตัวก็ไม่มีมลทินด้วยดังนี้

ธ.ร.

๓. ปัญหาขัดข้องที่ ๓ นี้ชอบกลอยู่ ความประสงค์ของนายก๋งนั้นปรารถนาแต่จะไม่ให้อำแดงคิ้มไปเป็นภรรยานายเฉยชู้เก่าแลหวงทรัพย์สมบัติเท่านั้น ที่ยกให้นายขำเพื่อนรักก็เพราะแก้อย่างอื่นไม่ได้แล้วจึงต้องคิดดังนั้น

ควรนายขำจะรับแต่เพียงว่า จะช่วยธุระเลี้ยงดูในการสุขทุกข์ของอำแดงคิ้มโดยฉันญาติฤๅภรรยาของเพื่อนเท่านั้น อย่าสมาคมคบหาให้ชิดชมซึ่งเป็นทางติฉินขึ้นได้ เมื่ออำแดงคิ้มมีกิจธุระประการใดก็อนุเคราะห์ตามกำลัง ถ้าอำแดงคิ้มมีความสุขอยู่แล้ว ยังจะคิดมีสามีใหม่มิได้คิดถึงนายก๋งผู้ตายแล้ว ก็เป็นอันจนใจอยู่เอง แต่ตัวของนายก๋งเองยังไม่สามารถจะบังคับตัวให้อยู่ไปได้ แต่ที่นายขำจะรับมาเป็นภรรยานั้นไม่สมควรเลยทีเดียว ถ้าทำได้เพียงเท่านี้ก็ดูเหมือนได้อนุเคราะห์เพื่อนโดยเต็มกำลังแล้ว

ศุภะ

ปัญหาขัดข้องที่ ๔

(ปัญหานี้ต่อความในเรื่องเดียวกับปัญหาที่ ๒)

เดิมพระยาชำนิขอลูกสาวนายจอนให้นายโฉมผู้เป็นบุตรตกลงกันครั้นถึงกำหนดออกไปจะแต่งงาน บ่าวนายจอนคนหนึ่งมาบอกกับนายจอนว่า ลูกสาวมีชู้คบผู้ชายมาไว้บนเรือน นายจอนไปถามลูกสาวก็ไม่รับครั้นพระยาชำนิออกไปถึงนายจอนจึงบอกเหตุผลนั้นให้พระยาชำนิทราบโดยความสุจริต พระยาชำนิก็ไม่โกรธบอกว่าไม่มีความรังเกียจสงสัยอันใด ขอให้แต่งงานกันตามกำหนดที่กะไว้นั้นเถิดก็เป็นอันตกลงกัน ครั้นถึงวันก่อนที่จะแต่งงาน นายจอนไปที่เรือนลูกสาวเห็นลูกสาวนอนร้องไห้อยู่ก็สงสัย จึงเข้าไปไต่ถามลูกสาวก็ร้องไห้อยู่เช่นนั้นไม่บอกความ ขู่เข็ญเท่าใดก็ไม่บอก นายจอนอ่อนใจเข้าจึงอ้อนวอนปลอบถามแต่โดยดี ลูกสาวก็จะบอกให้ แต่ขอคำสัญญาว่าอย่าให้นายจอนพูดไปเป็นอันขาด นายจอนก็รับคำ ลูกสาวจึงบอกความว่าตัวได้รักใคร่กับนายใหญ่เป็นชู้กันจริงแลได้ปฏิญาณต่อกันไว้ เพราะเหตุนั้นถ้านายจอนจะขืนยกให้บุตรพระยาชำนิแล้วก็เหมือนนายจอนจะฆ่าเสียให้ตาย เช่นนี้นายจอนจะควรทำอย่างไรดี

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๔

๑. ต้องติว่านายจอนกลัวลูกเกินไปจึงต้องสัญญาให้ แต่เมื่อเป็นไปแล้วก็ควรชี้แจงให้ลูกฟังได้ว่า การที่ปิดนั้นถ้าต่อไปไม่คบกับนายใหญ่อิก จะบอกแต่ว่าลูกไม่ยอมมีผัวได้ แต่ถ้าเป็นอย่างอื่นไม่บอกตามจริงขืนคบกัน เขารู้เมื่อใดพ่อจะเป็นโกหกเมื่อนั้น การที่จะบอกตามจริงไม่มีความเสียยิ่งกว่าที่เสียอยู่แล้ว คือเป็นลูกนอกพ่อนอกแม่แต่ยังดีนิดหนึ่งที่ไม่เป็นมักมากรับผัวที่ ๒ อิก เพราะฉะนั้น

ไม่เห็นควรจะปิดอันใด แต่อย่างใดก็ดีนายจอนจะขืนใจบุตรให้มีผัวใหม่ ไม่เป็นธรรม ต้องสารภาพรับผิด ขอให้พระยาชำนิ ลงโทษแลคืนทองหมั้น ถ้าพระยาชำนิไม่ลงโทษ ควรหาของกำนัลให้แก้อาย คนที่เชื้อเชิญมาต้องหาของให้แลขอขมาทุกคน มีลูกไม่ดีจะต้องรับความอายแลความฉิบหายอยู่เอง

ตุงตุง

๒. นายจอนควรชี้แจงแก่ลูกสาวของตนว่า การเรื่องนี้เพราะลูกไม่บอกเสียแต่เดิมว่ารักใคร่อยู่กับนายใหญ่ จึงได้ตกลงยอมยกให้บุตรพระยาชำนิ จนถึงกำหนดจะแต่งงานเช่นนี้ ถ้าจะไม่ให้นายโฉมก็มีอยู่อย่างเดียวแต่ที่จะต้องบอกความจริงแก่พระยาชำนิ ท่านเป็นขุนนางมีบรรดาศักดิ์ ถึงจะโกรธขึ้งประการใด เมื่อเห็นเหตุมีอยู่เช่นนั้นแล้ว ก็คงจะยอมไม่ให้แต่งงานกับนายโฉม ลูกสาวคงต้องยอมให้บอกอยู่เอง ก็จงแจ้งความจริงแก่พระยาชำนิ สบถสาบานให้ท่านให้มากว่าตัวไม่ได้รู้เห็นด้วยเลยทีเดียว ท่านจะโกรธขึ้งลงอาญาอย่างใดก็ต้องทนเอา ที่จะกดขี่น้ำใจลูกสาวให้พรากจากคู่ที่รักกัน แลจะซ้ำกดขี่ให้ไปได้กับผู้ชายที่ลูกสาวไม่รักไม่สมควรอย่างยิ่ง

ธ.ร.

ปัญหาขัดข้องที่ ๕

หลวงกำจรจัตุรงค์ในกรมมหาดไทย เป็นเวรที่จะอ่านบอกกราบบังคมทูลพระกรณาในที่เสด็จออกขนนางวันหนึ่ง แลใบบอกนั้นเมืองฉะเชิงเทราบอกมาเรื่องความผู้ร้ายปล้น หลวงกำจรจัตุรงค์เทียบทานถูกต้องแล้ว แต่เมื่อจะเข้าไปที่ท้องพระโรงลืมไว้เสียที่ท่าศาลาเวร จึงสั่งทนายให้ไปบอกนายเวรให้ส่งสมุดนั้นมา เมื่อได้สมุดมาแล้วเปิดออกตรวจ ก็เป็นบอกเมืองฉะเชิงเทราเห็นถูกต้องแล้ว เวลาเสด็จออกก็อ่านขึ้น ขอเดชะ อ่านชื่อผู้ว่าราชการเสร็จแล้ว ครั้นถึงเนื้อความจึงได้รู้ว่า เป็นใบบอกส่งส่วย ซึ่งได้อ่านกราบบังคมทูลเมื่อวันวานนี้แล้ว เพราะนายเวรจะส่งมาผิดฤๅเพราะทนายหยิบมาผิดเช่นนี้ หลวงกำจรจัตุรงค์จะควรทำอย่างไรดี

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕

๑. หลวงกำจรจัตุรงค์เมื่อเห็นผิดเช่นนั้นแล้ว ควรถวายคำนับนั่งลงอย่าอ่านต่อไป เมื่อรับสั่งถามก็ควรกราบทูลตามความจริง พระราชอาญาไม่พ้นเกล้าฯ แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรด

ธ.ร.

๒. เมื่อหลวงกำจรจัตุรงค์จะเอาบอกผู้ร้ายปล้นเข้าไปอ่านทูลเกล้าฯ ถวายนั้น หลวงกำจรจัตุรงค์ได้คัดตรวจทานอ่านทวนหลายเที่ยว พอจะจำความได้เมื่อขอเดชะขึ้นแล้ว เห็นหนังสือบอกผิดไป เป็นการจำเป็นถึงที่อับจนแล้ว ครั้นจะ

นิ่งเสียถอยหลังกลับออกมาก็ไม่สมควร แต่บอกฉบับนั้นหลวงกำจรจัตุรงค์ได้อ่านตรวจทานหลายเที่ยวคงจะจำเลาความได้ เพราะเป็นบอกฉบับเดียว หลวงกำจรจัตุรงค์ถ้าควรต้องอุสาหะอ่านตัดลัดเอาแต่ใจความที่จำได้ให้ตลอดไปคราวหนึ่งจึงจะสมควรแก่ราชการ

โคมลอย

ปัญหาขัดข้องที่ ๖

(เรื่องนี้มีมูลความจริง)

พระยาบำรุงเคยเลี้ยงโต๊ะเป็นการปีทุกๆ ปี เชิญข้าราชการอยู่ใน ๓๐ คน แต่ไม่ใคร่มีใครมา มีมาแต่ ๙ คน ๑๐ คนเท่านั้นหลายปีมา ครั้นถึงกำหนดเข้าอีก พระยาบำรุงคิดว่าจะเชิญ ๓๐ คน ก็จะมาแต่ ๙ คน ๑๐ คน ไม่เต็มโต๊ะอีก อยากจะให้คนนั่งให้เต็ม จึงได้เชิญถึง ๕๐ คนเผื่อขาด จัดโต๊ะไว้แต่ ๓๐ เท่านั้น ครั้นถึงวันกำหนดผู้ที่ต้องเชิญมาพร้อมกันทั้งหมด ๕๐ คน เหลือโต๊ะอยู่ ๒๐ คน การที่เป็นดังนี้เพราะความผิดของพระยาบำรุงที่มีความประมาท แต่การมาเป็นไปดังนี้ พระยาบำรุงจะทำฉันใดจะให้เป็นการเรียบร้อยดีได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖

ท่านพระยาบำรุงจัดการนุ่งอยู่แล้ว จึงควรขอแก้ตามทางนุ่งบ้าง เมื่อเห็นคนมามาก ควรจะกระซิบทนายให้ไปซื้อข้าวสุกร้านข้าวแกงมาให้พอ เห็นว่าข้าวจะมาแล้ว ให้พูดชวนพวกที่มาว่ากินโต๊ะอย่างฝรั่งไม่สบาย กินอย่างไทยกันเถิด ลงนั่งเปิบกันอย่างไทยกับข้าวคงพอ

ตุ๋งตุ๋ง

ปัญหาขัดข้องที่ ๗

นายแย้มไปเที่ยวซื้อของตามตลาด เงินที่เอาไปไม่พอขาดอยู่สัก ๒๕ บาท จึงจดหมายถึงนายหรั่งซึ่งเป็นคนรู้จักชอบพอกันอยู่แถบนั้นขอยืมเงิน ๒๕ บาท ให้คนใช้ถือไปให้นายหรั่ง ฝ่ายนายหรั่งอ่านหนังสือไม่ออก จะวานใครอ่านก็ไม่มีใคร จะบอกบ่าวว่าอ่านไม่ออกก็อาย จึงทำดูหนังสือแล้วนิ่งอยู่ คนใช้ก็กลับมาหานายแย้ม เงินก็ไม่ได้ ครั้นนายแย้มกลับมาจึงแวะต่อว่านายหรั่ง ว่าขอยืมเงินก็ไม่ให้เสียแรงชอบกัน นายหรั่งจะทำฉันใดดีที่จะไม่ให้ต้องบอกนายแย้มว่าอ่านหนังสือไม่ออก แลให้ปราศจากมุสาวาทด้วย

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๗

๑. นายหรั่งควรสั่งให้ไปหยิบเงินออกมาให้สัก ๒๐ บาท เดี๋ยวนั้นแล้วพูดดังนี้ “อ้อถูกละ เมื่อตะกี้หาได้ให้ไปไม่” ข้างนายแย้มก็คงจะไม่รับเงินไป ถ้าจะต่อว่าเมื่อต้องการสิไม่ให้ไป จะมาให้เมื่อไม่ต้องการทำไม ก็จงยืนคำว่าเลือนๆ แต่ “ฉันเสียไปจริง หาได้ ให้ไปทันไม่” เท่านี้ ถ้าเห็นมีช่อง ก็รีบชวนพูดเรื่องอื่นไปเสียทีเดียว

ธ.ร.

๒. นายหรั่งควรจะบอกว่า “เวลานั้นขัดจริงๆ” (เพราะนายหรั่งตั้งใจว่าตัวขัดคนที่จะอ่านหนังสือ) นายแย้มก็คงเข้าใจว่าขัดเงิน (แต่อย่างไรก็ไม่พ้นมุสาวาท เพราะผู้ฟังเข้าใจไปอย่างหนึ่ง แต่เห็นว่าเบากว่าทุกอย่าง)

นายแล้ม

ปัญหาขัดข้องที่ ๘

ขุนกิจจาได้อำแดงเขียวเป็นภรรยาแต่ยังหนุ่มยังสาวอยู่ด้วยกันมีบุตรด้วยกันก็หลายคน อำแดงเขียวนั้นเป็นคนขยันการงานบ้านเรือนอยู่ข้างดีมาก ก็เป็นธรรมดาที่ขุนกิจจาจะมอบการงานบ้านเรือนบ่าวไพร่ให้เป็นภาระว่ากล่าวเบาใจตัว เมื่อเช่นนี้เป็นเหตุแล้ว ความธรรมดานั้นก็ย่อมสืบต่อไปถึงความยำเกรงเกิดขึ้นพอคนเข้าใจกันได้ ไม่ต้องอธิบายแลไม่ต้องอธิบายตลอดจนถึงที่อำแดงเขียวจะถือความยำเกรงของขุนกิจจาให้เป็นประโยชน์แก่ตนอย่างไร

ครั้นเมื่ออยู่มาจนอายุเป็นปานกลางด้วยกัน ขุนกิจจามาทำความผิดขึ้นข้อใหญ่ คือไปได้หญิงสาวคนหนึ่งชื่ออำแดงคล้ำเป็นภรรยาเข้าอิก ถึงขุนกิจจาว่าไม่ได้ตั้งอกตั้งใจอันใด ก็เป็นแต่คำขุนกิจจาว่าดังนั้น ที่ไหนจะฟัง เกิดความรำคาญร้าวฉานขึ้นในบ้าน จนถึงขุนกิจจาต้องซื้อความรำคาญหาบ้านให้อำแดงคล้ำไปอยู่เสียใหม่อิกแห่ง ๑ เป็นอันค่อยปรกติเรียบร้อยลง จนเมื่อปีกลายนี้ ขุนกิจจาจะไปนมัสการพระแท่นศิลาอาสน์ โดยคิดประสงค์จะทำบุญให้พร้อมญาติพี่น้อง จึงสู้คิดเกลี่ยไกล่จัดเรือหลายลำ พาทั้งอำแดงเขียวแลอำแดงคล้ำไปด้วย การก็ไม่สมดังคิด เกิดอึกอักกันระทางไป จนถึงขุนกิจจาแทบจะอดข้าวก็หลายครั้ง

มาครั้งนี้ขุนกิจจาก็ต้องตามเสด็จไปไทรโยค อำแดงเขียวก็บอกว่าถ้าขุนกิจจาไม่พาอำแดงคล้ำไปด้วยแล้ว ก็อยากจะไปด้วย ฝ่ายอำแดงคล้ำก็บอกกับขุนกิจจาเช่นนั้นเหมือนกัน เพราะอำแดงเขียวก็ไม่ถูกอารมณ์การครั้งก่อน อำแดงคล้ำก็คร้ามการอย่างครั้งก่อน ข้างขุนกิจจานั้นก็แลเห็นได้ว่า เกรงอยู่ข้าง ๑ กรุณาอยู่ข้าง ๑ ถ้าการจะปรกติได้ ก็คงอยากจะพาไปด้วยกัน แต่เป็นการขัดข้องอยู่เช่นนี้ขุนกิจจาจะทำอย่างไรดี จึงจะได้ภรรยาไปด้วย

แก้ปัญหาขัดข้องข้อที่ ๘

ขุนกิจจาควรจะปลอบโยนเกลี่ยไกล่ แลรับเป็นภาระทั้งสิ้นช่วยจัดเรือทั้ง ๒ ข้าง แลหาสิ่งของเครื่องที่จะไปรางวัลให้เป็นที่ยินดีพอไปด้วยกันได้คราวหนึ่ง เมื่อการจะเกิดอย่างไรในภายหลัง ก็ต้องคิดแก้ไขอยู่เอง

น.ร.

ปัญหาขัดข้องที่ ๙

นายเกลียวเป็นคนปานกลาง สักว่าพอมีอันจะกิน เป็นชาวกรุงเทพฯ แต่อำแดงขำเป็นผู้มีอิสรภาพอยู่แก่ตัว ด้วยบิดามารดาหาไม่ อยู่ข้างจะมั่งมีมาก ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองสุพรรณ คนทั้งสองนี้ไปได้เป็นสามีภรรยากันเมื่ออายุจวนจะเข้ากลางคน คือนายเกลียวอายุได้ ๔๓ อำแดงขำอายุได้ ๓๙

นายเกลียวออกไปอยู่กับอำแดงขำได้ไม่ช้านัก เป็นห่วงถึงธุระการงานแลวงศ์ญาติของตนที่ในกรุงเทพฯ จึงพร้อมใจกับอำแดงขำมอบบ้านเรือนที่สุพรรณไว้แก่ญาติของอำแดงขำแล้ว ก็พากันเข้ามาอยู่ที่บ้านนายเกลียวในกรุงเทพ ฯ

โดยความจริงอำแดงขำก็อยู่ข้างทิฐิกล้าในทางหึงนั่นแหละเป็นที่ตั้ง ข้างฝ่ายนายเกลียวนั้นเล่า ก็อยู่ข้างเป็นธรรมดาที่จะเกิดหยุกหยิก เพราะมิใช่คู่สร้างกันมาแต่ยังเป็นหนุ่มเป็นสาว ก็มักมีเหตุร้าวฉานกันเนืองๆ ถึงไม่เป็นเหตุถึงแตกหักแก่กัน ลงปลายก็เป็นอันมัวหมองกันมาก ถึงอำแดงขำกลับออกไปอยู่เสียบ้านเดิม นายเกลียวก็ไม่ง้องอนว่ากล่าวประการใด ต่างคนต่างอยู่เช่นนี้ถึง ๒ ปี ข้างนายเกลียวอยู่ข้างจะได้ความลำบากเข้า ด้วยทุนรอนก็ร่อยหรอลง กำลังพาหนะก็ไม่เหมือนแต่ก่อนก็จำเป็นที่จะต้องรฦกถึงความสุขซึ่งได้เคยมีมา ว่าโดยย่อ “ถ้าอำแดงขำจะมายอมดีด้วยจริงๆ แล้ว ก็เห็นจะไม่ขัด” ที่ตามคำซึ่งนายเกลียวพูดแต่ที่จริงใจดูเหมือนนายเกลียวจะอยากคืนดีกับอำแดงขำทีเดียว ความที่นายเกลียวพูดเช่นนี้ เพื่อนฝูงได้ยินหลายคน เขาก็จะเห็นจะรู้เท่า

ครั้นเมื่อเดือน ๑๒ นี้ นายเกลียวกับนายคำนายเสงี่ยม ซึ่งเป็นเพื่อนของนายเกลียวออกไปทอดกฐินที่แขวงสุพรรณนายคำกับนายเสงี่ยมจึงได้ปฤกษานายใจชาวสุพรรณ ซึ่งเป็นคนชอบพอทั้งนายเกลียวแลอำแดงขำ คิดอ่านจะให้นายเกลียวดีกับอำแดงขำ นายใจจึงรับจะไปพูดจาฟังเค้าอำแดงขำดู ครั้นไปพูดจาดูทีอำแดงขำเห็นไม่หายโกรธนายเกลียว จึงมาบอกนายคำนายเสงี่ยม ปฤกษากันเห็นได้ว่าถ้าจะให้ดีกันให้ได้ ก็เห็นจะต้องให้ผู้ชายไปง้อผู้หญิงจึงจะได้ จึงแต่งนายใจไปลวง

รับนายเกลียวว่าจะเป็นแม่สื่อ ข้างนายเกลียวอยากจะดีอยู่ด้วยแล้วก็ยินดี สั่งเสียนายใจไปว่ากระไร นายใจก็ไปบอกนายคำนายเสงี่ยม ช่วยกันแต่งตอบเป็นคำอำแดงขำ ให้นายใจกลับมาบอกนายเกลียวอิกเช่นนี้ ไม่ช้าก็เป็นอันตกลงว่าในเวลาค่ำวันหนึ่ง นายเกลียวจะไปหาอำแดงขำ แต่อำแดงขำสั่งมาว่า อย่าให้อื้ออึงเลยเป็นอันขาด ด้วยโกรธขึ้งกันมาเขารู้อยู่ทั้งนั้น อายบ่าวไพร่เพื่อนบ้านเขาจะรู้เข้า

ครั้นถึงเวลานัดเข้า นายใจจึงเอาเรือพายม้ามารับนายเกลียว ด้วยเวลานั้นน้ำยังมากท่วมตลิ่ง เวลาสักยามเศษ นายเกลียวแต่งตัวหอมฉุยลงเรือไปกับนายใจจอดถึงบันไดเรือนอำแดงขำ นายเกลียวย่องขึ้นไปถึงหน้าเรือน เห็นอำแดงขำนั่งอยู่กับบ่าวผู้หญิงสองสามคน ดูทีอำแดงขำเมื่อเห็นนายเกลียวเข้านั้นตกใจอยู่ นายเกลียวเป็นแต่ออกประหลาดใจ แต่ไม่สงสัยอันใด จึงนั่งปราศรัยไต่ถามถึงที่นัดหมายให้มา อำแดงขำก็บอกว่าไม่รู้ไม่เห็น แลทำกริยาอาการเฉยทีเดียว ข้างนายใจสิเป็นคนร้อนท้องตัว พอส่งนายเกลียวแล้ว ก็ถอยเรือหลบไปเสียเช่นนี้ นายเกลียวจะควรทำอย่างไรดี

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๙

๑. ความจริงนายเกลียวก็อยากจะดีกับอำแดงขำอยู่แล้ว ทั้งถูกนายใจลวงมาถูกปล่อยไว้ฉะนี้ ก็จำเป็นที่นายเกลียวจะต้องรับผิดอย่างยิ่งที่ได้ทำมาแล้วนั้น แลวิงวอนเล้าโลมไปกว่าอำแดงขำจะอ่อนใจคลายโกรธลงได้ ถ้าอำแดงขำไม่ดีด้วยจริง สิ้นปัญญาแล้ว ความขัดข้องคับแค้นก็ยิ่งมีกับนายเกลียวเป็นอันมาก เห็นนายเกลียวจะต้องหามีดมาทำเป็นยอมจะฆ่าตัวตายแล้วบอกอำแดงขำว่าจะขอฝากผีไว้ที่นี่ บางทีอำแดงขำจะคิดปรานี แลตกใจกลัวจะเกิดความใหญ่ด้วยมีผู้มาตาย มีบาดแผลในบ้านตัว ก็พอจะดีกันไปได้

น.ร.

๒. ธรรมดาสามีทิ้งภรรยาร้างกัน ยังไม่ขาดจากสามีภรรยากันเด็ดขาดได้ คำโบราณท่านว่าไว้ว่าถ่านไฟเก่าที่เถ้ายังมี ถ้าลมเป่าเชื้อเพลิงเข้าไป ก็จะติดถ่านไฟเก่าได้โดยง่าย

ควรนายเกลียวจะต้องพูดจาวิงวอนอำแดงขำ สารภาพรับผิดทุกสิ่งไป อำแดงขำเป็นใจหญิงก็คงจะอ่อนลงได้ เปรียบเหมือนเชื้อไฟที่ต้องลมแล้ว ก็อาจสามารถจะติดถ่านเก่าได้โดยง่าย ไม่เป็นการลำบากอะไรเลย

โคมลอย

ปัญหาขัดข้องที่ ๑๐

ยังมีนายดีคนหนึ่งเป็นโรคตาแดง หาหมอมารักษามากกว่ามากแล้วก็ไม่หาย จึงไปหานายโต้งเป็นหมอยาตาให้ช่วยรักษา นายโต้งก็รับรักษา แต่นายโต้งพูดว่า วิธีจะรักษามีเคล็ดอยู่อย่างหนึ่ง ว่าอาจารย์สั่งไว้ว่า ถ้าจะรักษาใครต้องเอาสัญญาก่อนว่า ถ้าหายแล้วนายโต้งจะต้องการอะไรต้องให้ นายดียอมให้จึงจะรักษาได้ ครั้นนายดีจะรับก็เกรงนายโต้งจะเอาสิ่งของที่ไม่มีจะให้ จะให้นายโต้งบอกก่อนก็ว่าครูห้ามไม่ให้บอก แลนายโต้งว่าถึงหายก็ไม่ต้องการอะไร เป็นแต่ทำพอเป็นเคล็ดเท่านั้น แต่การที่จะให้นายดีสัญญานั้น ต้องให้ทำกับกำนันอำเภอ นายดีจะควรทำอย่างไรดี ใจนายดีเชื่อแน่ว่า นายโต้งรักษาคงหาย แต่จะสัญญาก็ไม่วางใจ

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๑๐

๑. แม้นายดีอยากจะให้นายโต้งรักษาให้ได้ ก็ต้องยอมทำสัญญา แต่เมื่อจะทำหนังสือสัญญานั้น ต้องพร้อมด้วยกำนันอำเภอแลนายดีนายโต้ง แล้วนายดีควรเล่าชี้แจงให้กำนันอำเภอเข้าใจวิธีลัทธิของนายโต้งก่อนแล้วจึงทำสัญญาในหนังสือสัญญานั้นว่า ถ้านายโต้งรักษาหายแล้ว นายโต้งต้องการอะไรก็จะให้ แต่หนังสือสัญญาฉบับนี้ นายดียอมทำพอเป็นเคล็ดให้ถูกต้องตามตำราของนายโต้งเท่านั้น เมื่อนายโต้งรักษาหายจริง ก็จะให้ขวัญข้าวค่ายาตามสมควร

น.ร.

๒. ควรนายดีจะต้องรับทำสัญญาให้แก่นายโต้ง เพราะร่างกายเป็นที่รักยิ่งกว่าสิ่งอื่นๆ แลเชื่อใจว่านายโต้งคงจะรักษาหายเป็นแน่ ถ้านายโต้งรักษาหายเมื่อนายโต้งรักษาหายแล้ว จะต้องการสิ่งใดก็ต้องยอมให้ตามสัญญา ถ้านายโต้งจะเอาสิ่งของที่ไม่มีให้ ฤๅหาให้ไม่ได้ ฤๅไม่ควรให้ นายโต้งจะเอาให้ได้ ก็ต้องอาศัยความยุติธรรมของบ้านเมืองตัดสินเท่านั้นเอง

โคมลอย

ปัญหาขัดข้องที่ ๑๑

นายกรุดเป็นเสมียนที่ออฟฟิศในพระบรมมหาราชวัง วันหนึ่งนายกรุดไปดูละครที่ถนนเจริญกรุง ผู้คนดูมากเบียดเสียดรวนกัน จนนายกรุดเกิดวิวาทกันขึ้นกับนายโขนถึงด่าว่ามากมาย ครั้นรุ่งขึ้นนายกรุดไปออฟฟิศ พบนายคิดซึ่งเป็นเพื่อนเสมียนด้วยกัน จึงเล่าความให้ฟังว่า “วานนี้ฉันไปดูละครที่ถนนเจริญกรุง กำลังละครสนุก คนเบียดรวนกันเซไปถูกอ้ายโขนเข้า อ้ายโขนมันผลักเอาแลด่าว่ายับเยิน ได้ความอายผู้คนเป็นอันมาก จะต้องแก้เผ็ดให้มันเข็ดให้ได้” นายคิดจึงบอกว่า “นายโขนนั้นเป็นพี่ฉันเอง” นายกรุดก็ตกใจ ด้วยเดิมไม่ทราบว่านายคิดเป็นน้องนายโขน เมื่อทราบเข้าดังนี้นายกรุดจะควรทำอย่างไรดี

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๑๑

๑. นายกรุดควรพูดว่า “อ้อเป็นพี่น้องกับพ่อคิดดอกฤๅ พ่อคิดตรองดูเถอะ ฉันผิดฤๅนายโขนผิด แต่แรกฉันเคืองเต็มที สำคัญว่าเป็นคนอื่น นี่มาเป็นพวกเดียวกันดอกฤๅ ถ้าอย่างนั้นฉันไม่ผูกพยาบาทแล้ว พ่อคิดช่วยเกลี่ยไกล่ด้วยเถิด ต่างคนต่างไม่รู้จักกัน จึงได้วิวาทกัน ต่อไปเราดีกันเสียดีกว่า” เห็นจะเป็นการดี ถึงนายคิดจะไปบอกนายโขนก็คงไม่เป็นไร

เอกสเปลน

๒. ธรรมเนียมข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย จะต้องรักษาความสามัคคี อย่าให้เป็นที่เสียราชการแผ่นดินได้ เพราะฉะนั้นนายกรุดรู้ว่านายโขนเป็นพี่ของนายคิด ซึ่งร่วมราชการอยู่ด้วยกันแล้ว ควรนายกรุดจะพูดจากับนายคิดว่า เราหารู้ว่านายโขนเป็นพี่นายคิดไม่ นายกรุดกับนายคิดก็ร่วมราชการอยู่ด้วยกัน หาควรจะถือโทษโกรธกันกับนายโขนให้เป็นที่แตกร้าวถึงนายคิดอีกไม่ ขอให้นายคิดไปพูดจาชี้แจงความแก่นายโขนผู้พี่ อย่าให้มีความอาฆาตโกรธกันต่อไป ฝ่ายนายกรุดก็ไม่ถือโทษกับนายโขนแล้ว คิดว่าเป็นญาติฤๅพรรคพวกเดียวกันเทอญ การสามัคคีก็จะมีความเจริญแผ่กว้างไป ราชการแผ่นดินก็คงจะเป็นที่เรียบร้อยได้โดยแท้

โคมลอย

ปัญหาขัดข้องที่ ๑๒

(ปัญหานี้มีมูลความเป็นจริง)

ที่วัดตำบลหนึ่ง ในแขวงเมืองกาญจนบุรี อยู่ใกล้ทางเสด็จ พระภิกษุเจ้าอาวาสจึงช่วยกันทำร้านไว้ พอที่พระสงฆ์ ๑๐ รูปในวัดนั้นจะนั่งสวดถวายชัยมงคลได้ ครั้นรุ่งขึ้นจวนเวลาเสด็จมาถึง พระสงฆ์เจ้าอาวาสก็ออกไปนั่งคอยอยู่ริมร้านที่ปลูกไว้ ในขณะนั้นพระสงฆ์อาคันตุกะแต่กรุงเทพฯ บ้าง แต่เมืองอื่นบ้างเป็นหลายรูป มีพระปลัดขำเป็นประธานจะล่วงหน้าไปรับเสด็จเมืองกาญจนบุรี มาถึงที่นั้นจวนเวลาเสด็จก็แวะเข้ารวมกับหมู่สงฆ์เจ้าอาวาส ในเดี๋ยวนั้นเอง ม้าทหารนำกระบวนเสด็จมาถึงถี่ๆ กัน พระสงฆ์ทั้งเจ้าอาวาสแลอาคันตุกะ ต่างก็รีบขึ้นบนร้านนั่งเรียบเรียงเบียดเสียดกันคอยถวายชยันโต ส่วนสมเด็จเจ้าองค์หนึ่งมาอาคันตกะเหมือนกันแต่ล้าหลังอยู่ เมื่อมาจวนจะถึงร้านนั้น ก็พอแลเห็นม้าพระที่นั่งมาใกล้ตรงร้านอยู่สัก ๑๐ วาเท่านั้น เหตุก็เกิดขึ้นในเวลานั้นคือร้านที่พระนั่งกระดานพื้นหักลงไปตรงกลาง แลเห็นพระที่นั่งอยู่เพียงอกบ้าง เพียงเอวบ้างเช่นนี้ สมเด็จเจ้าแลพระภิกษุเจ้าอาวาสจะควรทำอย่างไรดี จึงจะถวายชัยมงคลได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๑๒

๑. แม้จะให้ทันราชการถวายชัยมงคล แลให้เป็นที่วางใจปราศจากเหตุนั้นต่อไป ก็เห็นว่าจำเป็นที่ควรจะต้องนั่งลงกับพื้นดิน ไม่เป็นการผิดกิจภิกษุสิ่งใดเลย

น.ร.

๒. มีเหตุที่ร้านหักดังนี้นั้น จะยกเอาเหตุที่พระสงฆ์อาคันตุกะ ไปร่วมกับพระสงฆ์ในอาวาส จนร้านหักไม่ได้ถวายชัยมงคลก็ไม่ควร ควรที่พระสงฆ์อาคันตุกะผู้ใหญ่ รู้ที่ชอบที่ควรแก่ราชการอยู่แล้วนั้น จะพาพระสงฆ์ในอาวาสแลพระสงฆ์อาคันตุกะผู้น้อยถวายชัยมงคลในที่นั้นโดยเร็วให้ทันเสด็จพระราชดำเนิน ฤๅเห็นว่าเสด็จพระราชดำเนินทรงม้าพระที่นั่งทอดพระเนตรเห็นเหตุที่ร้านหักอยู่แล้ว ก็ควรจะไปจากที่นั้น นั่งที่พื้นดินใกล้ๆ ร้านพอสมควร ถวายชัยมงคลก็ได้ ไม่มีข้อห้ามฤๅขัดขวางอย่างใดเลย

โคมลอย

ปัญหาขัดข้องที่ ๑๓

กรรมสัมปาทิกหอพระสมุดวชิรญาณ ได้รับจดหมายส่งทางไปรษณีย์มาแต่สมาชิกผู้หนึ่ง ซึ่งไปราชการอยู่ในหัวเมืองไกล ในจดหมายนั้นบอกส่งโคลงซึ่งสมาชิกผู้นั้นได้แต่ง กล่าวถึงการที่ตัวได้กระทำเป็นโคลงหลายบท ว่าได้ตั้งใจเพื่อจะส่งมาลงหนังสือวชิรญาณขอให้เห็นแก่ไมตรีช่วยลงให้จงได้ กรรมสัมปาทิกก็ยินดีตั้งใจจะลงให้ตามปรารถนา แต่ครั้นมาตรวจโคลงนั้นดู เห็นผิดเอกโทออกป่นปี้ ครั้นจะลงให้ก็เหมือนกับจะแกล้งประจานให้ท่านผู้นั้นขายหน้า ครั้นจะไม่ลงให้ก็จะเสียไมตรี ครั้นจะแก้ไขฤๅส่งคืนไปให้ทำใหม่ เจ้าของก็คงจะเข้าใจว่าเป็นการดูถูก เพราะเขาคงนึกว่าโคลงนั้นเขาแต่งถูกอยู่เป็นแน่ดังนี้ กรรมสัมปาทิกจะควรทำอย่างไรดี

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๑๓

เห็นว่าความดีความตรงบริสุทธิ์ที่ถูกต้องแล้วไม่ควรจะต้องกลัวคนที่ถือโกรธโดยมิชอบ ธรรมดาความดีความตรงชอบถือให้เที่ยงไว้ คนเป็นอันมากที่ถือโดยเข้าใจเขวไปก็มี จะไปนิยมความหลงเช่นนั้นไม่ถูกเป็นแน่ โคลงที่ส่งมาผิดเอกโทออกป่นปี้เช่นนั้นจะลงไม่ได้เพราะใช่แต่จะขายหน้าท่านผู้แต่งอย่างเดียวซ้ำดูเหมือนจะเห็นใจว่ากรรมสัมปาทิกแกล้งประจานฤๅไม่ตรวจตราด้วย ชอบจะมีจดหมายส่งคืนไปว่าผิดตรงนั้นๆ ขอให้แก้มาใหม่ เราทำถูก เขาโกรธเพราะเขาผิด เราจะยอมให้เราผิดไปด้วยเพราะกลัวเขาโกรธได้ฤๅ เขาโกรธเพราะผิด เราทำชอบกลัวทำไมนะ

อาหรับราตรี

ปัญหาขัดข้องที่ ๑๔

นายใจไปนมัสการพระพุทธบาทที่วัดจักรวรรดิ ไปพบนายฉุนคนชอบกันที่ศาลาเลี้ยงน้ำร้อน จึงนั่งพูดอะไรกันต่างๆ แล้วพูดนินทาพระชื่นซึ่งเป็นคนรู้จักกับตัวแลนายฉุนนั้น ให้นายฉุนฟังว่า พระชื่นประพฤติอนาจารต่าง ๆ กล่าวติเตียนมากยืดยาว เวลานั้นพระชื่นเข้ามาที่ศาลา นายใจกับนายฉุนพูดกันเพลินไปไม่ทันเห็น เพราะเป็นเวลากลางคืน พระชื่นได้ยินเขานินทาตน ก็นั่งแอบหลังนายใจนายฉุนอยู่จะฟังว่านินทาว่ากระไรบ้าง พอนายใจนินทาค้างๆ อยู่ เหลียวไปปะพระชื่นมานั่งอยู่ข้างหลัง นายใจจะควรทำอย่างไรดี

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๑๔

คำว่าเลยตามเลยมีอยู่ไม่ใช่ฤา จะเอามาใช้ในที่นี้ได้บ้างดอกกระมัง ถ้าการที่นายใจนินทาพระชื่นเป็นความจริง ก็ไม่ควรจะทำอย่างอื่น นอกจากพูดไปให้ตลอด มีประโยชน์ที่บางทีพระชื่นจะสะดุ้งต่อนินทา คร้ามต่อโทษ ไม่ทำอนาจารชั่วต่อไป ข้อที่กลัวพระชื่นโกรธนั้น ถ้ากลัวอย่าพูดเสียเลยสิ นี่อยากติเตียนเขาแล้วจะแอบแต่ลับหลังอย่างไรอยู่ คำที่นายใจนินทาใส่ความไม่จริงหาความเปล่าๆ ก็ควรแล้วที่จะเหี้ยเปิดปดขึ้นกลางสนามสะใจ

อาหรับราตรี

ปัญหาขัดข้องที่ ๑๕

หลวงโกษาสิทธิการ ต้องไปราชการในประเทศยุโรป จึงสั่งหลวงเขตตาภิรักษ์ ผู้เป็นสหายที่รักไว้ว่า ให้บอกข่าวคราวออกไปให้เสมอ อยู่มาวันหนึ่งถึงกำหนดเรือจะออกย่ำเที่ยง มีข่าวสำคัญที่หลวงเขตตาภิรักษ์จำเป็นจะต้องบอกโดยเร็วรอช้าไปไม่ได้ หลวงเขตตาภิรักษ์จึงได้เอากระดาษมาเขียนหนังสือเมื่อเวลาเช้า ๔ โมงเศษได้สองสามบรรทัด พอพระยาคำภาๆมาหาตรงเข้าไปถึงที่เขียนหนังสือ ถามหลวงเขตตาภิรักษ์ว่าเขียนหนังสืออะไร หลวงเขตตาภิรักษ์บอกว่าเขียนหนังสือไปถึงหลวงโกษาสิทธิการในประเทศยุโรปด้วยธุระร้อน จวนกำหนดเรือเมล์จะออกอยู่แล้วจึงรีบเขียน การที่หลวงเขตตาภิรักษ์บอกละเอียดดังนี้ก็หวังจะให้พระยาคำภาๆกลับไป จะได้เขียนหนังสือให้ทันเวลาเรือออก ด้วยหนังสือนั้นมาก แต่พระยาคำภาๆมิได้เอื้อเฟื้อในถ้อยคำที่บอกเลย ยังนั่งพูดอะไรต่อไปยืดยาวมาก หลวงเขตตาภิรักษ์จะตั้งหน้าเขียนหนังสือไปไม่พูดด้วยก็เป็นการดูถูกพระยาคำภาๆ แลเป็นกิริยาอันชั่วมาก หลวงเขตตาภิรักษ์จะควรทำอย่างไร จึงจะเขียนหนังสือให้แล้วทันกำหนดเรือออกได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๑๕

ในปัญหาเรื่องนี้ต้องเข้าใจว่า พระยาคำภาๆมิได้เป็นผู้มีอำนาจมากจนถึงกับหลวงเขตตาภิรักษ์ต้องกลัวเกรงอย่างยิ่ง การที่หลวงเขตตาภิรักษ์ต้องหยุดพูดกับพระยาคำภาๆนั้น ก็เพราะเกรงใจแลเห็นว่าเป็นการดูถูกอย่างเดียว เมื่อพระยาคำภาๆไม่เอื้อเฟื้อต่อธุระร้อนของหลวงเขตตาภิรักษ์บ้างแล้ว หลวงเขตตาภิรักษ์ควรบอกแก่พระยาคำภาๆตรงๆ ว่า จะขอรีบเขียนหนังสือไปถึงหลวงโกษาสิทธิการ

เสียให้แล้วทันเวลา ขออภัยในการที่จะพูดกับพระยาคำฦๅนานต่อไปอีกไม่ได้ ถ้าพระยาคำฦๅมีธุระร้อนอันใด ก็ขอให้พูดจาเสียให้สิ้นเรื่องเร็วๆ เมื่อหลวงเขตตาภิรักษ์ ได้ฟังคำที่พระยาคำฦๅพูดต่อไป เห็นว่าไม่เป็นการร้อนรนยิ่งกว่าธุระที่หลวงเขตตาภิรักษ์จะต้องเขียนหนังสือไปถึงหลวงโกษาสิทธิการแล้ว ก็ควรหยุดพูดหยุดฟังเสีย แล้วเขียนหนังสือต่อหน้าพระยาคำฦๅนั้นเอง แต่ก่อนที่จะเขียนหนังสือนั้น ควรจะไปหยิบหนังสือฦๅอะไรๆ ที่ควรดูไปให้พระยาคำฦๅดู แลหาน้ำร้อนน้ำชามาให้ตามสมควร ถ้ามีบุตรฦๅภรรยาพอที่จะให้ช่วยรับแขกแทนตัวได้ก็เรียกมาพูดอยู่ด้วยกับพระยาคำฦๅ เห็นว่าไม่มีความดูถูกเจือปนอยู่ในกิริยาที่หลวงเขตตาภิรักษ์ได้กระทำแก่พระยาคำฦๅนั้นเลย แต่ถ้าพระยาคำฦๅมีอำนาจมากที่สุด แลหลวงเขตตาภิรักษ์เป็นหลวงเลวๆ ที่สุด ที่จะต้องกลัวอำนาจกันเสมอบ่าวกับนาย จนไม่อาจที่จะทำอย่างนั้นได้ ก็ต้องจำเป็นหยุดการเขียนหนังสืออยู่เอง ฉันใดเหมือนกับวัวที่กำลังกินหญ้า เมื่อเสือเข้ามาก็ต้องหยุดกินอาหารของตัวเองอยู่เป็นธรรมดา

อาทิตย์อุไทย

ปัญหาขัดข้องที่ ๑๖

พระยาไกรกรีฑาทำบุญฉลองพระ นิมนต์พระมหาเขมรังสีไปสวดมนต์ฉันเช้า ครั้นถึงวันสวดมนต์ พระมหาเขมรังสีก็หาไปสวดมนต์ตามฎีกาไม่ เพราะสังเกตวันเลี้ยงพระเป็นวันสวดมนต์ไป ครั้นเวลาเช้าวันเลี้ยงพระ พระมหาเขมรังสีตรวจดูฎีกาจึงรู้ว่าสังเกตผิดไปวันหนึ่ง ดังนี้พระมหาเขมรังสีจะควรทำอย่างไร

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๑๖

พระราชนิพนธ์ได้เคยฟังมีอยู่ ปล่อยไปตามจริงดีกว่าเท็จแก้ ถ้าจะทำตามตรงถูกแท้ง่าย ถ้าไปคิดอ้อมค้อมอยากจะให้ดีเกินไปลำบากมาก ทั้งน่ากลัวจะไม่ค่อยสำเร็จได้ เหมือนปัญหาข้อนี้พระมหาเขมรังสีผิดจริง รับนิมนต์แล้วเหลวเสียไม่ไปสวดมนต์เพราะลืม เมื่อถึงเวลาฉันเช้ากลับรู้สึกก็ควรไปบอกพระยาไกรกรีฑาตามความจริงที่เป็นมาอย่างไรตามสุจริต ถึงจะเสียบ้างไม่ช้าคงกลับดี ถ้าจะกลัวเขาว่าละโมบจะไปฉันอาหาร ฤๅรับไทยทานแล้วออกอุบายอ้อมค้อมอย่างอื่น ดูจะกลัวร้ายหนักไป นี่จะเสียก็เสียเพราะเหลว พระมหาเขมรังสีเหลวจริง จะกลับความคิดมนุษย์ให้เห็นว่าไม่เหลวอย่างไรอยู่ ดูจะเป็นการทั้งเหลวแลทั้งอะไร ฯ ล ฯ ด้วย ให้เขารู้ว่าเหลวตามตรงแล้วจะได้เข็ดต่อไปดีกว่าพระมหาเขมรังสีผิดแล้ว ถึงพระยาไกรกรีฑาจะโกรธอย่างไร ก็ควรรับอายบ้างไปเถอะ ไปเถอะ ปล่อยไปตามจริงดีกว่าเท็จแก้

อาหรับราตรี

ปัญหาขัดข้องที่ ๑๗

นายกล่ำเป็นทนายอยู่ในพระยาขจัดโจรพาล แต่ตั้งบ้านเรือนอยู่ไกลกัน นายกล่ำจะทำการตัดจุกบุตร ได้ไปเชิญพระยาขจัดโจรพาลมาตัดจุก ครั้นถึงเวลาฤกษ์บ่าวพระยาขจัดโจรพาลได้ไปคอยรับพระยาขจัดโจรพาลที่บ้านนายกล่ำเป็นอันมาก แลบอกว่าพระยาขจัดโจรพาลตื่นนอนแล้วจะมา จนถึงฤกษ์ตัดจุกพระยาขจัดโจรพาลก็ยังไม่มา นายกล่ำจะควรทำอย่างไรดี

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๑๗

เมื่อถึงฤกษ์แล้ว นายกล่ำควรให้ผู้ใหญ่คนอื่นที่เชิญมานั้นตัดจุกแลรดน้ำทำไปตามสมควรแก่เวลา เมื่อพระยาขจัดโจรพาลมาไม่ทันตัดจุกก็ให้รดน้ำ ถ้าไม่ทันรดน้ำก็ให้ขยักเอาน้ำมนต์เหลือไว้บ้างเล็กน้อยพระยาขจัดโจรพาลมาเมื่อไรก็ให้รด ถ้าพระยาขจัดโจรพาลไม่มา เมื่อสิ้นเวลาทำขวัญแล้ว ควรให้นายกล่ำพาบุตรกับน้ำมนต์ไปที่บ้านพระยาขจัดโจรพาล ขอให้พระยาขจัดโจรพาลรดน้ำมนต์ให้ การก็จะเรียบร้อยไปได้ ซึ่งพระยาขจัดโจรพาลรดน้ำมนต์ให้การก็จะเรียบร้อยไปได้ซึ่งพระยาขจัดโจรพาลจะขัดเคืองว่าด่วนทำการไม่รอให้พระยาขจัดโจรพาลไปนั้นไม่ได้ เพราะย่อมทราบอยู่ด้วยกันแล้วว่า ถึงฤกษ์แล้วรอไม่ได้เพราะฉะนั้นการมงคลทั้งปวงจึงต้องมีฤกษ์เหมือนดังการครั้งนี้ ถ้าไม่มีฤกษ์แล้วจะต้องรอพระยาขจัดโจรพาลอยู่ ถึงพระยาขจัดโจรพาลจะไม่มาจนค่ำก็จะต้องรออยู่จนค่ำ นี่มีฤกษ์ต้องทำไปตามฤกษ์ไม่ต้องรอ

โสตถิ

ปัญหาขัดข้องที่ ๑๘

นายดำจะลงไปบางรัก ครั้นไปถึงวัดสามจีนเหนื่อยเข้าก็หยุดพัก พอพบรถรางแล่นลงไปก็ขึ้นรถราง ครั้นรถแล่นไป คนเก็บอัฐเรียกอัฐนายดำก็ล้วงกระเป๋าอัฐไม่มี จะควรทำอย่างไรดี

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๑๘

รถรางเดินไปมาเที่ยวหนึ่งๆ ก็ย่อมมีคนไปเป็นอันมากตั้งแต่ ๑๐ คนขึ้นไป ในหมู่คนเหล่านั้นคงจะมีอัฐบ้างเป็นแน่ นายดำควรยืมอัฐคนเหล่านั้นใช้ค่ารถ แล้วรีบเอาอัฐไปใช้เขาเสีย บางที่จะปะคนที่ใจอารีกว้างขวาง จะให้เปล่าไม่คิดเอาใช้เลยก็จะเป็นได้ ถ้าคนตั้งแต่ ๑๐ คนขึ้นนั้น จะมีอัฐแต่เฉพาะสำหรับค่ารถที่ตัวจะไปไม่มีเหลือบ้างเลยฤๅเป็นคนใจโหดเหี้ยมขาดจากความเมตตากรุณาไปหมดแล้ว นายดำควรจะให้สิ่งของที่มีไปด้วย แม้ที่สุดควรจะถอดเสื้อให้เป็นจำนำไว้แก่คนเก็บอัฐแล้วกลับมาเอาอัฐไปใช้เขาภายหลัง พิเคราะห์ดูอาการของนายดำคงจะมีของใช้สอยเช่นดุมเสื้อเป็นต้น ไม่สวมเสื้อที่เลวจนไม่คุ้มค่ารถเที่ยวหนึ่งได้ เมื่อนายดำเอาอัฐไปให้เขาไม่คืนเสื้อให้ก็ต้องยอมแล้ว เพราะนายดำไม่มีสติสัมปชัญญะเมื่อแรกจะขึ้นรถจะโทษใครได้

โสตถิ

ปัญหาขัดข้องที่ ๑๙

เมื่อวันตรุษนายรองรักษ์ภูวนาถหุ้มแพร ทราบเรื่องประกาศให้ใช้วันอย่างใหม่แลได้ยินเพื่อนมหาดเล็กเขานัดกันว่า จะต้องแก้ศักราชในการ์ดที่จะส่งวันปีใหม่ให้เป็นวันอย่างใหม่ด้วย นายรองรักษ์ภูวนาถก็คิดจะแก้ไขการ์ดของตัวบ้างเช่นนั้น ครั้นกลับออกมาบ้านจึงเรียกเสมียนให้มาแก้การ์ดเป็นดังนี้

นายรองรักษ์ภูวนาถ
ส, ค, ศ. เมษาคม ปี ๑๘๐

เข้าซองปิดไปรษณีย์ ทิ้งไปเป็นอันมากเหมือนทุกปี ครั้นเมื่อวันที่ ๒ เมษายน นายรองรักษ์ภูวนาถได้รับซองการ์ดส่งมาทางไปรษณีย์ใบ ๑ เปิดผนึกออกดูเห็นเป็นการ์ดของตัวที่ส่งไปวันก่อน แต่มีรอยแก้ที่เมษาคมเป็นเมษายน ที่ ๑๘๐ เป็น ๑๐๘ ปี แลซ้ำมีคำว่า ลักขู เขียนไว้ที่มุมข้างบนการ์ด ใครส่งการ์ดแก้มาให้เช่นนี้ก็ไม่รู้ ครั้นเมื่อวันถือน้ำนายรองรักษ์ภูวนาถเข้าไปในวัง พอพวกเพื่อนหุ้มแพรแลมหาดเล็กเขาแลเห็นเขาก็พากันหัวเราะขึ้น ที่เป็นผู้ใหญ่ก็เป็นแต่ยิ้มๆ อยู่ในหน้า นายรองรักษ์ภูวนาถก็เข้าใจดีว่า เพราะเรื่องการ์ดนั้นเองมิใช่เรื่องอื่นเช่นนี้ ถ้านิ่งเสียก็จะเป็นเรื่องถากถางกันยืดยาวไปเป็นแน่ นายรองรักษ์ภูวนาถจะควรทำอย่างไรดี

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๑๙

จะปฏิเสธอย่างใดนอกจากรับว่าตัว ลักขู ก็ไม่ได้ เพราะการ์ดของนายรองรักษ์ภวนาถ ที่คนเป็นอันมากได้รับมีอยู่เป็นพยาน ถ้าแลจะไม่รับว่าเป็นการ์ดของตัวได้ส่งไปจริง ฤๅโทษเอาว่าผู้อื่นทำผิด คือซัดเสมียนเขียนผิดเป็นต้น ก็เสียความสัตย์ แลใครเลยเขาจะเชื่อ เมื่อนายรองรักษ์ภูวนาถรู้ว่าตัวทำผิดโดยอวิชชาดังนี้แล้ว ควรจำไว้แลศึกษาวิชาต่อไป ส่วนที่ถูกถากถางนั้นก็เป็นธรรมดาโลก ควรนิ่งๆ เสียดีกว่า จะเป็นเบาความลำบากรำคาญใจที่จะมาแต่อย่างอื่นอิก แต่ในท้ายปัญหาดูเหมือนว่าจะไม่ยอมให้นิ่งเสีย ถ้าต้องแก้ก็มีอย่างเดียวที่จะรับเสียตรงๆ ทำนองนี้ “หัวเราะอะไรกันหนะขอรับ เรื่องการ์ดผมผิดนั้นฤๅขอรับ ผม ลักขู แท้ๆ ยอมแล้ว” แล้วจะพูดต่อไปอิกดังนี้ ก็ควร “การที่ผมทำไปใช่ว่าจะอวดดิบอวดดีเมื่อไร ผมเป็นคนราชการก็ต้องตั้งใจเอื้อเฟื้อที่จะกระทำตามพระราชบัญญัติ” ที่ทำไปก็หมายจะให้ถูก หากผิดไปเพราะอวิชชาของผม แต่ยังเห็นว่าผมมีจิตใจอันดีมากกว่าผู้ที่ยังขืนใช้วันอย่างเก่าอยู่ อย่าล้อผมนักเลย

อาทิตย์อุไทย

ปัญหาขัดข้องที่ ๒๐

เด็กผู้หญิงชื่อหนูจำรัส อายุได้ ๑๕ ปี บิดามารดากักขังไม่ให้ไปเที่ยวข้างไหน อยู่มาวันหนึ่งหนจำรัสบอกกับบิดามารดาว่า วันนี้เป็นเวลาสงกรานต์จะขอลาไปเที่ยวที่วัดพระเชตุพน บิดามารดาก็ยอมให้ไป ครั้นถึงเวลาบ่าย หนูจำรัสก็ชวนชาวบ้านที่ชอบพอกันไปเที่ยวกับตัวสี่ห้าคนเข้าไปที่หน้าโบสถ์วัดพระเชตุพน เห็นห่อผ้าแดงทิ้งอยู่ที่ตามทางที่หนูจำรัสจะเดินไปนั้น หนูจำรัสก้มลงเก็บห่อผ้าสำคัญว่าห่อผ้านั้นเป็นห่ออัฐฤาห่อหมาก ครั้นหนูจำรัสหยิบมากำไว้ แล้วได้ยินคนหนึ่งที่นั่งอยู่บนแท่นหินกะทุ้งไม้เท้าแลตบมือฮาขึ้น หนูจำรัสก็นึกขึ้นได้ว่าคงจะไม่ใช่ห่อหมากฤาห่ออัฐเป็นแน่ คงจะเป็นห่อของไม่ควรดูสักอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นแน่เช่นนี้ จะให้หนูจำรัสทำประการใด ถึงจะไม่ให้เป็นคนมักได้แลเป็นคนเซอะ

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๒๐

หนูจำรัสควรจะทำเหลียวไปเหลียวมาเหมือนหาที่จะวาง แล้ววางเสียที่แห่งใดซึ่งพ้นทางเดิน มีหลังกำแพงแก้วเป็นต้น แล้วบอกบ่าวฤาคนที่ไปด้วยว่า แม้เกือบเหยียบเข้าแนะ (ต้องทำเป็นเข้าใจว่าเป็นของดียืนอยู่อย่างเดิม) ถ้าหนูจำรัสมีขีดอยู่มากๆ ก็ควรจะปาไปเสียว่าคนอะไรมิรู้เอาอะไรมาทิ้งไว้ แล้วกระทืบตีนตั่บๆ ไปเสียให้พ้น ก็จะไม่เป็นเซอะฤามักได้ เป็นแต่มีดีกรีก็ไม่ต้องปัญหาห้าม

ตุ๋งตุ๋ง

ปัญหาขัดข้องที่ ๒๑

คุณกุหลาบเป็นหญิงสาวจะไปช่วยงานเขาแห่งหนึ่ง ไม่มีเข็มกลัดคออย่างใหม่ๆ จึงสั่งให้ไปขอยืมหม่อมเขียนซึ่งเป็นคนชอบพอกัน ในเวลานั้นบังเอิญเขามาขอยืมเข็มกลัดของหม่อมเขียนไปแต่งเด็กโกนจุกยังไม่มาส่ง หม่อมเขียนคะเนดูเห็นว่าจะได้มาทันก็รับไว้ว่าได้ ครั้นหม่อมเขียนให้ไปตักเตือนผู้ยืมก็ยังผัดเพี้ยนอยู่ จนจวนวันคุณกุหลาบจะต้องการ ครั้นจะรอเร่งรัดผู้ยืมไปก็กลัวจะได้มาไม่ทัน ครั้นจะไปบอกว่าไม่ได้ก็เกรงจะขัดใจกับคุณกุหลาบ หม่อมเขียนจึงไปหาคุณคล้ำ หารู้ว่าคุณคล้ำเป็นผู้อริอยู่กับคุณกุหลาบไม่ ขอยืมเข็มกลัดของคุณคล้ำว่าจะไปแต่งตัวเด็กโกนจุก ไม่ได้บอกว่าจะไปให้คุณกุหลาบยืมคุณคล้ำก็ให้ยืมเข็มกลัดมา หม่อมเขียนจึงส่งเข็มกลัดนั้นไปให้คุณกุหลาบ แลมิได้บอกว่าไปยืมมาแต่คุณคล้ำ ข้างคุณกุหลาบสำคัญว่าเป็นของหม่อมเขียน เมื่อถึงวันงานก็กลัดไปบังเอิญคุณคล้ำไปช่วยงานนั้นอยู่ด้วย ครั้นเห็นคุณกุหลาบกลัดเข็มของตัวไปก็ได้ทีสะกิดพวกพ้องบ้านเดียวที่ไปด้วยกัน ช่วยกันพูดจาถากถางกระทบกระเทียบ จนคุณกุหลาบเข้าใจได้ชัดว่า หม่อมเขียนคงนุ่งหยิบยืมเข็มกลัดคุณคล้ำมาให้เป็นแน่แล้ว เช่นนี้คุณกุหลาบจะควรทำอย่างไรดี แลหม่อมเขียนนั้น เมื่อรู้ว่าเรื่องเป็นเช่นนั้นๆ ตัวตกอยู่ในระหว่างเสียคนทั้งสองฝ่ายเช่นนี้ หม่อมเขียนจะควรทำอย่างไรดี

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๒๑

๑. คุณกุหลาบควรจะบอกกล่าวกับคนที่ใกล้เคียงว่า ดูเถอะเพราะเป็นอริกัน คอยแต่จะหัวเราะเยาะเย้ยพาลวิวาทเช่นนี้ การที่หม่อมเขียนไปยืมเข็มกลัดของคุณคล้ำมาให้ต้องทำไม่รู้เท่าเสีย แต่หม่อมเขียนต้องสารภาพตามความจริงทั้งสองฝ่าย

สามัญสมาชิกฝ่ายใน

๒. คุณกุหลาบควรจะนิ่งทำไม่รู้ไม่เห็นเสีย ดีกว่าอย่างอื่น แต่หม่อมเขียนรู้แล้วควรจะไปถามข่าวขอโทษคุณกุหลาบ ไปขอโทษแกมต่อว่าคุณกล้ำ ซึ่งแจงตามความจริงใจอย่างไรด้วยทั้งสองแห่ง

ภาคินีสมาชิก

ปัญหาขัดข้องที่ ๒๒

พระยาจำเนียรเป็นคนตระหนี่ แต่มีทรัพย์มาก มีบุตรชื่อนายฉายคนหนึ่ง มีหลานชื่อนายช่วงคนหนึ่ง เป็นคนหนุ่มทั้งสองคน อยู่มาวันหนึ่งนายฉายกับนายช่วงชวนกันไปเที่ยว แวะเข้าไปซื้อของ ไปเห็นนาฬิกาพกเรือนทองเรือนหนึ่ง นายฉายหมายว่ากาไหล่ราคาถูกๆ จึงไปหยิบขึ้นดูถามว่าเท่าไร นายห้างบอกว่า ๔๐๐ บาท นายฉายจะไม่ซื้อก็อาย จะซื้อก็ทนไม่ไหว จึงแกล้งต่อ ๒๐๐ บาท นายห้างไม่ยอมให้ ต่อกันไปต่อกันมา นายฉายทำนาฬิกานั้นพลัดตกลงกับพื้น กระจกแตกแลเครื่องในเสีย นายห้างก็จะเอาใช้ ครั้นนายฉายจะรับใช้ก็กลัวพระยาจำเนียรจะทำโทษ เพราะเงินมากมายแลของก็เสียด้วย ครั้นไม่รับใช้นายห้างเขาก็ไม่ยอมเช่นนี้ นายฉายจะควรทำอย่างไรดี

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๒๒

นายฉายควรจะยอมให้นายห้างเขาจับส่งโปลิศไปขังตะรางเสีย พระยาจำเนียรรู้เข้าถึงจะโกรธเคืองประการใด คงจะต้องเอาเงินมาเสียเอาตัวไป ถ้าจะเอ็ดตะโรต่อไป นายฉายก็ควรแก้ตัวได้ ด้วยมิได้จงใจจะให้พระยาจำเนียรเสียเงินเสียทองอันใด หากเคราะห์กรรมจึงเป็นไปดังนั้น

เลเหลาประผู้บรรณผู้ประ

ปัญหาขัดข้องที่ ๒๓

คุณเกษเกิดเมื่อรัตนโกสินทรศก ๓๒ คุณขำเกิดเมื่อรัตนโกสินทรศก ๓๓ ถึงปีนี้อายจึงเป็นย่างเข้า ๗๖ คนหนึ่ง ๗๕ คนหนึ่ง เดิมเป็นพนักงานรับราชการฝ่ายในคนละตำแหน่ง มาจนรัตนโกสินทรศก ๘๖ ตกมาเป็นพนักงานผู้รับสั่ง (คือสำหรับดูอาการไข้เจ็บ) ร่วมหน้าที่กัน คุณเกษกับคุณขำต่างคนต่างอิจฉากันหยุมๆ หยิมๆ ด้วยเรื่องหมอๆ ยาๆ มาไม่ขาด จนถึงนึกแช่งให้กันตายอยู่บ่อยๆ

อนึ่ง คุณทั้งสองนี้เป็นคนชรา ต่างคนต่างธาตุหย่อนไม่ใคร่ปรกติคล้ายๆ กัน ครั้นในเดือนเมษายนนี้ คุณขำเป็นโรคประจุบันถึงแก่กรรม คุณเกษคิดถึงที่อิจฉากันก็ดีใจ จนกลั้นไว้ในหน้าไม่ใคร่อยู่แต่เมื่อนึกถึงอายุแลอาการที่ไล่เลี่ยคล้ายคลึงกันก็กลัวตายไม่สบายใจจนซ่อนไม่มิด เพราะหน้ามัวมลผิดปรกติ เมื่อโสมนัสแลวิตกผลัดกันประจำใจคุณเกษอยู่ถี่ๆ เช่นนี้ก็อยู่ข้างกระสับกระส่ายไม่สบาย

แต่ครั้นเมื่อได้ยินใครพูดถึงคุณขำ ก็ระแวงไปว่าเขาเสียดายคุณขำเขาอยากให้ตัวตาย แลไหวว่าเขาจะเห็นเป็นตัวดีใจ ต้องแทรกเข้าไปพูดพาลโกรธต่างๆ ทั้งไม่มีมูลเช่นนั้น ฤาถ้าได้ยินใครบ่นว่ากลัวเป็นเช่นคุณขำก็ระแวงว่าเขาจะว่าตัวกลัวตาย อยากจะสำแดงว่าไม่กลัวตาย ได้ยินใครพูดกลัวตายก็โกรธเห็นเป็นว่าเปรียบตัว (เพราะเป็นความจริงที่นึกอยู่ไม่ได้ขาด) พาลวิวาทไปได้มากๆ

เพราะเช่นนี้คำคุณเกษพูดในการคุณขำตายนั้น จึงตกลงทำเหมือนหนึ่งว่าเฉยๆ อยู่ ถ้าใครไปว่าเฉยได้เพราะไม่ชอบคุณขำก็เป็นโกรธปึงใหญ่กลับคำเป็นสงสารสังเวช แต่ถ้าขืนเชื่อคำนั้นเอาไปพูดตามเข้าไปบ้างก็กลับปึงเห็นไปเป็นทักว่ากลัวตายต้องกลับคำว่าเฉยๆ อยู่นั้นอีก แต่ใครๆ ก็เห็นได้ว่าคุณเกษไม่สบายเช่นนี้

คุณเกษไม่มีธรรมะในใจพอจะระงับ เทศน์ก็ฟังไม่เข้าใจเลย เคยแต่ฟังอย่างเรียกว่า “เอาบุญ” ใครพูดถึงธรรมเนียมก็เบื่อไม่เคยฟังเคยแต่โกรธ ครั้นร้อนใจขึ้นก็ไม่นึกจะไต่ถามใคร มีแต่โทโสมืดหน้าอยู่เป็นนิจ พวกพ้องที่สงสารก็จดไม่ติด

เพราะคุณเกษระแวงเสียทุกทางเช่นว่ามานั้น คุณเกษจะทำอย่างไรจึงจะสบาย พวกพ้องควรช่วยอย่างไรให้คุณเกษสบายได้บ้าง

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๒๓

ปัญหานี้แก้ยาก มีอยู่ทางเดียวที่จะให้มีใครเป็นเพื่อนประกอบฤๅทำประกอบด้วยความทุกข์อันเดียวกับคุณเกษ หาท่าเลียบเคียงพูดปรับทุกข์กับคุณเกษให้เกิดเห็นอกกันขึ้น นั่นแลจะบรรเทาความทุกข์ได้ ปัญหานี้ถึงข้าพเจ้าเรียบเรียงแก้ ก็มิได้แก้ด้วยปัญญาของข้าพเจ้าเอง

เมษายน

ปัญหาขัดข้องที่ ๒๔

(ปัญหานี้เป็นความจริง)

กรมหมื่น ส. เป็นผู้ร่างพระราชพิธีสิบสองเดือนลงพิมพ์วชิรญาณ พระองค์เจ้า ข. เป็นผู้รับราชการอยู่ข้างใน มีหน้าที่เกี่ยวข้องอยู่ในการพระราชพิธีบ้างเล็กน้อย ได้ยินกรมหมื่น ส. อ่านหนังสือที่ร่างฟังแต่ปลายถ้อยปลายคำก็ทึ่งขึ้นมา เพราะว่าเป็นการเกี่ยวในพระราชพิธี จึงมาบอกกับกรมหมื่น ส. ว่าขอให้คัดหนังสือที่ร่างให้สักฉบับหนึ่งเถิด ครั้นกรมหมื่น ส. จะคัดให้ ก็เห็นว่าพระองค์เจ้า ข. คงจะอ่านไม่เข้าใจ ด้วยความพิสดารมากแลไม่สู้เป็นประโยชน์แก่พระองค์เจ้า ข. นัก แลป่วยการเขียนด้วย แลบางทีถ้าคัดให้พระองค์เจ้า ข. อ่านไม่เข้าใจก็จะว่าคัดให้ไม่เหมือนกับที่ร่าง ข้อนี้เป็นข้อที่กรมหมื่น ส. วิตกมากกว่าข้ออื่นๆ ครั้นจะไม่เขียนให้พระองค์เจ้า ข. ก็มาเตือนเสมอๆ จะควรให้กรมหมื่น ส. ทำอย่างไร

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๒๔

ถ้ากรมหมื่น ส. ทรงรำคาญทนอยู่งานไม่ไหว ก็ควรจะทรงพระอุสาหะแต่งประทานใหม่ ถึงจะเป็นการเสียเวลาก็คงสนุกบ้าง แลพระองค์เจ้า ข. คงเข้าพระทัยซึมทราบ ข้อที่สั้นไปนั้นแก้ว่าจะได้ค้นง่ายก็เห็นจะตกลง วิธีที่ควรจะทรงเรียงนั้นดังนี้ “เดือนเมษายน คือเดือน ๕ พิดทีถือน้ามสะเด็จออกวัดพระแก้วมีเทียนพานกับเทียนมัด ๓๑๐๘ (อ่านว่าสามสิบแปด) เยนสวดมนสะขะหนานรุ่งขึ้นข้างในดูจัตุรงค์ ๔ หมู่ คือช้าง ๓ ตัว ม้า ๓ ตัว เกียน ๓ เล่ม คนหมดด้วยกัน ๙๑๐๓ (อ่านว่าเก้าสิบสาม) คน แล้วพรามหมรดน้ามสังฯลฯ

พระราชพิธี

ปัญหาขัดข้องที่ ๒๕

พระยาโกษาวิสัยทำบุญวันเกิดที่บ้าน เชิญพระยาขยันยุทธกิจ พระยาคณานุรักษ์ กับพระหลวงหลายคนมาเลี้ยงโต๊ะที่บ้านพระยาโกษาวิสัยๆ ให้บ่าวยกพานหมากมาตั้งให้พระยาขยันยุทธกิจ พระยาคณานุรักษ์กิน พระยาคณานุรักษ์นั้นเป็นคนซุกซน หยิบเอาตลับทองของพระยาโกษาวิสัยใส่ในเป๋าเสื้อพระยาขยันยุทธกิจไม่ให้รู้ตัว ครั้นเสร็จการเลี้ยงแล้วต่างคนต่างกลับ ฝ่ายพระยาขยันยุทธกิจครั้นถึงบ้านแล้วก็ถอดเสื้อส่งให้ภรรยาๆ รับเอาเสื้อเข้าไปในเรือนแล้วหยิบเอาซองบุหรี่แลผ้าเช็ดหน้าออกพบตลับทองคำอยู่ในเป๋าเสื้อ ภรรยาพระยาขยันยุทธกิจก็เอาตลับนั้นไปเก็บไว้ ฝ่ายที่บ้านพระยาโกษาวิสัย บ่าวผู้ที่ยกพานหมากออกมานั้น มาดูพานหมากเห็นตลับหายไปก็บอกกับพระยาโกษาวิสัยๆ ก็ประหลาดใจ ด้วยผู้ที่ได้กินหมากในพานนั้นมีแต่พระยาขยันกิจกับพระยาคณานรักษ์ แต่ไม่รู้ที่จะว่าประการใด เวลาวันหนึ่งพระยาโกษาวิสัยไปพบพระยาขยันยุทธกิจที่ในวัง จึงทำเป็นเล่าความให้พระยาขยันยุทธกิจฟังว่า ขโมยที่บ้านฉันนั้นช่างชุมจริงๆ เมื่อวันงานนั้นตลับที่ใส่พานหมากให้เจ้าคุณรับประทานนั้นหายไป เดี๋ยวนี้ฉันสืบสวนจะได้ความอยู่แล้ว ไม่ใช่คนในบ้านเป็นแน่ พระยาขยันยุทธกิจเข้าใจว่าพระยาโกษาวิสัยสงสัยตัว จึงตอบพระยาโกษาวิสัยว่า เมื่อกระผมลาไปก็เห็นของนั้นยังอยู่ พระยาโกษาวิสัยไม่ว่าประการใดต่อไป ครั้นพระยาขยันยุทธกิจกลับมาบ้านมาเล่าให้ภรรยาฟังตามที่พระยาโกษาวิสัยสงสัย แลพูดต่อไปว่าถึงพระยาโกษาวิสัยจะมีงานอีกก็จะไม่ไปช่วย ภรรยาจึงบอกแก่พระยาขยันยุทธกิจว่า วันท่านไปช่วยงานพระยาโกษาวิสัยวันนั้นพระยาโกษาวิสัยให้ตลับทองท่านมาใบหนึ่งไม่ใช่ฤๅ พระยาขยันยุทธกิจตกใจเรียกเอาตลับนั้นมาดู ก็เห็นเป็นตลับของพระยาโกษาวิสัยที่หาย จึงถามภรรยาว่าฉันไม่ได้เอามาทำไมตลับนั้นถึงได้มาอยู่ที่นี่ ภรรยาตอบว่าฉันหยิบเอาซองบุหรี่ออกจากเป๋าเสื้อ ฉันพบตลับอยู่ในเป๋าเสื้อ สำคัญว่าพระยาโกษาวิสัยแถมพกให้แก่ท่าน ฉันยังได้เล่าให้เพื่อนบ้านเขาฟังเป็นหลายคน ว่าพระยาโกษาวิสัยทำบุญใหญ่โต

ใครไปช่วยงานถึงแจกตลับทองคนละใบ พระยาขยันยุทธกิจได้ฟังภรรยาเล่าดังนั้น จึงว่ากรรมๆ ทีเดียว พระยาโกษาวิสัยมิน่าสงสัยเล่า ครั้นพระยาขยันยุทธกิจจะเอาตลับไปคืน พระยาโกษาวิสัยก็คงเข้าใจว่า เพราะพระยาขยันยุทธกิจรู้ตัวว่าสงสัยตัวจึงได้เอามาคืนหาสิ้นมลทินไม่ กลับจะทำให้แน่เข้าว่าตัวเป็นผู้ร้ายจริงเช่นนี้ พระยาขยันยุทธกิจจะควรทำอย่างไร

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๒๕

พระยาขยันยุทธกิจควรจดหมายแจ้งความตามที่เป็นจริง แลส่งตลับกับจดหมายนั้นไปให้พระยาโกษาวิสัย นอกจากนี้นิ่งเสียดี แลบอกภรรยาอย่าให้เที่ยวอวดเขาต่อไปอีกก็เป็นแล้วกัน

ปัญหาขัดข้องที่ ๒๖

พระยากาหลมีบุตรชื่อหลวงเขตรขันธ์ หลวงเขตรขันธ์นั้นได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นที่ ๓ สวมคอ อยู่มาได้ประมาณปีเศษหลวงเขตรขันธ์ถึงแก่กรรม นายแคล้วน้องชายได้รับตำแหน่งที่หลวงคเชนทร ครั้นถึงเวลางานถือน้ำ พระยากาหลจึงบังคับให้หลวงคเชนทรสวมตราของพี่ชาย หลวงคเชนทรตอบว่าตรานั้นสงสัยว่าพระราชทานตัวใครก็ตัวใคร ที่จะเลื่อนกันนุ่งห่มต่อๆ ไปเหมือนอย่างเสื้อผ้านั้นเห็นจะไม่ได้ พระยากาหลจึงว่าเสมาที่ยายเจ้าได้ทำขวัญให้พี่ชายของเจ้าเมื่อยังเล็กๆ อยู่นั้น ครั้นพี่ชายของเจ้าโตขึ้นแล้วพ่อได้เอามาผูกคอของเจ้า เจ้าจำไม่ได้ฤๅ หลวงคเชนทรจึงว่าขอให้คุณพ่อไปถามเพื่อนข้าราชการเขาดูเสียให้แน่ก่อน พระยากาหลก็ไปเที่ยวถามเพื่อนข้าราชการๆ บางคนก็ว่าไม่ทราบ บางคนก็แกล้งว่าควรจะใช้ได้ พระยากาหลได้ฟังว่าควรใช้ได้ก็บังคับให้หลวงคเชนทรใช้ หลวงคเชนทรหมายว่าใช้แทนกันได้ ก็แต่งตัวสวมตราเข้าไปถึงวัดพระแก้ว พบพวกขุนนางนั่งอยู่เป็นอันมาก ขุนนางหลายคนที่รู้ว่าหลวงคเชนทรไม่ได้ตราก็พากันหัวเราะ หลวงคเชนทรเห็นเขาหัวเราะดังนั้นแล้วใจไม่สบาย มีความสงสัยว่าเขาจะหัวเราะเรื่องตราแต่ไม่แน่ใจ ครั้นจะถามก็มีความอาย ครั้นจะเอาตราออกเสียจากตัว ก็กลัวว่าถ้าเขาไม่ได้หัวเราะเรื่องตรา ตัวไหวเกินไปดังนี้ก็จะเป็นการเลื่องฤๅแลขันมาก จึงไม่อาจเอาตราออกได้ ครั้นนิ่งเสียเขาก็ยิ่งพากันหัวเราะหนักขึ้น จะให้หลวงคเชนทรทำประการใด

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๒๖

หลวงคเชนทรไม่ควรจะเอาตราออก ให้สวมไว้อย่างนั้น แต่ให้หลีกออกจากที่ประชุมข้าราชการ ไปเที่ยวนั่งซุ่มอยู่บนพระพุทธปรางค์ฤาพระมณฑปฤาหอมณเฑียรซึ่งเป็นที่ลับคน พอถึงเวลาถือน้ำก็ย่องผลุบขึ้นไปบนพระอุโบสถถือน้ำแล้วให้กลับไปบ้านทันที ในวันหลังๆ ต่อไปถึงจะได้ยินใครหัวเราะฤาพูดกระทบกระเทียบอย่างไรในเรื่องนี้ก็ให้ทำไก๋เสียอย่าให้โต้ตอบนิ่งเสียดี

โสตถิ

ปัญหาขัดข้องที่ ๒๗

เมื่อวันฉลองหอพระสมุดฯ พระกิจการีซื้อหมวกแพรปักที่ออกร้านขายของใบ ๑ สวมกลับมาบ้าน ร่งขึ้นเข้าไปในการฉลองหอพระสมดฯ อีก แต่หาได้สวมหมวกนั้นไปด้วยไม่ ครั้นกลับมาบ้านนอนหลับตื่นขึ้นจะแต่งตัวไปในวัง ไปหยิบหมวกเห็นหมวกแพรปักอยู่ที่ราวแขวนหมวก ๒ ใบ คือใบที่ซื้อมาใบ ๑ ใบใหม่อีกใบ ๑ สังเกตได้ว่าเป็นหมวกที่ขายในแฟร์เหมือนกัน จึงเรียกบ่าวที่ตามหลังมาถามว่า หมวกนี้ใครเอามาแต่ไหน บ่าวบอกว่าเมื่อฉลองหอพระสมุดฯ คืนหลังคนใส่เสื้อขาวๆ คนหนึ่งเอาหมวกนั้นมาส่งให้ว่า เป็นหมวกของพระกิจการีก็รับมา หมวกใบนี้พระกิจการีไม่ได้ซื้อ ของใครก็ไม่รู้ เช่นนี้พระกิจการีจะควรทำอย่างไรดี

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๒๗

ถ้าพระกิจการีไม่คิดจะถือเอาของที่ได้มาโดยพลัดแพลงจริงๆ ก็ไม่ยากอันใด ด้วยวิธีเก็บของไม่รู้เจ้าของได้ดังนี้ มีข้อบังคับแบบอย่างทั้งวัดทั้งบ้าน แต่การเรื่องนี้เกิดแต่ในพระราชวังเกี่ยวงานหอพระสมุดฯ ควรพระกิจการีจะนำหมวกนั้นมาในวังด้วย ถามตามพวกเพื่อนข้าราชการดูว่าเมื่อวันที่ ๑๕ หมวกใครหายบ้าง ถ้ามีผู้รับว่าหาย ควรถามรปพรรณดถ้าถูกต้องก็ให้ไป ถ้าไม่ถูกต้องก็อย่าให้ ถ้าไม่มีใครว่าหายก็ให้นำหมวกไปถวายเสด็จอธิบดีกรมวัง ขอถวายไว้ เมื่อใครมาไต่ถามถูกต้องจะได้ประทานไป ถ้าท่านไม่ทรงรับ ก็ไปถวายกรรมสัมปาทิกที่หอพระสมุดฯ ในสองแห่งนี้คงจะมีรับไว้บ้าง ถึงไม่รับก็ไม่เป็นมลทินในพระกิจการีเลย ด้วยได้โฆษณาการ บอกกล่าวไว้เป็นการดังแล้วดังนี้

ชาวบ้านแกมวัด

ปัญหาขัดข้องที่ ๒๘

(เป็นความจริงบ้าง ต่างว่าบ้าง)

ยายอิ่มขากเป็นเฝ้าพระทวาร ชอบอ่านหนังสือนัก เคยยืมหนังสือพิมพ์วชิรญาณมาอ่านบ่อยๆ โขลนผู้หนึ่งชื่อนุ่ม ต้องเกณฑ์ไปเป็นผู้รับใช้อุปนายกในการเดินหนังสือหอพระสมุดฯ เคยทำการมานานรู้ธรรมเนียมยืมหนังสือเป็นต้นบ้างรางๆ อยู่ข้างจะเหวว่าเป็นคนเข้าใจในการหอ มีความรักแลเจ็บร้อนในการหออยู่เสมอ จนอุปนายกรับสั่งเรียกว่าเศษกรรมสัมปาทิก

ครั้นเมื่อได้ยินยายอิ่มอ่านหนังสือพิมพ์ในเรื่องพระราชพิธี ออกพระนามพระเจ้าอยู่หัวบ่อยๆ ก็คิดเห็นแน่ใจว่าเป็นความผิด ไม่ควรจะออกพระนามเช่นนั้น จึงไปดุเอายายอิ่มว่าไม่ได้เป็นสมาชิก ทำไมจึงเอาหนังสือพิมพ์มาอ่าน

ยายอิ่มมีความร้อนใจ แต่ยังอยากอ่านหนังสือ จึงคิดจะเข้าเป็นสมาชิกเสียบ้าง แต่ครั้นจะไปคิดอ่านกับเจ้าของหนังสือที่ยืม ก็เห็นว่าปรอทกำลังขึ้นสูง จึงไปเฝ้าพระองค์ ค. ทูลให้ช่วยนำเป็นสมาชิก พระองค์ ค. จึงไปรับสั่งชวนพระองค์ ง. ให้เป็นผู้รับรอง พระองค์ ง. ตอบว่าถ้าถึงเวลาเสียเงินแกจะว่าทูลหม่อมแก้วเสียเงินแทนยายอิ่มทีเถอะหนาพะคะ จะทำอย่างไร

อิกประการหนึ่ง ไม่ทราบว่าอย่างไรยายอิ่มนี้ ถามที่อยู่แล้วเป็นพูดไก่เสียไม่บอกใครเลย ถ้ายืมหนังสือไปพ้นกำหนดจะไปตามที่ไหนเจ้านายสมาชิกองค์อื่นๆ ก็ทรงเห็นด้วยหมด เพราะยายอิ่มอยู่ข้างจะเหี่ยวเหลือที่จะเหี่ยว แต่ยายอิ่มไม่รู้ตัวว่าท่านรังเกียจอย่างไร รู้แต่ว่าไม่มีใครรับรอง

ครั้นยายอิ่มจะไปหาภาคินีสมาชิกใครช่วยก็ไม่คุ้นเคย คุ้นแต่กับสามัญสมาชิกทุกพระองค์ เป็นการขัดข้องประการหนึ่ง

อนึ่ง ยายอิ่มได้เบี้ยหวัดอยู่ปีละ ๖๐ บาท ถ้าจะเข้าเป็นสมาชิกต้องเสียเงินถึง ๑ ใน ๓ ก็อยู่ข้างจะหนักใจ แต่ถึงอย่างไรยายอิ่มยังอยากเข้า คิดอยู่ไม่ขาด แต่มาขัดข้องเช่นนี้ ยายอิ่มจะควรคิดอย่างไร จึงจะได้เป็นสมาชิกสมประสงค์

ปัญหานี้มีรับสั่งสภานายกว่า ทรงเห็นว่าถ้าสมาชิกฝ่ายในทรงแก้ด้วยก็จะดี จะได้เป็นที่สำราญพระทัยบ้าง

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๒๘

ยายอิ่มควรจะไปถวายอยู่งานพัดอุปนายก ให้รับสั่งตอบให้ได้ว่ายายอิ่มจะทำอย่างไรจึงจะเป็นสมาชิกได้ ถ้าท่านรับสั่งว่าจะต้องเสียเงินเท่านั้นๆ จึงจะเป็นได้ ก็จงไปหาเงินมาถวาย (จะไปทูลขอพระองค์อะไร ฤๅเอามาแต่ไหนก็ตาม) ถ้าท่านรับสั่งว่าจะต้องมีผู้นำก็ควรจะทูลขอให้ท่านนำ ให้พระองค์ ค. รับรอง แต่ดังนี้จะว่าจะได้เป็นสมาชิกแน่ก็ยังไม่ได้ เพราะกรรมสัมปาทิกท่านเป็นผู้เลือก ถ้าจะให้มั่นคง ยายอิ่มยังจะต้องคิดอ่านเดินยายเศษกรรมสัมปาทิกให้พาไปเฝ้ากรรมสัมปาทิกในวันท่านประชุมกัน ไปเที่ยวกราบกรานร้อง “ทูลกระหม่อมแก้วช่วยรับยายอิ่มเป็นสมาชิกด้วยสักคนเถิด” ฉะนี้ น่าที่จะสมความประสงค์

สมาชิกฝ่ายหน้า

ปัญหาขัดข้องที่ ๒๙

คุณยายหวนเป็นราชนิกูลอยู่ในวัง มีอายุกว่า ๗๐ ปี แต่อยู่ข้างพูดมาก เพราะมีขีดสง วันหนึ่งไปฟังเทศน์พบเจ้านายหลายพระองค์ท่านจะทรงล้อเล่น จึงรับสั่งกันว่าอย่างคุณยายหวนนี้ ถ้าอยากได้เงินละไปที่วังสามแยก ก็เห็นจะได้เงินตั้งชั่ง คุณยายหวนก็ถือเอาเป็นจริงจัง พอรุ่งขึ้นก็ไปที่วังสามแยก วังนั้นเป็นวังกรมหมื่น ก. สั่งให้ทูลว่าตัวมาเฝ้า กรมหมื่น ก. ไม่ทรงทราบเรื่องก็เสด็จออกมารับสั่งถามว่าธุระอะไร คุณยายหวนทูลว่ารับสั่งว่าจะประทานเงินชั่งหนึ่งอย่างไรเล่า กรมหมื่น ก. ก็ทรงปฏิเสธ คุณยายหวนจำพระพักตร์ไม่ได้ว่าพระองค์ใดรับสั่ง แต่จำคำที่บอกตำบลได้ชัดก็แน่ใจว่ากรมหมื่น ก. รับสั่ง จึงทูลข้างค่อนจะถอนๆ ว่าตรัสปด กรมหมื่น ก. รำคาญครั้นจะขับไล่ก็เกรงใจ จึงเรียกเงินมาประทานสองตำลึง คุณยายหวนก็ไม่รับจะเอาตามสัญญาเดิม กรมหมื่น ก. จะหนีเสียก็เข้ามากอดพระบาทพัดพับๆ ไปไม่หยุด กรมหมื่น ก. ได้ความรำคาญมาก ชี้แจงอย่างไรก็ไม่ฟังหมด ครั้นจะประทานซื้อรำคาญเสียก็กลัวจะมีมาเช่นนี้บ่อยๆ กรมหมื่น ก. ควรจะทำอย่างไรจึงจะพ้นจากความรบกวนทั้งครั้งนี้ แลต่อไปภายหน้าด้วยได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๒๙

คุณยายหวนยังกอดพระบาทอยู่ กรมหมื่น ก. ก็ควรจะนิ่งอยู่ก่อน พอคุณยายหวนปล่อยพระบาทแล้ว ถ้าเฝ้าอยู่ข้างในก็ให้เสด็จหนีออกไปเสียข้างหน้า ถ้าเฝ้าอยู่ข้างหน้า ก็ให้เสด็จขึ้นไปข้างใน ถ้าคุณยายหวนตามไป ก็ให้เสด็จหนีไปอิก กลับไปกลับมาอยู่ดังนี้ คุณยายหวนเหนื่อยเข้าก็คงกลับไปเอง

โสตถิ

ปัญหาขัดข้องที่ ๓๐

คุณอิ่มกับคุณอื่นๆ หลายคน ไปงานที่ตำหนักหนึ่งที่ในวัง เขายกที่ชางานพระเมรุมาเลี้ยงหลายที่ กับมีกาสานมาสำหรับเติมด้วย คุณอิ่มอยากกินน้ำดูในถ้วยที่รินไว้ไม่มี จึงหยิบถ้วยใบหนึ่งมาแล้ว ยกกาสานขึ้นรินน้ำ กิริยาอยู่ข้างคล่องแคล่วเกินไป กาสานหลุดจากมือถูกถ้วยแตก ถ้วยอย่างนี้คุณอิ่มก็ไม่มีสักใบหนึ่ง แต่จะเป็นเพราะอายแลตกใจ ฤๅจะเข้าใจว่าจะซื้อได้ จึงบอกกับใครๆ ว่าไม่เป็นไรหาได้ แต่ครั้นไปขอซื้อขอปันใครๆ ก็ไม่ได้สักแห่งหนึ่ง ครั้นจะไปบอกเจ้าของโดยดีปรับทุกข์ว่าสิ้นความคิดแล้วก็อาย กลัวคนจะรู้ เพราะคุยไว้เสียมากแล้วว่าจะหาได้ เลยนิ่งอยู่ไม่ว่ากะไรต่อไป ใครๆ พบก็ยิ้มด้วยปากถากด้วยนัยน์ตาอยู่เสมอๆ คุณอิ่มก็รำคาญ แต่ยังมานะจะหาใช้ให้ได้ คุณอิ่มจะคิดอย่างไรจึงจะได้ถ้วย

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๓๐

ถ้าคุณหญิง ป. เข้าไปในวังวันไร ควรคุณอิ่มจะไปปรับทุกข์อ้อนวอนคุณหญิง ป. ให้ไปวานเจ้าคุณ ภ. ช่วยสั่งมาให้ ถึงจะไม่มีตรา ศ,ร,ก, แลจักรีก็พอคล้ายคลึง คงจะสำเร็จความปราถนาได้ดีกว่าอย่างอื่น

เมษายน

ปัญหาขัดข้องที่ ๓๑

หลวงเกษมสุขราษฎร์มีบุตรชื่อนายเขียว เป็นบุตรคนเดียว หลวงเกษมสุขราษฎร์มีความรักมาก ตามใจทุกสิ่งทุกอย่าง อยู่มาวันหนึ่ง หลวงคำนูณเป็นคนชอบกับหลวงเกษมสุขราษฎร์ นึกอยากจะเล่นสนุกจึงเขียนหนังสือนายห้างสองตาถึงหลวงเกษมสุขราษฎร์ว่า นายเขียวบุตรของหลวงเกษมสุขราษฎร์มาซื้อเชื่อของต่างๆ เป็นเงินถึง ๘๐๐ บาท ขอให้หลวงเกษมสุขราษฎร์ใช้เงิน แล้วแต่งคนให้ถือไปให้หลวงเกษมสุขราษฎร์บอกว่ามาจากห้าง หลวงเกษมสุขราษฎร์ได้เห็นหนังสือแล้วก็เรียกนายเขียวมาถาม นายเขียวก็ว่าไม่ได้ไปซื้อ หลวงเกษมสุขราษฎร์ก็เข้าใจว่าฝรั่งมาโกงเอาเงิน จึงเที่ยวพูดปรับทุกข์กับขุนนางหลายคนเขารู้กันหมดว่าถูกหลอก เขาเลยอยากสนุกก็แกล้งลวงกันมากไป หลวงเกษมสุขราษฎร์ก็ยิ่งตกใจแลทุกข์ร้อนมาก จึงไปทูลปฤกษากรมหมื่น จ. ซึ่งเป็นที่นับถือ กรมหมื่น จ. รับสั่งว่าเขาหลอกให้นะหลวงเกษมสุขราษฎร์ก็ไม่เชื่อ กลับเกิดโทมนัสขัดเคืองกรมหมื่น จ. ว่าตัวมีความทุกข์ร้อนหมายจะมาพึ่ง ก็กลับรับสั่งเป็นเล่นไปดังนี้ จะควรให้กรมหมื่น จ. ทำอย่างไร จึงจะให้หลวงเกษมสุขราษฎร์สิ้นความวิตกได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๓๑

เมื่อกรมหมื่น จ. เชื่อแน่ว่าเป็นการหลอกหลวงจริงแล้วควรชี้แจงกระบวนเขาหลอกลวงให้หลวงเกษมสุขราษฎร์ซึมซาบอิกชั้นหนึ่งถ้าหลวงเกษมสุขราษฎร์ยังไม่เชื่อ ก็ให้กรมหมื่น จ. ทำเอะอะในการที่จะช่วยหลวงเกษมสุขราษฎร์สืบสวน รับรองจัดการมิให้หลวงเกษมสุขราษฎร์ต้องเสียเงินจงได้ การก็คงจะพอเพราะเหตุที่เป็นนั้นไม่เป็นการจริง ไฉนเลยจะเป็นผลได้ กรมหมื่น จ. ไม่ต้องทำอะไรอิกต่อไปเลยการก็คงจะเงียบกันไปเอง แลเป็นการเรียบร้อยด้วย

อาทิตย์อุไทย

ปัญหาขัดข้องที่ ๓๒

ยายกลอยคนหนึ่งเป็นโขลนมาแต่ยังสาว จนจวนแก่ก็ยังไม่ได้เป็นมุลนาย อะไรกับเขา ยายกลอยนี้ก็เป็นคนกะปรี้กะเปร่าขยันดี อส่าห์ทำห่อหมกหมแนม ขายสะสมกำไรไว้ได้สัก ๑๕ ตำลึง แต่มีกรรมอยู่อย่างหนึ่งในนิสัยของแกด้วย เรื่องยินดียินร้ายง่าย ถ้าใครว่ากะไรไม่ชอบใจ ก็เป็นฟืนเป็นไฟเกิดขึ้นจนเก่าเยินได้ โดยเร็ว ถ้าใครพูดจาให้ชอบใจแล้วก็เป็นฦกลงเป็นเหวทันที จนหาประมาณที่จะทุ่มให้ถึงที่สุดมิได้ เพราะเหตุดังนี้ยายกลอยจึงมักไม่ใคร่ชอบกับเพื่อนโขลนด้วยกัน แต่เจ้านายมักโปรดปรานทรงปราศรัยเล่นเนืองๆ

มาคราวหนึ่งยายกลอยไปที่ตำหนักพระองค์ ข. ด้วยกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นเวลาเจ้านายท่านเสด็จอยู่นั่นด้วยกันหลายพระองค์ แกได้ยินท่านรับสั่งกันว่า “ยายกลอยนี้ถ้าได้เป็นเศษกรรมสัมปาทิกแล้ว จะดีทีเดียว” ข้างยายกลอยเข้าใจแต่ว่าท่านชมว่าดีก็ออกเหว แต่ไม่เข้าใจว่าเศษกรรมสัมปาทิกนั้นจะเป็นอะไรแน่ ครั้นกลับมาจึงไปถามยายจ่าคำว่า เศษกรรมสัมปาทิกนั้นอะไร ยายจ่าคำบอกว่าจะเป็นอะไรก็ไม่รู้เลย ได้ยินแต่เจ้านายท่านรับสั่งเรียกนางนุ่มคนเดินยืมหนังสือหอพระสมุดฯ ว่าเศษกรรมสัมปาทิก อยากรู้ก็จงไปถามนางนุ่มดูเถิด ยายกลอยก็เข้าใจขึ้นอิกชั้นหนึ่งว่า เศษกรรมสัมปาทิกนั้นคงจะเป็นพนักงานหอพระสมุดฯ เป็นแน่ แต่ยังไม่ไว้ใจจึงไปหานางนุ่มเล่าความที่ท่านรับสั่งกันให้ฟัง แล้วถามว่าเศษกรรมสัมปาทิกนั้นต้องทำอย่างไรบ้าง ฝ่ายข้างนางนุ่มเห็นยายกลอยมาถามเช่นนี้ ก็นึกในใจว่ายายกลอยคงจะคิดประมูลแย่งที่ของตัวเป็นแน่ ก็ฉุนขึ้นมาทันทีตอบว่า “แกจะมาถามทำไม ยังหน้าแกละ ทั้งชาติก็ไม่ได้เป็นเศษกรรมสัมปาทิก” ฉะนี้ไฟกองใหญ่ของยายกลอยก็พลุ่งขึ้นทันที ถึงทะเลาะด่าว่ากันใหญ่ ยายกลอยกำลังโกรธจนถึงร้องบอกกล่าวดังๆ ว่า “เอาเถอะจะเป็นตายร้ายดีอย่างไรก็ตาม กูจะเป็นเศษกรรมสัมปาทิกแก้หน้าอีนุ่มให้ได้” ว่าดังนี้แล้ว ก็พอมีผู้มาห้ามให้เลิกวิวาทกัน

ยายกลอยกลับไปก็ตั้งหน้าแต่คิดจะเป็นเศษกรรมสัมปาทิกไม่เป็นอันกินอันนอนดังนี้ ยายกลอยจะทำอย่างไรดีจึงจะสำเร็จความปราถนา

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๓๒

ยายกลอยควรจะไปเฝ้าเสด็จอุปนายก ทูลขอให้ท่านทรงใช้สอยในการหอพระสมุดฯ บ้าง ถ้าท่านยังจะไม่ทรงใช้สอย ก็ควรจะถวายอยู่งานให้หลายๆ ครั้งหลายๆ คราว ถ้าท่านทรงใช้สอย ก็จงก่อให้ความรักใคร่แลความเจ็บร้อนในการงานของหอพระสมุดฯ มีขึ้นในใจให้มากยิ่งกว่านางนุ่ม แลจงอุสาห์ทำให้ดี อย่าให้เพื่อนฝูงเขาเห็นว่าตัวเป็นคนยินดีง่ายยินร้ายง่ายเหมือนแต่ก่อน แลต้องให้เจ้านายทุกพระองค์ท่านทรงเห็นความดีต่างๆ ด้วย เพื่อจะได้เป็นเครื่องอุดหนุนบางทีก็จะสำเร็จความปราถนา ท่านจะรับสั่งเรียกว่า “เศษกรรมสัมปาทิก” ได้บ้างกระมัง

แก้จน

ปัญหาขัดข้องที่ ๓๓

นายสินเป็นเพื่อนกันกับนายลอย อยู่วัดด้วยกันมาแต่เล็กๆ บิดานายสินให้นายสินลาอาจารย์ไปเรียนหนังสือฝรั่งที่เมืองนอกหลายปีแล้วยังไม่กลับมา นายลอยกลับมาอยู่บ้าน บิดามารดาของนายลอยขออำแดงเงินให้นายลอย อยู่กินด้วยกันประมาณ ๓ เดือน นายสินก็กลับมาจากเมืองนอกได้ทราบความว่านายลอยได้อำแดงเงินเป็นภรรยา นายสินได้เคยรู้จักกับอำแดงเงินมาแต่ก่อน จึงคิดจะไปเยี่ยมทั้งนายลอยแลอำแดงเงินด้วยกัน ครั้นถึงเวลาบ่ายนายสินแต่งตัวใส่ถุงเท้ารองเท้าแล้วเดินมาถึงบ้านนายลอย พบอำแดงเงินนั่งอยู่ที่ระเบียงเรือน นายสินก็ถอดหมวกคำนับแล้วยื่นมือไปจับอำแดงเงินๆ ไม่ทราบว่านายสินจับไม้จับมือด้วยเหตุไรก็ร้องขึ้นว่า “ดูซิอย่างไรนายสินมาทำฉันอย่างนี้” นายลอยนั่งอยู่ในเรือนครั้นได้ยินอำแดงเงินร้องขึ้นก็ตกใจ ออกมาจากในเรือนเห็นนายสินจับมือภรรยาของตัวอยู่ นายลอยโกรธสำคัญว่านายสินมาหยอกภรรยา นายลอยก็ว่ากล่าวนายสินเป็นคำหยาบช้าต่างๆ นายสินร้องว่ามาคำนับท่านถึงบ้านเรือน ทำไมท่านจึงมาว่ากล่าวหยาบคายเอาข้าพเจ้า นายลอยจึงตอบว่าก็เมื่อเองมาข่มเหงเมียข้าเห็นอยู่กับตา จะเรียกว่ามาคำนับอย่างไรได้ นายสินจึงว่าท่านนี้เป็นคน ลักขูนายลอยจึงตอบว่าท่านไม่เป็นคนลักแต่หู ท่านมาลักจับมือเมียของข้าด้วยแล้วนายลอยก็ไล่นายสินไปเสียจากบ้านเรือน นายสินได้ความเจ็บอายเช่นนี้ นายสินจะควรทำเป็นประการใด

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๓๓

เป็นการจำเป็นที่นายสินจะต้องแก้ความสงสัยให้นายลอย อำแดงเงินหายโกรธจึงได้ ถ้านายลอยอำแดงเงินไม่สิ้นสงสัยหายโกรธแล้วความเคารพนับถือของนายสินก็กลับจะเป็นความหยาบช้าเสียไปควรนายสินจะหาผู้ที่รู้ธรรมเนียมต่างประเทศไปพูดจาชี้แจงกับนายลอย อำแดงเงิน ว่านายสินออกไปเรียนธรรมเนียมต่างประเทศกลับเข้ามาคิดถึงนายลอย อำแดงเงินไปคำนับจับมืออำแดงเงินถึงบ้านเรือนดังนี้ ธรรมเนียมต่างประเทศเขานับถือว่าเป็นที่รักใคร่กันสนิท หาได้เป็นการหยาบช้าล่วงเกินนายลอย อำแดงเงินไม่ นายลอยอำแดงเงินเข้าใจในความนับถือธรรมเนียมต่างประเทศแล้ว ก็คงจะหายโกรธนายสินรักใคร่กันสนิทต่อไป

โคมลอย

ปัญหาขัดข้องที่ ๓๔

นายจำรัสเป็นนักเรียนอยู่ในสกูลอังกฤษสำนักมิสเตอร์ เอ พอพูดอังกฤษได้บ้าง ดีกว่าเพื่อนนักเรียนทั้งปวงในเวลานั้น ได้ช่วยแนะแหนเพื่อนนักเรียนอยู่เนืองๆ แต่เป็นคนติดข้างจะเฟ้อในภาษาอังกฤษค่อนข้างขึ้นอยู่ด้วย วันหนึ่งมิสเตอร์ เอ อาจารย์ใช้ให้นายจำรัสไปหามิสเตอร์ บี ซึ่งเป็นที่ชอบพอกัน ให้ไปพูดด้วยความสองสามข้อ นายจำรัสก็ชวนนายฉ่ำ นายช่วงเพื่อนนักเรียนไปด้วย ครั้นไปถึงห้างมิสเตอร์ บี ก็พูดกับมิสเตอร์ บี ด้วยภาษาอังกฤษ เพราะนายจำรัสเข้าใจชัดในคำที่อาจารย์สั่งไปนั้น มิสเตอร์ บี ก็พูดเป็นคำอังกฤษตอบมา นายจำรัสก็เข้าใจบ้างเล็กน้อย แต่ไม่ได้ความว่าอะไรแน่ จึงถามไปเป็นภาษาอังกฤษสองสามคำ มิสเตอร์ บี ก็พูดตอบเป็นภาษาอังกฤษอีก นายจำรัสก็ยังไม่เข้าใจได้ ครั้นจะพูดเป็นภาษาไทยถามไปอีกเล่า ก็คิดอายแก่ใจ ด้วยตัวได้ไปพูดเป็นคำอังกฤษก่อนแลนายฉ่ำ นายช่วงก็เคยนับถือว่า เป็นผู้อาจที่จะเป็นล่ามได้อยู่ด้วย เมื่อการเป็นเช่นนี้นายจำรัสจะควรทำอย่างไรดี จึงจะได้ความหมายบอกมิสเตอร์ เอ อาจารย์ได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๓๔

นายจำรัสควรจะพูดกับมิสเตอร์ บี ว่าเรื่องราวยืดยาวนัก ขอให้จดหมายไปเถิด

ทำแสง

ปัญหาขัดข้องที่ ๓๕

นายเดชกับนายตุ้ม เป็นเสมียนรับราชการอยู่ในออฟฟิศกรมเดียวกัน นายเดชไปซื้อของเชื่อที่ห้างสี่แยก นายห้างยอมให้ซื้อเชื่อไป แลให้เซ็นชื่อไว้ตามธรรมเนียม ด้วยนายห้างเคยไปที่ออฟฟิศกรมนั้นอยู่บ่อยๆ สังเกตได้ว่านายเดชเป็นเสมียนอยู่ในออฟฟิศ ค. ครั้นอยู่มาหลายเวลา นายตุ้มไปซื้อของที่ห้างสี่แยก ซื้อแล้วก็นับเงินให้ตามราคา นายห้างจึงเรียกเอาเงินที่นายเดชมาซื้อเชื่อไว้ว่าส่วนที่ซื้อเชื่อไว้ทำไมไม่ชำระเล่า นายตุ้มก็ว่าฉันได้มาซื้อเชื่อเมื่อไร นายห้างก็เอาบาญชีที่เซ็นชื่อไว้มาให้นายตุ้มดู นายตุ้มเห็นชื่อตัวอยู่ในบาญชีนั้นแลมีว่าเป็นเสมียนอยู่ในออฟฟิศ ค. ด้วยก็ตกตะลึงไป ด้วยไม่รู้เหตุผลว่าเป็นอย่างไรที่แท้นั้นนายเดชกับนายตุ้มรูปร่างละม้ายคล้ายคลึงกันรับราชการร่วมออฟฟิศกันนายห้างสี่แยกก็ไม่รู้จักชัดเจน เป็นแต่เห็นๆ หน้าอยู่เท่านั้น ก็สำคัญว่าเป็นคนเดียวกัน แลเมื่อนายเดชมาซื้อเชื่อไปนั้น แกล้งเซ็นชื่อว่านายตุ้ม แลแกล้งเขียนลายมือให้เหมือนลายมือนายตุ้มด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้นายตุ้มจะควรทำอย่างไรดี

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๓๕

ถ้าจะให้ถกก็อย่าใช้ เราไม่ได้ซื้อเราก็ไม่ใช้ เป็นความก็เป็นกัน ลายมือแท้ไม่แท้ก็คงสอบได้ แต่เช่นนั้นน่าที่จะได้ความลำบากแก่ตัวสักหน่อย เพราะนายห้างคงจะให้โปลิศจับส่งไปศาล ต้องเข้าตะรางเป็นต้น ถ้าไม่อยากจะลำบากก็ใช้ให้แก่นายห้าง แล้วคิดอ่านสืบสวนฟ้องนายเดชต่อไป จะทำอย่างไรก็ตามชอบใจ เลือกดูสองอย่างนี้

เมษายน

ปัญหาขัดข้องที่ ๓๖

พระยาเกษตรสมบัติเป็นขุนนางผู้ใหญ่ มีคนนับถือมาก อยู่มาถึงฤดูที่เขาโกนจุกกัน พระยาเกษตรสมบัติ ได้รับการ์ดเชิญหลวงขจรให้ไปตัดจุกบุตรในวันที่ ๙ เดือนมกราคมเวลาย่ำรุ่งครึ่ง พระยาเกษตรสมบัติก็รับว่าจะไป ครั้นภายหลังนายคำซึ่งเป็นหลานของพระยาเกษตรสมบัติ มาเชิญพระยาเกษตรสมบัติไปตัดจุกบุตรของนายคำ วันที่ ๙ มกราคม เวลาย่ำรุ่งครึ่งเหมือนกัน พระยาเกษตรสมบัติเข้าใจผิดว่าที่หลวงขจรมาเชิญไว้แต่ก่อนนั้นเป็นวันที่ ๘ คนละวันจึงรับกับนายคำว่าจะไป ครั้นถึงวันที่ ๗ พระยาเกษตรสมบัติ จึงดูการ์ดของหลวงขจรเพื่อจะรู้ว่าเวลาไรเพราะจำไม่ได้ จึงเห็นการ์ดเป็นวันที่ ๙ เวลาย่ำรุ่งครึ่งร่วมฤกษ์กับนายคำ ครั้นพระยาเกษตรสมบัติจะไปแห่งหนึ่งให้ทันฤกษ์แล้ว จึงไปอีกแห่งหนึ่งทีหลังฤกษ์ เขาก็จะไม่คอยเพราะฤกษ์เลื่อนไม่ได้ ครั้นพระยาเกษตรสมบัติจะไปที่หลวงขจรแห่งเดียวไม่ไปที่นายคำ นายคำก็คงจะเสียใจเพราะเป็นหลาน ครั้นจะไปที่นายคำ ก็เกรงจะเสียยุติธรรมไป เพราะหลวงขจรเขาเชิญก่อน เมื่อเป็นเช่นนี้พระยาเกษตรสมบัติจะควรทำอย่างไร จึงจะเป็นการสงเคราะห์เสมอกันในคนทั้ง ๒ คือหลวงขจรกับนายคำนั้น ไม่ให้เป็นการลำเอียงได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๓๖

ธรรมดาฤกษ์ที่โหรกำหนดให้ มีต้นฤกษ์ปลายฤกษ์ ถ้าอาจจะเป็นได้เมื่อเวลาย่ำรุ่งครึ่งเป็นต้นฤกษ์ ในวันที่ ๗ ฤาที่ ๘ มกราคมนั้น พระยาเกษตรสมบัติควรจะไปที่บ้านนายคำบอกความตามจริงแล้วขอให้นายคำเลื่อนไปปลายฤกษ์ เพราะนายคำมาเชิญทีหลังแลไม่ใช่คนอื่นด้วย ทั้งการที่เลื่อนไปนั้นไม่สู้จะเป็นการ

ขัดขวางสิ่งใดนัก เมื่อเวลาย่ำรุ่งครึ่งเป็นปลายฤกษ์ ถ้าข้างไหนไม่ได้เชื้อเชิญแขกเหลื่อมากพระสงฆ์ก็อยู่ในฐานที่พอจะนิมนต์ให้มาเช้าขึ้นไปกว่านั้นได้ก็ต้องขอเลื่อนข้างนั้น เมื่อพระยาเกษตรสมบัติอาศัยความปรองดองชนทั้ง ๒ ได้แต่ผู้ใดผู้หนึ่งดังนี้แล้ว ครั้นวันที่ ๙ มกราคม ต้องคิดอ่านไปให้ทันทั้ง ๒ ฝ่าย ถ้าไม่อาจจะเป็นได้ ควรที่พระยาเกษตรสมบัติจะบอกไปให้ทราบทั้ง ๒ แห่งว่ามีข้อขัดขวางอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น จะไปให้ทันฤกษ์นั้นไม่ได้เสียแล้ว จะขอไปในเวลาสวดมนต์ ฤๅในเวลาที่ตัดจุกแล้ว เมื่อบอกไปได้เช่นนี้แล้ว ควรไปให้ได้ทั้ง ๒ แห่ง ชนทั้ง ๒ ถึงจะน้อยใจ ก็คงจะไม่น้อยใจมากนัก ถึงจะทราบว่าเป็นเพราะรับการ ๒ แห่งก็ไม่เป็นไร ด้วยไม่ได้ทำให้เป็นการหนักข้างหนึ่งเบาข้างหนึ่ง

ผันผ่อน

ปัญหาขัดข้องที่ ๓๗

(เรื่องนี้เป็นความจริงบ้าง ต่างว่าบ้าง)

นายเดชมีภรรยาชื่ออำแดงเต่า เป็นคนขี้หึง ระแวงอย่าว่านายเดชจะมีภรรยาใหม่เสมอ นายเดชนั้นชอบเล่นสักรวา อยู่มาวันหนึ่งนายเดชไปตีโทนจดบทโทนใส่เป๋าเสื้อมา อำแดงเต่าค้นพบเข้ามีความสงสัยว่าจะเป็นเพลงยาวได้มาจากผู้หญิง แต่อำแดงเต่าอ่านหนังสือไม่ออกจึงไปถามนายเดชฯ บอกว่าบทสำหรับตีโทนก็ไม่เชื่อ อำแดงเต่าจึงไปวานนายถั่วอ่าน นายถั่วเห็นหนังสือเข้าก็หัวเราะ อำแดงเต่าก็โกรธนายถั่วว่าหัวเราะเยาะตัว รบเร้าจะให้อ่านให้ได้ นายถั่วก็อ่านว่าทั่งทั่ง-จ๊ะโจ๋ง โจ๋งโจ๋งโจ๋ง อำแดงเต่าก็ยิ่งโกรธมากขึ้นว่าล้อ นายถั่วว่าไม่ได้ล้อให้ไปลองวานคนอื่นเขาอ่านดูเถิด อำแดงเต่าก็ไปวานนายทั่งนายนิลอ่าน ก็อ่านเหมือนกับนายถั่วทั้งนั้น อำแดงเต่าก็เข้าใจว่านายเดชจะได้ไปนัดแนะกันไว้กับนายถั่ว นายทั่ง นายนิลแล้ว จึงได้อ่านหมือนกันเช่นนั้น ก็ยิ่งมีความสงสัยแลโกรธมากขึ้น พาลวิวาทนายเดชเนืองๆ นายเดชให้สัตย์ปฏิญาณว่าไม่ใช่เพลงยาวไม่ได้รักใคร่กับผู้ใด อำแดงเต่าก็ไม่เชื่อเช่นนี้ นายเดชจะควรทำประการใด จึงจะเป็นการเรียบร้อยต่อไปได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๓๗

เห็นว่าเมียเป็นที่รักสู้ไม่หาเมียอื่นอิก ก็เพราะกลัวเมียจะเป็นที่ขัดเคือง แล มาเกิดหึงขึ้นเช่นนี้ ฝ่ายผัวต้องเป็นการรู้แน่ในใจว่า ใช่เหตุที่ควรหึงก็มาหึง จนถึงเอาหนังสือนั้นไปเที่ยวให้เพื่อนฝูงดู แลเขาบอกตามจริงก็ยังไม่เชื่อดังนี้ ก็มีที่แก้อย่างเดียวเพียงปึงอย่างใหญ่ แล้วก็ลงเรือนไปเสีย แต่หนังสือนั้นทิ้งไว้ให้ บางทีไปให้คนที่ไว้ใจดูก็จะกลับใจได้ แลจะไม่หึงในเรื่องต่อไป

ไก่ไก่

ปัญหาขัดข้องที่ ๓๘

พระยาบำรุงเป็นขุนนางผู้ใหญ่มีทรัพย์สมบัติแลบ่าวไพร่ใช้สอยมาก อยู่มาที่บ้านพระยาบำรุงเกิดขโมยลักของชุกชุมจับก็ไม่ได้ พระยาบำรุงจึงจัดให้บ่าวอยู่เดินยามตรวจตราคอยจับขโมย ครั้นวันหนึ่งเป็นฤดูฝนกลางเดือน เดือนหงายหรุบรู่ พระยาบำรุงนอนไม่หลับในคืนวันนั้นจนดึก ให้เกิดกลุ้มอกกลุ้มใจจะทำอย่างไรก็ไม่หาย จึงลงไปเดินเล่นกลางบ้านแต่คนเดียวพอค่อยสบายใจ ในคืนวันนั้นเป็นเวรของนายปานบ่าวพระยาบำรุงเป็นผู้อยู่ยามระวังขโมย เที่ยวเดินตรวจยามไปรอบๆ บ้าน นายปานจึงแลเห็นพระยาบำรุงยืนอยู่แต่ไกล ก็มิได้สังเกตแลคิดเห็นว่าเป็นพระยาบำรุง เพราะพระยาบำรุงไม่เคยลงมาเดินเล่นผิดเวลาเช่นนี้ นายปานสำคัญใจแน่เสียว่าขโมย ครั้นจะทักถามก็กลัวจะหนีไปเสีย จึงแอบด้อมมองดูเพื่อจะได้รู้ว่าเป็นผู้ใด ครั้นสังเกตรูปร่างก็เห็นแน่ว่าไม่ใช่คนในบ้านเพื่อนบ่าวด้วยกัน เพราะพระยาบำรุงเป็นคนรูปร่างแบบบางเล็กกว่าบ่าวไพร่ทั้งปวงหมด แต่นายปานหาได้คิดเห็นว่าพระยาบำรุงจะมาเที่ยวเดินเล่นผิดเวลาเช่นนี้ไม่ จึงสำคัญเสียว่าคนรูปร่างเช่นนี้ไม่มีคนในบ้านเลย คงจะเป็นขโมยเป็นแท้ นายปานจึงวิ่งตรงเข้าจับพระยาบำรุงรวบสองมือไพล่หลัง พระยาบำรุงร้องเอะอะขึ้น นายปานจึงรู้ว่าพระยาบำรุงดังนี้ นายปานจะควรทำอย่างไร แลพระยาบำรุงจะควรทำอย่างไร

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๓๘

เมื่อนายปานรู้ว่าขโมยที่ตัวจับนั้นกลายเป็นพระยาบำรุงผู้นายไป ดังนั้น ควรรีบปล่อยมือลงกราบไหว้ที่เท้าพระยาบำรุง แลลุแก่โทษชี้เหตุตามจริง ที่ตนเข้าใจทำการผิดไป เพราะมุ่งหมายแต่จะรักษาการของนายเท่านั้น

ส่วนพระยาบำรุงนั้น ควรจะมีความยินดี ที่ได้แลเห็นกำลังความสอดส่องของบ่าวที่ได้รักษาการจริงๆ นั้น แล้วควรจะเรียกเงินมารางวัลนายปานเสีย ๓ ตำลึง การทั้งปวงจะเรียบร้อยทุกอย่าง ทั้งเป็นทางที่จะให้บ่าวไพร่ได้มีใจคอยระวังรักษาการ แลจับขโมยในบ้านต่อไปด้วย

อาทิตย์อุไทย

ปัญหาขัดข้องที่ ๓๙

(เป็นความต่างว่าแท้ทีเดียว)

เมื่อวันถือน้ำสารท ท่านผู้หญิงเกษเป็นภรรยาพระยาเขื่อนเพ็ชร ท.จ. แต่งตัวนุ่งยกไหมขาวห่มแพรขาว ไปคอยถือน้ำในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นเวลายังไม่เสด็จออก เห็นท่านผู้หญิงสาวคนหนึ่งกินหีบทองกาทองกระโถนทอง ห่มผ้าปักทองแล่งเป็นเครื่องยศนั่งอยู่ต้นแถว ครั้นจะไปเข้าแถวตามเคยก็รำคาญด้วยตัวเป็นผู้ใหญ่กว่าจะต้องไปน้อยหน้า จึงเลี่ยงออกมานั่งเสียบนช่องกบประตูโบสถ์เอาศอกข้างหนึ่งยันธรณีประตูเอกเขนกอยู่ พื้นโบสถ์ไม่สู้สะอาดนักกลัวแพรจะเปื้อน จึงตระหวัดชายแพรข้างหลังขึ้นมาวางไว้บนตัก บนธรณีประตูนั้นมีกระโถนนากเล็กรูปงาม เป็นของท่านผู้หญิงเกษเองที่เอาไปบ้วนตั้งอยู่ มีน้ำหมากแลชานหมากประมาณครึ่งกระโถน

ในขณะนั้นท่านผู้หญิง ค. เป็นภรรยาพระยางานเมือง ท.จ.ว. ซึ่งเป็นคนรู้จักกับท่านผู้หญิงเกษ แต่ไม่สนิทสนมกันนัก จะมาถือน้ำเหมือนกัน พอมาถึงเชิงอัฒจันทร์เห็นท่านผู้หญิงเกษนั่งอยู่ที่ประตู ท่านผู้หญิง ค. อยู่ข้างเป็นคนกะปรี้กะเปร่าเราะรายร้องทักพลางว่าโอ๊ยดีทีเดียวพอเยี่ยมขึ้นมาก็พบแม่เกษ เมื่อพูดเช่นนั้นตามุ่งดูท่านผู้หญิงเกษไม่เห็นกระโถน พอถึงต้นอัฒจันทร์นอกธรณีประตูก็นั่งลงจะเอามือพาดธรณีก็พอปัดกระโถนตกลงไปถูกผ้าห่มที่ตัวท่านผู้หญิงเกษแพรห่มเปื้อนที่อกแห่งหนึ่งกับที่ชายทั้งสองข้างท่านผู้หญิงเกษโกรธเป็นกำลังไม่ทันคิด ปัดกระโถนต่อไปอีก กระโถนก็กลิ้งไปบนตักจนตกพื้นโป๊กๆ ต่อไป น้ำหมากก็หกรดผ้านุ่งที่หน้าขาทั้งสองข้างตลอดจนพื้นที่เป็นทางเสด็จตามทางที่กระโถนกลิ้งไป ท่านผู้หญิง ค. ตกใจหน้าซีดเรี่ยเหลือกำลัง ขอโทษซอยถี่สักหกเจ็ดครั้ง แล้วเอาผ้าเช็ดหน้าที่ถือมาเข้าไปช่วยเช็ดให้ท่านผู้หญิงเกษ แต่เพราะกำลังเรี่ยมือสั่นแลว่องไวกลับทำให้แพรผ้าเปื้อนมากไปแล้วเที่ยวจ้างโขลนให้มาเช็ดตามพื้นทางเสด็จจนหมด พอเวลากระโถนหกก็เสด็จออก

ท่านผู้หญิงเกษโกรธจนน้ำตากบเป็นแว่นอยู่ที่ดวงตาทั้งสองข้างครั้น จะลงไปสั่งบ่าวให้ไปเอาผ้ามาผลัดก็จะต้องเดินผ่านคนไปถึงพระระเบียงแลผ้าก็คงมาไม่ทัน จะยืมใครฤๅก็จะมีนุ่งห่มมาคนละสำรับด้วยกันเท่านั้นจะกลับเสียฤๅก็จะขาดถือน้ำ จะอยู่ต่อไปฤๅผ้าห่มก็แดงทั้งกลางแลชายทั้งสองข้าง ผ้านุ่งก็แดงที่ตักทั้งสองขา จะเฝ้าก็จะต้องยืนทั้งเปื้อนเปรอะเช่นนั้น ครั้นจะไม่เฝ้าก็น้อยหน้าเพื่อนภรรยาข้าราชการด้วยกัน

ควรท่านผู้หญิงเกษจะทำอย่างไรจึงจะพ้นความอาย แลไม่เสียราชการทั้งไม่น้อยหน้าผู้อื่นด้วยได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๓๙

๑. กระโถนที่หกนั้น ให้คิดเห็นว่ารูปจะเหมือนพระสุพรรณศรีด้วยเห็นมีผู้ใช้อยู่ในเวลางานชุม ถ้าเช่นนั้นจุน้ำหมากมากจะเช็ดถูด้วยส้มไม่หมด เห็นว่าท่านผู้หญิง ค. เรี่ยจนแป้นดีอยู่เห็นจะพอวานได้ให้ท่านผู้หญิงเกษวานท่านผู้หญิง ค. หาผ้าท่านผู้หญิง ค. มีญาติในวังเห็นพอจะหาได้ ถึงจะเป็นผ้าขาวไม่ใช่ยกไหม ก็ต้องเอาเป็นใช้ได้คราวหนึ่ง

ศ.ว.ล.แล ย.น.

๒. เมื่อถูกน้ำหมากเข้าดังนั้น ควรท่านผู้หญิงเกษจะเที่ยวบอกกับใครๆ ที่มาถือน้ำให้ทั่วกันว่า ดูเถอะแม่ ค. พอมาถึงก็มาทำกระโถนหกเปื้อนฉันหมดจะไปผลัดก็ไม่ทันเสด็จออกเสียแล้ว ช่างเถอะต้องทนจนเสด็จขึ้น ถ้าใครแลดูก็ให้บอกดังนี้ทุกคนไป จนกระทั่งโขลนแลชาววังที่ไม่รู้จักก็บ่นกับพวกพ้องให้เขาได้ยิน เขาจะได้ไม่นึกว่าทำเองแลจะค่อยได้หายเรี่ยด้วย

สอ้วน

๓. ท่านผู้หญิงเกษต้องพูดกับท่านผู้หญิง ค. ให้ช่วยกันยืมแพรขาวผู้ใดผู้หนึ่งในพระบรมมหาราชวังที่รู้จักคุ้นเคยกัน พอห่มเฝ้าแลถือน้ำแล้วครู่หนึ่งแล้วห่มเอาชายข้างหลังตระหวัดมาคลี่ปิดผ้านุ่งที่เปื้อนไว้ก็คงจะได้มาทันไม่เสียราชการ แลไม่สู้อายผู้อื่นนักด้วย

ขอไปที

๔. เห็นว่าท่านผู้หญิงเกษควรจะไปหาท่านผู้หญิงสาวทำไอ๋ๆ เข้าไปว่าช่วยสงเคราะห์ดีฉันสักทีหนึ่งเถิด ด้วยท่านผู้หญิง ค. ก่อเหตุให้แพรแลผ้าเปื้อนน้ำหมากน่าเกลียดเต็มที ที่จะเฝ้ารับเสด็จขอเปลี่ยนแพรห่มท่านผู้หญิงสาวนั้นด้วยห่มผ้าปักทองแล่งอยู่ชั้นนอกแล้ว คงจะปิดแพรที่เปื้อนนั้นมิด ท่านผู้หญิงสาวคงจะสำแดงน้ำใจดีในที่ประชุม ถึงว่าจะหึฤาไม่หึท่านผู้หญิงสาวนั้น คงจะทำอัธยาศัยดีอย่างไปไหนมาหนาจ๊ะ เปลี่ยนแพรห่มให้โดยความสงสารที่เป็นเพศเดียวกันเพราะบากหน้าเข้ามาแล้ว แลน้ำหมากที่เปื้อนผ้านุ่งอยู่นั้น ท่านผู้หญิงเกษควรจะร้องถามเพื่อนท่านผู้หญิง หรือภรรยาข้าราชการด้วยกันว่า ใครมีสารส้มฤาตะลิงปลิง ในหีบหมากบ้างจ๊ะ สงเคราะห์ดีฉันสักทีเถิด เพราะจารีตของกุลสัตรีมักจะมีสารส้มแลตะลิงปลิงติดหีบหมากไว้ไม่ใคร่จะขาด เมื่อเวลาแต่งขาวได้สารสัมฤาตะลิงปลิง มาแล้ว ก็จะได้เช็ดถูน้ำหมากที่เปื้อนผ้านั้นจะได้เหลืองไปเสียพอจะเป็นที่สังเกตไม่ได้ถนัด ด้วยเหตุที่เกิดนี้มิใช่ความผิดของท่านผู้หญิงเกษได้ทำเป็นความผิดของท่านผู้หญิงอื่นทำให้ไม่ควรจะละอายเลย ความผิดแลความอายตกอยู่กับท่านผู้หญิง ค. คนเดียว ที่มีกิริยาชั่วกะปรี้กะเปร่าเกินไป

เวทนา

ปัญหาขัดข้องที่ ๔๐

(เป็นเรื่องต่างว่าแท้เหมือนครั้งก่อน)

คุณหญิง ค. ที่ได้กล่าวถึงในปัญหาที่ ๓๙ นั้นเอง ไปขอแม่หนูจำเริญบุตรพระยาฉายา ม.ม. มาให้เป็นภรรยาบุตร ได้ทำงานบ่าวสาวกันแต่เดือนสิงหาคมแล้ว แต่คุณหญิงป่วยแล้วเลยติดธุระไม่ได้พามาไหว้ญาติที่ในพระบรมมหาราชวัง ต่อถือน้ำแล้วจึงได้พามา

คุณหญิง ค. นั้นตั้งแต่ลูกสะใภ้มาอยู่ด้วยก็สั่งสอนจู้จี้เสมอ จนเกือบจะเป็นอาหารอย่างหนึ่งที่จะขาดจะเว้นไม่ได้ จนลูกสะใภ้ขันบ้างรำคาญบ้างเป็นนิจ

วันที่เข้ามาในวังนั้น คุณหญิงเดินเตะถาดอัฐที่เขาวางริมถนนอัฐตกกระจายดังโกร่งกร่างมาก แต่เหลียวหลังมาบอกลูกสะใภ้ว่าแดดจัดนักเป็นลมตาลายไป

ครั้นไปถึงเรือนคุณชื่นที่เป็นญาติพระยางานเมืองผัว ก็เข้าไปนั่งในเรือนเป็นสามคนด้วยกันทั้งลูกสะใภ้ เมื่อคุณหญิงเล่าถึงการที่สู่ขอจนแต่งงานโดยละเอียดจบแล้ว ลงปลายพรรณนาถึงคำที่สั่งสอนลูกสะใภ้ คือให้ระวังกิริยาให้ดี อย่าทำกะผลีกะผลามให้เขาว่ากิริยาชั่ว ส่วนแม่หนูจำเริญนึกถึงเรื่องเตะเอาถาดอัฐก็อมยิ้ม แต่กลั้นได้ไม่หัวเราะ

คุณหญิงพรรณนาต่อไป ว่าได้ขอไว้อีกอย่างหนึ่งอย่าให้สกปรก คุณหญิงเองเป็นคนสะอาดนักทนสกปรกไม่ได้ แต่ในขณะที่พูดนั้นคุณหญิงควักยาที่จุกอยู่ในปากทำนองก็จะย้ายที่จุกใหม่ แต่เป็นเวลาพูดเพลินไปเลยถืออยู่ในนิ้วมือ แล้วเอายานั้นเที่ยวชี้ใช้บทไปเป็นนาน จึงเอาไปแจะที่ปากเหมือนจะจุกอีก จะเป็นด้วยเย็นไปเสียฤๅอย่างไรเลยขว้างปุ๊บไปที่มุมห้องเรือน มือที่เปื้อนนั้นก็เลยเช็ดลูบไปกับผ้านุ่งที่ขาแล้วหยิบกระโถนมาบ้วนตามองดูคุณชื่นพูด สายน้ำหมากไม่ตรงช่องไปถูกขอบกระโถนไหลเอิบอาบออกมาข้างนอก ที่จริงเหตุที่เป็นนี้คุณหญิงไม่รู้ตัวเพราะมัวพูด แต่แม่หนูจำเริญขันอีกเกือบจะหัวเราะออกมาแต่สู้กลืนกลั้นไว้ได้อีกครั้งหนึ่ง

ต่อนั้นไปพรรณนาถึงคำที่สอน ไม่ให้เป็นคนขี้โอ่ขี้อวด แลอย่าให้ฟังคำยอการเช่นนี้ไม่มีในตัวคุณหญิงเลย ให้เอาอย่างคุณหญิงจึงจะดี คุณชื่นก็พลอยพูดตามไปทุกอย่าง

ในขณะเมื่อพูดนั้น คุณชื่นหยิบแหวนออกมาให้รับไหว้แม่หนูจำเริญ คุณหญิงรับมาดูออกชอบใจเพราะเป็นแหวนมาแต่นอก ส่งให้แม่หนูจำเริญ แล้วพิศดูแหวนของตัวยังเห็นว่างามกว่า แต่ไม่เห็นคุณชื่นทักทาย จึงกรีดมือพิศดูแล้วแลดูตาคุณชื่นแล้วกลับมาดูแหวน จูงตาคุณชื่นให้ตามมาที่แหวนเป็นหลายครั้ง คุณชื่นรู้อัชฌาสัยก็ชมแหวน คุณหญิงถอดให้ดูตะลีตะลานจนมือสั่น เลยอวดเลยชมกันไปเป็นอเนกปริยาย คุณชื่นเห็นถูกอารมณ์คุณหญิง ก็เลยชมผ้านุ่งแพรห่มหีบหมากต่อไป คุณหญิงก็เล่ามูลเหตุแลคุณวิเศษของของเหล่านั้นเป็นอันมาก ตกลงเป็นอะไรไม่ดีคุณหญิงไม่มี ใครไม่มีเหมือนทั้งสิ้น แม่หนูจำเริญนั่งฟังๆ ก็ยิ่งอยากหัวเราะมากขึ้น จนต้องก้มหน้าบ้าง ไอบ้าง กระแอมบ้าง แก้ไขอยู่หลายครั้ง

ลงปลายกลายเป็นเรื่องสนทนากันด้วยสวยไม่สวย ติคนที่เป็นเด็กแต่ดูแก่ชมคนที่อายุมากแต่ไม่แก่ คุณชื่นชมว่าคุณหญิงไม่แก่คุณหญิงก็รับว่า ไม่แก่ ชมว่าริมฝีปากไม่เหี่ยวเหมือนคนที่อายุมากๆ ก็รับว่าไม่เหี่ยว ชมอย่างไรรับอย่างนั้นทุกคำแล้วเลยติคนอื่น ชมตัวเองต่อไปอย่างละยาวๆ แม่หนูจำเริญฟังพูดพลางนั่งพิจารณาดูหน้าคุณหญิงพลาง เห็นหน้าตาโกรกเกรกฟันก็ยังไม่หัก แต่นั่งเคี้ยวหมากเหมือนกับมือหงายมือหนึ่งคว่ำมือหนึ่งงอนิ้วเข้ามาหาฝ่ามือแล้วเอาโขกกันสับโปกๆ ไม่ขาด ยิ่งดูยิ่งฟังก็ยิ่งขันขึ้นๆ ทุกที แต่กลั้นหัวเราะจนเสียดชายโครง ท้องลั่นเป็นลูกๆ ขึ้นมา จะเมินจะก้มจะกลืนอย่างไรก็ไม่หาย ที่คอดังอือกๆ อยู่เสมอ จะหัวเราะก็กลัว จะหาเรื่องอื่นหัวเราะก็ไม่มี เพราะอยู่ด้วยกันสามคนเท่านั้น จะหนีไปหัวเราะเสียสักพักหนึ่งก็ไม่รู้จะไปแห่งใด แลไม่รู้จักใคร เพราะพึ่งเคยมาเป็นครั้งแรก เมื่อเป็นดังนี้ แม่หนูจำเริญจะทำประการใด จึงจะกลั้นหัวเราะได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๔๐

๑. แม่หนูจำเริญควรจะสู้อุส่าห์สะกดใจ ปลงสังขารร่างกายของคุณหญิงดูไปพลางปลงไปพลาง ก็คงจะมีความสังเวชขึ้น ถ้าปลงได้เช่นนั้นแล้ว ความหัวเราะก็คงจะเบาบางได้

แป๋วแหวว

๒. ธรรมดาความหัวเราะ (ยกเสียแต่การแกล้ง) ต้องเกิดด้วยความรื่นรมย์ฤๅความขัน ปราศจากความทุกข์ความไม่เสบยในเวลานั้น ก็เมื่อแม่หนูจำเริญมีความขันเช่นนั้น ถ้าหัวเราะไปก็ไม่สมควรแล้วเมื่อกำลังนั้นแม่หนูจำเริญควรจะกัดลิ้นฤๅทำอะไรให้เกิดความเจ็บขึ้น (ขอให้ทนสักหน่อย) สะกดจิตให้เว้นความขันเสีย อย่ารฦกถึงเหตุที่คุณหญิง ค. ทำให้เกิดความขันแลก้มหน้าเสียอย่าแลดูหน้าคุณหญิง ได้รู้สึกความเวทนาขึ้นแล้วจิตก็จะมุ่งไปในทางนั้น ความขันก็จะสงบไปได้

ลองดู

ปัญหาขัดข้องที่ ๔๑

(จดหมายถึงกรรมสัมปาทิก)

บ้านบางโคม กรุงเทพฯ

วันที่ ๒๑ กันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๐๘

ขอประทานกราบทูลมายังกรรมสัมปาทิกหอพระสมุด ฯ ทราบ

ด้วยเกล้าฯ กับพระ ก. เป็นผู้ชอบพอกันมาช้านาน แลได้ทราบอัธยาศัยของพระ ก. อยู่ว่า เป็นคนขี้ตระหนี่เหนียวแน่นอย่างเอก ในปีนี้นาย ข. ซึ่งได้เป็นเพื่อนรักกับเกล้าฯ มาช้านานอิกคนหนึ่ง ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นขุนขึ้นครั้นเมื่อจวนวันถือน้ำครานี้ ขุน ข. มีจดหมายมายังเกล้าฯ ฉบับหนึ่งว่า ไม่มีสำรดจะคาด จะทำขึ้นก็จะไม่ทันถือน้ำ ขอให้เกล้าฯ ช่วยขอยืมที่พระ ก. ให้สักผืนหนึ่ง เวลานั้นเกล้าฯ กำลังเขียนหนังสืออยู่ในออฟฟิศ พอว่างมือลงจึงเขียนจดหมายตอบขุน ข. ฉบับหนึ่งว่า การที่จะยืมของพระ ก. นั้น แม้นแต่ราคากากนึกขึ้นไป ขุน ข. ก็ย่อมทราบว่าเป็นการยากอย่างที่สุด เหมือนกับจะวางยาน้ำสมอให้เด็กกิน แต่ถึงกระนั้นจะลองยาพระ ก. ดูสักที แต่อย่าให้หมายมั่นว่าจะได้ เกล้าฯ เขียนจดหมายอิกฉบับหนึ่งถึงพระ ก. อ้อนวอนยืมสำรดด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน พอเข้าจดหมายนี้ผนึกได้ฉบับหนึ่ง ส่งให้คนไปให้พระ ก. แล้ว ในขณะนั้นทนายก็มาตามว่าเจ้าคุณของเกล้าฯ ให้หาเกล้าฯ ขึ้นไปรับบัญชาอยู่ด้วยราชการจนเสร็จข้อราชการกลับลงมาห้องจะเข้าผนึกจดหมายอิกฉบับหนึ่ง จึงไปเห็นว่าได้เข้าผนึกส่งจดหมายฉบับที่จะให้ขุน ข. ไขว้ไปให้พระ ก. ผิดไปดังนี้ เกล้าฯ จะควรทำอย่างไรดี ขอพระบารมีเป็นที่พึ่งด้วย พระ ก. คงจะโกรธเกล้าฯ ยับเป็นแน่แท้ ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

หลวง ค.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๔๑

หลวง ค. ควรจะส่งหนังสือที่จะมีไปถึงพระ ก. ที่ค้างอยู่นั้นไปให้พระ ก. อีก ด้วยหนังสือนั้นจะไม่เป็นเครื่องเพิ่มความโกรธของพระ ก. ยิ่งขึ้นกว่าที่โกรธอยู่แล้วนัก เพราะพระ ก. ก็ทราบอยู่ตลอดแล้วว่าหลวง ค. คิดจะทำเช่นนี้ ถ้านิ่งเสียจะมีแต่ทางที่จะโกรธอย่างเดียว ถ้าส่งไปบางทีพระ ก. จะนึกว่าหลวง ค. คิดจะนินทาลับหลัง แต่หากพระ ก. เคราะห์ดีจึงได้ทราบ ถ้าพระ ก. หวั่นไหวแก่โลกธรรมอยู่ บางทีจะเห็นเป็นช่องพอที่จะแก้ตัวให้เป็นหลวง ค. คาดผิดไปบ้าง คือจะทำไม่ได้รับหนังสือฉบับแรกเสีย ได้รับหนังสือฉบับหลังก็ให้เอาสำรดมาให้ยืม ถ้าจะให้ยืมด้วยทำรู้หนังสือนั้นมาต่อว่าด้วย หลวง ค. จะได้มีช่องขอโทษว่าหมิ่นประมาทเป็นความผิด จะไม่ดูถูกต่อไป บางทีก็จะไม่หมองหมางไปภายหน้า ขุน ข. ก็จะได้สำรดสมประสงค์ ถ้าพระ ก. จะมีแต่ความโกรธไม่มีความอาย ก็คงเป็นอันโกรธเท่าเก่าฤๅจะดีขึ้นหน่อยหนึ่ง เพราะได้เห็นกลแตกของหลวง ค. จะทำให้โทษเบาบางลงได้บ้าง

เก้าอี้กรรมสัมปาทิก

ปัญหาขัดข้องที่ ๔๒

ปัญหาขัดข้องที่ ๔๐ ได้กล่าวว่าคุณหญิง ค. ติดธุระยังมิได้พาลูกสะใภ้ไปไหว้ญาติในวังนั้น คือในเดือนสิงหาคมนั้นเอง หลวงชำนาญ (ซึ่งเป็นขุนนางในกรมพระยางานเมือง มารับใช้อยู่ที่พระยางานเมือง) กับแม่จาดภรรยา (ที่เป็นคนไปมาฝากตัวคุณหญิงอยู่เหมือนกัน) จะโกนจุกบุตร จึงมาเชิญพระยางานเมืองไปตัดจุก เชิญคุณหญิงไปรดน้ำ คุณหญิงแนะให้หาละครคุณแม่อิ่มที่เป็นคนชอบกับคุณหญิงไปเล่น

ครั้นถึงวันสวดมนต์คุณหญิงไปแต่เช้า เที่ยวตรวจการตลอดจนโรงครัว เห็นอะไรก็ติเตียนแก้ไขเปลี่ยนแปลงทุกอย่าง จนของสดที่ซื้อมาไว้ก็เห็นจะไม่พอเลี้ยงคน จึงเรียกเงินที่แม่จาดมาให้บ่าวไปช่วยจ่าย แล้วให้บ่าวมาช่วยทำครัวยกสำรับประมาณสัก ๒๐ คน

ครั้นเวลาแต่งตัวเด็ก คุณหญิงก็เข้าเป็นแม่การ คุยว่าใครผัดหน้าไม่งามเหมือน ตาก็ไม่ใคร่เห็นแต่ไม่ยอมใช้แว่น ผัดมอกลอกมอกแลกแต่ไม่มีใครอาจติ ผูกของข้อมือเผลอไป เอาใบไม้ไว้บนแหวน มีผู้เตือนก็เลยดันไปว่า เมื่อกระนั้นเขาผูกกันเช่นนี้ แต่งก็ช้าพระมาคอยเป็นนานไม่แล้ว

ครั้นเวลาเลี้ยงก็เดินดูให้ยกสำรับวุ่น แซกเสียดถูหลังถูแขนแขกที่มาจนแสบ บางทีก็กระโดดข้ามไปปุกๆ แม่จาดเห็นเขาเบือนๆ กันก็รำคาญแต่ไม่รู้ที่จะว่ากะไร

ครั้นเวลาเล่นละคร คุณหญิงก็นั่งเพ้อชมดีเกือบทุกตัว ประเดี๋ยวเรียกหลวงชำนาญประเดี๋ยวเรียกแม่จาดเข้าไปกระซิบให้ๆ รางวัลตัวนั้นตัวนี้ร่ำไปจนสิ้นเงินเป็นอันมาก ผัวเมียเจ้าของงานเกือบลมจะจับเสียให้ได้ ขอเลิกก็ไม่ยอมว่ายังสนุกอยู่ คุณแม่อิ่มก็เข้าไปหมอบเจ้าคะเจ้าขิงอยู่ข้างๆ คุณหญิงเอกเขนกทำภูมิจนตัวงอเป็นเงินพดด้วง ครั้นดึกเลิกละครขี้เกียจกลับไปบ้านเลยจะนอนค้างต้องกาหลจัดที่นอนกันอิกพักหนึ่ง

ครั้นคุณหญิงนอนแล้ว หลวงชำนาญปฤกษากับเมียว่า ของสดคุณหญิงซื้อมาเหลือกว่าครึ่ง ของที่ทำแล้วก็เหลือกว่าครึ่ง ถึงจะไว้เลี้ยงพรุ่งนี้ได้ก็ไม่หมด ที่จะเน่าบูดเสียก็มาก บ่าวท่านที่มาช่วยก็จะต้องแจกเงินฤาผ้า กลางวันท่านจะให้เล่นละครคุณแม่อิ่มอิก ค่ำท่านจะให้ยี่เกคุณเด่นหลานท่านมาเล่นได้เรียนขอท่านว่าเขาจะว่าเฟ้อนักเราก็ยากจน ท่านก็ว่ากันเองไม่ต้องให้เงินงาน เป็นแต่ให้รางวัลเสียบ้างก็แล้วกัน รางวัลท่านก็เรียกถี่เต็มที ไม่ให้ก็เป็นที่ขัดเคืองเราจะทำอย่างไรจึงจะพ้นความเปลืองทรัพย์ แลอย่าให้เป็นที่คุณหญิงขัดเคืองด้วยได้ ควรแม่จาดจะตอบสามีให้แก้ไขอย่างไร

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๔๒

๑. ให้แม่จาดจัดของที่จะต้องเสียเปล่าไปปาเหววงศาคณาญาติคุณหญิงพออย่าให้เสียเปล่า จะได้มีความรักคุณหญิงมากขึ้น

ข้อที่กลัวต้องแจกบ่าวคุณหญิง ให้ทำเป็นพูดกับผัวลับหลังคุณหญิงแต่ให้ได้ยิน ว่าท่านคงไม่ให้บ่าวท่านรับ เพราะใจท่านอารีแล้วเอาของให้คุณหญิงแจกคงไม่รับ

ข้อที่จะคิดเลิกละครแลยี่เก ให้ผัดว่าจะทอดผ้าป่า จะขอพึ่งบารมีคุณหญิงช่วยหาละครแลยี่เกไปเล่นให้สนุก แต่ในการโกนจุกเขาจะนินทา

คนเหวๆ เช่นคุณหญิงชอบกระซิบ ถ้าเข้าไปกระซิบเช่นคงรอดตัวได้

รับพระร่าอะทานอย่าง

๒. แม่จาดควรจะปฤกษานัดแนะกันเสียให้ตกลง แล้วให้หลวงชำนาญทำเป็นพูดกันกับแม่จาดว่าเราทำงานครั้งนี้คุณหญิง ค. ท่านจะช่วยเงินเป็นสิบชั่งทั้งเงินงานละครแลรางวัลยี่เกที่จะมีอิก ท่านก็จะออกให้ด้วย แต่ละครแลยี่เกที่จะมีต่อไปนั้น จะเรียนขอให้ท่านงดเสีย (เมื่อเวลาพูดกันนั้นต้องให้มีคนได้ยินหลายๆ คน แต่อย่าให้เป็นการอึกทึกนัก)

เมื่อคุณหญิง ค. ตื่นนอนแล้ว แม่จาดต้องทำเอะอะไปจัดเครื่องที่จะล้างหน้ามาให้ แล้วหมอบให้แป้นอยู่ที่นั่น เหวอะไรไปพลางกว่าจะล้างหน้าเสร็จ แล้วให้หลวงชำนาญเข้ามาแป้นอยู่ด้วยอิก ช่วยกันเหวเสียให้ใหญ่ทีเดียว แล้วปรับทุกข์ถึงเงินที่จะใช้ไม่มีแล้ว แม่จาดจึงเรียนคุณหญิงตามที่พูดไว้ ต้องอ้างว่าได้ยินพูดกัน (คือที่หลวงชำนาญพูดนั้นเอง) แลว่าถ้าได้รับประทานในกำลังงานนี้จะดี เป็นเวลากำลังที่จะใช้สอยแล้วจึงขอให้งดละครแลยี่เก ว่าจะเป็นการเปลืองแก่คุณหญิงขึ้นอิก หลวงชำนาญต้องคอยช่วยซ้ำเติมด้วยเสมอ

คุณหญิง ค. กำลังขึ้นในการเหวบางทีจะรับได้ ถ้าคุณหญิงรับได้ ก็ให้เรียกบ่าวคุณหญิงมาให้ทีเดียวจะได้สั่งให้ไป ทำอย่างนี้ถึงจะไม่ได้เงินก็การที่จะมีละครแลยี่เกต่อไปนั้นคุณหญิงคงจะพูดอะไรรวมๆ เลยเลิกไปไม่ได้มี แลคงจะไม่โกรธได้เพราะปรับทุกข์ร้อนไว้แล้ว

ซัดให้

ปัญหาขัดข้องที่ ๔๓

(ความต่อกันกับที่ลงมาแล้ว)

เมื่องานฉลองพระชนมพรรษา คุณหญิง ค. ในปัญหาที่ ๔๒ เข้าไปถวายของช่วยการพระราชกุศลในพระราชวัง เลยไปเฝ้าพระองค์ ต.ๆ รับสั่งเล่าการที่เจ้านายข้างในทรงร้อยดอกไม้เป็นรูปโคมต่างๆ ในหลวงรับสั่งชม จึงนัดกันว่างานเฉลิมพระชนมพรรษาจะแต่งให้งามยิ่งขึ้นไป รับสั่งบ่นว่าลำบากแต่เครื่องติดแบบ ไม่ใคร่จะมีคนติดได้ คุณหญิงจึงทูลว่าเจ้าโถกับเจ้าทั่ง บ่าวหม่อมฉันติดดีนัก พระองค์ ต. จึงรับสั่งวาน คุณหญิงทูลว่าได้ รับสั่งขอให้ทำเสียในกลางคืนให้แล้วแต่เช้ามืด คุณหญิงทูลว่าติดค้างคืนไม่งาม จึงรับสั่งว่าถ้าเช่นนั้นขอให้ได้มาใน ๓ โมงเช้า คุณหญิงก็รับว่าได้อีก กำชับกันหลายครั้งก็รับได้ทุกครั้ง ครั้นร่งขึ้นพระองค์ ต. ยังไม่วางพระทัย รับสั่งให้นวลข้าหลวงไปซ้อมอีกก็สั่งให้เข้ามาทูลว่าอย่าทรงพระวิตกเลยเป็นได้แน่

ครั้นถึงวันที่ ๑๙ พระองค์ ต. ลงมือร้อยดอกไม้ ๔ โมงเช้าแล้วคอยแบบจนเที่ยงก็ไม่เห็นมา จึงรับสั่งให้นวลข้าหลวงไปตาม กว่าจะหาเรือแพโจกเจกกันอยู่จนบ่าย ๒ โมงเศษ จึงไปถึงบ้านพระยางานเมืองเผอิญถูกเวลาคุณหญิงอาบน้ำ ถูขี้ไคลต้องคอยเป็นนาน ครั้นพบเรียนเตือน คุณหญิงเรียกนายโถกับนายทั่งมาสั่งให้ไปหาดอกไม้ทำแบบ นวลข้าหลวงเห็นการจะยืดยาวจึงบอกลา คุณหญิงเรียกเข้าไปกระซิบว่าแม่คุณเถอะเข้าไปแล้วหลบเสียก่อนสักประเดี๋ยว อย่าเพ่อไปทูลว่ากะไรจะให้เอาแบบตามเข้าไปเดี๋ยวนี้ ครั้นนวลกลับมา ต้องทวนน้ำช้ากว่าจะถึงจนบ่ายสัก ๕ โมงเศษแล้ว นึกว่าถ้าไม่ทูลเสียบางทีจะเสียการ จึงเข้าไปทูลตามความจริง พระองค์ ต. ทรงทราบเกือบประชวรลมตรัสไม่ออก แบบที่คุณหญิงให้ทำก็ไม่มีใครจะบอกได้ว่าจะแล้วมาเมื่อใด จะคิดทำเองกว่าจะหาดอกไม้ได้ก็จะค่ำโขลนเขาก็มาเตือนแล้ว ควรที่พระองค์ ต. จะทรงผันผ่อนประการใด

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๔๓

๑. เมื่อพระองค์ ต. ทรงทราบดังนั้น ควรจะระงับพระโทสะไว้ก่อนรีบให้ข้าหลวงไปเที่ยวขอดอกไม้ตามตำหนักเจ้านายที่ยังเหลือคงจะได้แลให้ไปเก็บตามแถวนอกมาช่วยกันผูกเป็นช่อพอเข้าเค้าแบบ ก็เห็นพอจะทันราชการ เพราะลางทีพระสวดถึงเวลายามหนึ่ง ที่ร้อยแล้วกันจนเวลา ๒ ทุ่มก็เคยมี ถ้าส่งดอกไม้แล้วเสด็จขึ้นไปบน ควรจะฉุนเล่ากับเจ้านายถึงเรื่องคุณหญิง ค. รับการไปทำเหลวจนต้องใช้ผูกดอกไม้ช่อแทนแบบ โดยอธิบดีทรงทราบ ก็เห็นจะไม่กริ้วนัก เพราะคุณหญิง ค. ทำให้เสียการดังนี้

ฉุนเละ

๒. ควรพระองค์ ต. จะไปขอดอกไม้ตามตำหนักเจ้านายมาผูกลวดแทนแบบส่งให้ทันราชการ ถ้าคุณหญิงส่งแบบเข้ามาถวาย ควรจะรับสั่งขอบใจ ดอกไม้ส่งเสร็จแล้วให้เอากลับไปเถิด ถึงจะไม่เอากลับไปก็ยัดเยียดให้เอากลับไปให้จงได้

ผู้มีหน้าที่เจ็บร้อนแทน

ปัญหาขัดข้องที่ ๔๔

เมื่อวันที่ ๒๑ เดือนกันยายนเป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษา คุณหญิง ค. ในปัญหาที่ ๔๓ นั้น คิดจะไปดูแต่งไฟในลำน้ำ จึงชวนแม่หนูจำเริญบุตรสะใภ้กับแม่จาดเมียหลวงชำนาญในปัญหาที่ ๔๒ ไปด้วย ในค่ำวันนั้นพระยางานเมืองกับบุตรต้องไปที่เต้นรำ วังสราญรมย์ คุณหญิงจึงให้นายบุตรทนายจัดเรือ สติมลอนช์มาลงไป นายบุตรเป็นนายเรือแล่นไปช้าๆ

พอไปถึงบ้านแห่งหนึ่งแต่งซุ้มไฟงาม คุณหญิงสังเกตไม่แน่เพราะเดือนมืดแลฟางไฟ สำคัญว่าเป็นบ้านพระยาประจักษ์ ซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องกับคุณหญิง ขึ้นชื่อว่าเป็นญาติแล้วชิดห่างอย่างไร คุณหญิงรักเกือบเป็นดวงชีวิตทุกคน แต่พระยาประจักษ์นี้รักยิ่งกว่าผู้อื่นหมดเห็นไฟงามก็ชวนให้แม่จาดดู แล้วชมต่อไปเป็นอันมาก คือว่า ใครเป็นช่างเหมือนเขานั้นไม่มีแล้ว ทั้งเขาเป็นคนไม่รู้จักแก่ อย่างไรก็อย่างนั้น แลอะไรต่ออะไรอีกเป็นอันมาก แม่จาดเห็นซุ้มเขางามจริงก็พลอยชมไปด้วย แต่ไม่รู้ว่าที่คุณหญิงเรียกเขาๆ นั้นคือใคร ส่วนคุณหญิงเคยพูดถึงพระยาประจักษ์อยู่ชินปาก เหมือนไปไหนแบกพระยาประจักษ์ไปด้วยอยู่เสมอ จึงนึกเสียว่าแม่จาดคงเข้าใจแล้วไม่ได้ออกชื่อ

แล้วร้องสั่งนายบุตรให้แวะบ้านพระยาประจักษ์ นายบุตรเห็นว่ายังไม่ถึงก็ให้แล่นเรือต่อไป คุณหญิงโกรธร้องว่า โอ๊ย โอ๊ย โอ๊ย นั่นจะแล่นไปไหน นายบุตรเรียนว่า จะไปบ้านเจ้าคุณประจักษ์ คุณหญิงชี้มือว่านี่มิใช่ฤๅ เซอะซะเปล่าๆ นี่นายบุตรเรียนว่านี่บ้านพระยาเผด็จต่างหากขอรับ คุณหญิงพิเคราะห์เห็นจริงเลยนิ่งเมินคอแข็งไปเพราะพระยาเผด็จนี้เป็นคนไม่ชอบกับพระฝางๆ เป็นบิดาหนูเพิ่ม ซึ่งเป็นภรรยาพระยาประจักษ์ๆ รักมากแต่ไม่ได้ให้ถือน้ำ คุณหญิงก็รักแลนับเป็นญาติด้วย จึงช่วยเกลียดพระยาเผด็จบ้าง

ครั้นเมื่อไปถึงบ้านพระยาประจักษ์ๆ ก็ต้องไปที่เต้นรำ หนูเพิ่มก็ไปดูไฟไม่พบชมเชยซุ้มหน้าบ้านออกชื่อ เขาๆ เขาๆ เขาๆ หลายสิบครั้งจนลืมที่โกรธแล้ว

ก็แล่นกลับมาถึงบ้านพระยาเผด็จเข้าอิก คุณหญิงกลับเห็นซุ้มไม่งามไปหมดดูไม่ได้ ทั้งนั้น ติเตียนกับแม่จาดเป็นอันมาก แม่จาดเห็นซุ้มเขางามจนได้ชมไว้แต่เดิมแล้ว คุณหญิงมาเออให้รับบ้าง ถามให้ช่วยติบ้าง แม่จาดลองนิ่งๆ เสียกิริยาคุณหญิงก็ขัดเคือง ด้วยตาคุณหญิงเห็นไม่งามลงไปจริงๆ จนสบถได้เช่นนี้ แม่จาดควรจะโต้ตอบอย่างไรจึงจะไม่เป็นที่ขัดเคืองใจคุณหญิง แลจะไม่เป็นกล่าวการที่ไม่เห็นจริงในใจด้วยได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๔๔

๑. ควรแม่จาดจะพูดว่า พระยาเผด็จคนนี้ ไม่ได้ยินว่าเป็นคนช่างเชียวอะไรนัก ตามบรรดาขุนนางแล้วไม่มีใครสู้เจ้าคุณประจักษ์ ท่านเคยออกงานใหญ่มาหลายคราว ท่านมีชื่อเสียงโด่งดังมานาน แลชวนพูดถึงความดีพระยาประจักษ์ไปต่างๆ คุณหญิงคงอดไม่ได้ ต้องพูดตามไปเอง ถ้าแม่จาดชักชวนให้พูดถึงพระยาประจักษ์อยู่เสมอๆ แล้วคงจะทำให้คุณหญิงหายขัดเคือง เพราะพระยาประจักษ์เป็นของชอบใจคุณหญิง แลไม่เป็นกล่าวเท็จด้วย

ฝรั่งคนนี้โดดปุ๊ก

๒. เมื่อคุณหญิง ค. กลับพูดติเตียนซุ้มพระยาเผด็จแม่จาดควรทำไก๋เสียแล้วพูดว่า เสียดายไปไม่พบเจ้าคุณประจักษ์ ถ้าพบท่านก็จะดี ดีฉันก็อยากพบท่านด้วยท่านดีจริงๆ เป็นคนไม่ถือเนื้อถือตัว แล้วเลยชมพระยาประจักษ์ต่อไปถึงเรื่องอะไรๆ ให้มาก คุณหญิง ค. สิรักพระยาประจักษ์ เกือบเป็นดวงชีวิตอยู่แล้ว ถ้าใครชมเข้าก็คงถูกใจ ก็จะพลอยพูดถึงเรื่องพระยาประจักษ์ต่อไปด้วย เห็นจะลืมขัดเคืองเรื่องที่ไม่ช่วยติซุ้มพระยาเผด็จไปได้บ้าง

เละละ

๓. ให้เห็นไปว่าถ้าแม่จาดจะพิจารณาดูโดยละเอียดแล้ว ก็จะชอบใจบางส่วนไม่ชอบใจบางส่วน เมื่อคุณหญิง ค. มาเออให้รับนั้น ถ้าคุณหญิงจาระไนว่าที่ตรงนั้นเป็นอย่างนี้ ที่ตรงนี้เป็นอย่างนั้นดังนี้ ตรงไหนแม่จาดเห็นว่าไม่งามก็ควรรับว่าเจ้าคะ ตรงไหนเห็นว่างามก็ควรนิ่งเสีย ถ้าคุณหญิงไม่จาระไนว่าคลุมๆ ไปก็คงไม่กี่คำ นิ่งเสียก็ได้ที่ถามให้ช่วยตินั้น ควรเลือกหาส่วนที่เห็นว่าไม่งาม กล่าวไปแต่ส่วนหนึ่งสองส่วนพอกันตัว ที่จะว่าไปให้มากนั้นไม่สมควร เพราะที่เห็นว่างามคงจะมากกว่าที่เห็นว่าไม่งาม เมื่อคิดหักกันดูก็คงตกอยู่ในส่วนที่งาม

ทำแส้ง

๔. แม่จาดควรตอบว่า เมื่อแรกดูดีฉันเห็นงามดีเดี๋ยวนี้ดูไม่เห็นงามเสียแล้วละเจ้าคะ ถ้าคุณหญิงยังให้ช่วยติโน่นตินี่อิก ก็ให้ติว่าแต่งอย่างนี้ถ้าดึกเข้าไฟก็จะหมดไปทุกทีๆ มืดเสียแล้วก็จะดูไม่ได้ทีเดียว ถ้ายังไม่พอใจคุณหญิงให้พลอยพยักฤๅให้ติอิก ที่ไหนติถูกเป็นความจริงก็ให้ เจ้าคะ เจ้าขาไป ที่ไม่ถูกก็ทำไม่ได้ยินเสียบ้าง ชี้ให้แม่จาดดูซุ้มโน้นซุ้มนี้ ชักเรื่องอื่นมาพูดให้เลือนไปทุกที

ที่แม่จาดว่าไม่เห็นงามเสียแล้วนั้น (เพราะเรือแล่นเลยมา) คุณหญิงกำลังคิดแต่จะติ คงจะเข้าใจเสียว่าไม่เห็นงามด้วยหมดจริงเหมือนใจคุณหญิงที่ติ คงจะเป็นการถูกอารมณ์ไม่ขัดเคืองได้ ทั้งเป็นการที่กล่าวตามความจริง แลเป็นการจริงใจของแม่จาดด้วย

บิดหาตรง

ปัญหาขัดข้องที่ ๔๕

คุณหญิง ค. ในปัญหาที่ ๔๔ นั้น แต่สาวมาเป็นคนชอบแต่งตัวมาก ใช้ถขี้ไคลด้วยแพรหนังไก่แล้วทาขมิ้นเหลืองอาบน้ำพอหมดคราบแล้วทาน้ำอบทั่วตัวให้คนพัดจนแห้ง แล้วทาน้ำอบซ้ำให้คนพัดจนแห้งอิกแล้วทาใหม่พัดใหม่เล่าจนครบสามคราวจึงเป็นเสร็จการทาน้ำอบ จะผัดหน้าก็ต้องรองพื้นฝุ่นกันเหื่อแล้วจึงโรยนวลทับ เคยใช้เขม่ามาแต่งยังตัดผมปีก ครั้นเลิกแล้วเป็นเวลาผมหงอกประปรายก็เลิกได้แต่เรื่องไรจุกแต่เขม่ากลับทวีมากขึ้น ก็นิสัยคุณหญิงเป็นคนกะปรี้กะเปร่าว่องไวเช่นเราเคยทราบกิริยามาแล้ว การตกแต่งประณีตเช่นนี้ก็อยู่ข้างจะหลวมๆ ไม่แนบเนียน พระยางานเมืองผัวออกรำคาญมานานแล้ว จะว่ากล่าวทักท้วงก็เกรงใจ เพราะเคยคร้ามมาแต่แรกอยู่ด้วยกัน จนเดี๋ยวนี้เกือบ ๓๐ ปีแล้ว ครั้นจะไม่เตือนนึกว่าใครเห็นเขาจะหัวเราะเยาะขายหน้า แต่เรรวนอยู่นาน วันหนึ่งคุณหญิงมีที่ไป แต่งตัวแล้วมานั่งพูดกับพระยางานเมืองๆ เห็นไม่มีใครเป็นช่องดี จึงเตือนว่า แม่ “ค. เราก็เป็นคนอายุมาก” (เพราะคำ แก่ นั้น พระยางานเมืองเคยเข็ดมาเห็นว่าแสลงหูคุณหญิงนัก ถ้าออกชื่อคำนั้นครั้งใดคงมีเหตุทุกครั้ง จึงใช้คำเลี่ยงเสียเช่นนี้) “เราก็เป็นคนอายุมากนับว่าเป็นผู้ใหญ่แล้ว เรื่องขมิ้นเขม่านั้นซาๆ ลงเสียบ้างจะดี เด็กๆ มันจะหัวเราะเยาะได้ เดี๋ยวนี้เขาก็ไม่ใคร่ใช้กันแล้ว” พอคุณหญิงได้ยินก็เฉียวฉุนปึงปังไปหลายเรื่องหลายทาง ไม่มีที่สุดลง การที่จะไปก็ไม่ได้ไป แล้วเลยหมองหมางเป็นบริวารต่อไปอิกหลายวัน

ในระหว่างนั้นคุณหญิงจะไปไหน ก็แต่งเต็มคราบอย่างเดิมเสมอ จนความที่คนพูดหัวเราะเยาะกันเซ็งแซ่ทราบถึงหูพระยางานเมืองๆ แต่งให้ลูกไปเตือนก็ถูกปึงมาเหมือนกันจนได้รับหนังสือไปรษณีย์มีมาล้อเอาไปให้คุณหญิงก็ว่าเมียน้อยทิ้งพระยางานเมืองรู้เห็นด้วย ถึงจะบอกว่าใครๆ ว่า ก็ดูเหมือนไม่โกรธผู้ว่าฤาไม่เชื่ออย่างไร กลับมาหวดเอาพระยางานเมืองคนเดียว ครั้นพระยางานเมืองจะปึงปัง

ไปบ้างฤๅก็อยู่มาด้วยกันจนมีลูกหลานออกเป็นกองแล้ว ครั้นจะนิ่งเสียฤๅเมียก็เป็นที่สำหรับเขาหัวเราะเยาะ ได้ความอัปยศอยู่เสมอ ว่าเข้าก็มีแต่ความร้อนใจเช่นนี้ พระยางานเมืองควรจะทำอย่างไร จึงจะพ้นความอายแลความร้อนใจได้

แก้ปัญหาข้อข้องที่ ๔๕

สังเกตดูอัธยาศัยคุณหญิง ค. คนนี้ ดูเหมือนจะมีนิสัยชอบยออวดดีเฟ้อฟุ้งหยิ่งเห่อ ขี้หึงอุตริเกินวัย หลุกหลิกเหลวไหลเป็นวาสนา การที่ไม่รู้สำนึกแก่แต่งตัวปล่อยสาวแต่หลวมๆ ผลองแผลงอุดมด้วยเขม่าแลฝุ่น วุ่นอยู่ในเชิงนอกรีตเช่นนี้ ครั้นพระยางานเมืองจะนิ่งเสียก็อายเขาเย้ยเยาะ ครั้นจะดุปึงปังฤๅทิ้งขว้าง ก็มีลูกเต้ามาด้วยกันมากแล้ว อีกอย่างหนึ่งจะไปเที่ยวออกตัวปลดอายส่วนตัวก็ไม่ได้เพราะคุณหญิงอยู่กินมาด้วยกันเกือบจะเป็นเหมือนตัวพระยางานเมืองเองเสียแล้ว ขัดทุกท่ากีดทุกทาง มีอย่างเดียวแต่จะห้ามให้หยุดเท่านั้นเอง จะห้ามตรงๆ ก็ไม่ได้ จำต้องห้ามด้วยอุบาย แต่อยู่ข้างจะต้องธุระวุ่นวายมากไปสักหน่อย คุณหญิง ค. คนนี้แก่แล้ว พระยางานเมืองก็มีภรรยาน้อยเห็นจะไม่ประสงค์ในเชิงรักอย่างเมียนัก ถ้ารักก็เป็นน้ำรักอย่างรสพี่น้อง อีกอย่างหนึ่งคุณหญิงเหลวไหล การบ้านเรือนก็เห็นจะไม่ใคร่ได้การ ดูท่าจะตกอยู่ในมือผู้อื่นเพราะฉะนั้นต้องหันไป ทางกำจัดให้เข้าวัด ด้วยการขายหน้าที่พระยางานเมืองจะต้องรับเพราะคุณหญิง ค. คงจะไม่ชั่วแต่เรื่องแต่งตัว ทั้งดูน่ากลัวจะหาถ้อยความมาได้บ้าง จำเป็นแล้วที่พระยางานเมืองจะต้องคิดขังเสียด้วยอุปเท่ห์ การแต่งตัวนี้น่าจะเป็นเพราะแข่งเมียน้อยบ้าง เบื้องต้นพระยางานเมืองจำต้องทำเหินห่างเมียน้อยเสีย ยอคุณหญิงตะพัด ให้เข้าวัดถือศีลทำบุญให้ทาน นิมนต์พระมาเทศน์สั่งสอน ตัวพระยางานเมืองก็ต้องอิหลุกขลุกขลุ่ยไปด้วยวันรักษาอุโบสถก็คงไม่แต่งตัว ถึงละไม่ขาดก็คงเป็นตทังคปหานไปก่อน วิสัยใจทำอันใดครอบจิต ก็ยุให้

คิดมีแรงกล้า บางทีฤทธิ์ศรัทธาในศาสนา จะพาให้ละได้ขาดบ้างดอกกระมัง แล้วชวนไปวัดซ่อมศาลาหาการบุญ ชวนไปป่าช้าดูศพผี ถ้าเป็นท่วงเป็นทีให้เจริญอศุภกรรมฐาน ปล่อยให้เป็นบ้าพระธรรมเสียดีกว่าบ้าเห่ออย่างเช่นเป็นอยู่ ต้องหมั่นนิมนต์พระมาเทศน์แสดงโทษในเบญจขันธ์เป็นปฏิกูล พระยางานเมืองได้ทีห้ามบ้าง ถ้าวันไหนคุณหญิงขึนแต่งตัว ทำตั้งปึงไปอยู่กับเมียน้อยเสีย ถ้าไม่แต่งตัวไม่ใช่วันพระ อุสาหะแข็งใจเข้าไปหาคุณหญิงบ้าง ทำเป็นถูกอกถูกใจ ถ้าทางวัดตัดไม่ไหวแล้ว ต้องคิดชวนทำนาต้องให้คุณหญิงไปอยู่เสียในป่าในทุ่ง บางทีให้ไปเที่ยวบ้านนอกหาผักหาปลา การแต่งตัวจะค่อยซาประกันความขายหน้าได้ ถึงจะอย่างไรก็ลับหูลับตา ชาวบ้านนอกคอกนาเห็นจะไม่รู้จักว่าอะไร ถ้าบิดคอเข้ามาทางวัดให้เคร่งครัดบางทีจะตัดได้ ธรรมดาวิสัยคนเหลวไหล บิดไหนบิดได้ แต่ต้องเข้าใจบิดให้ถูกทาง

โฮ่ยเต๊มที

ปัญหาขัดข้องที่ ๔๖

นายสนมีบุตรชื่อนายรุ่ง นายสนบิดาพาบุตรไปฝากไว้แก่หลวงวาทีให้ใช้สอย หลวงวาทีก็รักใคร่ใช้สอยสนิทสนม ได้ให้เหลือเจือจานอยู่เป็นนิจ แต่นายสนประพฤติตนในสิ่งชั่ว คือเล่นเบี้ยแลคบเพื่อนฝูงพากันสูบฝิ่นกินสุรา จนยากไร้เข็ญใจหาทรัพย์ไม่ได้พอเลี้ยงชีวิต จึงมาหาหลวงวาทีขอพึ่งบุญอยู่ด้วยให้ใช้สอย หลวงวาทีก็รับไว้เพราะเห็นแก่นายรุ่ง นายสนก็รับใช้การงานต่างๆ พอได้อาศัยกินอาหารในบ้านหลวงวาทีเลี้ยงชีวิตไปวันหนึ่งๆ

อยู่มาคราวหนึ่ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หลวงวาทีคุมเงิน ๕๐ ชั่งขึ้นไปแจกจ่ายเจ้าเมืองกรมการหัวเมืองฝ่ายเหนือ ซึ่งได้มีความชอบในราชการทัพ หลวงวาทีรับเงินมาพักไว้ที่บ้าน จัดเรือเสร็จกำหนดจะไปในวันรุ่งขึ้น ในคืนวันนั้นนายสนเห็นมีโอกาสพอที่จะลักเงินได้ ก็บังเกิดโลภทุจริต จึงเล็ดลอดเข้าไปด้วยอุบาย ลักเงินได้ ๒ ถุง ก็เอาไปฝังซ่อนไว้ไม่มีผู้รู้เห็น เพื่อว่าความสงบงบเงียบแล้วจึงจะผ่อนออกจำหน่ายใช้ ครั้นรุ่งเช้าหลวงวาทีรู้ว่าเงินหาย ก็บังเกิดความเดือดร้อนอันใหญ่ยิ่ง สืบสวนค้นคว้าอย่างไรก็ไม่ได้ความ

ส่วนนายสนมาบอกออกความแก่นายรุ่งบุตรว่า เงินนั้นได้ลักไปซ่อนไว้เอง เมื่อความสงบแล้วจะได้เอาออกจำหน่ายสู่กันกินสองคนพ่อลูก นายรุ่งรู้ว่าบิดาลักเงินไปก็เสียใจ จึงว่าวอนให้บิดานำเงินมาส่งคืนก็ไม่ยอม ถามว่าเอาไปซ่อนไว้แห่งใด เพื่อนายรุ่งรู้จะได้ไปนำมาส่งนายสนบิดาก็ไม่บอก นายรุ่งก็จนใจ ครั้นจะไปบอกแก่หลวงวาที บิดาแห่งตนก็จะต้องโทษอันใหญ่ นายรุ่งก็ต้องเป็นผู้ขาดกตัญญู ครั้นจะนิ่งเสียเล่า หลวงวาทีก็จะต้องรับพระราชอาญา หลวงวาทีก็ได้ชุบเลี้ยงนายรุ่งมา นายรุ่งจะนิ่งให้หลวงวาทีต้องรับพระราชอาญาก็เป็นผู้ไม่มีกตัญญู เมื่อการเสียอันใหญ่จะเกิดมีแก่นายรุ่งทั้งขึ้นทั้งล่องดังนี้ ควรนายรุ่งจะทำประการใด

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๔๖

๑. ความดีเป็นสิ่งวิเศษสำคัญ ซึ่งมนุษย์จำจะต้องถือไว้ให้มั่น ความชั่วเป็นสิ่งน่ากลัวที่ภุกซึ้ง มนุษย์จำจะต้องละให้ขาด เพราะความดีส่อให้เกิดผลสุข ทุกข์จะเกิดเพราะผลวิบากของเหตุชั่ว ตัวรักตัวอยากให้ตัวของตัวได้สุขร้างทุกข์ ตัวก็ต้องทำดีละชั่ว รักคนอื่นมากน้อยเพียงใด คืออาการที่ทำให้ใกล้เป็นตัวของตัว เมื่ออยากให้เขาได้สุขห่างทุกข์ฉันใด ก็ต้องประพฤติให้เขากอบดีละชั่ว ให้เหมือนกับตัวของตัวจึงจะชื่อว่ารัก เมื่อนายสนบิดานายรุ่งลักเงินหลวง ซึ่งหลวงวาทีนายของนายรุ่งรับมาจากท้องพระคลัง จะนำขึ้นไปแจกจ่ายเจ้าเมืองกรมการหัวเมืองฝ่ายเหนือ ซึ่งได้มีความชอบในราชการทัพ เอาไปฝังซ่อนไว้แล้วมาบอกออกความแก่นายรุ่งว่า เมื่อความสงบแล้วจะได้เอาออกจำหน่ายสู่กันกินสองคนพ่อลูก ตัวนายร่งรู้เข้าก็เสียใจ อ้อนวอนให้บิดานำเงินมาส่งก็ไม่ยอม ถามว่าซ่อนไว้แห่งใดเพื่อรู้แล้วจะได้เอามาส่งเสียก็ไม่บอก ฝ่ายข้างหลวงวาทีผู้นายก็เดือดร้อนใหญ่ยิ่งสืบสวนค้นคว้าอย่างไรก็ไม่ได้ความ ครั้นตัวจะบอก บิดาของตัวก็จะต้องโทษใหญ่ครั้นจะนิ่งเสียนายก็จะต้องรับพระราชอาญา จึงเป็นความขัดข้องดังนี้ ใคร่ครวญดูเห็นว่า การที่ไม่บอกเสียกตัญญูต่อนายข้อหนึ่ง ตัวสมคบคนร้ายทำชั่วด้วยข้อหนึ่ง อุดหนุนให้บิดาทำชั่วด้วยอิกข้อหนึ่ง ถ้าจะว่าไปเป็นการอกตัญญูต่อบิดาด้วย เพราะบิดาชะล่าใจคงไม่ทำแต่ครั้งนี้คราวเดียว ความชั่วอาจจะส่อผลให้รนหาที่ต้องโทษภายหน้าเป็นแน่ ทั้งฝืนธรรมดายุติธรรมอิกด้วย การที่บอกเป็นการกตัญญูต่อนายข้อหนึ่ง ตัวดำรงในธรรมสุจริตข้อหนึ่ง ถึงโดยบิดาจะรับโทษบ้าง ซึ่งตัวได้วิงวอนขอโทษโดยสุดกำลังแล้ว นายไม่เชื่อฟังก็เป็นการดีต่อบิดา เพราะธรรมดาคนไม่มีธรรมไร้ศรัทธา จะรักษาความตรงไว้ได้ด้วยความกลัวเหมือนบำราบให้รู้ยำจะได้ไม่ทำอิกต่อไป ชื่อว่าเป็นการกตัญญูสนองคุณบิดาด้วยข้อหนึ่ง ทั้งสมควรตรงแก่ธรรมดายุติธรรมซึ่งมนุษย์ควรจะประพฤติ เพราะฉะนั้นเห็นว่าควรบอก แล้วชี้แจงความตรงในใจยกเป็นสาเหตุขอโทษบิดา

อาหรับราตรี

๒. นายรุ่งต้องไปเที่ยวกู้ยืมเงินเขามาให้ได้ ถ้าได้มาก็เอาไปไว้ที่ในเรือนหลวงวาที ที่นายสนบิดาไปลักมา โดยว่าความปรากฏชั้นเที่ยวกู้เงิน (ยังไม่มีใครสงสัยบิดา) ก็ควรจะรับเอาเองว่า เพราะความประพฤติไม่ดีในการรักษาทรัพย์ของตัวจึงต้องเป็นหนี้ บิดารู้ว่าตัวต้องเป็นหนี้เพราะเรื่องนั้น ถ้ามีความกรุณาอยู่คงเอาเงินนั้นมาให้ใช้หนี้ถึงมิหมดก็คงให้บ้าง ถ้าการที่ได้เงินคืนมาจะเป็นเหตุให้หลวงวาทีชำระไต่สวน ถ้าความไม่ถึงตัวควรจะนิ่งเสีย ถ้าถึงตัวที่จะนิ่งไม่ได้จำจะต้องบอกความจริงแล้ว ก็ต้องวิงวอนขอโทษบิดา หลวงวาทีก็เห็นจะต้องยกให้เพราะเงินก็ได้แล้ว จะมีอันตรายกับบิดาแต่เพียงจะต้องไล่จากบ้านหลวงวาทีเป็นความผิดของบิดาจริงๆ ที่ไม่ต้องมีโทษก็เป็นดีอยู่แล้ว

กตัญญู

๓. นายสนบอกออกความแก่นายรุ่งว่า ลักเงินไปได้ความชัดอยู่แล้ว เมื่อบิดาประพฤติความชั่วไม่สุจริตดังนี้ ถึงนายรุ่งจะไม่บอกความแก่หลวงวาทีนานไปหลวงวาทีก็คงรู้ความว่านายสนลักเงินนายรุ่งก็รู้กันด้วย นายรุ่งก็ตกเป็นคนประพฤติชั่วตามบิดา นายสนผู้ประพฤติชั่วก็คงจะไม่พ้นโทษในปัจจุบันแลอนาคต ควรนายรุ่งจะต้องอ้อนวอนว่ากล่าวชี้แจงแก่นายสนบิดา ให้เห็นความชั่วความผิดในปัจจุบันแลอนาคตให้บิดาละพยศชั่วร้ายเสียแล้วให้นำเงินนั้นมาจงได้ให้นายรุ่งนำไปส่งหลวงวาที เมื่อนายรุ่งนำเงินไปส่งหลวงวาทีแลบอกความตามจริงแล้วขอรับโทษแทนบิดาทั้งสิ้น หลวงวาทีได้เงินโดยดีเพราะนายรุ่งมีความกตัญญูต่อตน หลวงวาทีคงมีความกรุณาเห็นแก่นายรุ่ง ก็คงยกโทษให้แก่นายรุ่ง เป็นแต่โกรธนายสนไม่คบหานายสนต่อไป นายรุ่งก็ได้ชื่อว่า เป็นผู้กตัญญูต่อบิดาแลหลวงวาทีผู้มีคุณทั้งสองฝ่าย

แบกสองบ่า

ปัญหาขัดข้องที่ ๔๗

มะจ้อยพร้อมด้วยบิดามารดา พากันลงในเรือในลำเดียว บรรทุกอิฐล่องลงมาขาย เรือนั้นเก่าชำรุดแก้ไขปุยาแต่พอบรรทุกมาได้ ครั้นมาถึงกึ่งทางกลางน้ำก็บังเกิดอันตราย คือแผลเรือที่เข้าไม้หลุดทะลุน้ำไหลเข้าในเรือเหลือที่จะแก้ไข เรือซึ่งบรรทุกอิฐเต็มนั้นก็จมลง บิดามารดามะจ้อยว่ายน้ำแยกห่างกันไป เพราะต่างคนหมายใจจะรีบขึ้นฝั่งโดยเร็วจะได้รอดชีวิต แต่บิดามารดามะจ้อยแก่ชราว่ายน้ำสิ้นกำลังจะจมลงทั้งสองฝ่าย บิดาแลมารดาต่างคนต่างเรียกให้มะจ้อยช่วย เมื่อนั้นความขัดข้องอันใหญ่ก็เกิดขึ้นแก่มะจ้อย เพราะมะจ้อยว่ายน้ำอยู่ในระหว่างกลาง ถ้าจะว่ายไปช่วยบิดาก็จะเสียมารดา ถ้าจะช่วยมารดาก็จะเสียบิดา มะจ้อยผู้เดียวเหลือที่จะช่วยทั้งสองฝ่ายให้รอดชีวิตได้จำเป็นที่จะต้องได้ฝ่ายหนึ่งเสียฝ่ายหนึ่งเช่นนี้ ควรมะจ้อยจะประพฤติฉันใด จะเป็นอย่างดีที่สุดที่จะทำได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๔๗

๑. ปัญหานี้เห็นว่า มะจ้อยจะช่วยข้างบิดาฤๅมารดาก็ก้ำกึ่งกันคงได้ข้างหนึ่งเสียข้างหนึ่ง จะตัดสินอย่างไรแน่นอนไม่ได้ ต้องผ่อนผันตามใจมะจ้อยด้วยใจคนต่างๆ กัน ใจมะจ้อยจะเป็นอย่างไรก็ไม่รู้ ถ้ามะจ้อยรักบิดาฤๅมารดาข้างใดมากก็ต้องช่วยข้างนั้น นัยหนึ่งมะจ้อยควรจะคิดว่าบิดาแลมารดาทั้งสองคนนี้ ผู้ใดรอดชีวิตอยู่จะเป็นประโยชน์แก่มนุษย์มากแล้วช่วยผู้นั้น นัยหนึ่งมะจ้อยควรจะคิดว่าบิดากับมารดาใครจะสามารถที่จะมีอายุยืนยาวกว่ากันแล้วให้ช่วยผู้นั้น นัยหนึ่งมะจ้อยควรจะคิดว่าบิดากับมารดา ที่ผู้ใดจะต้องลงทุนร่างกายแลชีวิตเพราะบุตรมาก

กว่ากันแล้วแลช่วยผู้นั้น ต้องผ่อนผันตามใจมะจ้อยดังนี้ ที่จะตัดสินเป็นสามัญทั่วไปว่าจะช่วยฝ่ายบิดาฤๅมารดาเป็นคำเดียวนั้น กล่าวไม่ได้ เพราะโลกทั้งหลายย่อมถือว่าบิดากับมารดามีพระคุณแก่บุตรเป็นอันมากเสมอกัน เพราะที่มาในพระพุทธศาสนาท่านอยู่ข้างจะยกย่องมารดามากกว่าบิดาเล็กน้อย เช่นที่ว่าให้บุตรแบกมารดาไว้บ่าขวาบิดาไว้บ่าซ้าย ฤๅจะเรียกชื่อก็เรียกว่ามาตาปิตุ ฤๅมาตาปิตโร คงจะยกมารดาไว้ก่อนบิดา แต่จะกล่าวว่าชอบแท้ทีเดียวก็คงจะยังมีผู้คัดค้านได้จึงขอรวบรวมความที่จะแก้ปัญหานี้ว่า ควรจะให้มะจ้อยช่วยบิดาฤๅมารดาข้างหนึ่ง ไม่ควรจะละเลยหลีกหนีเสีย ฤๅจะจมน้ำพลอยตายตามบิดามารดาด้วยก็ไม่เป็นประโยชน์อะไรแก่บิดามารดาเลย ควรจะช่วยข้างใดข้างหนึ่งโดยนัยอันใดอันหนึ่ง ซึ่งกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นเถิด

อินเทเว

๒. เฉพาะในปัญหานี้ น่าจะช่วยมารดาก่อน เพราะเป็นผู้หญิงอ่อนแอกว่าชาย บางทีบิดาจะพอกระเดือกอยู่รอเวลากลับมาช่วยอิกเที่ยวหนึ่งได้

มะลึกตึก

๓. ในเวลานี้เป็นการที่จะเสียบิดาฤๅมารดาข้างหนึ่งเป็นแน่แล้ว ต้องจำเป็นที่จะต้องมีจิตไม่เที่ยงได้อยู่เอง เพราะจะช่วยได้ทันแต่ข้างเดียว แต่ในที่นี้ต้องเข้าใจว่าบิดาแลมารดาเป็นคนเสมอกันทั้งสองฝ่าย

ถ้าจะว่าตามคุณของบิดามารดาที่มีแก่บุตร ตามความที่เห็นเป็นพยานอยู่ตั้งแต่บุตรเกิดมาผู้ใดได้รับความลำบากมากเพราะบุตรเล่าถ้าว่าตามที่นี้ควรต้องช่วยมารดา

ถ้าจะว่าโดยความที่เห็นจะเป็นได้อยู่โดยมากแล้ว เพราะธรรมดาบิดามารดาบุตรย่อมมีความรักต่างกันไม่เสมอกันได้ เมื่อรักข้างไหนมาก ฤๅเห็นการสมควรอย่างไรก็ต้องช่วยข้างนั้น

หนักลังเล

ปัญหาขัดข้องที่ ๔๘

คุณหญิง ค. ในปัญหาที่ ๔๕ นั้นเองคิดจะไปทอดกฐิน ตั้งใจจะทอดวัดธรรมยุติกา จึงไปวานเขาฉีกจีวรตะเข็บมาแต่ในวัง คุณหญิงเองก็ไม่เคยเย็บจีวรตะเข็บ เคยเย็บแต่จีวรตามธรรมเนียม แต่ได่ถามผู้ฉีกเข้าใจแล้วก็พากลับไปบ้าน อยากจะอวดลูกหลานบ่าวไพร่ว่าชำนาญในการเย็บ จึงว่าจะเย็บเองเพราะจะให้ใครเย็บก็คงทำไม่เป็น แลจะได้ได้บุญมากด้วย ครั้นลงมือด้นตัวกลางแล้วสอยตะเข็บได้หน่อยหนึ่งก็เกียจคร้าน จึงเรียกแม่หนูเฟื่องที่เป็นหลานมาอยู่ด้วยใหม่ให้มาฝึกหัดไว้ สอนโปโลโปเลให้เล็กน้อยแล้วไปเอนหลัง

แม่หนูเฟื่องเมื่ออยู่บ้านเคยเย็บจีวรตะเข็บมาแล้ว แต่เมื่อมาอยู่บ้านคุณหญิงไม่มีใครเย็บก็ไม่ได้เย็บ คุณหญิงจึงไม่ทราบว่าเย็บเป็น ครั้นรับผ้าไปเห็นคุณหญิงติดเช็ดหน้ากลับจึงเลาะเสียเย็บใหม่ พอด้นแล้วลงมือสอยคุณหญิงเรียกไปดู เห็นกลับน้อยไปกว่าที่เย็บไว้ก็ถามแม่หนูเฟื่องบอกว่าเห็นผิดจึงเลาะเสีย คุณหญิงดุแหวว่าสู่รู้เรียกเอามาดูเพราะอุปาทานมั่นว่าตัวเย็บถูกแล้วเป็นแน่ แม่หนูเฟื่องเลาะเสียคงผิดเป็นแน่ ก็ไม่ได้พิเคราะห์ดูต่อไป สั่งให้เลาะเสียทันที แล้วคุณหญิงเย็บเองใหม่ก็ผิดอิก แล้วสั่งให้แม่หนูเฟื่องเย็บต่อไป แม่หนูเฟื่องเห็นว่าจะขืนทำให้ถูกคงต้องเอ็ดอิก จึงเย็บไปผิดๆ ตามที่คุณหญิงเย็บไว้ ครั้นเย็บแล้วคุณหญิงได้เอาไปให้ผู้ฉีกดู ผู้ฉีกติว่าไม่ถูก คุณหญิงเรียกแม่หนูเฟื่องมาเอ็ดใหญ่ว่าทำผิดให้เลาะเย็บเสียใหม่ แม่หนูเฟื่องถามว่าจะให้ทำอย่างไร คุณหญิงก็ชี้โว้ชี้เว้ไปตามที เพราะแคลงวิชาของตัวเสียแล้ว แม่หนเฟื่องก็รับมาเย็บตามที่เย็บเอาไปให้คุณหญิงดู คุณหญิงไม่แน่ใจว่าจะผิดฤาจะถูก ครั้นจะเอาไปให้ผู้ฉีกดูถ้าเขาว่าผิดอิกจะเสียรัศมี จึงเดาติไปตามบุญตามกรรมว่าผิด ให้ไปแก้ใหม่ร่ำไป แม่หนูเฟื่องต้องเย็บแล้วเลาะเล่าหลายครั้ง จนอ่อนใจเต็มที วันกฐินจวนเข้าต้องเย็บวันยังค่ำจนกลางคืน ก็ไม่แล้วได้เช่นนี้ แม่หนูเฟื่องจะทำประการใด จึงจะให้จีวรเป็นอันแล้วสำเร็จได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๔๘

๑. แม่หนูเฟื่องควรจะเย็บอย่างที่ถูกนั้นให้แล้วเสร็จ แล้วเอาไปให้คุณหญิง ค. ดู ถ้าคุณหญิง ค. จะเอ็ดเอาว่าไม่ถูกให้แก้ใหม่ก็ให้รับมาแก้ แต่ไม่ต้องแก้อย่างไร เอามาเก็บนิ่งไว้หน่อยหนึ่งแล้วเอาไปให้คุณหญิง ค. ดูอิก ถ้าให้แก้อิกก็เอามานิ่งเสียเช่นนั้นแล้วให้ดูอิกร่ำไป ถึงจะถูกเอ็ดสักเท่าไรๆ ก็ต้องทนเอา เพราะเป็นกรรมของแม่หนูเฟื่องที่จะต้องเป็นเช่นนั้น คุณหญิง ค. เป็นคนแคลงวิชาในตัวเสียแล้ว เมื่อเห็นแม่หนูเฟื่องเย็บยืนที่อยู่อย่างนั้นแล้ว คงได้สติเห็นความว่าจีวรนั้นเห็นจะเย็บถูกแล้วได้คงจะตกลง ถึงจะไม่ตกลงก็เป็นความลำบากแก่คุณหญิงเอง จวนวันเข้าก็คงจะร้อนใจ ทนเสียรัศมีเที่ยวถามเขาจนได้ความ นับเป็นอันจีวรสำเร็จได้

กางร่ม

๒. ปัญหานี้ เข้าใจว่าจีวรไม่แล้วมิใช่เพราะหมดเวลา เหตุไม่แล้วเพราะต้องติ แม่หนูเฟื่องควรจะให้ไปตามญาติของตนซึ่งเป็นผู้ใหญ่มาสักคนหนึ่ง คือมารดาก็ได้ เมื่อมาถึงแล้วก็เล่าความให้ฟัง แลนัดหมายอุบายไว้ต่อกัน ให้ญาติผู้ใหญ่นั้นเข้าไปหาคุณหญิง ค. พูดธุระแลอะไรต่างๆ ตามแต่จะนึกได้ ต้องเจือด้วยยอตามสมควร เมื่อพูดอยู่ครู่หนึ่งแล้วแม่หนูเฟื่องจึงเอาจีวรซึ่งเย็บนั้นเข้าไปให้ แลญาติผู้ใหญ่ต้องกล่าวตามอุบายทันทีว่า หนูเฟื่องเย็บจีวรตะเข็บก็ไม่เป็น ดีฉันมาเห็นเย็บผิดเลอะเทอะ ต้องบอกให้แก้อยู่เป็นนาน ไหนหนูเฟื่องเอามาดูทีฤๅ เมื่อว่าอย่างนี้แล้วทำดูจีวร แล้วว่าเอ้าถูกละ พุทโธ่คุณเป็นคนชำนาญการเย็บเสียวน้อยไปฤๅ มาอยู่กะครูแล้วเย็บจีวรตะเข็บไม่เป็นน่าสมเพชจริงๆ ละคุณคะ คุณโปรดช่วยสั่งสอนการเย็บเสียวให้หนูเฟื่องด้วย นึกว่าสงเคราะห์กะดีฉันจะได้เป็นวิชาติดตัวไปหากินข้างหน้า คุณก็เป็นคนชำนาญการเย็บเสียวทุกอย่าง

สั่งสอนมันไปทีละเล็กละน้อยก็จะค่อยรู้มากเข้า แล้วคุณก็จะได้ใช้สอยไม่ต้องหนักปากยากใจ หนูเฟื่องมันก็ไม่สู้โง่นัก การเย็บเสี้ยวพอสั่งสอนได้ง่าย เมื่อทำตามอุบายเช่นนี้คุณหญิง ค. ก็คงพอทุกอย่าง คือพอที่มีผู้มายกยอตัวว่าเป็นผู้รู้ไม่ลักข์เสียรัศมีอย่างหนึ่ง พอที่มีผู้มารับรองว่าจีวรซึ่งเย็บแก้คราวที่สุดเป็นถูกต้องอย่างหนึ่ง คุณหญิงก็จะยุติการที่ดุให้แก้จีวรนั้น จีวรก็จะแล้วได้ดังอุบายฉะนี้.

สาธุการ

ปัญหาขัดข้องที่ ๔๙

นายล้ำได้ยินข่าวเขาได้ลายแทง ว่ามีงั่งในถ้ำเขาโกปิโอ้บ นายล้ำจึงจัดเสบียงบรรจุย่ามออกเดินไป ครั้นถึงเข้าไปในถ้ำก็ตกใจ เพราะได้เห็นคนผู้หนึ่งรูปร่างใหญ่โตล่ำสัน ขัดดาบสะพายแล่งแลมือกำลังเทดินดำบรรจุปืนอยู่ นายล้ำหยุดยืนชะงักอยู่ไม่รู้ว่าเหตุอะไร ทันใดนั้นได้ยินเสียงคนร้องมาว่าลุงขาช่วยด้วยเถิด อ้ายหวั่นมันจะยิงฉัน นายล้ำแลตามเสียงไป ก็เห็นหญิงผู้หนึ่งเกาะศิลาอยู่ที่เพิงผาอันสูง นายล้ำจึงเข้าใจได้ว่าคนผู้บรรจุปืนจะยิงหญิงที่หนีขึ้นไปเกาะอยู่ที่เพิงผา นายล้ำมีความกรุณาคิดจะว่ากล่าวให้เลิกกัน จึงเข้าไปถามนายหวั่นว่า พ่อจะยิงหญิงผู้นั้นด้วยสาเหตุอะไร นายหวั่นกลับถามว่า แกเป็นพี่น้องพวกพ้องกับอีสั้นฤา นายล้ำตอบว่าเปล่า ฉันมาเที่ยวเล่นเห็นพ่อทั้งสองคนจะฆ่าจะแกงกัน จึงถามดูเพื่อจะได้รู้เหตุ หมายว่า นายหวั่นก็สวนคำไปในเวลาที่พูดค้างอยู่ว่า ถ้าไม่ได้เป็นพี่น้องพวกพ้องก็ไม่ต้องพูดอะไรต่อไป ด้วยอีสั้นมันทำแก่เราถึงสาหัสจะต้องยิงมันเสียให้ตายจงได้ เร่งออกไปนอกถ้ำเดี๋ยวนี้ ถ้าขืนอยู่จะพลอยเคราะห์ร้ายด้วยอีสั้น ถ้อยคำตัดรอนเช่นนี้ก็เป็นที่จนใจของนายล้ำ เพราะนายหวั่นกำลังโทสะเกิดกล้าพูดจาจะพลอยทำอันตรายนายล้ำด้วยการที่จะเกลี่ยไกล่ด้วยคำพูดนั้นก็ไม่สำเร็จแล้ว นายล้ำจึงคิดหาอุบายที่จะช่วยด้วยทางอื่น คือจะเข้าต่อสู้กับนายหวั่นชิงอาวุธเสียจากมือ ฤาจะจับตัวไปส่งเจ้าเมืองกรมการนายบ้านกำนันก็ไม่ได้ เพราะทางกลางป่าตัวคนเดียวแลเล็กกว่านายหวั่นรู้แน่ว่าสู้นายหวั่นไม่ได้ จะหมายให้อำแดงสั้นช่วยก็ปืนกลับลงมาคงจะไม่ทัน ทั้งเป็นผู้หญิงด้วย แต่นายล้ำมีปืนสั้น ๖ นัดอยู่ในย่ามกระบอกหนึ่ง ครั้นจะเอาออกมาจ้องขู่ให้นายหวั่นตกใจหนีไปก็ไม่ได้ เพราะไม่มีทางที่จะหนี นายหวั่นคงต่อสู้เต็มกำลังเพราะจวนตัว อาวุธก็มีทั้งดาบแลปืนเหลือกำลังที่จะต่อสู้ เพราะฉะนั้นควรแต่ที่จะควักปืนสั้นออกมายิงนายหวั่นให้ตายโดยทันที อำแดงสั้นจึงจะรอด แต่จะฆ่าคนๆ หนึ่ง เพราะจะช่วยคนผู้หนึ่งให้รอดชีวิต นายล้ำก็หนักใจ

เพราะเป็นการเรี่ยวแรงมาก ถ้าจะหลีกไปเสียก็เหมือนกับแกล้งฆ่าคนผู้หนึ่งให้ตายด้วยไม่สมควรต้องตาย นายล้ำตรองหาอุบายอื่นก็ไม่มีดีกว่าจะฆ่านายหวั่นเสียฤๅจะหลีกไปเสียเท่านั้นในสองอย่างนี้ นายล้ำจะควรทำอย่างใด

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๔๙

๑. เล่าอาหรับราตรีให้ฟังเสียก็คงจะอ่อนใจ ตกลงจะเลิกได้

สะยัดปฏิเสธ

๒. ปัญหานี้บังคับว่ากิจที่นายล้ำจะพึงประพฤติมีสองอย่างเท่านั้นเห็นว่ากิจทั้งสองอย่างนั้น เป็นเหตุที่คนจะติเตียนแลสรรเสริญได้ทั้งสองอย่าง ตามอัธยาศัยที่ใครชอบอย่างไร แต่ตามใจของข้าพเจ้าผู้แก้ปัญหานี้แล้ว เห็นว่านายล้ำควรจะคิดว่ากรรมของอำแดงสั้นก็ต้องตาย นายล้ำไม่ควรที่จะฆ่าชีวิตมนุษย์เสียคนหนึ่งเพราะรักษาชีวิตคนหนึ่งควรจะตั้งเมตตาจิตต่อคนทั้งสองว่า ขออย่าให้มีจิตประทุษร้ายกันเลย เมื่อนายล้ำตั้งเมตตาจิตดังนี้แล้ว พึงหลีกไปเสียให้พ้น เขาจะเป็นอย่างไรต่อไปก็ตามแต่บุญแต่กรรมของเขา จะเป็นการสมควรอย่างหนึ่ง แต่จะให้เห็นว่าถูกทั่วไปนั้นไม่ได้

นิ่งเสียดี

๓. นายล้ำก็ตั้งใจที่จะห้ามนายหวั่นโดยดีไม่ให้ทำอันตรายแก่ชีวิตอำแดงสั้น แต่นายหวั่นพูดจาตัดรอนโดยแรงร้าย ที่จะพูดกันดี ๆ ไม่ได้เสียเช่นนี้แล้ว ต้องคิดว่าเป็นเคราะห์ของอำแดงสั้นที่จะต้องตายนั้นเองถ้านายล้ำจะช่วยอำแดงสั้นให้รอดตายก็จะต้องฆ่านายหวั่นโดยความตั้งใจฆ่ามนุษย์ให้ตายทั้งคน ถ้าหลีกไปเสีย

ให้เขาฆ่ากันเองต้องตายเพราะไม่ได้ช่วย ว่าทางอารามเห็นว่าการที่ตั้งใจฆ่านั้นบาปจะเรี่ยวแรงกว่าที่ผู้นั้นต้องตายเพราะเราไม่ช่วย แต่เราไม่ได้ตั้งใจจะให้ผู้นั้นตาย การที่นายล้ำจะห้ามโดยดีไม่ให้อำแดงสั้นตายนั้น ก็เป็นการกรุณาต่ออำแดงสั้นพออยู่แล้ว เพราะฉะนั้นนายล้ำควรบอกว่าฉันลาพ่อก่อนละจ๊ะ แล้วหลีกไปเสียให้พ้นดีกว่า วันอื่นจะได้เที่ยวหางั่งอิกต่อไป (ที่ว่านี้ตามใจของผู้แก้ แต่ธรรมดาคนย่อมมีความเห็นต่างๆ กัน ไม่ยอมรับรองว่าทำอย่างนี้เป็นถูกแน่)

กลับบ้าน

ปัญหาขัดข้องที่ ๕๐

พระยาเผด็จมีภรรยาหลวงชื่อท่านผู้หญิงพึ่ง มีภรรยาน้อยสาวๆ อีกหลายคน ท่านผู้หญิงพึงอยู่ข้างจะหึงภรรยาน้อย จนพระยาเผด็จขัดเคืองว่ากล่าวหยาบช้าอยู่เนืองๆ อยู่มาวันหนึ่งหลวงมณีที่เป็นน้าของภรรยาน้อยพระยาเผด็จคนหนึ่ง จะมีงานโกนจุกบุตร จึงมีการ์ดมาเชิญพระยาเผด็จให้ไปตัดจุก ครั้นเวลาเย็นวันรุ่งขึ้นจะถึงฤกษ์ พระยาเผด็จจึงสั่งบ่าวไพร่ให้เตรียมการที่จะไป แล้วสั่งท่านผู้หญิงพึ่งว่า พรุ่งนี้จะไปตัดจุกบุตรหลวงมณี เวลาฤกษ์ย่ำรุ่ง แต่จะต้องไปแต่ ๑๐ ทุ่ม เพราะบ้านหลวงมณีอยู่ในสวนต้องไปเรือทางถึงชั่วโมงเศษๆ จะต้องไปให้ทันถ้าถึงเวลา ๑๐ ทุ่มแล้วให้ท่านผู้หญิงพึ่งปลุกให้ได้ (ที่พระยาเผด็จสั่งให้ท่านผู้หญิงพึ่งปลุกนี้ เพราะท่านผู้หญิงพึ่งเป็นคนเคยปลุกมาแต่ก่อน อยู่ข้างเอาใจใส่แม่นยำไม่ใคร่เคลื่อนคลาด) ฝ่ายท่านผู้หญิงพึ่งออกหึงภรรยาน้อยของพระยาเผด็จที่เป็นหลานหลวงมณีนั้น ไม่อยากจะให้พระยาเผด็จไปบ้านหลวงมณี จึงพูดจาคัดง้างต่างๆ มีคำว่าทางไกลต้องไปแต่ดึก ลำบากแก่พระยาเผด็จแลบ่าวไพร่เป็นต้น พระยาเผด็จก็โกรธขึ้นมา กล่าวคำหยาบช้าแก่ท่านผู้หญิงพึ่งเป็นอันมาก ท่านผู้หญิงพึ่งกลัวพระยาเผด็จจะโกรธมากมายไปก็ผ่อนผันตามบอกว่าจะปลุก พระยาเผด็จระงับความโกรธเป็นปรกติ ครั้นเวลา ๒ ทุ่มเศษๆ พระยาเผด็จรีบเข้านอนหมายจะตื่นแต่ ๑๐ ทุ่ม ฝ่ายท่านผู้หญิงพึ่งครั้นจะนอนเสียกลัวจะตื่นไม่ทันเวลาที่จะปลุก พระยาเผด็จจึงทนอดนอนเอาคืนหนึ่ง ไม่นอนนั่งพูดอยู่ที่ระเบียงหน้าห้องพระยาเผด็จคอยฟังนาฬิกาปารีสที่มีอยู่ในห้องพระยาเผด็จทุกชั่วโมง ครั้นเวลา ๔ ทุ่ม ภรรยาน้อยของพระยาเผด็จอีกคนหนึ่ง รู้ความทั้งปวงอยู่หมด คิดจะแกล้งให้พระยาเผด็จโกรธท่านผู้หญิงพึ่ง จึงลอบเข้าไปจับลูกตุ้มนาฬิกาให้หยุดเสีย แล้วลักหมุนเข็มนาฬิกาพกของพระยาเผด็จซึ่งมีอยู่ ๓ เรือน คือ เรือนทองเรือนหนึ่ง เรือนเงินเรือนหนึ่ง เรือนก้าไหล่เรือนหนึ่งนั้นให้เคลื่อนคลาดไปหมด ท่านผู้หญิงพึ่งหาทันสังเกตรู้ไม่ ครั้นเวลาดึกหน่อยท่านผู้หญิงพึ่งนึกเฉลียวใจขึ้นมา นานแล้วทำไม

ไม่ได้ยินนาฬิกาปารีสตีเลย จึงเข้าไปมองดูเห็นนาฬิกานั้นหยุด เข็มชี้ ๔ ทุ่ม กับ ๑๗ มินิต ก็ตกใจว่านาฬิกาหยุดจะทำอย่างไรจึงจะรู้ว่ากี่ทุ่ม แล้วกลับได้สติว่า นาฬิกาพกยังมีอยู่ จึงไปเปิดดูนาฬิกาพกเรือนทองเห็นเป็นย่ำรุ่งกับ ๒๙ มินิต ผิดเวลาไป เพราะท้องฟ้ายังมืดไม่เห็นแสงสว่างเลยก็เข้าใจเสียว่านาฬิกาพกเรือนนั้น จะผิด จึงเปิดดูเรือนเงินอีกเรือนหนึ่งเห็นเปน ๑๐ ทุ่ม ๕๗ มินิตเกือบจะตี ๑๑ อยู่แล้ว คราวนี้ท่านผู้หญิงพึ่งตกใจมาก เห็นแน่ว่าเกินเวลากำหนดที่จะปลุกพระยาเผด็จเสียแล้ว พระยาเผด็จคงโกรธใหญ่ แล้วกลับได้สติว่า เวลาตั้งแต่พระยาเผด็จเข้านอนจนบัดนี้ดูไม่สู้นานมากนักเห็นจะยังไม่ถึง ๑๐ ทุ่มเศษเป็นแน่ นาฬิกาพกเรือนเงินก็คงผิดอีก จึงหยิบนาฬิกาพกเรือนก้าไหล่มาดูอีกเรือนหนึ่ง เป็น ๒ โมงเช้าฤๅ ๒ ทุ่มกับ ๕ มินิต ท่านผู้หญิงพึ่งจึงเข้าใจว่ามีผู้แกล้งทำเช่นนี้ แต่ความโกรธระงับหายไป เพราะความกลัวพระยาเผด็จจะโกรธอีก คงจะเกิดวิวาทใหญ่เป็นแน่ อยู่ข้างลังเลใจไม่รู้ที่จะแก้ไขอย่างไร สังเกตดาวในอากาศก็มืดฟ้ามัวฝน แลฝนพรำๆ ด้วย ใช้ให้บ่าวไปเที่ยวสืบที่บ้านใกล้เรือนเคียงก็ไปหายไปหายไม่ได้ความจะรออยู่เวลาก็ล่วงไปทุกทีท่านผู้หญิงพึ่งจึงคิดว่า เมื่อการเป็นเช่นนี้แล้ว ถึงจะทำอย่างไรๆ พระยาเผด็จก็คงโกรธ แต่ปลุกขึ้นบอกเสียดีกว่านิ่งเสีย จึงปลุกพระยาเผด็จขึ้น แล้วบอกความที่เป็นไปให้พระยาเผด็จทราบ พระยาเผด็จก็โกรธใหญ่ เหมาเอาว่าท่านผู้หญิงพึ่งแกล้ง เมื่อไม่รู้เวลาแน่เช่นนี้ พระยาเผด็จจะควรทำประการใดที่จะดีกว่าทุกทาง ฝ่ายท่านผู้หญิงพึ่งจะแก้ตัวอย่างไร ที่จะให้พระยาเผด็จโกรธน้อยได้เบากว่าอย่างอื่น

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕๐

๑. เมื่อการโกลาหลเกิดขึ้นเช่นนี้ มีทางอย่างเดียวที่ท่านผู้หญิงพึงจะชี้แจงแก่พระยาเผด็จตามเหตซึ่งเกิดขึ้นโดยจริง แลวิงวอนแสดงความเสียใจให้มาก แลจะซ้ำสาบานให้ด้วยอิกชั้นหนึ่ง ว่าตัวไม่ได้แกล้งก็ควร พระยาเผด็จคงจะค่อยบรรเทาความโกรธลงบ้าง

ส่วนพระยาเผด็จเมื่อดูนาฬิการู้ทุ่มไม่ได้ แลจะอาศัยดูดาวก็ซ้ำไม่ได้อิกด้วยเพราะอากาศมืดมัวเช่นนั้น พระยาเผด็จควรจะดูน้ำขึ้นน้ำลง ก็พอจะสังเกตเวลาได้หยาบๆ ถ้าเห็นเวลายังไม่จวนสว่าง พระยาเผด็จควรใช้บ่าวที่มีกัลยาให้ไปตั้งนาฬิกาจากนาฬิกาใหญ่ที่ออฟฟิศโทรเลข ถ้าเห็นจวนสว่างต้องลงเรือรีบไปถ้าถึงบ้านหลวงมณียังไม่ทันสว่าง ก็จอดรออยู่ตามเหล่านั้นก่อน สว่างแล้วจึงขึ้นบนบ้านช่วยงานหลวงมณีอย่าให้เสียไมตรี

โล้

๒. ควรท่านผู้หญิงพึงจะอ้อนวอนพระยาเผด็จชี้แจงการที่เป็นไปโดยความจริง เมื่อพระยาเผด็จจะโกรธปึงปังไปอย่างไรก็นิ่งเสีย นึกว่าเคราะห์ แล้วให้ปลุกบ่าวไพร่เตรียมเรือไว้ให้พร้อม

พระยาเผด็จต้องระงับโทสะไว้ก่อน ตริตรองว่าเมียน้อยกับเมียหลวงเป็นกระไรกันอยู่บ้าง แลการที่จะไปนั้น เห็นเรือแพเตรียมพร้อมแล้วก็ต้องไปแต่ในเวลานั้น ถึงจะเป็นความลำบากก็ต้องทนเอา อย่าให้เสียถ้อยคำที่ได้รับไว้ ไปตามทางถ้าพบเพื่อนเรือให้ถามเวลาเขาดู ถ้าเวลายังมากอยู่แลทางที่ไปยังใกล้บ้าน จะควรกลับก็ให้กลับเสียก่อนถ้าไม่รู้เวลาก็ต้องดื้อไป เห็นจวนจะถึงยังไม่สว่างก็ให้จอดเรือแอบเสียก่อน เห็นเวลาสมควรแล้วจึงไปบ้านหลวงมณี

ยามเคราะห์

ปัญหาขัดข้องที่ ๕๑

คุณหญิง ค. ในปัญหาที่ ๔๘ นั้น มีนาอยู่ที่ทุ่งบางหวายตรงวัดโปรดสัตว์ข้าม เคยไปเที่ยวทางนั้นแล้วแวะดูนาเกือบทุกปี

เมื่อวันไปดูกระบวนพระราชทานพระกฐิน พบเมียขุนนางหลายคนพูดกันถึงเรื่องไปเล่นทุ่ง คุณหญิงเองไปนาก็ไม่เคยไปเล่นทุ่งเลย แต่สังเกตได้ว่าเมื่อเข้าไปตามลำกระโดงน้ำท่วมมีบัวสายอยู่บ้าง บางคราวบ่าวเก็บดอกบัวหลวงมาให้บอกว่าที่หนองในนา จึงได้เล่าขึ้นว่านาของตัวมีทั้งบัวหลวงบัวสาย เขาพูดกันถึงผักอะไร คุณหญิงก็รับว่ามีมากทุกอย่าง ตามปรกติของคุณหญิงที่จะไม่มีอะไร ฤๅมีเลวไปกว่าใครนั้นไม่มีเลยเป็นธรรมดา แต่ที่จริงไม่ได้ตั้งใจจะหลอกลวงเลย เป็นด้วยคะเนใจว่าจะมีบ้าง รับไปตามเลยบ้างเท่านั้น

เผอิญเขาคิดพร้อมกันอยู่แล้วหลายคนว่าจะไปกรุงเก่า จึงพากันว่าจะแวะนาคุณหญิงๆ ดีใจรับว่าจะพาไปเล่นทุ่งให้สนุก

ครั้นกลับมาบ้านจัดเสบียงอาหารเรือแพพร้อมแล้ว คุณหญิงก็ล่วงหน้าไปก่อน ให้บ่าวไปตรวจดูบัว บ่าวกลับมาบอกว่าบัวสายมีรายๆ แต่บัวหลวงยังไม่ถึงฤดู มีแต่ใบอ่อนกับดอกตูมเล็กๆ บ้าง คุณหญิงจะบอกเลิกเสียก็เสียดาย และดูจะเป็นการเสียอยู่สักหน่อย จึงสั่งบ่าวให้ไปหาดอกบัวหลวงที่หนองอื่นมาผูกกับก้านบัว ให้หักใบเสียให้ก้านต่ำกว่าน้ำดูจะได้ครึกครื้น ข้างพวกบ่าวไปหาดอกบัวก็ไม่ใคร่มีได้แต่ดอกตูมเล็กๆ มาผูกไว้สัก ๑๔ ดอก ๑๕ ดอกตามคำสั่ง

ครั้นถึงวันนัดพวกเมียขุนนางไปถึงพร้อมกัน คุณหญิงให้ทำขนมจีนน้ำพริกกล้วยแขกข้าวเม่าทอดเป็นอันมาก กลัวจะไม่พอเลี้ยงไพร่ เรียกเรือขนมจีนแลขนมอื่นๆ ตามชาวบ้านไปด้วยอีกหลายลำ

ครั้นรุ่งเช้าก็พากันลงเรือสำปั้นเล็กลำละสองคนสามคนพายไปเองทั้งนั้น ไปตามลำกระโดงไม่เห็นมีบัว พากันถามว่าเมื่อไรจะถึงบัว คุณหญิงก็ไม่เคยไปเห็นเองแต่เข้าใจว่าจะไม่ไกลก็ผัดว่าอีกประเดี๋ยวหนึ่งๆ ร่ำไป ครั้นเข้าไปข้างในนานๆ มี

บัวสายดอกหนึ่งสองดอกคุณหญิงดีใจชวนให้คนโน้นถอนคนนี้ถอนก็พากันถอนได้คนละดอกสองดอกทุกคน แต่ดูใครไม่สนุกเท่าคุณหญิงเอง ผักก็นานๆ พบแต่สายติ่งบ้าง พากันว่าไปเก็บที่หนองดีกว่า รอเก็บช้าแดดจะร้อน แต่พายไปจนสักสองโมงเช้าจึงได้ถึงหนองบัว พากันบ่นหึคุณหญิงไปตามทางบ้างแล้ว ครั้นถึงหนองก็ชิงกันพายบุกต้นข้าวเข้าไป หมายจะเก็บบัวให้มากไม่คิดแก่เหนื่อย พอถึงในหนองเห็นแต่ใบออกเต็มไปเที่ยวหาดอกก็พบแต่ดอกตูมเล็กๆ ถูกแดดดอกพับๆ อยู่ ตั้งท่าถอนเต็มแรงก็หลุดปุดขึ้นมาง่ายจนปอดจะเสีย เชือกที่ผูกลอยน้ำขึ้นมาด้วย พากันโกรธคุณหญิงว่าทำเหมือนหลอกเด็ก ชวนมาให้แดดร้อนแลพายบุกข้าวเหนื่อยเปล่าๆ พากันขึ้นเรือแหวดเรือบดเก๋งของตัวที่ตามมาหมด

คุณหญิงออกไม่สบายเรี่ยจนยิ้มเหยขยิบตาถี่เต็มที แต่เที่ยวฝืนหน้าไปเที่ยวพูดออกตัวต่างๆ ก็ไม่มีใครโต้ตอบต่อว่าต่อขานประการใด คุณหญิงคิดจะแก้ให้สนุกในเชิงกินขนมจีนกับใบบัวตามที่คิดไว้จึงเรียกเรือขนมจีนมาจัดลงเรือคุณหญิงสำรับหนึ่ง แล้วพายไปเก็บใบบัวอ่อน มาชูชวนให้พวกพ้องกินขนมจีนกับใบบัว คุณหญิงนั่งเปิบกินเองเป็นตัวอย่าง ชวนใครก็ไม่มีใครกินต่างคนต่างจะกลับ

เมื่อคุณหญิงคิดจะต้อนรับพวกพ้อง ด้วยความปราถนาจะให้ดีแต่มากลายเป็นการขลึกไปเช่นนี้ ควรคุณหญิงจะแก้ไขอย่างไร จึงจะไม่เป็นที่หมองหมางกับพวกพ้อง แลของที่เตรียมมาจะไม่เสียเปล่าได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕๑

ควรที่คุณหญิง ค. จะเรียกบ่าวของท่านสักคนหนึ่ง แต่ต้องเรียกบ่าวที่เคยปราบไม่เคยถุ้งเถียงนั้น มาทำเป็นดุเอาบ่าวนั้นให้อย่างใหญ่ ใจความที่เอ็ดนั้นต้องว่า ทำไมเมื่อใช้ให้มาดูนั้นไม่ได้มาดูดอกฤๅจึงได้ไปบอกว่ามีดอกบัวสายบัวมาก ขึ้นกรณีเหตุดังนี้แล้วก็ตามแต่จะว่าไปต่างๆ แล้วภาคโทษว่ากูจะฟ้องเจ้าคุณให้เฆี่ยนมึงจงหนัก เมื่อเวลาที่ทำเอ็ดนั้นต้องให้ห่างๆ ท่านที่ไปเล่นทุ่งนั้นสักหน่อย เผื่อบ่าวนั้นจะเถียงก็เอาเสียงดังกลบเสียงมันเสีย อย่าให้ท่านเหล่านั้นได้ยินได้ เมื่อเอ็ดบ่าวพอสมควรแล้ว ก็ต้องให้ผู้หนึ่งผู้ใดคุมตัวมันไปกักไว้เสียให้ไกลอย่าให้เข้ามาใกล้เลยเป็นอันขาด อย่าให้ท่านทั้งปวงที่มานั้นเห็นตัวเมื่อเอ็ดบ่าวแล้วจึงหันกลับมาพัดท่านที่ไปนั้นให้อย่างใหญ่ ถ้าเห็นว่ายังไม่เย็นก็ต้องแก้อิกอย่างหนึ่งให้เย็นจงได้ แต่อย่างนี้ต้องหาเครื่องด้วย เครื่องแก้ก็มีอยู่ที่นั่นเอง คือต้องเด็ดเอาใบบัวใหญ่มาใบหนึ่งเตรียมไว้แล้วเข้าพัดอิกว่าดีฉันครั้งนี้เป็นคราวเคราะห์จริงๆ เพราะไม่มีความพิจารณาจึงต้องเสียชื่อเสียหน้า พาให้คุณทั้งหลายมาเหน็ดเหนื่อยเปล่าๆ ไม่มีความสนุกรื่นเริงเลย ความจริงหมายใจว่า จะให้คุณทั้งหลายมีความสุขสบายด้วยการเล่น ก็มาเผอิญเป็นเช่นนี้ เมื่อว่าดังนั้นแล้วจึงหยิบเอาใบบัวมาเอามือทะลุเข้าสามแห่ง กะให้พอดีกับที่จะต้องการเมื่อทำดังนั้นแล้วจึงว่าๆ ครั้งนี้ดีฉันเป็นคนเสียมาก จะดูหน้าคุณทั้งหลายไม่ได้แล้ว พูดดังนั้นแล้ว จึงเอาใบบัวที่ทำไว้นั้นมาปิดหน้า เอาเชือกผูกหันช่องเจาะให้ตรงปากตรงตา แล้วกลับพัดให้พล่ามใหญ่ขึ้นหันไปข้างคนโน้นบ้างคนนี้บ้างทำให้เกือบเหมือนนักสวดที่ออกหน้านั้นเมื่อคนที่มาทั้งปวงเห็นดังนี้ ก็คงนึกขันกลับอดหัวเราะไม่ได้หายโกรธเมื่อเห็นท่านหายโกรธแล้ว จึงเชื้อเชิญให้ท่านรับประทานของต่างๆ ก็คงจะได้

ปั๊นช์

ปัญหาขัดข้องที่ ๕๒

นายกล่อมเป็นมหาดเล็กวิเศษ เป็นคนสูบกัญชา ติดจนเข้าวังก็ต้องมวนบุหรี่แทรกกัญชา (อย่างที่เรียกกันว่าเหน็บกฤช) เข้าไปด้วย แต่มีความอายมากปิดบังไม่ให้ใครรู้ว่าสูบกัญชาเลย เมื่อเวลาจะสูบบุหรี่ก็ไปเที่ยวซ่อนสูบในที่ไกลคน เพราะกลัวเขาจะได้กลิ่นกัญชา ใครขอบุหรี่สูบก็ไม่ให้เลย จนพวกเพื่อนมหาดเล็กด้วยกันเขาสังเกตได้ว่าเป็นคนหวงบุหรี่ เขาก็พากันว่าพูดจาถากถาง แลว่าเปรียบเนืองๆ ว่าสูบบุหรี่เหน็บกัญชาบ้าง แทรกฝิ่นบ้าง นายกล่อมออกคร้ามว่าเขาจะรู้ความก็คิดอ่านแก้ไข จึงมวนบุหรี่ไปสูบสองอย่าง คือแทรกกัญชาอย่างหนึ่งไม่แทรกกัญชาอย่างหนึ่ง หมายสังเกตจำไว้ ถ้าเวลาจะสูบในที่ประชุมแล้ว ก็สูบบุหรี่ที่ไม่ได้แทรกกัญชา ใครขอสูบบุหรี่ก็ให้ไม่หวงเหมือนแต่ก่อน ตั้งแต่นั้นมาการที่พูดถากถางกันก็สงบไป ครั้นอยู่มาวันหนึ่ง มีการพระราชพิธีเสด็จออกอยู่จนดึก หลวงนายขำอยากสูบบุหรี่ แต่บุหรี่ของหลวงนายขำหมดซอง ขอตามพวกหุ้มแพรนายรองก็ไม่มีบ้าง มีเหลืออยู่ตัวเดียวสองตัวเกรงใจเขาไม่อาจจะเอามาสูบบ้าง แต่ทนอดอยู่ช้านาน นายจ่าคงคนหนึ่งเป็นคนชอบกับนายกล่อมอยากสูบบุหรี่แต่บุหรี่ของตัวหมดเหมือนกันจึงขอนายกล่อม นายกล่อมก็ส่งให้ ครั้นหลวงนายชำแลเห็นนายกล่อมเปิดซองหยิบบุหรี่ให้นายจ่าคง เห็นบุหรี่ยังเหลืออยู่หลายตัวจึงพูดกับนายกล่อมว่า ขอฉันตัวเถอะ ขณะนั้นบุหรี่ของนายกล่อมอย่างที่ไม่แทรกกัญชาเผอิญเหลืออยู่ตัวเดียวที่ให้นายจ่าคงไป ที่ยังมีอยู่อีกนั้นเป็นอย่างที่แทรกกัญชาทั้งนั้น ครั้นจะให้หลวงนายขำไปสูบ หลวงนายขำก็จะเมากัญชา คงจะเกิดโกลาหลใหญ่ ครั้นจะไม่ให้ ก็กลัวคนทั้งปวงเขาจะสงสัยแลเห็นประหลาดมาก ทั้งหลวงนายขำก็จะโกรธด้วย ครั้นจะไขความจริงว่ามีแต่บุหรี่แทรกกัญชา ก็มีความละอายยิ่งนัก เพราะปิดความมาช้านานไม่มีใครรู้เลย ถ้าเขารู้กันเข้าแล้วจะล้อกันใหญ่แทบจะเขาวังไม่ได้อีกต่อไป ฝ่ายหลวงนายขำก็เตือนเอาบุหรี่อีกเช่นนี้ นายกล่อมจะควรทำอย่างไร

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕๒

ถ้ามีกะโถนอยู่ใกล้ๆ ในเวลานั้น ก็ควรนายกล่อมจะทำถลากถลำอย่างไร ให้ซองบุหรี่ตกกะโถนลง แล้วจึงคิดอ่านงมเอาซองกลับมา ถ้าไม่มีกะโถนอยู่ใกล้ๆ ต้องบอกว่ายังมีแต่บุหรี่ไม่สู้ดีจะไปหาให้ใหม่ แล้วอย่ารอฟังว่ากะไรเลย รีบออกไปทีเดียว ไปเที่ยวขอบุหรี่เขามาให้ท่าน เห็นพอจะยังชั่ว อ้ายสูบกัญชาจะแก้ไม่ให้เขารู้มันยากนะพ่อเอ้ย

เมษายน

ปัญหาขัดข้องที่ ๕๓

หลวงกรัณยามีภรรยาชื่อแม่เสม อยู่มาด้วยกันหลายปี ภายหลังเกิดความวิวาทบาทหมางกันบ้างเล็กน้อย แต่หลวงกรัณยาอยู่ข้างมทะลไปหน่อยหนึ่ง พลั้งปากไล่แม่เสม แม่เสมก็ขัดเคืองไปอยู่เสียที่บ้านมารดา หลวงกรัณยาก็ถือทิฐิไม่ไปง้อ

ตั้งแต่แม่เสมไปจากบ้านหลวงกรัณยาได้สักสองเดือน หลวงกรัณยาไปได้ภรรยาใหม่ชื่อแม่เสนอิกคนหนึ่ง อยู่ด้วยกันไม่กี่วันก็เสด็จบางปะอิน หลวงกรัณยามีหน้าที่ต้องไปตามเสด็จด้วย ครั้นขึ้นไปอยู่สัก ๗ วัน หลวงกรัณยาคิดถึงแม่เสนภรรยาใหม่อย่างยิ่ง ขณะนั้นหลวงขจัดเป็นคนชอบกับหลวงกรัณยาสนิทสนมขึ้นไปตามเสด็จด้วย มีธุระจะลงมากรุงเทพฯ สักสองวันแล้วจะกลับขึ้นไปอิก จึงไปบอกหลวงกรัณยาขอให้ช่วยฟังราชการแทนด้วย เผื่อจะมีอะไรขึ้น หลวงกรัณยาทราบว่าหลวงขจัดจะไปกรุงเทพฯ จึ่งสั่งว่า ถ้าจะขึ้นมาให้รับแม่เสนภรรยาขึ้นมาด้วย หลวงขจัดรู้จักแต่แม่เสมภรรยาเดิมหาทราบว่าหลวงกรัณยาโกรธกับแม่เสมแล้วมีภรรยาใหม่ชื่อแม่เสนไม่ ก็เข้าใจว่าหลวงกรัณยาให้ไปรับแม่เสมภรรยาเดิมนั้นเอง ครั้นกลับมากรุงเทพฯ แล้วถึงกำหนดที่จะขึ้นไปบางปะอินอิก หลวงขจัดจึงไปที่บ้านหลวงกรัณยาถามหาแม่เสม บ่าวบอกว่าไปอยู่บ้านมารดา หลวงขจัดจึงตามไปหาพบแม่เสมแล้วบอกว่าหลวงกรัณยาให้รับขึ้นไป แม่เสมไม่เชื่อจึงพูดกับหลวงขจัดว่า หลวงกรัณยาโกรธจนขับไล่เสียแล้ว ที่จะมารับอิกนั้นไม่เห็นจริง หลวงขจัดก็กลับคิดเห็นว่าจะเป็นอบายที่หลวงกรัณยาจะคิดดีกับภรรยาจึงชี้แจงแก่แม่เสมว่า หลวงกรัณยาจะดีด้วยเป็นแน่ ได้สั่งมาเป็นการมั่งคงแล้วให้รับขึ้นไปให้ได้ แม่เสมกำลังอยากจะดีกับสามี หาทันมีสติที่จะพิจารณาให้รอบคอบไม่ ทั้งไม่ทันรู้ว่าหลวงกรัณยามีภรรยาใหม่ด้วย ก็เชื่อว่าหลวงกรัณยาจะคิดดีกับตัวจริง ทั้งมารดาของแม่เสมก็รบเร้าให้ขึ้นไปด้วย จึงตกลงขึ้นไปบางปะอิน ครั้นไปถึง

แล้วหลวงขจัดก็พาแม่เสมไปที่เรือนหลวงกรัณยา หลวงกรัณยาเห็นภรรยาที่โกรธกันก็โกรธหลวงขจัดว่า แกล้งพาภรรยาเก่ามา หลวงกรัณยาสั่งให้พาแม่เสนภรรยาใหม่มาต่างหาก เมื่อการเป็นเช่นนี้ หลวงกรัณยาจะควรทำประการใด ส่วนแม่เสมรู้ตัวว่าสามีไม่ได้ให้ขึ้นไป ก็โกรธหลวงขจัดเป็นอันมากว่าหลอกลวงให้ขึ้นทั้งมีความอายอดสอย่างยิ่งด้วย จะควรทำประการใด ส่วนหลวงขจัดที่ทำการโดยเข้าใจผิดไปดังนี้ หลวงกรัณยาก็โกรธ แม่เสมก็โกรธถูกเขาโกรธทั้งสองฝ่ายดังนี้ จะควรทำประการใด

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕๓

ปัญหาขัดข้องนี้ เห็นว่าหลวงขจัดเป็นคนมีความผิดคนเดียวที่มาพาแม่เสมขึ้นไปผิดตัว แต่การเป็นดังนี้แล้ว ก็ควรจะทำใจดีไม่โกรธตอบเสียทั้งสองข้าง แลคิดว่ากล่าวให้หลวงกรัณยาคืนดีกับแม่เสมเสียอย่างเก่า แลพูดชี้แจงกับหลวงกรัณยาว่าแม่เสมก็อยากจะดีด้วย แลควรจะรับผิดกับหลวงกรัณยาตามตรงว่าตัวเข้าใจผิดไป ขอให้หลวงกรัณยาคืนดีกับแม่เสมเสียเถิด แม่เสมจะได้ไม่โกรธเคืองหลวงขจัดว่าหลอกลวงมา ทั้งแม่เสมก็เป็นคนชอบพอกันมาแต่เดิมหลวงกรัณยาจากบ้านมาหลายเวลาแล้ว คงจะตกลงได้ ด้วยคำอ้อนวอนชี้แจงของหลวงขจัดเพราะเป็นเพื่อนราชการเคยพึ่งพากันมาแต่ก่อนถ้าหลวงกรัณยาตกลงดีกับแม่เสมแล้วก็เป็นอันหายโกรธหลวงขจัดอยู่เองถึงโดยว่าจะไม่คืนดี ก็คงจะเห็นความจริงที่หลวงขจัดมิได้แกล้ง

ส่วนแม่เสมนั้น ถ้าหลวงกรัณยายอมจะดีด้วยแล้วคงเป็นอันหายโกรธคงตกลงได้โดยง่าย เพราะตั้งหน้าขึ้นมาแล้ว ถ้าหลวงกรัณยาไม่ยอมดี แม่เสมคงจะโกรธหลวงกรัณยามากกว่าหลวงขจัดเป็นแน่ควรที่หลวงขจัดจะไปหาแม่เสม

รับผิดชอบ แลบ่นบุบบับนินทาหลวงกรัณยาให้ถูกใจแม่เสมไปด้วย แม่เสมคงจะหายโกรธไปเอง แล้วจัดแจงเรือกลับมาส่งเสียเป็นสิ้นธุระ

ข้างฝ่ายหลวงกรัณยานั้นเล่าก็เห็นว่า ควรจะดีเสียกับแม่เสมเป็นดีกว่าอย่างอื่น เพราะเหตุที่โกรธกันก็เป็นแต่วิวาทบาดหมางกันเล็กน้อยทั้งไม่เป็นง้องอนแม่เสมด้วย เป็นเพราะแม่เสมขึ้นมาเอง อนึ่งจะได้ไม่เป็นที่เสียใจกับหลวงขจัดผู้ซึ่งอุส่าห์ไปเกลี้ยกล่อมรับแม่เสมมาด้วยแต่ข้อซึ่งตัวแสดงให้แม่เสมเห็นว่าไม่ได้สั่งให้ไปรับตัวมาเสียแล้ว ครั้นจะกลับไปคืนดีก็กลัวว่าจะไม่ตกลงนั้น เห็นว่าเป็นความคิดผิดของหลวงกรัณยาเอง หลวงกรัณยาควรจะไปง้อดีกับแม่เสม ฤๅจะให้หลวงขจัดชักนำก็คงตกลงได้

ฝ่ายแม่เสมต้องเป็นตกลงดีกับหลวงกรัณยาโดยเหตุต่างๆ ที่พรรณนามาแล้วนั้น ดีกว่าจะกลับไปบ้าน

เลยตามเลย

ปัญหาขัดข้องที่ ๕๔

พระยากาสรมีบุตรคนหนึ่ง เป็นที่นายขาวมหาดเล็กหุ้มแพร พระยากาสรได้ไปขอแม่คเนลูกสาวของหลวงเจริญซึ่งเป็นพี่น้องกับตัวมาให้เป็นภรรยานายขาว นายขาวไม่มีความรักแม่คเนเลย บอกบิดาว่าไม่ยอมรับเป็นภรรยา บิดาก็ไม่ฟังขืนจะให้อยู่ด้วยกันให้ได้ เพราะอี๋ว่าแม่คเนเป็นญาติ นายขาวขัดบิดาไม่ได้ก็ต้องยอมรับพระยากาสรแลหลวงเจริญอยู่ข้างปลื้มเต็มที่ จัดแจงแต่งงานกัน พระยากาสรจัดซื้อที่บ้านให้นายขาวกับแม่คเนไปอยู่เสียต่างหาก เพราะพระยากาสรมีบุตรอื่นอีกหลายคนที่บ้านอยู่ข้างจะคับแคบ พระยากาสรอยู่ข้างหยอดแม่คเนเต็มที่ อี๋ในการเป็นญาติแลเป็นลูกสะใภ้ ส่วนนายขาวตั้งแต่อยู่กับแม่คเนมาก็ไม่มีความรักใคร่เลย ธรรมดาภรรยาที่ไม่เป็นที่รักของสามีแล้ว ก็ไม่อาจที่จะทำให้สามีสันโดษยินดีในภรรยาคนเดียวได้จึงเป็นเหตุให้นายขาวแสวงหาภรรยาใหม่อีก นายขาวได้แม่จีนเป็นบุตรคนจนมาเป็นภรรยาใหม่มีความรักใคร่มาก ฝ่ายแม่คเนก็มีความหึงหวงจึงไปเรียนยุยงพระยากาสรต่างๆ พระยากาสรก็ออกโกรธเต็มที่ ครั้นพบนายขาวผู้บุตรทีไรก็พูดเลียบเคียง ว่ากล่าวติเตียนกล่าวโทษแม่จีนต่างๆ หวังจะให้นายขาวทิ้งแม่จีนเสีย นายขาวก็ไม่เอื้อเฟื้อต่อถ้อยคำเฉยๆ เสีย ส่วนแม่คเนก็ตั้งกองยุยงพระยากาสรไปเสมอไม่ขาดพระยากาสรอยู่ข้างหยอดแม่คเนมาก มายุยงอย่างไรก็เชื่อหมด ครั้นถูกแม่คเนยุยงมากเข้าก็โกรธมากขึ้นทุกทีเหลือที่จะอดทนได้จึงหาตัวนายขาวมาบังคับว่าให้ทิ้งแม่จีนเสียอย่าเลี้ยงเป็นภรรยาเพราะเป็นคนชั่วต่างๆ เสียเกียรติยศบิดา ถ้าไม่ฟังคำขืนเลี้ยงเป็นภรรยาเป็นตัดพ่อตัดลูกกัน การที่พระยากาสรว่าแม่จีนประพฤติชั่วต่างๆ นั้น ตามคำแม่คเนแกล้งพูดยุยงจะได้เป็นจริงเช่นนั้นหามิได้ นายขาวได้ตอบชี้แจงแก่พระยากาสรสักเท่าไรๆ พระยากาสรก็ไม่เชื่อฟัง ขืนบังคับให้นายขาวทิ้งแม่จีนให้จงได้ เมื่อเป็นเช่นนี้นายขาวจะไม่ทำตามคำบิดาก็จะเป็นที่ขัดเคืองแก่บิดา เป็นเหมือนรักภรรยามากกว่า

บิดามารดา ดูเป็นคนไม่มีกตัญญู ค่อนอยู่ข้างจะเสียคน ครั้นจะทำตามคำบิดาก็ไม่มีเหตุที่จะยกความผิดแม่จีนได้นอกจากที่จะไล่เสียเฉยๆ ทั้งเป็นที่น่าอาลัยสงสารด้วย นายขาวได้แก้ไขหลายสิ่งหลายอย่าง ที่จะบอกขอความกรุณาแก่พระยากาสรอย่าให้บังคับเช่นนั้น พระยากาสรก็ไม่ฟังเลยเป็นอันขาด ยังบังคับยืนคำอยู่

เมื่อการเป็นเช่นนี้ ก็เป็นความลำบากใจแก่นายขาวมาก ปัญหานี้ว่าโดยที่ถือกันมากๆ แล้วก็ควรนายขาวจะต้องทำตามคำบิดา ไม่ควรจะรักภรรยามากกว่าบิดา เพราะภรรยาหาได้ง่าย บิดามารดาหายาก แต่การที่พระยากาสรให้นายขาวทิ้งแม่จีนเสียนั้นเพราะเชื่อแม่คเนอย่างเดียวแม่จีนไม่ได้ทำความผิดอะไร เป็นแต่ไม่ถูกอารมณ์พระยากาสรเท่านั้นส่วนแม่จีนเป็นคนจนได้พึ่งสามีอยู่ถ้าสามีละทิ้งเสียเช่นนั้นก็ไม่มีที่พึ่งจะได้ความทุกข์ร้อนเป็นอันมาก เหตุฉะนี้จึงทำให้นายขาวมีความลำบากใจมาก เมื่อการเป็นเช่นนี้ นายขาวจะควรทำประการใด จึงจะเป็นสุขใจได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕๔

เมื่อพระยากาสรเรียกมาบังคับเช่นนี้ นายขาวควรนิ่งๆ เสียบ้างฤารับรวมๆ ไปคราวหนึ่ง หาเรื่องอะไรอื่นๆ มาพูดขึ้นชักให้เลือนไป มีโอกาสเมื่อไรก็ให้ลาไปเสีย

การที่พระยากาสรบังคับเช่นนี้ ถ้านายขาวทำตามคำก็เป็นอันถูกต้องตามที่ถือกันว่า เป็นคนอยู่ในถ้อยคำบิดามารดาอย่างหนึ่ง ถ้ายังคงเลี้ยงแม่จีนเป็นภรรยาอยู่ ก็เป็นอันไม่อยู่ในถ้อยคำบิดามารดาอย่างหนึ่งแต่การที่พระยากาสรบังคับเช่นนี้ไม่เป็นการยุติธรรมเลย ไม่ควรที่จะต้องหวั่นไหว ควรต้องถือเอาสิ่งที่เป็นยุติธรรมเป็นประมาณจึงจะถูก ต้องเลี้ยงแม่จีนเป็นภรรยาอยู่อย่างเดิม เพราะแม่

จีนไม่มีความผิดแลชั่วร้ายอย่างไร ถึงจะเป็นอันเสียในการที่รักภรรยามากว่าบิดาก็ทนเสียไปก่อน เพราะคำที่พระยากาสรบังคับเช่นนี้ก็เป็นเพราะแม่คเนมายุยงจึงทำให้พระยากาสรโกรธ ถ้าคิดเกลี่ยไกล่ทางแม่คเนเสียให้ดี ทำไมกับพระยากาสรไม่ถูกแม่คเนมาปั่นเข้าแล้วที่ไหนจะเป็นไฟขึ้นได้

ในชั้นต้นนี้ นายขาวต้องทำห่างๆ เสียแก่แม่จีน เหมือนหนึ่งจะทิ้งกลับมาง้อดีด้วยแม่คเน แม่คเนคงดีด้วยเป็นแน่ การที่แม่คเนหึงหวงยุยงพระยากาสรเช่นนี้ก็เพราะนายขาวไม่อยู่ด้วย ถ้านายขาวมาฝักฝ่ายเสียทางแม่คเนข้างเดียวแล้ว การที่หึงหวงยุยงก็จะค่อยซาลงถ้าเป็นการปรกติเรียบร้อยกันแล้ว ให้พาแม่จีนมาไหว้แม่คเนชี้แจงเหตุผลช่างเถอะอะไรๆ ให้ฟังเสียทั้ง ๒ ข้าง แม่จีนก็คงจะลงแม่คเนได้ราย เพราะพื้นก็ต่ำกว่ากันอยู่แล้วทั้งเป็นเมียน้อยด้วย แล้วให้พาไปไหว้พระยากาสรด้วย ในชั้นต้นคงจะยังไม่เรียบร้อยกันต้องให้แม่จีนมาดีดบ่อยๆ

ธรรมดาที่หึงกันนั้น ก็เป็นเพราะแข่งรัศมีกันนั่นและมากกว่าอื่น ที่ลงกันเสียราบข้างหนึ่งดังนี้แล้ว ถึงจะหึงอยู่บ้างก็คงมีความละอายไม่ออกหน้าได้ ถ้าเกลี่ยไกล่ทางแม่คเนเรียบร้อยแล้ว พระยากาสรก็จะสิ้นโกรธดีไปด้วยเหมือนกัน ที่ทำดังนี้ถึงแม่คเนจะไม่เป็นที่รักก็ต้องจำใจทำ เพราะจะไม่ให้เป็นที่ขัดเคืองในพระยากาสร แลเพราะกรุณาแม่จีนด้วย ถ้าทำได้ดังนี้ แม่จีนเกือบจะมารวมอยู่บ้านเดียวด้วยกันกับแม่คเนได้

พล่ามใหญ่

ปัญหาขัดข้องที่ ๕๕

นายจิตต์เป็นบุตรพระยาชำนาญ พระยาชำนาญมีภรรยามากมีบุตรหลายคน แต่นายจิตต์คนนี้พระยาชำนาญรักมากกว่าคนทั้งหลาย พระยาชำนาญออกวาจาว่า บวชแล้วจึงจะแต่งการวิวาห์ให้นายจิตต์ ฝ่ายนายจิตต์นั้นไปพบแม่แฉ่งๆ เป็นบุตรท่านผู้หญิงซุ้ม นายจิตต์มีความรักใคร่ในแม่แฉ่ง นายจิตต์จึงแอบไปบ้านท่านผู้หญิงซุ้มบ่อยๆ จนได้พบกับแม่แฉ่ง ข้างแม่แฉ่งเล่าก็มีความรักใคร่ จนถึงได้ใช้หูตาเป็นที่รักกันจริงๆ ข้างนายจิตต์กลับมาบ้านก็มีความรักขึ้นมากทีเดียวจึงเขียนเป็นเพลงยาวแล้วจึงให้อ้ายเต่าบ่าวท่านผู้หญิงซุ้มนั้นให้เอาไปให้กับแม่แฉ่ง อ้ายเต่าก็นำเพลงยาวนั้นไปให้กับแม่แฉ่งๆ รับเพลงยาวมาอ่านทราบความแล้ว จึงเขียนตอบมาว่า ให้นายจิตต์ให้ผู้ใหญ่ไปสู่ขอท่านผู้หญิงซุ้ม จึงจะเห็นว่านายจิตต์รักจริง ครั้นนายจิตต์ทราบความแล้วจึงบอกพระยาชำนาญ ฝ่ายพระยาชำนาญนั้นอยู่ข้างจะเกลียดๆ ท่านผู้หญิงซุ้มอยู่หน่อยๆ พอบุตรมาบอกเข้าเวลานั้นก็อยู่ข้างจะไม่ชอบใจ จึ่งบอกกับนายจิตต์ว่า ลูกเอ๋ยหาคนอื่นใหม่เถิด คนนี้พ่ออยู่ข้างจะไม่ชอบมากๆ ทีเดียว ถ้าแม้นคนอื่นแล้วพ่อจะจัดแจงให้ดังนี้ควรนายจิตต์จะทำประการใด แลแม่แฉ่งจะทำประการใด จึงจะได้สมปรารถนาซึ่งกันแลกัน

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕๕

ควรนายจิตต์จะตริตรองสืบสวนดูว่า การที่พระยาชำนาญบิดาของตัวกับท่านผู้หญิงซุ้มนั้นไม่ชอบกันด้วยเหตุใด ถ้าเห็นเป็นการไม่สู้ลึกซึ้งนัก ก็ควรที่นายจิตต์จะหาช่องแก้ไขพูดข้างโน้นทีข้างนี้บ้าง พอให้ท่านทั้ง ๒ กลับเป็นผู้ชอบกันเสียได้ การที่มุ่งหมายของตัวก็พอจะสำเร็จ

แต่ถ้าการที่ไม่ชอบกันนั้น เป็นการหนักแน่นเห็นเหลือกำลังที่จะแก้ไขอย่างนั้นแล้ว ก็จำเป็นต้องคิดอ่านด้วยอุบายของตัวเอง ให้การที่มุ่งหมายนั้นสำเร็จตามความประสงค์ ด้วยไปพัดท่านผู้หลักผู้ใหญ่คนใดไปเป็นเถ้าแก่เอาเองฤๅอย่างใดอย่างหนึ่งจงได้ ครั้นเมื่อการสำเร็จแล้วนานๆ ไป จึงค่อยไขทีละเล็กละน้อยจนบิดารู้ บิดาก็หาเห็นจะว่ากระไรไม่ แลการที่ตัวได้แก้ไขเอาเองนั้นก็ไม่สู้ผิดชอบอะไรนักด้วยต้องกับคำสุภาษิตของผู้หลักผู้ใหญ่แต่เดิมมาว่า “ปลูกเรือนต้องตามใจผู้อยู่ ทำอู่ต้องตามใจผู้นอน” แลถึงว่าการเรื่องนี้ที่ตรงตัวแม่แฉ่งก็ไม่ได้มีที่เสียหายอย่างใด เป็นแต่ผู้ใหญ่ไม่ชอบกันเท่านั้น

อนึ่งที่ตรงตัวแม่แฉ่งนั้น ไม่จำเป็นต้องขวนขวายอย่างใด เป็นแต่ตั้งใจคอยนายจิตต์จะตกลงได้อย่างใดก็แล้วแต่นายจิตต์เท่านั้น เมื่อคอยช้าไปความที่จะตั้งใจคอยไม่ทันกับความรัก เวลาไรนายจิตต์มาหาก็ให้ตามมาเสียด้วยกัน เห็นจะไม่เป็นการเสียหายอันใดนักย่อมมีอยู่ชุมๆ

พอไปได้

ปัญหาขัดข้องที่ ๕๖

นายแก้วเป็นคนสุภาพเรียบร้อย มีเงินทองพอใช้สอยไม่เป็นคนขัดสน วันหนึ่งมีธุระเดินออกจากบ้านไป พบพม่าขายพลอยคนหนึ่งเดินสวนทางมา จึงบอกให้พม่านั้นหยุดอยู่ดูซื้อพลอย พม่านั้นมีพลอยทับทิมอย่างดีอยู่สองเม็ด นายแก้วชอบใจแต่เงินหาได้มีติดตัวมาไม่ จึงบอกสำคัญตำบลบ้านให้พม่าไปที่บ้านจะได้ซื้อพลอยไว้ แล้วก็เลยไปที่ธุระ ในขณะนั้นนายโขนเป็นคนมั่งมีเงินทองมาก อยู่ข้างชอบอวดมั่งมีด้วย เดินมาพบพม่านั้นเข้าก็ถามซื้อพลอย พม่านั้นเอาทับทิมที่นายแก้วจะซื้อเม็ดหนึ่งนั้นไว้เสียในกระเป๋า แต่ทับทิมอื่นๆ นั้นเอาออกให้นายโขนดู นายโขนเห็นทับทิมเม็ดหนึ่งนั้นก็ชอบใจ พาพม่าไปบ้านซื้อเอาทับทิมนั้นไว้ ต่อมาอิกสองสามวันหลวงคณานุรักษ์มีการทำบุญเชิญนายแก้วนายโขนไปกินโต๊ะที่บ้าน ถึงเวลานัดนายโขนก็ออกจากบ้านไปเอาทับทิมนั้นไปด้วย ส่วนนายแก้วนั้นออกมาถึงรั้วบ้านพอพม่าขายพลอยที่นัดไว้ไปถึง ก็เรียกเงินมารีบชำระให้ ห่อทับทิมใส่กระเป๋าด่วนเดินไปบ้านหลวงคณานุรักษ์ พอถึงเวลากินโต๊ะขุนนางทั้งปวงก็นั่งโต๊ะพร้อมกัน นายโขนก็เอาทับทิมออกอวดคนโน้นคนนี้ พวกที่กินโต๊ะอยู่นั้นก็ขอดูกันส่งต่อ ๆ ไป พอเวลาพลบค่ำนายโขนถามหาทับทิมต่างคนก็ต่างว่าไม่ได้เอาไว้ได้ค้นกันทุกแห่งจนทั่วห้องก็ไม่พบ นายโขนจึงพูดขึ้นว่า จำเป็นที่ข้าพเจ้าจะขอค้นกระเป๋าท่านทั้งปวงเพราะไม่มีผู้ใดได้เข้ามาในนี้ ท่านทั้งปวงอย่าว่าข้าพเจ้าดูถูกเลย เมื่อขณะนายโขนพูดขึ้นนั้น นายแก้วมีความตกใจเป็นอันมาก ด้วยทับทิมที่นายโขนเอาออกอวดนั้นนายแก้วก็ได้ดู จำได้ว่าเป็นทับทิมคู่กับที่ตัวซื้อไว้จากพม่าเหมือนกันเป็นแน่ ถ้าเขาค้นกระเป๋าได้เขาคงว่าตัวเป็นผู้ร้าย จะทำอย่างไรจึ่งจะไม่เสียของแลจะไม่มีความมัวหมอง

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕๖

ถ้าจะคิดยักยอกขยับขยายเอาพลอยทับทิมเม็ดนั้นลงซ่อนเสียที่อื่นก่อน พอให้พ้นเวลาที่จะค้นกันนั้นก็พอจะได้ แต่ว่าบางทีถ้ามีผู้เขารู้แยบคายเห็นกิริยาเข้า ก็จะเลยเป็นคนพิรุธใหญ่ไป จะซ้ำร้ายเข้ากว่าการที่จริงอิก ก็ไม่ควรวุ่นวายไปอย่างอื่น จำเป็นต้องทำไปตามความบริสุทธิ์เสียดีกว่า คือเมื่อได้ยินนายโขนว่าขึ้นในท่ามกลางประชุมว่าจะขอค้นกระเป๋านั้น ควรตัวต้องลุกยืนขึ้นโดยเร็ว ทำทีสปีชฤๅบอกกล่าวให้เอะอะเสียสักหน่อยว่า จะขอพูดไว้ให้ท่านทั้งหลายทั้งปวงเป็นพยานก่อนว่า ข้าพเจ้าได้มีพลอยทับทิมเม็ดหนึ่ง ได้ซื้อมาจากพม่าคนนั้นเมื่อวันนั้น (ถ้ามีพยานพอจะอ้างได้สักกี่อย่าง ก็ให้อ้างไปจนสิ้นไส้คือว่าเมื่อซื้อๆ กันที่นั้นมีคนนั้นได้รู้เห็นเป็นพยานฤๅถ้ารู้จักชื่อเสียงบ้านช่องของคนผู้ขาย ก็ต้องท้าว่าจะสืบก็ได้ด้วย ถ้าไม่รู้จัก) ก็ต้องพูดเลยไปว่าข้าพเจ้าได้เห็นพลอยของท่านเข้ายังได้นึกอยู่อิกว่า พลอยเม็ดนี้เห็นจะเป็นพลอยคู่กันกับที่ข้าพเจ้าได้ซื้อมาจากพม่าเมื่อวันนั้น แล้วก็บอกอ้างต่อไปว่า “ถ้าไม่เชื่อคำที่ข้าพเจ้าว่าแล้ว ขอให้นายโขนสืบกับผู้ขายเถิด” ดังนี้ เห็นว่าจะค่อยเบากว่าที่จะแก้ไขด้วยอย่างอื่น อันความมัวมองของตัวนั้น ยากที่จะแก้ให้สิ้นในเวลานั้นได้ แต่ทว่าถ้าเขายังสงสัยอยู่แล้ว จำเป็นตัวต้องสบถสาบาน ฤๅเอาเป็นการ เช่นค้นหาพลอยทับทิมของนายโขนที่หายนั้นให้ได้อย่างหนึ่ง ฤๅช่วยสืบแลติดตามตัวผู้ขาย เชิญมาให้พบปะกับนายโขนพอเป็นพยานอย่างหนึ่ง การที่ขวนขวายชั้นนี้ พอจะคิดอ่านหาพยิงพยานได้อยู่ โดยธรรมดาทำการสิ่งใดคงต้องมีผู้รู้เห็นบ้างเป็นแน่ แลเรื่องนี้ก็ไม่เป็นการปิดบังลับลี้อะไรคงจะมีผู้รู้เห็น กับอิกอย่างหนึ่งฝ่ายตัวผู้ขายนั้นถึงว่าตัวจะไม่รู้จัก ก็คงพอสืบสวนหาตัวให้พบได้ เพราะเขาเป็นคนค้าขายคงมีผู้รู้จักแลพบเห็นกว้างขวางมาก เท่านี้แลที่พอจะแก้ไขเปลื้องปลดความมัวหมองของตนได้ดีกว่าอย่างอื่น แต่ถ้าเคราะห์ดีเมื่อตัวช่วยค้นคว้าหาพลอยเม็ดที่หายนั้นได้ด้วยแล้ว ก็เป็นความบริสุทธิ์ของตัวได้อย่างยิ่ง ถึงจะเลยคุยอวดความบริสุทธิ์ของตัวให้ฟุ้งไปอิกสักห้าหกชั่วโมงก็พอได้

เต็มขัด

ปัญหาขัดข้องที่ ๕๗

วันหนึ่งยายแก่คนหนึ่งแกมาที่หอพระสมุด ได้สนทนากับกรรมสัมปาทิก ดังนี้: -

ยายแก่ : ดีฉันว่าที่นี่ ที่เขาเรียกว่าหอพระสมุดชีญาณใช่ไหมเจ้าคะ

กรรม : นี่แหละแก แกจะทำไมฤายาย

ยายแก่ : โอ๊ยเจ้าประคุณ ก็พวกปาชิกนะท่านอยู่กันฤาไม่ละเจ้าคะ

กรรม : ฉันแหละยายเป็นปาชิกละ

ยายแก่ : เจ้าประคุณทูลกระหม่อมแก้ว ถ้าเช่นนั้นท่านช่วยโปรดยายกลอยสักหน่อยเถอะเจ้าคะ ดีฉันได้ยินเขาว่าหนังสือชีญาณ ที่ท่านลงพิมพ์กันที่นี่มีเรื่องอะไร ที่เรียกว่าขัดข้องหนาเจ้าคะ เขาบอกว่าถ้าใครขัดข้องอะไรท่านก็แก้ให้ก็ดีฉันนั่นเดี๋ยวนี้มันมีกรรมเวรเกิดขึ้นเจ้าประค้ณท่านช่วยโปรดแก้ให้ดีฉันสักหน่อยเถิดเจ้าคะ เดิมนะดีฉันมีบุตรอยู่ ๒ คน เจ้าเขียวนะเจ้าคะเขาเป็นหัวปี แล้วนางคาวเป็นสุดท้องพ่อเขาตายเสียแต่เด็กๆ ดีฉันก็เลี้ยงมันมา ครั้นเมื่อเดือนยี่นี้แลเจ้าคะนางคาวเขาลักข้าวของของดีฉัน ตามผู้ชายลงมาบางกอก จำเพาะเป็นเวลาเกี่ยวข้าวอยู่ด้วย ดิฉันก็ให้เจ้าเขียวเขาอยู่เกี่ยวข้าว ดีฉันรีบตามนางคาวเขาลงมาบางกอก ครั้นมาพบตัวพากันกลับขึ้นไปถึงบ้านเขาบอกว่าทางโน้นเจ้าเขียวเมาเหล้าไปตีใครก็ไม่ทราบละเจ้าคะเขาตายลง เดี๋ยวนี้เจ้าเขียวมันก็เก็บข้าวของของดีฉันหนีไปอิก มันจะไปข้างไหนก็ไม่รู้ เจ้าประคู้ณมีลูกกะเขา ๒ คนลูกผู้หญิงก็เป็นเช่นนี้ อ้ายลูกผู้ชายก็เป็นเช่นนั้น อย่างงี้เขามิจับเอาดีฉันไปใส่ตรวนเร่งเอาอ้ายเขียวฤาเจ้าคะ โอ.โอ.โอ.

กรรม : อือ เรื่องของแกก็ชอบกลอยู่ ยังไงท่าน ลองลงปัญหาขัดข้องดูสักทีจะเป็นไร

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕๗

กรรม : ยาย ยาย

ยายแก่ : เจ้าขา

กรรม : ก็ลูกของยายนั้นยังอาศัยกินอยู่ๆ ในอกยายฤๅไม่ล่ะ

ยายแก่ : เปล่าดอกเจ้าค่ะ อ้ายลูกคนนี้นั้นดีฉันได้ตกแต่งให้มันมีเหย้าเรือนไปหลายปีดีดัก จนมันมีลูกมีเต้าเป็นสองคนแล้วนะเจ้าคะเมื่อดีฉันลงมาบางกอกเสียนี้แหละ ไม่มีใครเลยนะเจ้าคะ จึงได้ไปขอแรงมันให้มาช่วยเกี่ยวข้าวบ้างช่องดีฉันนั้นมันไม่ได้อยู่มานานแล้วหละเจ้าค่ะ ชาวบ้านร้านช่องเขาก็รู้หมดแลเจ้าค่ะ อ้ายข้าวที่สั่งไว้มันก็ไม่มาเกี่ยว มันกลับซ้ำไปทำความแล้วก็พากันยกบ้านช่องหนีไปหมดทั้งลูกเมีย กลับจะเอาความทุกข์มาตกอยู่กะดีฉันอิกนะเจ้าค่ะ อ้ายลูกคนนี้มันจะเกิดมาฆ่าแม่เสียระมั้ง ฮื้อ. ฮื้อ. ฮื้อ.

กรรม : ยาย อย่างพิรี้พิไรไปเลย นี่แน่จะบอกให้ ก็ลูกของยายๆ ก็ตกแต่งไปมีลูกมีเมียมาหลายปีแล้ว ใครๆ เขาก็รู้เป็นพยิงพยานอยู่หมดแล้ว กะอิกอย่างหนึ่งเมื่อเกิดความยายก็ไม่อยู่ไม่รู้ไม่เห็นด้วยใครเขาจะมาเร่งเอากะยายล่ะ เขาก็คงไปเร่งเอากะพ่อตาแม่ยายนั่นแหละ ถ้าเขามาเร่งแกก็ร้องกับเขาดังนี้ก็แล้วกัน

ยายแก่ : อย่างนั้นฤๅเจ้าค่ะ

กรรม : เอออย่างนั้นซี

ยายแก่ : กรรม กรรม ถ้าเขาไม่เชื่อ ดีฉันมิติดตรวนฤๅ

กรรม : อ๊ะ เขาเชื่อซิน่ะ เราพูดไปตรงๆ ดังนี้

ยายแก่ : เอาเถอะเจ้าค่ะดีฉันจะลองไปพูดดู ก็ไหนแก้ขัดข้องล่ะเจ้าค่ะ

กรรม : อุ๊บ๊ะ ก็ที่บอกไปให้นั่นอะไรล่ะ

ยายแก่ : อ้อ ดีฉันกราบลาไปก่อนละเจ้าค่ะ เจ้าประคู้ณทูลกระหม่อมแก้ว

ปาชิก

ปัญหาขัดข้องที่ ๕๘

พระยากัลยามีบุตรชายชื่อนายขนาน อยู่มานายขนานไปรักแม่คิดบุตรพระสวัสดิ์กับแม่จัน บอกให้พระยากัลยาไปขอ พระสวัสดิ์กับแม่จันก็ยกแม่คิดบุตรสาวให้เป็นภรรยานายขนาน เมื่อแรกนายขนานกับแม่คิดอยู่ด้วยกันก็มีความรักใคร่กันมาก ครั้นอยู่ด้วยกันมาหน่อยหนึ่ง แม่คิดประพฤติการที่ไม่เป็นที่ชอบใจแก่นายขนานด้วยเหตุเล็กๆ น้อยๆ หลายอย่าง นายขนานว่ากล่าวขอร้องห้ามปรามก็ไม่ฟัง จึงเป็นเหตุให้นายขนานเบื่อหน่ายแม่คิด จนต้องมีภรรยาใหม่อีกหลายคน ฝ่ายแม่คิดครั้นรู้ตัวว่าสามีเบื่อหน่ายก็กลับประพฤติดี นายขนานก็ไม่กลับรักได้ เพราะเพลิดเพลินด้วยภรรยาใหม่เสียแล้ว จะประจบประแจงทำให้ถูกใจนายขนานสักเท่าไรๆ นายขนานก็ไม่ยินดีเลยเพิกเฉยละเลยเสียทีเดียว พระยากัลยาก็ได้ช่วยว่ากล่าว นายขนานก็ไม่ฟัง แม่คิดจึงไปร้องไห้ปรับทุกข์กับพระสวัสดิ์แลแม่จันผู้เป็นบิดามารดา ฝ่ายพระสวัสดิ์กับแม่จัน เมื่อบุตรมาปรับทุกข์ดังนี้จะควรทำอย่างไรที่จะให้บุตรสาวหายทุกข์ร้อนได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕๘

อย่างเพ่อให้บิดามารดาพูดอย่างอื่น นอกจากร้องจ้ำจี้ขนุนใครมีบุญได้กินสำรับ ใครผลุบผลับได้กินหมาเน่า ส้มมะลิ้มส้มมะแป้น จำปาออกดอก มะกอกออกฝัก ผัวไม่รักจะโทษเอาใคร

ถ้ายังมีใจกรุณาอยู่ ก็จงสั่งสอนให้ประพฤติให้ต้องตามอรรถะแห่งจ้ำจี้ที่เด็กร้องเล่นนี้เถิด

ผู้มีความพิศวงใน
วิชาฤๅปัญญาของ
แต่งจ้ำจี้ทั้งปวง

ปัญหาขัดข้องที่ ๕๙

พระยาบัญญัติมีบุตรชายด้วยท่านผู้หญิงป้อมชื่อนายผาย อายุประมาณ ๑๕ ปี เป็นเด็กอย่างเฉลียวฉลาด เป็นที่ต้องใจบิดามีความรักใคร่เป็นอันมาก ท่านผู้หญิงป้อมตาย พระยาบัญญัติคิดจะมีภรรยาใหม่ เที่ยวแสวงหาจึงพบแม่ฝอยเป็นบุตรชาวบ้าน มีรูปอันงามเป็นที่ต้องใจ พระยาบัญญัติมีความปรารถนาอันแรงกล้าใคร่ได้มาเป็นภรรยา จึงแต่งเถ้าแก่ไปขอต่อบิดามารดา ส่วนบิดามารดาจึงปฤกษาบุตร แม่ฝอยก็มิได้รักใคร่ในพระยาบัญญัติ เพราะเป็นคนมีอายุมาก แต่หากความโลภเข้าครอบงำสันดาน จึงลงความเห็นพร้อมด้วยบิดามารดาตกลงยอมว่าจะไปเป็นภรรยาพระยาบัญญัติ เพราะจะได้รับสมบัติอันล้นเหลือ แต่ไม่แน่ใจ จึงแสดงความขัดข้องว่า พระยาบัญญัติเป็นผู้มีภรรยาเกิดบุตรชายคนหนึ่งแล้ว บุตรชายคนนั้นก็คือเป็นผู้ที่จะได้รับสมบัติของพระยาบัญญัติต่อไป ถ้าแลแม่ฝอยจะไปเป็นภรรยาพระยาบัญญัติเกิดบุตรขึ้น ก็เหมือนกับบุตรภรรยาน้อยที่ไหนจะได้รับทรัพย์สมบัติต่อไป เป็นการอาภัพอยู่แก่แม่ฝอยเช่นนี้ แม่ฝอยก็ยังสาวอยู่ แลรูปร่างก็ไม่สู้เลวนักพอที่จะหาผัวหนุ่มอันมีตระกูลได้ เมื่อเกิดบุตรก็จะได้รับทรัพย์สมบัติสืบตระกูลบิดาต่อไปไม่ตกอับ ถ้าพระยาบัญญัติมีความรักใคร่จริงก็ไม่ขัดขวาง แต่ต้องขอสัญญาว่า ถ้าแม่ฝอยไปเป็นภรรยาเกิดบุตรด้วยกันเป็นชาย ขอให้บุตรได้รับทรัพย์สมบัติสืบตระกูลพระยาบัญญัติต่อไป ถ้าพระยาบัญญัติให้สัญญาได้ดังนี้แล้วจึงจะยอมไปเป็นภรรยา เมื่อพระยาบัญญัติได้ทราบความดังนั้น ก็ให้อึกอักประดักประเดิดในใจ ครั้นจะไม่ยอมให้สัญญาก็ไม่ได้แม่ฝอยมาเป็นภรรยา เป็นอย่างที่จะเว้นไม่ได้ ครั้นจะยอมให้สัญญาก็สงสารนายผายลูกรักเป็นอย่างยิ่งเป็นอย่างที่จะยอมไม่ได้ พระยาบัญญัติตริตรองขัดในอกในใจไม่ตกลงเช่นนี้ จะควรให้พระยาบัญญัติทำประการใดจึงจะดี

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕๙

บุตรดีที่จะสืบตระกูลหายากกว่าภรรยา เพราะถ้าจะมีลูกใหม่อีก ๑๕ ปี จึงจะรู้ว่าใจเป็นอย่างไร ตัวจะตายเสียก่อนก็ไม่รู้ ไม่ตายก็แก่จนกลับตัวไม่ทัน พระยาบัญญัติควรจะรู้ตัวว่าบุตรรักตัวพระยาบัญญัติ แม่ฝอยจะมาเป็นเมียรัก แต่เงินทองพระยาบัญญัติเอาขึ้นชั่งก็เบากว่ากันโหยง เช่นนี้ควรเลิกเสีย หาผู้อื่นต่อไป ถึงแม้ว่าอยู่เปล่าไม่ได้ ช่วยทาสมาเป็นภรรยายังดีกว่า จะไม่ต้องมีความวิตกอาลัยอาวรณ์ต่อไปนัก ความสุขที่มนุษย์พึงหาเมื่อมีกำลังหาได้เพียงเท่าใดก็คงเป็นที่เพลิดเพลินได้ในสิ่งที่ตัวมีอยู่นั้น ถ้าเป็นภรรยาเช่นนี้ยิ่งอยู่ด้วยกันนานถึงแรกไม่สู้ต้องใจ ภายหลังคุ้นเคยเข้าก็ดีไปเอง อุส่าห์กลั้นความปรารถนาอย่าให้ใจฟุ้งซ่านต่อไปได้จะเป็นความสุขยิ่งกว่าที่ได้แม่ฝอยอันไม่มีความรักตัวมาเป็นภรรยาหลายเท่านักเป็นแน่แล้ว

ตาแดง

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๐

มองบาจองเป็นคนเที่ยวขายพลอย มีพลอยต่างๆ มาเป็นอันมากเดินทางมาในป่ากับเพื่อนอิกสี่คน มีผู้ร้ายมาสามคนเข้าแย่งชิงเอาพลอยของมองบาจองพวกเพื่อนที่ไปด้วยนั้นต่างคนก็หนีเอาตัวรอดไปหมดมองบาจองอยู่คนเดียว ผู้ร้ายจึงว่า ถ้ามึงยอมให้ของที่มีมาในตัวแก่กูโดยดีจนหมด กูจะปล่อยตัวไป ถ้าไม่ให้กูจะฆ่ามึงเสีย มองบาจองทั้งเสียดายของแลไม่แน่ใจว่าจะรอดชีวิตไปได้ก็ไม่ยอมให้ ผู้ร้ายจับตัวได้กำลังเข้าค้นของในตัว พอนายร้อยอินตะไปเที่ยวขายพลอยกลับมากับลูกจ้างอีกหลายคน มองบาจองเห็นจึงร้องช่วยด้วยๆ ผู้ร้ายมันจะฆ่าเสียแล้ว นายร้อยอินตะกับพวกที่มาด้วยมีใจกรุณาวิ่งมาหมายจะช่วย พวกผู้ร้ายเห็นนายร้อยอินตะกับพวกมามากคน แลเคยกลัวเกรงนายร้อยอินตะอยู่ด้วยต่างคนก็วางมองบาจองหนีไปหมด มองบาจองก็ได้รอดชีวิต แลไม่เสียของ เพราะนายร้อยอินตะช่วย จึงสาบานตัวเป็นเพื่อนรักร่วมชีวิตกับนายร้อยอินตะ เลยกลับมาบ้านด้วยนายร้อยอินตะ

ครั้นนานมานายร้อยอินตะมีพลอยต่างๆ มากขึ้นซึ่งรับซื้อไว้จากพวกลูกจ้างคิดจะไปขายที่กรุงเทพฯ จึงชวนพวกพ้องที่เคยเที่ยวขายพลอยด้วยกัน กับลูกจ้างแลมองบาจองกับมองเลบิดามองบาจองไปด้วยกัน เดินมาในป่าเวลากลางวันถึงต้นไม้ใหญ่แห่งหนึ่งอยู่ชายเขา เป็นที่ร่มเย็นสบายดี ก็หยุดพักอยู่ที่ใต้ร่มไม้นั้น พวกที่มาด้วยกันต่างคนก็แยกย้ายกันไปอาบน้ำที่ธารชายเขานั้นบ้าง เข้าป่าไปบ้าง ต่างคนก็ต่างเที่ยวเล่นตามสบาย เหลือเฝ้าของอยู่แต่นายร้อยอินตะกับมองบาจองสองคนด้วยกันเท่านั้น นายร้อยอินตะคอยอยู่ไม่เห็นพวกที่ไปนั้นกลับมาจึงให้มองบาจองเที่ยวกู่เรียก มองบาจองเดินกู่ไปถึงชายเขาพอจะลับเหลี่ยมเขาได้ยินเสียงคนร้องช่วยด้วยๆ ๆ ๆ เสียงไกลๆ ออกไขว่กันไป มองบาจองตกใจยืนตะลึงร้องเอ๊ะ แลไปข้างหน้าเห็นมองเลบิดาหนีเสือหลบเวียนต้นไม้ใหญ่อยู่ เหลียว

มาข้างหลังเห็นคนๆ หนึ่งต่อสู้กันอยู่กับนายอินตะ แลที่ยังวิ่งตรงมาแต่ไกลอีกหลายคน สังเกตดูเป็นพวกผู้ร้ายแน่ มองบาจองยืนเหลียวหน้าเหลียวหลังอยู่หนักใจเต็มทีไม่รู้ที่จะทำประการใด อาวุธที่ถือมานั้นก็มีแต่ปืนสั้นหกนัดกระบอกหนึ่งแต่บรรจุปัสตันมาแต่นัดเดียว จึงคิดว่า เรายิงเสือเสียก่อนดีฤๅ แล้ววิ่งกลับไปช่วยนายร้อยอินตะ ก็ไม่แน่ว่าจะถูกเสือได้ก็เสือกับบิดาเราเวียนกันอยู่กับต้นไม้ดังนี้ฤๅไปถูกบิดาเข้าก็จะมิเสียทีเสียฤๅ อีกประการหนึ่งทางก็อยู่ข้างจะสุดกำลังปืนอยู่ด้วย ถ้าจะตรงเข้าไปยิงใกล้ๆ เป็นแน่ว่าจะถูกได้ ถ้าเสือวางบิดาเสียกลับเข้ามาเล่นเราๆ จะเอาอะไรไปสู้ได้ ไม่มีอะไรที่จะหลบหลีกเลย อ้อ มีที่จะยิงเสือให้ตายได้แน่แล้วเอามันละหนะ ปีนขึ้นไปบนเขาแอบที่เพิงผาตรงนั้นพ้นที่เสือจะทำอะไรเราได้ แล้วกลับคิดขึ้นมาได้ว่า กว่าเราจะปีนขึ้นไปถึงแลคอยที่จะยิงเสือได้ก็พอพวกผู้ร้ายจะมาถึงพร้อมกัน นายร้อยอินตะคนเดียวจะมิตายเสียฤๅ ไปช่วยนายร้อยอินตะละหนะ เรามีปืนแล้วจะกลัวใคร อาวุธอื่นแลปัสตันของเราก็มีอยู่ที่โน่นอีกมากไปละหนะ เอ๊ะ ก็บิดาเราทางนี้หละจะทำยังไง มองบาจองไม่ตกลงใจที่จะทำอย่างไรแน่เวลาก็เปลืองไป ชีวิตทั้งสองข้างก็ใกล้จะสิ้นเข้าทุกที ข้างนายร้อยอินตะแลมองเล ก็หมายจะรอดชีวิตได้ก็แต่มองบาจองช่วยกันเท่านั้น มองบางจองจะประพฤติอย่างไรจึงควร อย่าให้เป็นการขาดกตัญญูได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๐

ถ้าจะให้ดี มองบาจองต้องยังไม่ควรช่วยใครด้วยปืนก่อน เมื่อเห็นเช่นนั้นควรที่จะร้องตะโกนกู่กันให้อื้ออึงขึ้น ให้เสียงแปลกๆ ดูดังหลายคนด้วยกันว่าโว้ยๆ พวกเราโว้ย มาโหวยอะไรโว้ย มามาเถิดเว้ย ที่ไหนหว่า ที่นี่โว้ย เหวยมาเร็วเถิด ว้า เฮ้ย กู๊ กู้ กู่ ช่วยกันโว้ย วู้ๆ อ้อมมาทางนี้โว้ย เรียกกันมาอีกสิหวา

แล้วก็ทำกาหลใหญ่ คลำๆ ไปปะก้อนดินก้อนหินอะไรๆ ก็ขว้างไปข้างโน้นบ้าง ข้างนี้บ้าง หมายให้ไปกระทบแง่เขาเหลี่ยมเขาฤๅต้นไม้ พอให้กระดอนกลับมาแตกกระจาย ดูเป็นขว้างมาจากทางอื่นบ้าง ดังนี้ไม่ช้าไม่เสือก็ผู้ร้ายคงตะเพิดไปข้างหนึ่ง แล้วถ้าเห็นข้างไหนจวนตัวเข้า ก็ช่วยข้างนั้นเข้าด้วยปืนสักปังหนึ่ง แต่อย่าเพ่อปล่อยลูกเสียแต่ในทีแรก คงไม่เป็นไรแลบางทีคนที่ไปเที่ยวเรี่ยไรอยู่จะได้ยินเข้าก็จะพากันมาช่วย ได้กำลังมากขึ้นก็พอจะช่วยทั้งสองฝ่ายให้พ้นภัย แลอาจจะดำรงซึ่งความกตัญญูแลความสัตย์ของตัวไว้ได้ด้วย

ปัญญาช่วยแรง

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๑

เวลาวันหนึ่งนายกำปั่นเดินไปพบยายขำ ยายขำวานให้อ่านหนังสือฉบับหนึ่ง ซึ่งยายขำได้รับในเวลาก่อนนั้นครู่หนึ่ง คนที่ส่งหนังสือให้นั้น ยายขำก็ไม่รู้จักว่าชื่อเรียงเสียงไร แต่บอกว่าอำแดงแคบุตรยายขำ ซึ่งไปเป็นภรรยาพระสนิทให้เอามาให้ บอกเท่านั้นก็ลาไป นายกำปั่นก็อ่านไปตามจริง ในหนังสือนั้นด่าว่าหยาบคายแก่ยายขำต่างๆ ยายขำก็โกรธว่านายกำปั่นแกล้งด่าว่าไม่อ่านไปตามความจริง นายกำปั่นก็บอกว่าหนังสือนี่อย่างนั้นจริงๆ ยายขำก็ว่าลูกจะด่าแม่อย่างไรได้เองแกล้งว่าหยาบคายต่อผู้ใหญ่ก็เป็นได้ ขณะนั้นหนูจั่นหนูแฉ่งเป็นนักเรียนมาถึงที่นั่นเข้าแกก็วานให้หนูจั่นหนูแฉ่งอ่าน หนูจั่นหนูแฉ่งอ่านติดกุกๆ กักๆ ก็หันไปถามนายกำปั่น นายกำปั่นก็ช่วยบอกบ้างเล็กน้อย หนูจั่นหนูแฉ่งก็อ่านซ้ำอิกทีหนึ่งเหมือนดังที่นายกำปั่นอ่านครั้งก่อน ยายขำแกก็ปึงขึ้นว่า หนูจั่นหนูแฉ่งก็แกล้งอ่านตามนายกำปั่นๆ กับหนูจั่นหนูแฉ่งจะว่ากล่าวอย่างไรๆ ก็ไม่เชื่อ ทั้ง ๓ คนก็คลี่กระดาษออกชี้ให้แกดูว่า ตัวนี้ว่าอย่างนี้ตัวนั้นว่าอย่างนั้น กำลังที่แกปึงใหญ่จับกระดาษกระชากไปกระชากมากระดาษขาดหมด แล้วแกก็ไปฟ้องนายช้อยบิดาหนูจั่นหนูแฉ่ง ว่าหนูจั่นหนูแฉ่งแกล้งอ่านด่าว่า ครั้นนายช้อยเอากระดาษเดิมมาดูก็ต่อไม่ติด ครั้นจะเชื่อบุตรเล่า ก็เห็นว่าอำแดงแคจะด่ายายขำผู้มารดา อย่างไรได้ ครั้นจะไปถามอำแดงแคเล่า อำแดงแคก็อยู่บ้านพระสนิท หนทาง ๒ คืนจึงจะไปถึง จะเชื่อนายกำปั่นเล่า นายกำปั่นก็กำลังเมาสุราจัดพูดผิดๆ ถูกๆ อยู่ด้วย นายช้อยจะควรทำอย่างไร จึงจะถูกตามทางยุติธรรมแลให้ยายขำคลายโกรธลงได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๑

กระดาษที่ฉีกขาดเสียนั้น เป็นอันเข้าใจได้แน่ว่า ยายขำฉีกกระชากโดยกำลังโกรธคงจะไม่ขาดเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยถึงกับอ่านไม่ได้แลจะยังพอที่จะเก็บมาติดต่อดูได้บ้างสักเล็กน้อย ถึงไม่ตลอดก็พอรู้เลาความว่าจะเป็นหนังสือด่าฤๅเรื่องความอย่างใด เค้าความจะเป็นความอย่างใดแน่ ก็พอจะวินิจฉัยลงได้

ถ้ามิฉะนั้น ก็หาใครพอเป็นพยานได้สักคนหนึ่งมานั่งด้วย แล้วเอาหนังสือจดหมายฤๅอะไร มาให้หนูจั่นกับหนูแฉ่งอ่านพอถูกความตามในจดหมายนั้นก็เป็นอันตัดสินได้ ว่าหนังสือฉบับของยายขำนั้นคงจะได้ความดังหนูจั่นหนูแฉ่งอ่านจริงไม่ใช่อ่านผิด แลซึ่งจะว่าหนังสือนั้นมาจากอำแดงแคบุตรยายขำคงจะไม่ด่ามารดา ข้อนี้ก็ไม่มีใครรับประกันได้ว่า จะเป็นหนังสือมาจากอำแดงแคจริงฤๅเป็นหนังสือผู้อื่นแกล้งด่ายายขำ

เมื่อแกยังจะคัดค้านอยู่ว่า หนูจั่นแลหนูแฉ่งแกล้งด่าแกดังนั้นหาใช่หน้าที่ที่นายช้อยจะต้องตัดสินไม่ เพราะจะหาอะไรมาเป็นหลักฐานพยิงพยานก็ไม่ได้ เป็นความผิดของยายขำเอง ซึ่งเกิดมาแก่ถึงปานนี้ยังต้องวานเด็กอ่านหนังสือให้ถึงมันจะแกล้งอ่านบ้างก็ยิ่งดีเหมือนกับทำโทษคนโง่ เมื่อแกจะเฝ้าจู้จี้อยู่ก็ให้แกไปถามลูกสาวแกเองก็จะได้ความ

เท่านั้นก็แล้วกัน

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๒

พระยาทวยหาญเป็นขุนนางแก่ แต่เป็นคนหมั่นเอาใจใส่ในราชการแข็งแรง หมั่นเข้าวังไม่ใคร่ขาด วันหนึ่งเข้าไปในวังพักอยู่ที่ศาลาซึ่งเคยมานั่งดูการ มีพวกขุนนางแก่ๆ ซึ่งรู้จักกันบ้างไม่รู้จักบ้างหลายคนมานั่งพูดเล่นอยู่ด้วย คุยกันตามภาษาคนแก่ๆ มีเรื่องโรคภัยเบียดเบียนเป็นต้น แต่พระยาทวยหาญนั้นอวดตัวว่าเป็นคนแข็งแรง ไม่ใคร่เจ็บไข้อะไร ขึ้นชื่อลมแล้วละก็ยังไม่เป็นกับใครเลย ที่สุดลงถึงเรื่องแว่นตาดีไม่ดี พระยาทวยหาญจึงถอดแว่นตาของตัวออกอวดบ้างส่งให้คนโน้นคนนี้ แล้วว่า “คุณลองดูซี ของผมดีนักหนา ดูของละเอียดยังไงได้หมดแหละ ผมใส่เข้าราวกับตาเมื่อยังหนุ่มๆ ทีเดียวเพียงหนังสือพิมพ์ละก็อ่านได้เปรียะทีเดียว นี่พ่อหลวงเขาซื้อมาฝากยังไงเล่า เมื่อเขากลับมาจากเมืองนอกนะ เขาซื้อที่เมืองใหม่ราคาเขาหลายเหรียญอยู่ ดีไหมละคุณ” พวกขุนนางเหล่านั้นยังไม่ทันว่ากะไร พระยาทวยหาญรับแว่นมาสวมเข้าอิกยกมือขึ้นส่องดูลายมือในเวลานั้นพอนายฟูซึ่งเป็นคนอยู่ในกรมขึ้นของพระยาทวยหาญถือหมายมาคลานเข้าไปยื่นให้พระยาทวยหาญๆ รับมาแล้ว ทำทีเหมือนจะคลี่ออกอ่านแล้วถามว่า หมายอะไร นายฟู “วับว่าอาทานวาชการว้อนขอวับ” กราบๆ แล้วก็ถอยออกมา พระยาทวยหาญโยนหมายไป “เอ้า เจ้าอ่านดูทีรุ” นายฟูหยิบหมายมา กลับส่งให้พระยาทวยหาญอิกบอกว่า “ใต้เท้าอ่านเถอะขอรับ” คลานถอยหลังออกมาเสียพระยาทวยหาญไหวเกินไป เข้าใจว่านายฟูล้อ เรียกบ่าว “เฮ้ยๆ เอาตัวอ้ายฟูไปตีเสียห้าที สั่งเท่านี้ยังต่อล้อต่อเถียง เฆี่ยนเสียให้รู้ว่าเป็นนายสักหน่อย” ตีนายฟูแล้วพระยาทวยหาญเรียกเข้ามาอิกส่งหมายให้ “เอ้าอ่านไป” นายฟูอิดๆ ออดๆ จะบอกไปตรงๆ ก็อาย ด้วยมีคนอื่นอยู่ที่นั่นด้วยกันหลายคน จะแก้ไขอย่างอื่นก็กลัวจะถูกตีอิก ต้องจำใจบอกไปตามจริง “เกล้าผมอ่านไม่เป็นดอกขอรับ” พระยาทวยหาญ “บ๊ะ พุทโธ่” ถอนใจใหญ่แล้วนึกแต่ในใจว่า กรรมๆ มาถูกอ้ายอ่านหนังสือไม่เป็นเข้าด้วยกันทั้ง

บ่าวทั้งนาย กรรมกรรม, ถือหมายตะลึงอยู่สิ้นสติ เหื่อหยดลูกคางเผาะๆ พวกขุนนางเหล่านั้นต่างคนก็สงสัยว่า พระยาทวยหาญจะอ่านหนังสือไม่ออกพากันดู พระยาทวยหาญก็ยิ่งผิดปรกติขึ้นทุกที อึกอักในใจเต็มทีเกือบลมจับ จึงคิดแต่ในใจว่า เราครั้งนี้เขาเห็นจะรู้เสียแล้ว เสียแรงปิดความมาได้เป็นนาน ทำยังไงดีหนอ ถ้าเราจะเก็บหมายนิ่งเสียก่อนก็ทำไมถึงจะรู้ราชการได้เดี๋ยวนี้ เวลาก็ล่วงเข้าไปทุกที ราชการก็ร้อน ไม่ทันเวลาจะมิเสียไปฤๅ จะแก้ว่าตาไม่เห็นวานท่านพวกนี้อ่านก็ไม่ได้ แว่นตาเราก็มียังได้คุยกะเขาว่าของเราดีอิก เขาสิไม่มีแว่นมาสักคนหนึ่ง เราจะควรทำนังไงดีจึงจะทราบความได้ทันเวลา จะได้ไม่เสียราชการแลอย่าให้เขาจับแยบคายได้แน่ว่าเราอ่านหนังสือไม่ออก

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๒

๑. ปัญหานี้ มีทางอย่างเดียวซึ่งจะแก้ได้โดยง่ายที่สุด คือ ต้องหยิบหมายมาคลี่ออก เอาแว่นตาสวมเข้านั่งมองดูรูปร่างหนังสือไปทุกๆ บรรทัด พอสมควรแก่เวลา แล้วพับหมายใส่กระเป๋าพูดว่าต้องไปจัดการเดี๋ยวนี้แล้วลุกจากที่นั้นไป เมื่อได้ออกจากที่ประชุมนั้นแล้วก็เป็นอันหมดความขัดข้อง จะไปให้ใครอ่านก็ได้ เมื่อเข้าใจแล้วจะได้จัดการไปโดยทันที เมื่อพระยาทวยหาญทำเพียงเท่านี้ ก็จะลบล้างความสงสัยเพื่อนข้าราชการทั้งปวงได้ แลไม่เสียรัศมีด้วย ส่วนความชั่วในทางไม่จริงนั้นก็ไม่สู้ชั่วจังนัก เพราะหาได้กล่าวให้คนทั้งหลายเข้าใจชัดว่าอ่านเข้าใจความตลอดไม่

เอกะบท

๒. พระยาทวยหาญควรจะเลยทำเป็นพื้นใหญ่ ดุนายฟูว่า “เซอะอ่านหนังสือก็ไม่ออก โตจนป่านนี้แล้ว” ทำถือหมายขึ้นเป็นทีอ่านหมุบๆ หมิบๆ แล้วเอาหมายลงวางถอดแว่นตาออกเช็ด ดุนแก้วให้หนักให้แก้วแว่นตาหลุดจากกรอบแตกก็ช่างเถอะ แล้วร้อง “อ้าว” เลยพื้นมากขึ้นเห็นขุนนางผู้ใดตาพอจะเห็นแลเป็นพรรคพวกอยู่ก็ส่งหมายให้ว่า “คุณช่วยโปรดอ่านทีเถิดขอรับ แว่นตาก็เผอิญหลุดแหลกเพราะอ้ายฟูทีเดียวเลี้ยงได้ฤาอ่านหนังสือก็ไม่ออก” บ่นอุบๆ อิบๆ ชั่วจริงๆ เซอะซะ เมื่อขุนนางคนนั้นอ่านให้ฟังแล้วหมายว่าอย่างไรก็ทำไปตามหมาย จะนั่งอยู่ฤาลุกไปก็ตามอย่าหายเก่าเลย ถ้านั่งอยู่ก็บ่นไปให้มากๆ แลชักสุภาษิต โทษของอ่านหนังสือไม่ออก คุยกันตามภาษาแก่ให้เรื่อยไปถ้าลุกไปเดี๋ยวนั้น ก็ทำเป็นดุนายฟูตลอด ลับตาขุนนางเหล่านั้นการก็จะไม่สู้เป็นไรนัก

เก่าไก๋

๓. พระยาทวยหาญควรวานขุนนางคนใดตาพอจะเห็นแลเป็นยัวร์สักหน่อยอ่านแล้วบอกว่า ลายมือพันอย่างนี้ผมเกลียดนักไม่อยากอ่านคุณโปรดด้วยเถิด เมื่อพระยาทวยหาญรู้หมายแล้วทำชักหนังสือในกระเป๋าฤาหนังสืออะไรออกทำเป็นทีอ่านหมุบหมิบแก้อายไปทีหนึ่ง

แก้เก้อ

๔. พระยาทวยหาญควรจะทำเป็นทีอ่านหมาย ทำปากขยุบขยิบแล้วสั่งทนายว่า เฮ้ยไปบอกอ้ายนั่นอ้ายนี่มาพบข้าที่นั่น แล้วพระยาทวยหาญควรจะบอกขุนนางเหล่านั้นว่า มีราชการร้อนผมลาก่อนหละขอรับ แล้วรีบเดินไปให้ไกลขุนนางเหล่านั้น พบใครเข้าจึงวานเขาอ่านว่าตาไม่เห็น แว่นไม่ได้เอามา

ขายผ้าเอาหน้ารอด

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๓

พระตำหรับเป็นน้องพระยาดำริจะโกนจุกบุตรในเดือนนี้ จึงมีการ์ดไปเชิญบรรดาญาติแลพวกพ้องทั้งหมด เพราะจะทำเป็นการใหญ่ให้บุตรมาเชิญพระยาดำริไปตัดจุกด้วย เมื่อเวลาบุตรพระตำหรับมานั้นพระยาดำริไม่อยู่ บุตรพระตำหรับก็หาขึ้นเรือนไม่กลับไปเสีย เพราะทราบอยู่ว่าท่านผู้หญิงถมไม่ชอบกันกับบิดา เวลาอื่นพระตำหรับจึงจดหมายกำหนดฤกษ์วันคืนเชิญให้พระยาดำริไปตัดจุก ให้บ่าวถือมาให้พระยาดำริ เผอิญถูกเวลาพระยาดำริไม่อยู่เข้าอิก จึงส่งให้บ่าวไว้ บ่าวก็ไปให้ไว้แก่ท่านผู้หญิงถม ซึ่งเป็นภรรยา พระยาดำริบอกว่า จดหมายคุณพระตำหรับเรื่องโกนจุกเชิญเจ้าคุณ ในเวลานั้น หลวงเทวา ซึ่งเป็นน้องท่านผู้หญิงถมมาหาบอกว่าจะโกนจุกบุตร เชิญคุณหญิงไปเป็นแม่งานเชิญเจ้าคุณดำริไปตัดจุกกำหนดฤกษ์แลวันคืนกันแล้วก็กลับไปท่านผู้หญิงถมอยากจะทราบวันโกนจุกบุตรพระตำหรับว่าเป็นวันอะไร กลัวจะพ้องกันจึงฉีกซองออกดูเห็นวันแลฤกษ์ก็พ้องกันหมด จึงคิดว่า ถ้าเอาจดหมายนี้ไว้ให้เจ้าคุณ ที่ไหนเจ้าคุณจะไปข้างบ้านน้องเรา เพราะพระตำหรับเป็นน้องเขาแท้ๆ เรานิ่งเสียดีกว่าอย่าให้รู้เลย แล้วพระตำหรับก็ไม่ชอบกันกับเราด้วย จึงเก็บจดหมายนั้นเงียบเสีย พระยาดำริกลับมาก็บอกแต่ว่าหลวงเทวาเขามาเชิญ ครั้นถึงวันกำหนดตัดจุกพระยาดำริก็ไปที่บ้านหลวงเทวาตามเวลา ข้างบ้านพระตำหรับก็หลงคอยพระยาดำริอยู่ตั้งแต่วันสวดมนต์มาแล้ว อิก ๓๐ นาทีก็จะถึงฤกษ์จึงให้บ่าวเอารถรีบไปตามเพราะบ้านไม่สู้ไกลกันนัก พอจะกลับทันเวลาได้บ่าวไปได้ครึ่งทางพบบ่าวพระยาดำริได้ความว่าพระยาดำริไปตัดจุกบุตรหลวงเทวา จึงกลับมาบอกพระตำหรับๆ แลพวกญาติเหล่านั้นได้ทราบพากันโกรธพระยาดำริทั้งสิ้น ถึงฤกษ์ก็ให้คนอื่นตัดจุก ข้างพระยาดำริไปอยู่ที่บ้านหลวงเทวาจนเวลาทำขวัญ ฝ่ายหลวงนฤเบศร์ผู้ได้รับเชิญทั้งสองข้าง ครั้นไปช่วยที่บ้านพระตำหรับพอโกนจุกแล้วก็รีบมาบ้านหลวงเทวา พระยาดำริจึงถามว่า เมื่อเช้าไม่เห็นมาไปช่วยที่ไหนฤา หลวงนฤเบศร์ตอบว่า

ที่บ้านคุณพระตำหรับยังไงเล่าขอรับ พระยาดำริ “ทำไมเขาไม่บอกเล่าให้ฉันรู้เลย เป็นแต่เมื่อเดือนก่อนเขาได้บอกไว้ว่า เดือน ๔ แลเขาจะโกนจุกลูกชายคนใหญ่เขา แล้วก็ไม่ได้บอกว่าวันไรคืนไรอิกเลย” หลวงนฤเบศร์ “กระผมได้เห็นจดหมายคุณพระตำหรับเชิญใต้เท้า บ่าวถือไปที่บ้านกระผมด้วยทีเดียวนี่ขอรับจะไปทำเหลวไหลกันเสียอย่างไรกระมังใต้เท้าถึงไม่ได้รับ ใต้เท้าถามดูให้ทั่วเถอะแน่ทีเดียว” พระยาดำริมาถามบ่าวๆ บอกว่าได้รับจริงให้ไว้ที่คุณหญิง จึงไปถามท่านผู้หญิงถมว่า “แม่ถม รับการ์ดพระตำหรับเขาไว้แล้วเอาไปทิ้งเสียที่ไหน ทำไมไม่ให้ฉัน” คุณหญิงถมตอบว่า “การ์ดแก๊ดอะไรที่ไหนมี” พระยาดำริออกคร้ามจะพูดต่อไปก็กลัวจะดุเอาให้อายแก่เขาอิก กลับมาถามบ่าวๆ ก็ยืนยันเป็นแน่ออกไม่สบายใจกลัวพระตำหรับจะโกรธ เลยลาหลวงเทวารีบไปบ้านพระตำหรับถึงพอเวลาทำขวัญกันอยู่จวนจะเสร็จ พระตำหรับเห็นจึงว่า “คิดว่าเจ้าคุณจะไม่ได้มาเสียแล้ว พวกพี่น้องเหล่านั้นก็พากันถามเสียงออกไขว่กันไปว่า งานที่บ้านหลวงเทวาแล้วๆ ฤๅ” พระยาดำริตอบว่า “พึ่งได้ทราบจากหลวงนฤเบศร์เดี๋ยวนี้ก็มา” พระตำหรับแลพี่น้องเหล่านั้นก็พากันนิ่งเสียหมดไม่มีใครพูดกระไรด้วยแต่สักคำหนึ่ง พระยาดำริ ลงนั่งนิ่งอยู่คนเดียว จึงคิดว่าเราจะควรแก้ไขอย่างไรจึงจะให้พระตำหรับกับพวกพี่น้องเหล่านี้หายโกรธ ให้เห็นจริงด้วยได้ แลอย่าให้แม่ถมภรรยาเราต้องเสียด้วย

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๓

พระยาดำริยังมีช่องพอจะพูดแก้ไขได้อยู่อย่างหนึ่ง คือพระยาดำริได้ความชัดจากบ่าวของตัวแล้ว ว่าบ่าวของพระตำหรับได้เอาจดหมายเชิญมาให้จริง แต่บ่าวของตัวรับไว้แล้ว เอาไปให้ท่านผู้หญิงถมๆ แกล้งปิดความเสีย ก็เป็นอันใคร่ครวญได้ว่า พระตำหรับคงจะมีความสงสัยว่า ท่านผู้หญิงถมแกล้งปิดการ์ด

ของพระตำหรับเสียเพราะจะใคร่ให้พระยาดำริไปในงานของท่านผู้หญิงถม แล ท่านผู้หญิงถมก็ไม่ชอบกันกับพระตำหรับด้วย แต่ไม่เป็นไรยังพอจะแก้ให้เห็นจริงได้ พระยาดำริควรทำเป็นพูดว่า “พับผ่าเถอะ ฉันเสียใจจริงๆ” ฉันพึ่งได้ทราบมาจากบ้านหลวงเทวาเมื่อตะกี้นี้เอง ฉันกำลังไปช่วยหลวงเทวาเขาโกนจุกเหมือนกัน พอหลวงนฤเบศร์กลับจากนี่ไปแวะที่บ้านหลวงเทวาอิก ฉันจึงถามหลวงนฤเบศร์ว่าไปไหนมาจึงพึ่งมาป่านนี้ หลวงนฤเบศร์ว่ามาช่วยงานโกนจุกอยู่ที่บ้านนี้ ฉันกลับเถียงเขาอิกว่า เอ๊ะทำไมพระตำหรับจึงไม่บอกให้ฉันทราบผิดประหลาดไปละฉันรู้แต่ว่าจะโกนกันในเดือน ๔ แล้วก็นอนใจเสียว่าพระตำหรับคงจะบอก ครั้นเขายืนยันเป็นแน่ว่าที่บ้านนี้ทำการโกนจุกจริง ฉันจึงเฉลียวใจว่าบางทีข้างพระตำหรับจะมาบอกไว้ที่บ้านแม่ถมๆ เขาจะแกล้งปิดความเสียเพราะจะให้ฉันไปช่วยงานหลวงเทวาพี่น้องข้างเขา กลับนึกโกรธเขาดังนี้อิก แลอารามตกใจจึงรีบกลับบ้าน ไม่ฟังอีร้าค่าอีรมอะไรตรงไปดุแม่ถมทีเดียว แม่ถมก็ว่าไม่ทราบเลย ฉันก็ยังนึกสงสัยจึงมาสอบถามบ่าวข้างนอก จึงได้ความว่า ข้างคุณพระนี่เอาจดหมายเชิญไปให้จริงเวลานั้นฉันก็ไม่อยู่ อ้ายขาวมันรับไว้จะเอาไปส่งให้แม่ถมเผอิญแม่ถมก็นอนหลับมันจึงเอามาวางไว้ใต้สมุดเขียนหนังสือบนโต๊ะแล้วมันก็หาบอกแก่ฉันไม่ ข้างฉันก็ไม่รู้ ข้างมันก็นึกว่าฉันคงรู้ มันเป็นเคราะห์ดังนี้แหละน่าเฆี่ยนอ้ายขาวจริงๆ ข้างฉันก็ตกใจ จึงออกจากบ้านรีบมานี่ทีเดียว การเป็นดังนี้จริงๆ ฉันไม่รู้เลย ถ้าไม่เชื่อก็ถามคุณหลวงนฤเบศร์ดูเถอะ พูดเท่านี้แล้ว ถ้ายังไม่มีใครเอออวยด้วยยังไม่หายเก้อก็ต้องทำบ่นเสียอกเสียใจพิไรไปต่างๆ ข้างพระตำหรับแลคนทั้งปวงคงจะกลับเชื่อได้เป็นแน่ เพราะจะหมายว่าพระยาดำริเอาความจริงใจออกพูด ถึงพระตำหรับจะได้ความจากบ่าวผู้เอาจดหมายเชิญไปส่งว่าไม่พบพระยาดำริ บ่าวพระยาดำริรับไปให้ท่านผู้หญิง ถ้าดังนั้นก็จริงแต่ว่าคงไม่ทราบต่อไปว่า ท่านผู้หญิงถมจะได้รับฤๅเปล่าคงจะเชื่อเอาเป็นจริงดังพระยาดำริบอก เพราะความก็สมต้นสมปลายกันพอดี แต่ว่าจะเว้นเสียไม่ไปขนาบเมียนั้นไม่ได้ทีเดียว ถึงหากว่าเกรงใจ ก็อย่าดุให้แข็งแรงพูดจ๊ะๆ จ๋าๆ เสียบ้างก็แล้วกัน

หนามยอกเอาหนามบ่ง

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๔

พระภูมิเป็นคนแก่เคยไปราชการทัพมาครั้งหนึ่งแล้ว เคยนับถือเวทมนต์เสกๆ เป่าๆ จนบัดนี้ก็ยังคงเล่าเรียนทดลองอยู่เสมอ มีเรือนเล็กอยู่ในสวนหลังเรือนใหญ่เป็นที่สำหรับทำวิชาเสกเป่า คราวหนึ่งได้ข่าวคำเล่าฦๅมาว่าจะยกทัพไปรบฮ่อ เตรียมตัวจะรับอาสาไปด้วย ค่ำลงก็ปลุกเสกอะไรๆ อยู่จนดึกๆ ทุกคืน เคี่ยวเข็ญให้นายเหมาบุตรเรียน นายเหมาไม่เชื่อก็ไม่เรียนหลบหลีกเสีย จนพระภูมิออกเกลียดๆ แต่คนอื่นๆ ในบ้านแลชาวบ้านที่ใกล้เคียงนับถือพระภูมิหมดทั้งสิ้นเคยมาขอน้ำมนต์แก้อะไรๆ เสมอ ในหมู่ที่เตรียมตัวจะไปทัพรบฮ่อนั้น จับเล่นใหญ่อดหลับอดนอนจนผอมลงนายเหมาจึงตักเตือนให้ละเว้นเสียบ้าง เพราะอดนอนแก่แล้วไม่ใคร่จะมีกำลัง โรคภัยมันจะเลยซ้ำเอา พระภูมิกลับดุเอาว่าไม่รู้จักอะไรไม่นับถือแล้วกลับมาสอนผู้ใหญ่ นายเหมาเห็นห้ามไม่ฟังแล้ว ก็ไปบอกมารดาหมายจะให้ช่วยห้าม มารดากลับดุเอาอย่างนั้นอิกนายเหมาก็เป็นอันจนใจ ไปเที่ยวบอกแก่ใครเขาให้เขาช่วยห้ามปรามเขาก็กลับหัวเราะเยาะเป็นทีว่านายเหมาจะเป็นบ้า นายเหมาออกกลุ้มใจเต็มที แต่ไม่รู้ที่จะทำประการใดก็ต้องนิ่งอยู่ พระภูมิก็ยิ่งจับเล่นใหญ่ขึ้นทุกที คืนวันหนึ่งทำภาพยนต์ ผูกหุ่นเป็นรูปคนขึ้น ปลุกเสกอะไรอยู่จน ๑๐ ทุ่มหุ่นก็ไม่เป็นคนขึ้นได้ กลุ้มใจเต็มที นึกถึงตำราขึ้นมาได้อิกเล่ม ๑ กลับขึ้นมาบนเรือน พอได้ยินนายเหมาบุตรซึ่งนอนหลับอยู่ละเมอร้องเวยวายขึ้น พระภูมิได้ยินจึงถามว่าอะไรหวานายเหมาก็บ่นอะไรอู้ อี้ๆ ต่อไป พระภูมิเข้าใจว่าผีเข้านายเหมาแน่จึงหยิบหวายลงยันต์มาหวดลงไปสองที ร้องตวาดถามว่า “มึงมาแต่ไหนวะ ใครใช้มา” นายเหมาเจ็บรู้สึกตื่นขึ้นไม่รู้เรื่องอะไรลุกขึ้นนั่ง พระภูมิซ้ำขู่ถามใหญ่เฆี่ยนไม่หยุดเสียงแต่มาแต่ไหนๆ ออกไป จนผู้คนตื่นกันหมดทั้งเรือนมาดู นายเหมาไม่รู้ที่จะบอกว่ากระไรเข้าใจว่าบิดาคลั่งขยับตัวจะหนี พระภูมิเรียกให้คนช่วยจับตัวล่ามโซ่ไว้เฆี่ยนถามเท่าไรนายเหมาก็บอกยืนคำผีไม่ได้เข้านอนหลับอยู่ดีๆ คนเหล่านั้นจึงตกลงกันว่า ไม่ใช่ผีเข้าเป็นบ้าแน่ ในหมู่นี้พูดจา

ก็ดูผิดอยู่ก่อนแล้ว ก็เป็นอันตกลงกันแน่ว่าเป็นบ้า เอายานัตถุ์มาเป่าให้ทีหนึ่ง เช้าถึงให้กินยา นายเหมาทั้งเจ็บทั้งแค้นด้วยเขาพากันเห็นตัวเป็นบ้าไปหมด จะพูดจาแก่เขาอย่างไรเขาก็ไม่เห็นด้วย ที่สุดลงจนยอมบอกว่าเป็นบ้าจริง แต่ว่าหายแล้ว ประสงค์จะให้เขาเอาออกเขาก็ว่ายังไม่หาย จะพูดอะไรเขาก็เห็นเป็นบ้าไปหมดทุกคำ นายเหมาจึงคิดว่า ตัวเราครั้งนี้มันกลับซ้ำร้ายยิ่งกว่านายสอนไปอีก จะทำประการใดดีถึงจะหลุดพ้นพวกนี้ไปได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๔

เรื่องนี้เป็นอันยากที่จะแก้ตัวให้พ้นไปจากพวกบ้าเหล่านั้นได้ดังใจ เพราะพระภูมิซึ่งเป็นหัวหน้าแห่งการบ้านั้นก็เป็นบิดาของนายเหมาเอง นายเหมาได้ความทุกข์เวทนาครั้งนี้ ก็เป็นเช่นกับมีโรคอันเกิดเนื่องมาจากบิดามารดา โรคนั้นก็ติดต่อมาในเลือดแลกระดูกของบุตรด้วย นายเหมาจะไปฟ้องร้องต่อท่านผู้ใดที่จะหาอำนาจข่มขี่บิดาเพื่อจะช่วยตัวนั้นก็ไม่ได้ ด้วยจะเป็นปราศจากซึ่งความกตัญญู เพราะหาอำนาจผู้อื่นมาข่มอำนาจของบิดา ฤๅนำเอาทุกข์ภัยมาให้แก่บิดาฉะนี้ นายเหมายังพอมีช่องอยู่อย่างเดียว แต่เพียงอุส่าห์นิ่งสะกดอกสะกดใจไว้ แลตั้งใจรักษากิริยาอาการให้เป็นอันสงบพอตกลงว่าหายบ้าได้ทีหนึ่งเท่านั้นแล้วภายหลังเมื่อยังหาช่องหาอุบายอย่างอื่นไม่ได้ก็ต้องทำประสมประเสคล้อยตามๆ ไปข้างทางบ้าๆ สักหน่อยๆ ก่อน แล้วจึงคิดหาช่องหาคูอย่างใด ที่จะให้เป็นไปตามทางอภิชาตบุตร คืออุบายอย่างใดมาแนะนำให้บิดามารดาของตัวแลพวกพ้องเพื่อนบ้านเหล่านั้น เสื่อมคลายความเลื่อมใสข้างทางเวทมนต์ไปได้ ก็จะยิ่งเป็นคุณประโยชน์อย่างยิ่ง แลจะเป็นทางประกอบไปด้วยความกตัญญูอันประเสริฐ

จนจริง

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๕

(เป็นเรื่องต่างว่า)

พระยางานเมืองกับคุณหญิง ค. ในปัญหาที่ ๕๔ ในเล่มนี้ (ซึ่งท่านทั้งปวงคงจะจำได้เพราะได้ทราบเรื่องมาหลายครั้งแล้ว) นั้น ไม่ได้เป็นนักเลงเล่นเครื่องลายคราม แต่มีชิ้นเครื่องโต๊ะเก่าๆ ที่ได้เป็นมรดกต่อๆ กันมามาก ของดีๆ มีหลายชิ้น แต่ไม่ทราบว่าดีชั่วอย่างไรตั้งปนๆ กันอยู่ที่โต๊ะสำหรับรับเสด็จหน้าบ้าน ซึ่งเก็บฤๅถ้าจะว่าตามจริงก็ทิ้งอยู่ที่หอนั่งบ้าง ที่หอกลางแลในห้องไว้ของบ้าง ไม่รู้ว่าลายอะไรต่ออะไร ครั้นเขาเล่นเครื่องโต๊ะกันครั้งนี้ พวกที่เที่ยวหาของก็ไปหาที่บ้านนั้น ขอยืมของไปหลายรายด้วยกัน พระยางานเมืองแลคุณหญิงก็ให้ยืมไป ครั้นถึงงานพระเมรุคุณหญิงไปดูเครื่องโต๊ะ พร้อมด้วยคนที่ชอบพอพึ่งพกอยู่หลายคนด้วยกัน มีแม่จาดเป็นต้น คุณหญิงไม่อยากจะเป็นคนไม่เป็น ก็พูดชมโน่นตินี่ไปตามบุญตามกรรมเป็นอันมาก ถ้าโต๊ะใดเกี่ยวเป็นของคนที่คุณหญิงนับว่าญาติ (คือห่างร้อยโยชน์ก็นับนั้น) แล้วคุณหญิงคงชมว่างามเกือบทุกชิ้น ถ้าถูกคนที่ไม่ชอบแล้วก็คอแข็งไป ฤๅติป่นปี้ไม่เลือกว่าอะไร วันหนึ่งไปพบพระยาวรนาถที่เป็นคนชอบกันที่โต๊ะพระอร่าม พระอร่ามไม่อยู่ พระยาวรนาถชมกระบอกเขาไม้ใหญ่ข้างลับแลว่า ไม่เคยเห็นมีที่ไหนเลย งามเส้นพู่กันดี ลายรอบตัวแลอะไรต่างๆ ตามสำนวนนักเลงเล่น คุณหญิงก็นึกขึ้นมาได้ว่ากระบอกเช่นนี้ของเรามี พระอร่ามก็ไปยืมของของเรามา เห็นจะเป็นใบนี้นี่เอง พอนึกขึ้นเช่นนั้นก็ดูเหมือนยิ่งจำรูปร่างลวดลายได้ชัดเจนขึ้นจนแน่ใจว่า กระบอกใบนี้เป็นของตัวแน่ จึงทำเป็นพูดล้อพระยาวรนาถว่าถ้าขายจะให้ราคาเท่าใด พระยาวรนาถก็พูดทีเล่นทีจริง ว่า ๒๐๐ แล้วไม่ต่อ (เพราะพระยาวรนาถกำลังคุมโต๊ะเขาไม้ยังไม่สำเร็จ) คุณหญิงถามว่าแน่ฤๅ เจ้าของเขาจะเอา ๔๐๐ พูดไปพูดมาจนพระยาวรนาถเข้าใจว่าเป็นกระบอกของคุณหญิง ก็ยกย่องคุณหญิงต่างๆ เป็นอย่างพูดเล่นแกมยอ คุณหญิงเลยอวด

มั่งมีได้ของเก่าแก่มาแต่ปู่ย่าตายายอะไรๆ มากไป ลงปลายเป็นตกลงว่าจะให้กระบอกใบนี้แก่พระยาวรนาถ งานแล้วให้ไปรับ

ครั้นงานแล้ว คุณหญิงให้เที่ยวเก็บของที่คนยืมมาก็ไม่เห็นกระบอกใบนั้น ก็ให้ไปทวงที่พระอร่ามๆ ก็บอกว่าไม่ได้ยืมไป ข้างพระยาวรนาถก็มาเตือนเนืองๆ มาครั้งไรก็สรรเสริญคุณหญิงต่างๆ เป็นต้นว่าถึงเป็นผู้หญิงก็เป็นนักเลงรู้จักของดี ของชั่ว มีของดีๆ มาก พระยางานเมืองไม่เป็นนักเลงไม่รู้จักอะไรงุ่มง่าม (เพราะคุณหญิงอยากแข่งฉลาดกับผัวยิ่งกว่าผู้อื่นเป็นปรกติตัว) คุณหญิงก็ยิ่งชอบพระยาวรนาถมากขึ้น จนไม่ได้พบพระยาวรนาถหลายวันก็ไม่ใคร่สบาย แต่พบครั้งไรพระยาวรนาถก็ทวงกระบอกทุกครั้ง คุณหญิงผัดไว้ว่าเขายังไม่มาส่ง แต่คุณหญิงทวงถามค้นคว้าอยู่หลายวันก็ไม่ได้กระบอกใบนั้น เอาบ่าวที่เป็นผู้หยิบของส่งมาถามบ่าวก็ว่าไม่เห็นๆ แต่กระบอกเป็นลายตัวเจ๊ก ให้ยกมาดูก็เห็นไม่ใช่จริง ย่อมไปหน่อยหนึ่งด้วย คุณหญิงนึกรู้สึกตัวว่าเห็นจะเป็นกระบอกใบที่เห็นเป็นลายเขาไม้ไปเพราะเป็นของตัวก็จริง แต่ไม่ได้พิศดว่าเป็นลายใดเลยจนวันนี้ แต่ครั้นจะบอกพระยาวรนาถตามจริง ก็มีความอายเพราะคุยไว้เต็มที่แล้วแลถ้าเป็นคนไม่แม่นยำเช่นนั้นพระยาวรนาถก็จะดูถูกสิ้นความนับถือเสีย คุณหญิงนึกว่าโดยพระอร่ามจะเรียกเอาราคากระบอกใบนั้นเท่าใดก็จะซื้อ แต่ครั้นจะไปว่าซื้อก็รู้แน่ว่าพระอร่ามคงจะไม่ขาย ด้วยมิใช่เขายากจนฤๅพึ่งพาอะไรอยู่กับตัว แลเมื่อให้ไปทวงถามคราวนี้ ถึงว่าทวงด้วยความไม่แน่ใจว่าของตัวจริงๆ ก็ดี พระอร่ามเขารู้ว่าของเขาแท้ๆ เขาก็ออกเคืองว่าไปตู่เอาของเขาอยู่แล้ว จะไปมีหน้าพูดขอซื้อฤๅขอเปล่ากับเขาอย่างไรได้ ครั้นจะบอกจำหน่ายสูญกับพระยาวรนาถอย่างไรของก็อยู่ที่พระอร่าม รู้แน่ว่าพระอร่ามเขาคงตั้งพระยาวรนาถคงเห็นคุณหญิงไม่สบายใจอย่างยิ่ง จะควรแก้ไขประการใดจึงจะปกปิดความลักษ์ ในทางเครื่องโต๊ะ แลอย่าให้เสียวาจาที่จะให้กระบอกเขาไม้พระยาวรนาถของคุณหญิงได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๕

๑. ที่จะแก้ให้บริสุทธิ์นั้นเป็นอันยาก จะได้ก็แต่เพียงทุเลาไปได้คราวหนึ่ง แต่ต้องแก้ตามพื้นเดิมของคุณหญิงที่มีปดเจืออยู่บ้างแล้วนั้น แลพล่ามมากๆ จนไม่มีที่สุด

เมื่อพระยาวรนาถมาหาทวงกระบอกทีนี้ ให้คุณหญิงพูดว่า “พับผี่เถอะนะ เป็นเคราะห์กรรมอะไรก็ไม่รู้ละจะต้องเสียคนเสียแน่แล้วละเจ้าคุณ” ทำเป็นถอนใจใหญ่นิ่งอยู่ เมื่อพระยาวรนาถถามจึงค่อยเล่าต่อไปว่า “เรื่องกระบอกเขาไม้นะซิเจ้าคุณ เดี๋ยวนี้มันกลายเป็นอื่นไปเสียแล้ว ฉันจะต้องเสียคนเสียคราวนี้เอง ได้รับไว้เป็นมั่นเป็นเหมาะแล้วกลับมาเป็นไปได้ดังนี้ฉันเสียใจมาก เกือบจะดูหน้าเจ้าคุณไม่ได้ทีเดียว นี่แหละเขาว่า ไว้ใจแก่ข้าตาบอดสองข้าง ถูกทีเดียว ไล่เลียงเข้าดูวันนี้กระบอกเขาไม้ที่พระอร่ามนั้นหาใช่เป็นของฉันเสียแล้ว ในหมู่เมื่อยืมของกันกลุ้มๆ นั้นฉันก็ไม่ใคร่สบาย พึ่งกลับเข้ามาจากนาไม่ได้ตรวจข้าวของอะไร เป็นแต่ใครมายืมก็สั่งบ่าวให้หยิบให้ไปให้จำไว้มาบอกเท่านั้น เขาก็บอกแต่เพียงชื่อของที่ให้ยืมไป หาได้บอกว่าใครยืมอะไรไปลายอะไรไม่ ครั้นทราบว่ามีผู้ยืมกระบอกไปด้วย เมื่อไปเห็นกระบอกใบนั้นที่พระอร่ามก็เข้าใจว่าของตัวแท้ๆ เพราะมีอยู่จึงได้บอกให้เจ้าคุณ ครั้นเที่ยวตามของที่เขายืมไปได้กลับมา ก็หาเห็นกระบอกใบนั้นกลับมาไม่ ได้แต่กระบอกเซียนกลับมากับของอื่นๆ ครบหมดทุกสิ่ง เรียกบ่าวมาถามดู บางคนก็ว่าอยู่ครั้นให้ไปหยิบมาก็ไม่ได้ บางคนก็ว่าแต่ก่อนเคยเห็นแต่หายไปนานแล้ว ไม่ทราบว่าไปข้างไหนถามคนที่ขนส่งก็ว่ากระบอกมีแต่ไม่ได้สังเกตว่าลายอะไร จะเอาแน่ลงแก่ข้างไหนก็ไม่ได้ พูดไม่ถูกกันสักคนหนึ่ง กระบอกสูญไปเปล่าๆ จะเฆี่ยนตีมันชำระฤามันก็หลายคน แลยืมกันไขว่อยู่ด้วย ไม่แน่ลงว่าจะหายด้วยอย่างไรแน่ จึงเป็นอันจนใจดังนี้แล้วเรียกบ่าวให้หยิบกระบอกตัวเจ๊กนั้นมา แลบอกว่า นี่แหละเจ้าคุณมันเหลืออยู่แต่ยังงี้แหละต้องการก็เอาไปก่อน แต่กระบอกเขาไม้นั้นคงจะสืบสวนหามาให้ ให้จงได้”

เมื่อพระยาวรนาถได้ทราบดังนี้เห็นพอจะเห็นจริงด้วย ไม่ทราบความลักข์ของคุณหญิงได้ แลคุณหญิงก็อย่านอนใจทอดธุระว่าเป็นอันพ้นแล้ว ต้องสืบสวนหากระบอกมาให้พระยาวรนาถให้จงได้จึงจะไม่เสียวาจา

ช่าง

๒. ในปัญหานี้ประสงค์ให้แก้ พ้นลักข์ในเครื่องโต๊ะอย่างหนึ่ง อย่าให้เสียวาจาที่จะให้กระบอกพระยาวรนาถอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้น จะต้องชักคำโบราณที่พูดกันชินว่า “เงินไม่เข้าใคร” มาแสดงในที่นี้ แลในปัญหาก็กันไว้ว่า คุณหญิงจะไปซื้อฤๅไปขอเองก็เป็นการขัดข้องต่างๆ แต่มีหนทางที่จะลอดเล็ดกล่าวแก้ได้ว่า คุณหญิงควรจะกอบโกยเงินมากมายเท่าใดก็ช่าง ให้ผู้ที่ไว้ใจไปซื้อพระอร่ามคำว่า เงินไม่เข้าใคร มีอยู่แล้วจะกล่าวต่อไปทำไมเล่า

ขอไปทีเถิด

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๖

ความในหนังสือ อาหรับราตรี เรื่องสาลี่สามผล เมื่อกาหลิบฮารูนอาลราสจิด สั่งให้เอาวิเซียไกฟาไปฆ่าเสียเพราะเหตุที่จับผู้ร้ายฆ่าหญิงไม่ได้ แล้วมีชายสองคน ต่างแย่งกันเข้ามารับรองว่า ตัวเองเป็นผู้ฆ่า คนโน้นหาว่าคนนี้ปด คนนี้ก็หาว่าคนโน้นปด ต่างคนต่างว่าตัวฆ่าเองทั้งคู่ เป็นการไม่ตกลงดูชอบกล เป็นเหตุให้น่าคิดอยู่ ตามการที่ควรก็คือ ในสองคนนั้นคงกล่าวจริงข้างหนึ่ง กล่าวเท็จข้างหนึ่ง จำเป็นที่จะต้องสอบสวนเอาความจริง ลงโทษผู้ผิดให้จงได้

การซึ่งเป็นไปนั้น ถ้าจะว่าไปก็เป็นลาภอย่างเอกของชายหนุ่มเพราะตัวเป็นผู้ฆ่าหญิง แต่พ่อตาเข้ามารับโทษยอมตายแทน ชายหนุ่มมีอำนาจเต็มที่จะผลักโทษเอาตัวออกพ้นได้ อาศัยความสัตย์อันซื่อตรงของชายหนุ่มนั้นจึงคัดค้านคำพ่อตาเสียให้ประจักษ์เป็นเท็จ ตัวยอมรับโทษเอง เป็นความประพฤติอันถูกต้องดีอย่างยิ่งของชายหนุ่มผู้นั้น

เรื่องนี้แลเป็นเหตุนำความคิดให้เดินต่อไป ว่าชายหนุ่มต้องยอมตายเพราะโทษแห่งตนที่ได้ทำความผิด ถ้าไม่มีความผิดจะควรยอมตายฤๅไม่

ว่าให้ตรงเฉพาะตัวเราจึงจะเข้าใจได้ง่าย คือเรากับคนผู้หนึ่งจะต้องอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งจะถึงแก่เสียชีวิตคนหนึ่งรอดคนหนึ่ง เรากับผู้นั้นขึ้นอยู่บนตราชูชั่งด้วยกันคนละข้าง ถ้าผู้นั้นตายฝ่ายเราได้รอด ถ้าผู้นั้นขึ้นได้รอดเราต้องตาย แต่ฝ่ายเรามีอำนาจดีกว่าด้วย จะผลักอันตรายให้พ้นตัวได้ก่อนคนผู้นั้นให้ผู้นั้นต้องอันตรายตายก็ได้ ฤๅจะนิ่งให้คนผู้นั้นผลักอันตรายมาต้องเราตายก็ได้ จะควรนิ่งยอมตายฤๅจะผลักให้พ้นตัว

จะเรียงเป็นเรื่องเปรียบไว้ให้เห็นจริงสมต้นสมปลายสำหรับท่านทั้งหลายจะได้ตัดสินในคราวนี้ก็นึกไม่ทัน เพราะฉะนั้นจึงจะว่าเปรียบไว้เป็นเรื่องเหลวๆ พอเป็นราวที่จะได้แก้ง่ายๆ ต่างว่าเราผู้หนึ่ง กับมนุษย์คนหนึ่ง ต่างคนเดินทางมา

คนละทางจำเพาะถึงพร้อมกันเข้าในที่ประจบแห่งทางสามแพร่งก็พอเจอะยักษ์เข้าตนหนึ่ง เรากับคนผู้นั้นต่างตกใจยืนตะลึงอยู่ อ้ายยักษ์คว้าข้อมือกุมไว้คนละข้างหัวเราะคากๆ ออกวาจาว่าวันนี้เป็นบุญลาภอย่างใหญ่ จับได้คนเป็นอาหารถึงสองคน เสียดายแต่จะกินไม่หมด จะต้องกินแต่คนหนึ่ง ทิ้งเสียคนหนึ่งแล้วอ้ายยักษ์ก้มลงมาจ้องหน้า แยกเขี้ยวถามเราว่า เจ้าจะยอมตัวให้ข้ากินฤาเจ้าจะให้ข้ากินคนๆ นั้น เมื่อนั้นเราก็มีอำนาจเต็มที่ที่จะชี้ให้กินคนผู้นั้นก็ได้ ฤาจะยอมให้มันกินเราก็ได้ ถ้าเราจะพูดอ้อมค้อมไปอย่างไร ใจความว่าไม่ยอมให้กินเราก็เงี่ยอยู่ข้างเป็นเราฆ่าผู้นั้น ครั้นเราจะยอมให้กินเรา ก็ดูกะไรๆ ไม่สนุกสักนิดเดียว การขัดข้องอยู่ดังนี้เราจึงนิ่งเสีย อ้ายยักษ์มันเห็นเราไม่ตอบมันโกรธขมึงตาขู่ถามเราด้วยเสียงอันดัง ว่าข้าถามเจ้าก่อนให้เลือกเอา เป็นความกรุณาแก่เจ้าหนักหนาอยู่แล้ว เจ้าก็ไม่ตอบ ถ้าเจ้าไม่ตอบเดี๋ยวนี้ข้าจะถามผู้นี้บ้าง เมื่ออ้ายยักษ์มันถามดังนี้ ก็หมดวิธีที่จะเชือนแชไปอย่างอื่นๆ ได้ เพราะรู้เป็นแน่ว่าถ้าไม่ตอบตรงพอกับคำถามของมันมันคงไปถามคนผู้นั้น แลคนผู้นั้นจะชี้ให้กินเราโดยทันที เมื่อเป็นดังนี้จะควรตอบอย่างไรในสองประการนั้นจึงจะดี

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๖

๑. ผู้นั้นควรจะต้องเสี่ยงกุศลอกุศล แล้วแต่จะเป็นไป ตั้งจิตให้เป็นกลางตอบไปว่า ซึ่งท่านถามข้าพเจ้ามาดังนี้ ก็นับว่าเป็นกรุณาแก่ข้าพเจ้าอยู่แล้ว แต่ในเวลานี้ข้าพเจ้าอยู่ในอำนาจท่านๆ จะทำอย่างไรได้ทุกอย่าง ข้าพเจ้าจึงไม่สามารถที่จะตอบท่านให้ชี้ลงไปเป็นเด็ดขาดที่จะให้กินผู้ใดได้ ท่านจะควรทำประการใดก็แล้วแต่ท่าน

๒. ในปัญหาบังคับให้แก้ว่า จะให้ยักษ์กินตัวดีกว่าฤๅจะให้กินคนอื่นดีกว่า เพราะฉะนั้นควรจะแก้ให้ตรงกับปัญหา วินิจฉัยในสองประการนั้น ควรเราจะสังเกตพิจารณาดูว่า คนผู้นั้นท่าทางเป็นคนดีกว่าเราฤๅเลวกว่าเราว่าโดยคุณวุฒิ ถ้าสังเกตถนัดว่าเราดีกว่าเราควรจะบอกให้ยักษ์กินคนนั้นทันที เพราะถ้าเราอยู่ไปจะได้ทำคุณพิเศษอันใดให้แก่โลก โลกเป็นของปกครองเรา ควรนับว่าเป็นคุณแก่เรา ถ้าเห็นเขาดีกว่าเราก็ให้ยักษ์กินเราเสียเถิด จะอยู่ไปก็ไม่มีประโยชน์อันใดนักให้เขาอยู่ดีกว่า ฤๅมิฉะนั้นสังเกตพิจารณาอย่างไรไม่ได้ เทียบเคียงดูเขากับเราเหมือนกันก็ควรจะแสวงความบริสุทธิ์ใจไว้พิจารณาตามเห็น ชีวิตเขากับเราเป็นของพึงสงวนพึงรักเหมือนกันไม่ผิดประหลาด ตั้งเมตตาจิตคิดถึงคำสั่งสอนแห่งพระผู้มีพระภาคให้มั่นคง ปลงสังขารว่าเป็นอนิจจังแท้ ก็ควรจะบอกแก่ยักษ์ว่าฉันกับเขาก็มีชีวิตเหมือนกัน ต่างก็รักชีวิตเป็นธรรมดา แต่เมื่อท่านมาถามฉันก่อนก็เป็นเคราะห์ดีที่ฉันจะรอดชีวิตได้ ครั้นฉันจะบอกให้กินเขาก็สงสาร เขาคงเดือดร้อนมากที่สุด เพราะฉะนั้นฉันขอสละชีวิตเป็นทานแก่ท่านทั้งสอง (คือยักษ์จะได้กินเราอิ่มนับว่าเป็นทานหนึ่ง ชีวิตคนนั้นจะได้รอดนับว่าเป็นทานหนึ่ง) ตามแต่ท่านเถิด เราละความอาลัยในชีวิตของเราแล้ว เมื่อยักษ์ได้ยินเราว่าดังนี้ บางทีมันจะเห็นความจริงบริสุทธิ์ใจ สละชีวิตเราแลเขาเสียได้ ฤๅถ้ามันไม่มีเมตตาเลย มันจะกินเราก็ตาม เดชะความบริสุทธิ์แล้วแต่บุญกรรมเถิด ถ้าจะบอกตรงๆ ว่ากินเราเถิดกินเขาเถิดดังนี้ ก็นับเป็นฆ่าชีวิตสัตว์โลกเหมือนกัน เพราะฉะนั้นควรแสดงเป็นคำกลางฉะนี้

กรรมฐาน

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๗

ยายจาดพาหนูฉิมหลานสาวไปก่อพระทรายที่วัดพระเชตุพนในวันที่ ๑๒ เมษายนนี้ กำลังก่ออยู่ นายเชฐเห็นฉิมก่อพระทรายก็เข้ามาชวยทำวุ่นวายพูดจาเกี้ยวต่างๆ ฉิมกลุ้มใจเต็มทีอยากจะกลับจึงพูดแก่ยายจาดว่า ป้าจ๋ารีบๆ ก่อให้แล้วเสียเถอะจะได้ไป นายเชฐ พิโธ่ฉันตั้งใจมาหมายจะได้พบกันนานๆ พบกันประเดี๋ยวก็จะกลับไปเสียแล้ว อยู่ก่อนเถอะจ๊ะไปเที่ยวไหว้พระอิกจะด่วนกลับทำไม้แดดก็ยังร้อนอยู่ หันไปพูดแก่ยายๆ อย่าเพ่อไปเลยนะจ๊ะ แม่ฉิมออกโกรธมากขึ้นแต่ไม่พูดว่ากระไรชักหน้างอ ยายจาดจึงตอบไปว่ามาเป็นนานแล้วนี่จะรีบไปวัดอื่นอิกนายเชฐ ก็ฉันพึ่งมาเดี๋ยวนี้นิ ยายจาด มาเดี๋ยวนี้ก็ช่างเป็นไร เจ้าอยากพบให้นานทำไมถึงไม่มาก่อนละ ไปมัวเซอะอยู่ที่ไหน นายเชฐ ฉันคิดว่าแม่จะมาตอนเย็นๆ จึงได้มาป่านนี้ หมายจะมาคอยเทียว ยายจาด ข้าจะต้องไปละ แม่ฉิมหล่อนก็อยากจะกลับ นายเชฐ อย่าเพ่อไปเลยจ๊ะแม่ฉิมอยู่ก่อนเถอะ ฉิมหันหลังให้ นายเชฐดูซี พูดด้วยดีๆ กลับโกรธหันหลังให้เสียได้ดูเถอะจ๊ะแม่ ราวกะโกรธกันมาจากไหนเทียว ยายจาดชะๆ ยังจะทำไถลอิกเดี๋ยวนี้แหละฮึ นายเชฐ พิโธ่เอ้าแม่กลับมาโกรธเอาฉันเข้าด้วยอิก ไม่ได้ทำอาไรให้เล้ยเทียว ยายจาด เป็นไรจะไม่โกรธล้ะวันเจ้าไปหาข้าที่บ้านวันนั้น น้องแม่ฉิมเขานอนหลับอยู่ในเปลเจ้าลักตัดเสมามาแล้วก็หลบหน้าหลบตาทีเดียวทำอย่างนี้ดีฤา นี่ฤาจะไม่ให้เขาโกรธ คนอย่างนี้ไม่อยากจะเห็นหน้าเห็นตา นี่จนใจมาพบเข้าแล้วพูดด้วยก็ต้องพูดไปยังงั้นเองแหละ นายเชฐฉันเปล่านะแม่ใครก็ไม่รู้ ทำไมมาลงเอาฉันเข้าเล่า ยายจาดเจ้าแหละแน่ละไปตัดเสมาหลาน ทำเสียงให้ดังมากขึ้น คนที่อยู่เหล่านั้นเป็นอันมากได้ยินก็พากันแลดูสิ้น บางคนก็ห้ามว่าเอาไว้ไปว่ากันที่บ้านที่ช่องเถิด ยายจาดก็ยิ่งพูดเอะอะมากขึ้น นายเชฐจึงคิดแต่ในใจว่ายายคนนี้แกเก่งจริงๆ ทำให้เราได้อายคนเหล่านี้เสียแล้วครั้นจะพูดกับแกต่อไปแกก็จะอึกทึกขึ้นทุกที จะเอาถ้อยความหาว่าแกสบประมาทฤาก็ไม่ควร กับมาเที่ยวก็จะให้เกิดความ ถ้าจะไปเสีย

เดี๋ยวนี้คนที่เขาได้ยินก็จะเข้าใจว่าไปลักตัดเสมาเด็กจริง จะควรแก้ไขอย่างไรให้คนที่เหล่านี้สิ้นสงสัย ให้ตัวเป็นคนบริสุทธิ์ได้ เพราะคนเหล่านี้เขาเข้าใจกันเสียว่าเป็นพี่น้องกันด้วยคงจะเห็นเป็นจริงไปหมด แต่ที่จริงนายเชฐกับยายจาดแลฉิมไม่ได้เคยรู้จักกันเลยพึ่งจะมาพบกันคราวนี้ยายจาดแกล้งทำให้ได้อายค่าที่เกี้ยวหลานสาวแกเท่านั้น

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๗

เมื่อผู้คนได้ยินกันมากแล้ว นายเชฐควรจะพูดขึ้นในทันใดว่านี่แน่ะแม่แม่เป็นผู้ใหญ่ก็จริงแต่แม่ยังงมเซอะอยู่มาก ยังซ้ำคุณน้าน้องคุณป้าแลคุณยายที่บ้านก็พลอยเซอะไปด้วยเหมือนกัน แม่รู้ฤาว่าแม่ฉิมนี้รักใคร่ได้เสียกับใครบ้าง ใครไปมาอยู่ที่บ้านเห็นฤาเปล่าไปชำระดูเถอะฉันรู้เต็มใจนะแม่นะ นั่นแหละเป็นผู้ลักตัดเสมาน้องแม่ฉิมไปตั้งแต่วันขึ้น ๑๓ ค่ำ เด็กที่บ้านมันเห็นกับตามันยังมาบอกแก่ฉันอิกพุทโธ่ ฉันยังคิดกันกับพี่ทับว่าจะช่วยคอยจับให้อิกน่ะ ยังกลับมาลงร้ายเอาฉันได้ เมื่อแต่กี้นี้ฉันก็ไปไม่เห็นแม่ฉันยังไปนั่งพูดอยู่กับคุณน้าอิกฉันจะบอกแก่คุณน้าแล้วหละ ก็เห็นว่าคุณน้าจะไม่เชื่อ เพราะกำลังสุดสวาทขาดใจที่ตัวแม่ฉิมอยู่ ฉันจะคอยจับมันให้ได้ก่อนจึงจะบอก นี่ถ้าไม่เอาร้ายมาใส่ฉันก็จะยังไม่บอกให้รู้ดอกนะ นี่เห็นว่าฉันจะมาเกี้ยวแม่ฉิมฤาจึงมาใส่ความเอาดังนี้ อย่ากลัวเลยฉันไม่กินเดนอ้ายซิกดอก เอาเถอะมันจริงอย่างไรกลับไปบ้านวันนี้ก็คงจะได้รู้ความกันไหนๆ มาพาโลเอากันแล้วก็จะชี้ตัวให้เห็นในวันนี้ ว่าเท่านั้น ข้างยายจาดก็จะนิ่งอั้นไปเป็นแน่ ถึงว่ารู้อยู่แก่ใจเองว่าเป็นการไม่จริง ก็แต่จะพูดจาอย่างไรก็ไม่ได้ด้วยตัวพูดหมายความเอาว่า เขาเป็นพี่น้องเคยไปมาที่บ้านแล้วคนทั้งปวงก็จะเห็นว่าเป็นการสนิทกันจริง นายเชฐคงจะรู้การนั้นจริงเป็นแน่

แก้อย่างนี้ก็ได้แต่เอาตัวรอดไปคราวหนึ่ง หาใช่แก้ไปโดยยุติธรรมแลทางอันสมควรไม่ แลในใจจำต้องมีความเวทนาแม่ฉิมอยู่ด้วยมากเพราะว่าตัวแม่ฉิมก็ไม่ได้ผิดชอบอะไรด้วย เป็นแต่เขาอาศัยตัวลงเป็นพยานพอที่จะเดินไปเท่านั้น แลตัวพลอยต้องรับความเจ็บอายด้วยเปล่าๆ บางทีโทษที่นายเชฐพูดดังนั้น ก็จะทำให้แม่ฉิมได้ความลำบากต่อไปในการที่จะแต่งงานภายหน้า ถ้าความรู้ไปถึงไหนเขาก็จะพากันรังเกียจไม่สมัครสมาคมกับแม่ฉิม บาปอันนั้นจะเหมือนกับคนเล่นไม้ดัดตัดกิ่งก้านไม่ให้งอกงาม ฤๅตัดแขนขาสัตว์ให้สิ้นไปจนได้ความลำบากมากฤๅมิฉะนั้นบางทีถ้าแม่ฉิมเป็นคนรักษาความอายอย่างอุกฤษฐ์ เหตุที่ได้ความอับอายก็จะถึงกลับไปทำตัวให้ตายได้ บาปของนายเชฐก็จะเท่ากับมนุสสวิคคหะ คือทำชีวิตมนุษย์ให้สิ้นไป ถ้าจะให้ดีนายเชฐต้องมีความอุสาหะคิดเข้ารับแต่งงานกับแม่ฉิมเสียเอง จึงจะลบล้างบาปอย่างอื่นหาย ให้คงเหลือแต่มุสาวาทอยู่ตัวเดียว แลอาศัยเอาความกรุณาในดวงจิตที่มีอยู่เข้าตั้ง ก็จะเป็นกุศลได้อย่างหนึ่ง ประโยชน์ก็จะไม่เสียความประสงค์เดิมก็จะสมด้วย

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๘

ตาเจ๊กฉูผู้หนึ่ง เป็นคนขายหมูอยู่ตามแม่น้ำลำคลอง เวลาวันหนึ่งตาเจ๊กฉูนั้นพายเรือหมเที่ยวขายไปตามแม่น้ำ พอไปถึงปากคลองแห่งหนึ่งเข้า ตาเจ๊กฉูก็พายเรือเลี้ยวเข้าคลองร้องขายหมูไปพอใกล้หน้าบ้านๆ หนึ่ง เห็นมีชายหลายคนนั่งอยู่บนตลิ่ง แต่ชายผู้หนึ่งนั่งอยู่บนตะพานน้ำ ดูท่าทางเป็นทีเจ้าของบ้าน ตาเจ๊กฉูก็พายเรือหมูพอจะผ่านหน้าบ้านไป นายเชิดผู้นั่งอยู่บนตะพานน้ำจึงร้องเรียกให้แวะแล้วถามว่าหมูของลื้อมีอยู่กี่มากน้อย ตาเจ๊กฉูบอกว่า หมูของอั๊วมีอยู่สี่บาทเท่านั้นและ ชายผู้นั้นจึงลงไปที่กระได ทำเป็นไปมองๆ แล้วว่า หมูอะไรอย่างนี้มีแต่เนื้อกับกระดูกทั้งนั้น ไม่มีมันสักหน่อย ตาเจ๊กฉูจึงว่า นี่ไม่ใช่มันฤๅถมไปทำไลว่าไม่มี หมูของเขาเป็นกองจะซื้อก็ซื้อเถอะ นายเชิดจึงว่าก็จะให้เท่าไรล่ะเอาสามบาทสองสลึงเถอะ ว่ากันไปว่ากันมาก็ตกลงราคาสามบาทสามสลึงเฟื้อง นายเชิดจึงสั่งอ้ายใหญ่คนหนึ่งว่า เองมาเอาหมูนี้ไปให้แม่แจ๋ว แล้วเอาเงินมาให้ค่าหมูสามบาทสามสลึงเฟื้อง อ้ายใหญ่ก็ลงไปฉวยเอาหมูขึ้นไปจากเรือแล้วเดินหายขึ้นไปบนบกจนประมาณครู่หนึ่ง ตาเจ๊กฉูจึงเตือนว่า ไหนเงินล่ะจะได้ไป นายเชิดจึงให้อ้ายซออิกหนึ่งไปเร่งเอาเงินมาเร็วๆ อ้ายซอเดินขึ้นไปแล้วกลับมาบอกว่านายผู้หญิงว่าอะไรหมูนิดหนึ่งเท่านั้น จะเอาถึงสามบาทสี่บาท นายผู้หญิงไม่ให้มา นายเชิดก็โกรธลุกขึ้นตั้งท่าจะเตะเอาอ้ายซอๆ หลบลงมาที่กระไดฉวยเอาพายมาจากมือเจ๊กฉูได้ วิ่งขึ้นไปท้านายอยู่บนตลิ่ง นายเชิดยิ่งโกรธมากขึ้น วิ่งลงมาฉวยมีดหมูในเรือของตาเจ๊กฉูได้ วิ่งไล่จะฟันอ้ายซอขึ้นไป อ้ายซอก็วิ่งหนีนายเชิดๆ ก็ไล่เลยหายไปบนตลิ่ง ตาเจ๊กฉูสำคัญว่าบ่าวนายวิ่งไล่กันเข้าไปในบ้านก็ร้องเรียกอยู่เป็นนานไม่เห็นออกมา จึงลากเรือเข้าแอบหลักไว้ที่กระไดแล้วตัวก็เดินขึ้นมาถามดูที่ประตูบ้าน คนในบ้านเขาพากันว่าไม่รู้ไม่เห็น ตาเจ๊กฉูไม่รู้ที่จะทำอย่างไรก็กลับหลังมาดูที่ท่า เห็นคนลุยน้ำลากเรือไปตามริมตลิ่งฟากข้างโน้นไกล

เสียแล้ว ร้องตะโกนจนสุดเสียงเขาก็ไม่กลับ จะร้องให้ใครช่วยจับกุมก็ไม่เห็นมีบ้านช่องต่อไป มีแต่ไร่นาแลสวนผัก จะเดินเลียบตลิ่งไปตามเรือก็ติดรั้วขวากหนามของเขตสวน จะโดดน้ำตามเรือไปก็จะไม่ทัน แล้วก็เป็นห่วงหมูมีดหมูแลพายที่เขาพาหายไปบนฝั่งจะต้องติดตาม ไม่รู้ว่าจะตามไปทางไหนดี ตัวคนเดียวจะตามไปก็คงได้หน้าเสียหลังได้หลังเสียหน้า คิดไม่ตกลงส่งเสียงโว้เว้ๆ ไม่เป็นภาษายืนพะว้าเก้กังอยู่ดังนี้ ควรตาเจ๊กฉูจะทำอย่างไรดีจึงจะได้ของๆ ตัวกลับคืนมาทั้งหมด

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๘

ในปัญหานี้ ก็แปลความว่า พวกนายเชิดเป็นพวกขโมยแท้คิดกลอุบายซื้อหมเจ๊กไม่ให้เงิน แลมิหนำซ้ำเอามีดเอาเรือพายไปหมดเจ๊กสิ้นตัว พิโธ่ พิโธ่น่าสงสารเป็นการยากที่ตาเจ๊กฉูจะได้คืนของหมดแต่ถือเอาคำในปัญหาก็เห็นว่าตาเจ๊กฉูจะไม่ขาดทุนอันใดนัก คือที่ว่าตาเจ๊กฉูละล้าละลังจะติดตามก็จะได้หน้าเสียหลังได้หลังเสียหน้า คำว่าได้หน้าฤๅหลังนี่แหละจะแก้ตัวได้ แต่จะเอาได้หน้าก็มีดแลพายน่ากลัวจะแพ่นหัวตาเจ๊กป่น เอาได้หลังดูจะดี คือควรจะติดตามเอาเรือที่คนเข็นหนีเอาไปเห็นไรๆ นั้นเอามาให้ได้เสียก่อน แลบอกชาวบ้าน กำนันอำเภอให้จับคนขโมยเรือนั้น พิจารณาคงได้ความแล้วก็จะได้ของคืนเป็นมั่นคง เมื่อได้ความตลอดแล้วก็มีประโยชน์อิก ที่จะกำจัดศัตรูของคนจนที่อุส่าห์ค้าขายเลี้ยงชีวิตด้วย

ไอ๊ย่า

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๙

นายกิ่มมีภรรยาชื่อแม่หน่าย นายบัวมีภรรยาชื่อแม่ชื่นอยู่ตึกแถวเคียงกัน หน้าตึกก็เหมือนกัน แต่แม่หน่ายภรรยานายกิ่มนั้นเป็นชู้กันกับนายแฉ่งซึ่งเป็นเพื่อนของนายกิ่ม นายบัว ฝ่ายแม่ชื่นนั้นเป็นคนดีเรียบร้อยดีเป็นคนรู้รักษาตัวแลชื่อเสียงของหล่อน อยู่มาวันหนึ่งนายกิ่มมีธุระไปการ แม่หน่ายหล่อนรู้แน่ว่านายกิ่มผู้สามีคงมาดึกแม่หน่ายนั้นก็นัดแก่นายแฉ่งว่า เพลายามหนึ่งให้มาหาที่บ้านจะเอาธูปไปปักไว้ที่ประตูบ้านสามเล่ม เป็นที่สังเกตว่านายกิ่มไม่อยู่ ให้มาเคาะที่ประตูจะเปิดรับ พอเพลาพลบค่ำนายแฉ่งก็คอยตามนัด ครั้นเวลายามหนึ่งแม่หน่ายก็เอาธูปจุดมาปักไว้ที่ผนังตึกหน้าบ้านนายกิ่มตามที่นัดหมายกันกับนายแฉ่ง ในเวลานั้นนายบัวก็ไปธุระเหมือนกัน แต่กลับมาบ้านก่อนนายกิ่ม ครั้นเดินมาเกือบถึงบ้านมืดแลไม่เห็นหนทางครั้นถึงหน้าบ้านนายกิ่มก็แลไปเห็นธูปจุดปักอยู่หน้าบ้านนายกิ่ม นายบัวจึงถอนเอาธูปนั้นรวมกันเข้าแกว่งๆ ก้มๆ มาเพราะมืดนัก ครั้นถึงบ้านของตัวเข้า จะทิ้งธูปเสียก็เสียดาย จึงเอาธูปนั้นปักไว้ริมผนังตึกหน้าบ้าน แล้วนายบัวก็ร้องเรียกภรรยาให้เปิดประตูรับ แม่ชื่นก็เปิดประตูรับสามี แล้วก็ปิดประตูบ้านดังเก่า ส่วนนายแฉ่งนั้นคอยเวลาอยู่ ครั้นถึงกำหนดที่นัดกันไว้ ก็แต่งตัวเดินมาผู้เดียวคอยแลดูแสงธูปที่หน้าบ้านแม่หน่าย พอแลเห็นแสงธูปที่จุดไว้ตามนั้น นายแฉ่งนึกดีใจมาก ด้วยสำคัญแต่ธูปเป็นประมาณ นายแฉ่งก็แอบเข้าไปที่ประตูบ้านนายบัวค่อยๆ เคาะประตูแต่เบาๆ ก่อนเวลาที่จะเกิดเหตุนั้น นายบัวแม่ชื่นยังหาหลับไม่ ได้ยินเสียงที่ประตูบ้านดังแก็กๆ นายบัวก็นึกประหลาดใจจึงลุกขึ้นจากที่นอนเดินย่องมาที่ประตู แล้วนิ่งแอบฟังว่าจะเป็นเสียงอะไรแน่ ก็ได้ยินแก็กๆ กึกๆ ดังเข้า นายบัวก็รู้แน่ว่าเสียงคนเคาะให้เปิด นายบัวจึงเอาหูแอบเข้าไปริมประตู อยากจะฟังความให้รู้แน่นอนก่อน ก็ได้ยินเสียงเคาะกึกๆ แก็กๆ แล้วได้ยินเสียงคนบ่นว่า นัดกันแล้วยังทำเฉยได้ฤๅแกล้งจะล้อเล่น นายแฉ่งก็เคาะประตูซ้ำเข้าอิกหาได้คิดเคลือบแฝงสิ่งใดไม่ เพราะเคยไปมาบ่อยๆ ฝ่ายนายบัวฟังความอยู่

ข้างในได้ยินเสียงผู้ชายเคาะเรียกให้เปิดรับ ก็เฉลียวใจว่าแม่ชื่นภรรยาของตัวมีชู้แน่ แค้นใจกลั้นโมโหเต็มกำลังไม่มีความคิดสิ่งใดที่จะเหนี่ยวรั้งให้รอช้าฤาเงียบเสียได้ คิดจะไม่เลี้ยงแม่ชื่นต่อไป คิดจะทำเสียให้เต็มอำนาจของตัว ทันใดนั้นนายบัวก็ย่องกลับไปดับไฟที่ตามไว้เสีย แล้วฉวยได้ดาบสำหรับมือก็รีบไปที่ประตูเคาะรับเข้าแก็กๆ นายแฉ่งก็ดีใจเต็มที เลยพูดซ้ำอีกคำหนึ่งว่าฉันสู้ยืนคอยหล่อนนมนาน นายบัวก็รู้แน่ว่าแม่ชื่นนัดชู้มาหา คิดกะกำลังของตัวว่า จะฟันเสียให้ขาดสองท่อน ก็ถอดกลอนประตูค่อยๆ แง้มจะให้ผลักเข้ามา ทันใดนั้นนายแฉ่งเผอิญให้ผิดกลิ่นที่เคยสังเกตไว้ก็สะดุ้งใจขึ้นยั้งตัวทัน นายบัวก็เปิดประตูเอาดาบฟันโดยเต็มกำลัง เป็นบุญของนายแฉ่งหาถูกไม่ นายแฉ่งรู้แน่ว่าผิดบ้าน แลเกิดเหตุการณ์ใหญ่ก็รีบวิ่งหนีเอาตัวรอด ฝ่ายแม่ชื่นคนสุจริตได้ยินเสียงดังโครมครามกึกก้อง หล่อนตกใจด้วยกำลังเคลิ้มสติจวนจะหลับ ก็ร้องขึ้นว่าอะไรกันที่ไหนฤาไฟไหม้ นายบัวก็กลับหมุนเข้าบ้าน ร้องว่ามึงอย่าไขสือพูดแก้ความกูรู้แล้วฆ่าเสียเห็นจะดี นายบัวก็ตรงเข้าเตะตบแม่ชื่นอย่างใหญ่ แม่ชื่นร้องกรี๊ดๆ จนสุดเสียง เรียกให้ชาวบ้านช่วยด้วยนายบัวทำเต็มอำนาจเต็มกำลัง ไม่มีอันจะพักถามความก่อน ฝ่ายเพื่อนบ้านได้ยินเสียงตีกันเหลือเกินจนฟังไม่ได้ ก็รีบจุดไต้ไฟพากันมาช่วย ทั้งอยากจะรู้ความด้วย พอเพื่อนบ้านมาถึงพร้อมกัน ก็เข้าช่วยห้ามปรามกลัวแม่ชื่นจะตาย ด้วยมีจิตสังเวชแม่ชื่นก็พากันถามว่ามันเป็นอย่างไรกัน ขอทีต้องพูดกันก่อนให้รู้ความ ตัวเป็นผู้ชายจะทำกับผู้หญิงถึงสาหัสเช่นนี้ไม่ชอบ เกินอาญาของตัวนัก ค่อยพูดกันก่อนนายบัวก็หยุดเล่าชี้แจงให้เพื่อนบ้านฟัง ว่าเดิมเป็นอย่างนั้นๆ แล้วอย่างนั้นๆ ฉันจะเลี้ยงได้ที่ไหนมีชู้สดๆ ถ้าฉันฟันถูกมันแล้วคงขาดสองท่อน ฝ่ายแม่ชื่นได้ฟังนายบัวเล่าความแล้วหมดสติที่จะแก้ตัวโต้เถียงเขา ร้องไห้แล้วร้องว่ากรรมๆ ฉันอยากจะตายเสียเดี๋ยวนี้ ขอเดชะแห่งความสัตย์ความบริสุทธิ์ของฉัน ขอให้เทพยดาเจ้าเป็นพยานของฉันด้วยเถิดฉันพูดอีกไม่ได้แล้ว แม่ชื่นก็นิ่งแน่ไป ปัญหาข้อนี้ แม่ชื่นจะควรทำประการใด จึงจะให้นายบัวเห็นความบริสุทธิ์ของหล่อนได้ ว่าหล่อนเป็นคนดีเช่นนี้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๙

ในปัญหาเรื่องนี้ ดูเป็นน่าสงสารแม่ชื่นที่สุด ไม่ควรเลยที่ตัวของหล่อนจะมาได้ทุกข์ภัยโดยใช่เหตุอันสมควร การที่เป็นไปทั้งนี้ถ้าจะว่าโดยมูลเหตุที่เกิดวิวาทกันนั้น จะว่าเป็นความผิดของใครก็ยากคือ จะว่าเป็นความผิดของชู้สาวข้างโน้นมาทำให้นายบัวกับแม่ชื่นวิวาทกันนั้น ก็ใช่เหตุที่จะเอามากล่าว จะว่าเป็นความผิดของนายบัวที่ไปถอนเอาธูปอันปักอยู่หน้าบ้านของผู้อื่นมาปักไว้หน้าบ้านของตัวจึงทำให้เกิดความนั้น ก็ไม่ใช่ความผิดแท้ทีเดียว เพราะการเช่นนั้นถึงใครๆ บ้าง (นอกจากเทวดาฤาผู้วิเศษที่มีญาณฤาทิพจักษุซึ่งจะรู้ได้ว่าธูปอันนั้นเป็นธูปสำคัญสัญญาของเขาแล้ว) ก็ย่อมจะเป็นได้ด้วยกัน จะว่าเป็นความผิดของนายบัวที่ไปโกรธเอาเมียง่ายๆ ไม่พิจารณาไต่สวนก่อนนั้นข้อนี้ก็ยากเต็มทีที่นายบัวจะได้สิ่งอันใด (นอกจากเป็นคนใจดีที่สุดฤากลัวเมียที่สุด) มาทักท้วงนายบัวให้รอไว้ได้เพราะว่าเหตุตั้งแต่แรกเกิด คือเมื่อนายบัวได้ยินเสียงเคาะประตู จนตลอดไปถึงแม่ชื่นตกใจลุกขึ้นถามว่าเสียเอะอะอะไรกันนั้น ก็ได้ความชัดเจนพออยู่แล้วที่นายบัวจะลงเนื้อเห็นเอาได้ว่าแม่ชื่นมีชู้จริงๆ (เว้นแต่ความจริงที่ผิดบ้านซึ่งยังไม่มีใครรู้เท่านั้น) เหตุที่ได้ฟังความตลอดชัดเจนถึงเพียงนี้ ถ้าจะคิดเทียบกับคนอื่นบ้าง ก็เห็นว่าจะมีน้อยเปอร์เซ็นต์นักที่จะไม่ลงเอาว่าเมียของตัวมีชู้แลปึงกันพักหนึ่ง ฤาจะว่าเป็นความผิดของแม่ชื่นที่ไม่ระวังรักษาตัว ข้อนี้ก็หาใช่เหตุไม่เลยที่แม่ชื่นจะรู้แลจะระวังป้องกันสถานใด ตกลงคงไม่ใช่ความผิดของใครหมด คงเป็นเคราะห์ของคนที่เกี่ยวข้องทั่วไป คือเคราะห์ของชู้สาวคู่โน้นที่จะต้องเริดร้างห่างเหินกันไป ด้วยมาเกิดความเรื่องนี้อึงขึ้น เคราะห์นายบัวที่ต้องเกิดโทสะอันแก่กล้า เคราะห์ของแม่ชื่นที่ต้องได้ความทุกข์ภัยแก่ตัว เคราะห์ของเพื่อนบ้านที่จะได้ความเดือนร้อนใจด้วยต้องเป็นธุระช่วยเหลือต่างๆ ฉะนี้เป็นต้น

ก็เหตุอันนี้ คนอื่นไม่สู้เป็นการเดือดร้อนสำคัญ เหมือนแม่ชื่นคือการที่เป็นเช่นนี้เป็นทางที่จะให้เกิดอันตรายอย่างยิ่งของธรรมดาสัตรี เพราะแม่ชื่นจะได้รับความทัณฑภัย แลความละอายอย่างที่สุด แลได้รับข่าวคราวอันเสียชื่อเสียง แลจะเกิดความเศร้าโศกเสียใจอย่างยิ่ง แลเป็นมูลที่จะให้เกิดโรคภัยต่างๆ แก่แม่ชื่น ได้ด้วยความช้ำชอกในใจของตัวบ้าง ก็ในระหว่างนั้นแหละเมื่อแม่ชื่นได้ฟังคำของสามีจนรู้เรื่องความตลอดแล้ว แม่ชื่นก็สิ้นสติโดยได้ยินข้อความอันประหลาดลามกอย่างที่สุด ไม่รู้ว่าตัวจะแสดงความจริงใจของตนอย่างใดให้คนอื่นปรากฏว่าตัวเป็นผู้บริสุทธิ์ได้ ในปัญหาก็ถามขึ้นว่าควรแม่ชื่นจะทำประการใด ข้าพเจ้าจึงเห็นว่าเมื่อแม่ชื่นกลับได้สติแล้วควรจะทำได้อย่างเดียว คือพูดแก่สามีของตัวว่า ฉันจะขอพูดสักคำหนึ่งขอให้รอฟังสักประเดี๋ยว ตัวของฉันนี้ตั้งแต่มาอยู่กินเป็นสามีภริยากัน ฉันก็คิดอยู่อย่างเดียวแต่จะวางชีวิตไว้ในท่านเท่านั้น ฉันมิได้คิดการนอกใจท่านอย่างหนึ่งอย่างใดเลย เมื่อการมาเกิดขึ้นดังนี้แล้ว ฉันก็ไม่รู้ที่จะพูดจาอย่างโต้เถียงได้อย่างไร แต่พูดอย่างได้คำเดียวว่าไม่จริงเท่านั้น เมื่อท่านจะทำโทษอย่างใดก็แล้วแต่ท่านเถิด ฉันยอมทั้งสิ้นไม่หลบหลีกหนีหายเลย แต่ขอเตือนสักอย่างหนึ่ง ถ้ายังมีความเมตตากรุณานับว่าฉันเป็นเมียอยู่แล้ว จงช่วยสืบสวนให้ได้ความจริงเสียก่อน ฉันจะว่าไปก็จะเป็นการแก้ตัวต่างๆ อนึ่งท่านก็ได้ฟังความมาละเอียดแล้ว แต่ยังหาเป็นหลักฐานทีเดียวไม่ ธรรมดาการอย่างนี้คงมีช่องที่จะค้นคว้าให้ได้ความจริงต่อไป แลคงมีเหตุติดเนื่องมาก่อน เมื่อสืบสวนได้ความเป็นหลักฐานแล้ว ท่านจะทำประการใดก็ได้ทุกอย่าง

เมื่อว่าเท่านั้นแล้วบางทีนายบัวก็จะได้คิดขึ้น ฤๅเพื่อนบ้านที่มาช่วยห้ามปรามก็จะเห็นจริงช่วยพดเหนี่ยวรั้งได้เพราะธรรมดาเพื่อนบ้านก็ย่อมรู้เห็นอย่างว่าใครดีใครชั่ว คงจะประทังให้การนั้นสงบไปพักหนึ่ง พอที่จะสืบสวนเรื่องราวต่อไปได้

ช่วยด้วย

ปัญหาขัดข้องที่ ๗๐

นายไผ่มาเรือข้าวด้วยบิดามารดาล่องลงมาถึงลานเท เวลาเย็นก็จอดจะนอนที่นั้น พร้อมด้วยเพื่อนเรือที่ล่องลงมาด้วยกันหลายลำ พอจอดเรือแล้วนายไผ่ก็ลงเรือสำปั้นเล็กซึ่งผูกท้ายเรือเข้ามานั้น พายล่องลงมาตามน้ำ จะไปหาพระที่ชอบกันอยู่วัดเกาะใหญ่อยู่ใต้บ้านที่จอดเรือลงมาห่างกันมาก เมื่อนายไผ่มาถึงวัดแล้วเกิดพายุใหญ่ พอพายุสงบแล้ว นายไผ่ก็ลาพระลงเรือพายทวนน้ำขึ้นมาได้สักครึ่งทาง เห็นคนลอยมากลางน้ำคนหนึ่งร้องเรียกให้ช่วย นายไผ่ก็พายเรือออกไป เห็นเป็นผู้หญิงสาวรูปร่างหน้าตาหมดจด นายไผ่ยิ่งมีความสมเพชมากขึ้นรับผู้หญิงนั้นขึ้นมาบนเรือแล้วถามว่า เหตุไรจึงได้ลอยน้ำมาดังนี้ หญิงนั้นบอกว่า มาเรือพม้าสองแจวเที่ยวค้าขายกับบิดามารดาถูกพายุเรือจมลง จึงได้พลัดกันลอยน้ำมา พี่ได้ช่วยฉันไว้ครั้งนี้บุญคุณนัก จะให้ทำอย่างไรจะยอมแทนคุณทุกอย่าง ขอแต่เพียงให้รอดตายได้เที่ยวตามหาบิดามารดา นายไผ่ก็รับว่าจะช่วยเที่ยวตามให้ แต่กลับไปเรือใหญ่เสียก่อน เรือนี้เป็นเรือเล็กไปไกลไม่ได้แลขี่ได้ก็เฉพาะสองคนเท่านั้นก็พายเรือนั้นมา นายไผ่อยู่ข้างสบายใจมาก

เมื่อเวลากำลังพายุใหญ่นั้น หลักเรือใหญ่นายไผ่ถอนเรือจะลอย ตาฝางบิดานายไผ่งุ่มง่ามออกมาจากประทุนพลัดตกน้ำลงลอยไป คนที่เรือแลเพื่อนเรือก็จะไปตาม ไปไม่ได้กำลังพายุใหญ่ต่างก็เอะอะกันอยู่ เมื่อนายไผ่พายเรือเล็กมานั้นเป็นเวลาจวนจะค่ำ เห็นคนลอยน้ำมาอิกคนหนึ่ง นายไผ่เข้าใจว่าบิดาฤๅมารดาหญิงนี้แน่ หญิงนั้นก็ดีใจ นายไผ่ก็พายเรือเข้าไปจะรับ กลับเป็นตาฝางบิดาของตัวไปอ่อนจวนจะจมอยู่แล้วตาฝางเห็นเรือมาช่วยก็ดีใจเกาะเรือไว้ นายไผ่จึงถามว่าทำไมพ่อถึงได้ลอยน้ำมาดังนี้ ตาฝางก็เล่าให้ฟังแล้วว่ารีบรับข้าขึ้นบนเรือเดี๋ยวนี้หนาวเต็มทีแล้วจะจมลงเดี๋ยวนี้แล้ว นายไผ่ก็จับมือบิดาไว้ครั้นจะรับขึ้นมาบนเรือๆ ก็จะจมลง ด้วยขี่ได้แต่สองคนเท่านั้น ครั้นจะไล่หญิงนั้นให้ลงเสียจากเรือก็มีความ

เสียดายแลเวทนา ด้วยลอยน้ำมาก็อ่อนกำลังลงแล้ว ถ้าไล่ลงเสียจากเรือก็คงจะจมตายเป็นแน่ แลได้รับคำเขาไว้แล้วว่าจะช่วยเขา นายไผ่ไม่รู้ที่จะทำประการใด ข้างตาฝางก็เหนี่ยวเรือไว้เร่งให้รับขึ้นเรือก็จวนจะล่มลง ถ้าเรือล่มลงแล้วบิดากับผู้หญิงคนนั้นก็ไม่แน่ว่าจะเกาะเรือไว้ได้เพราะอ่อนกำลังทั้งสองคน มีอย่างเดียวแต่จะจมน้ำตาย ถ้านายไผ่จะลงเสียจากเรือให้บิดาขึ้นเรือ ก็ไม่แน่ว่านายไผ่จะรอดตายได้เพราะน้ำเชี่ยวมาก เป็นการขัดข้องขึ้นดังนี้ นายไผ่จะควรทำอย่างไรจึงจะเป็นอันสมควรแลถูก

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๗๐

ควรแท้ทีเดียวที่นายไผ่จะช่วยหญิงคนนั้นกับบิดาของตัวให้พ้นจากความตาย เพราะเหตุว่า หญิงนั้นก็เป็นหญิง แลเป็นผู้มีกำลังอ่อนอันควรแก่ผู้มีกำลังมากกว่าจะกรุณาอย่างหนึ่ง กับในเวลานั้นฝ่ายหญิงก็ได้รับความเหน็ดเหนื่อยมากแล้วด้วย ยังก็แต่ชีวิตจะจากร่าง อย่างหนึ่ง ในเวลานั้นผู้หญิงนั้นก็เป็นอันไม่มีแล้วซึ่งจะได้ใครเป็นที่พึ่งช่วยชีวิตนอกจากนายไผ่อย่างหนึ่ง ข้างฝ่ายตาฝางเล่าก็เป็นคนแก่มีกำลังน้อยเช่นกับหญิงแลได้ความคับแค้นเท่ากับหญิง แลตาฝางก็ใช่คนอื่นคือบิดาของตัวด้วย ว่าที่จริงแล้วควรนายไผ่จะช่วยบิดาของตัวก่อนต้องหนักข้างบิดาอยู่มาก แต่เหตุนี้เป็นทางผิดยุติธรรมอยู่ด้วยตัวได้พบหญิงนั้นแลช่วยก่อนแล้วด้วย ครั้นจะกลับช่วยบิดาเล่าก็เหมือนกับต้องฆ่าหญิงนั้นเสียคนหนึ่ง เพราะรู้อยู่ว่าหญิงนั้นคงจะไม่รอดเป็นแท้ โทษฝ่ายปัจจุบันแลอนาคตคงต้องมีแก่ตัวแน่ เพราะฉะนั้นยังมีทางอย่างเดียวที่พอจะดีกว่าอย่างอื่น คือนายไผ่ก็คิดไว้แล้วว่าตัวจะลงน้ำเสียให้บิดาขึ้นเรือไปกับหญิงเป็นสองคน นายไผ่ก็กลัวตัวจะตายเพราะน้ำเชี่ยว แต่ไม่เป็นไรเอานั่นเองแหละ คือตัวค่อยๆ ลงเสียจากเรือ แล้ว

ช่วยเหนี่ยวขีนเรือไว้ข้างหนึ่ง ให้บิดาของตัวขึ้นข้างหนึ่ง แลให้บิดาฤๅหญิงพายไป ตัวก็เกาะเรือไว้ค่อยบากเรือต่างหางเสือให้ดี อย่าทวนน้ำนักค่อยพยุงตามๆ น้ำไป และแลดูเห็นใกล้ฝั่งข้างไหนก็บากเข้าไป ฤๅเห็นเรือใหญ่ๆ มาข้างไหนบ้าง ก็บากเข้าไปร้องให้เขาช่วยแลทำซิกแนลอะไรๆ ให้เขาเห็นฉะนี้ ก็พอเห็นได้ว่าตัวแลชีวิตอิกสองคนก็จะไม่ตาย เพราะตัวยังมีกำลังอยู่พอจะส้น้ำได้แลพอจะยึดเรือมั่นได้ แลสติตัวก็มีอยู่พอจะแก้ไขได้ ไม่เข้าถึงฝั่งก็คงพบเรือไปมาอย่างหนึ่ง ฉะนี้แหละเดชะบุญกุศลผลแห่งความกตัญญูต่อบิดา แลผลแห่งความกรุณาซึ่งมีแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกันฤๅมีแก่ผู้มีกำลังน้อยกว่า แลผู้ถึงแก่ความอับจนดังนี้ เห็นว่าคงจะไม่ตาย ตั้งใจเสียว่าจะช่วยชีวิตคนทั้งสองแล้วคงจะมีโอกาสอันใดอันหนึ่งมาทำให้พ้นอันตรายด้วยกันได้ ทำอย่างนี้ถึงหากว่าพ้นอันตรายไปด้วยกันหมดดังว่าก็ดี ฤๅแม้ว่าเป็นบาปเคราะห์ของตัว บันดาลให้พลาดพลั้งด้วยความจำเป็นจนตัวตายไปด้วยน้ำในเวลานั้นก็ดี แต่เป็นความดีอย่างยิ่งเป็นแน่ ด้วยตัวตายในระหว่างใจบริสุทธิ์ที่จะช่วยชีวิตคนทั้งสอง แลตัวก็ไม่ได้คิดจงใจที่จะทำตัวให้ตายด้วย สวรรค์นั้นนึกเสียเถิดคงไม่แคล้วตัวไปเป็นแน่ละนะ

แบกบุญ

ปัญหาขัดข้องที่ ๗๑

มีคนๆ หนึ่งชื่อนายอู๋อายุประมาณ ๑๖ ปีเป็นลูกชาวบ้านตำบลหนึ่งตัวนายอู๋เป็นใบ้มาแต่เล็กคุ้มใหญ่ เสียงศัพท์ที่ตัวพูดนั้น ไม่อาจที่จะให้ปรากฏพยัญชนะได้ มีแต่สระอยู่เป็นพื้น แลหูก็ตึง ทั้งสติอารมณ์ก็ติดจะบอๆ อยู่ด้วยไม่ปรกติ นายอู๋มักจะเที่ยวเตร่วิ่งเล่นอยู่กับเด็กชาวบ้านเป็นนิจ คนในแถวนั้นพากันชอบล้อชอบเล่นกับนายอู๋อยู่เนืองๆ แลโดยธรรมดานิสัยของนายอู๋เมื่อมีผู้มาพูดล้อ แลซักถามด้วยข้อความสิ่งใดแล้ว นายอู๋จะเข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้าง ฤๅได้ยินบ้างไม่ได้ยินบ้าง นายอู๋ก็เกียจคร้านในการที่จะพูดโต้ตอบ ด้วยเสียงของตัวออกมาไม่ชัดเช่นคนทั้งปวงได้ แลการที่เข้าใจฤๅได้ยินได้ฟังไม่สนัดแน่ได้นายอู๋ก็ตกลงรับได้แต่ ออ, ออ เท่านั้น จนชำนาญปากเจนใจ ถ้าแม้ใครจะพูดจาไถ่ถามประการใด ก็ตกลงแต่ ออ, ออ, เสียเกือบเป็นนิจแต่เป็นคนชอบยอชอบยศชอบแต่งตัวโอ่โถง ถ้าใครเรียกนายขอรับดังนี้นายอู๋ก็ เออ ขนาบไปทีเดียว

ครั้นอยู่มาวันหนึ่ง มีพวกชายหนุ่มๆ หกเจ็ดคนเคยไปมาเที่ยวเล่นอยู่ในถนนนั้น ก็รู้จักคบค้ากันเข้ากับนายอู๋ ภายหลังคนพวกนั้นเกิดมีสติปัญญาคิดจะหาลาภให้รวยสักคราวหนึ่ง จึงเข้าพูดจาชักชวนนายอู๋ว่า ข้าก็พอมีเงินทองอยู่บ้าง เรามาพากันไปเที่ยวหาสิ่งของผ้าแพรมาใช้สอยแต่งตัว แล้วพากันไปเที่ยวเล่นให้สบายสักคราวหนึ่งแต่จะไปอย่างนี้ไม่ได้ ด้วยเขาจะไม่เอาของดีๆ ออกมาขาย ข้าคิดจะให้เจ้าแต่งตัวนั่งเป็นนายไปสักคนหนึ่ง จะไปหรือไม่ไป ข้างนายอู๋เข้าใจความอยู่บ้างแต่ไม่พอที่จะรู้จักผิดแลชอบได้ ก็รับว่าเออ คนเหล่านั้นก็ตกลงนัดกันว่า พรุ่งนี้เช้าเถิดข้าจะไปซื้อเครื่องแต่งตัวมาให้เจ้า และจะเอาเรือมารับพากันไปเที่ยว นายอู๋ก็รับเออีกคำหนึ่งแล้วพวกนั้นก็พานายอู๋เดินเที่ยวเล่นให้เพลิดเพลินต่อไป ครั้นเวลาค่ำต่างคนก็จากกันไป ครั้นรุ่งเช้าข้างฝ่ายคนพวกนั้นมีนายหรั่ง นายแหววนายฮะเป็นต้นเตรียมการไว้เสร็จ แล้วพากันไปชวนนายอู๋มาที่พักของนายแหววแห่งหนึ่ง จึงเอาผ้าม่วงมาให้นุ่งเอาเสื้อขาวมาให้ใส่ เอาสลิปเปอร์แลหมวกกรอบมาให้ กับบุหรี่ฝรั่ง

ด้วยสองสามตัว แล้วให้นายอู๋ลงในเรือทำเป็นนาย นายหรั่งนายแหววก็ทำเป็นบ่าว พวกเพื่อนอิก ๔ คนก็เป็นคนแจวเรือ แจวออกแม่น้ำไป นายอู๋กระหยิ่มกริ่มใจนั่งยิ้มพยักหน้าไปตลอดทาง พอเรือถึงท่าหน้าตึกขาว พวกนั้นก็จอดเรือเข้าไปเทียบท่า เชิญท่านผู้เป็นนายขึ้นไปที่ตึกขายผ้าเยียระบับผ้าไหมแลของดีๆ ต่างๆ นายแหววเป็นคนฉลาดพูดมากกว่าคน ก็แนะให้นายเข้าไปในร้านหนึ่ง แล้วเชิญให้นั่งในที่สมควร ทำทีเหมือนดังพาบุตรท่านเจ้าคุณคนใดคนหนึ่งมาเที่ยวซื้อของ เวลานั้นเผอิญพบแต่นางเมียเจ้าของร้านๆ จึงถามว่าท่านจะต้องการดูของสิ่งใดฤๅ นายแหววก็ชิงพูดไปว่าท่านจะต้องการผ้าเยียระบับกับลูกไม้เลื่อมดิ้น เครื่องสำหรับจะปักเสื้อครุยแลผ้าคาด แม่โปรดหยิบมาเลือกดูสักหน่อย นางเจ้าของร้านก็หยิบของต่างๆ มาให้เลือก นายแหววนายหรั่งก็ทำเข้าเลือกดูสิ่งนั้นสิ่งนี้ แล้วหันหน้ามาถามนายว่านี่ดีนะขอรับ นั่นก็ดีขอรับ ข้างนายก็เออออตะพัดไป นายแหววกับนายหรั่งปฤกษากันว่าต่อขอลดโน่นบ้างนี่บ้างตกลงจะซื้อผ้าเยียระบับ ๕ ผืน กับเครื่องปักต่างๆ อิกเป็นอันมาก แล้วก็คิดราคาด้วยกันกับเจ้าของร้านรวมเป็นเงิน ๑๔ ชั่ง ๑๐ ตำลึง จึงบอกบาญชีแก่นายว่ารวมเป็นเงินเท่านั้นๆ ท่านนายก็รับเออ นายแหววจึงส่งบาญชีให้นายอะว่าเจ้าไปเอาเงินในเรือมาตามบาญชีนี้ นายอะก็รับบาญชีลงมาเรือ แล้วนายแหววจึงว่า ของเหล่านี้ช่วยกันขนลงไปเรือเสียทีเดียวน๋ะขอรับ นายอู๋ก็เออ นายแหววนายหรั่งก็เข้าช่วยกันขนของทั้งหมดลงเรือไป แต่ท่านนายนั้นเขายังมิได้บอกให้ไปก็ยังนั่งเรื่อยอยู่ หยิบบุหรี่ในกระเป๋าออกสูบไปพลางๆ จนช้านานประมาณชั่วโมงกว่า เจ้าของร้านนึกรำคาญเห็นผิดใจ จึงคลานเข้าไปถามท่านผู้เป็นนายว่า นี่บ่าวของท่านอย่างไรหายไปเจ้าค่ะ นายอู๋เห็นเขามาจ้องหน้าถามดังนั้นก็เออขึ้นทันที เจ้าของร้านประหลาดใจถอยหลังออกมาคิดว่าท่านจะไม่ได้ยินดอกกระมัง จึงกระซิบให้บ่าวลงไปตามดูที่เรือ สักประเดี๋ยวบ่าวขึ้นมาบอกว่า เรือแพที่ท่าไม่เห็นสักลำหนึ่ง เจ้าของร้านประหลาดใจนักตรงเข้าไปถามท่านนายว่า นี่เรือของท่านจอดอยู่ที่ไหน ส่ะคะ นายอู๋ เออ เจ้าของร้านเอ๊ะผิดใจแน่แล้วถามกระชั้นเข้าไปอิกทีหนึ่งว่า เมื่อไรบ่าวของท่านจะมาส่ะ นายอู๋เออิก เจ้าของร้านตกใจเต็มที ผินออกมากระซิบให้บ่าวไปบอกความแก่ผัวที่บ้าน

เพื่อน ผัวกับเพื่อนพากันรีบมาช่วยกันถามนายอู๋ต่างๆ นายอู๋ เออ เออ เออ กระหน่ำไป ท่านผัวตกใจรู้ว่าโกงแน่แล้ว ไม่รู้ว่าอ้ายนี่จะแกล้งทำฤๅอย่างไร ฉวยหวายเทศมาฟาดหลังนายอู๋ลงไปสัก ๑๐ ที นายอู๋ไม่รู้ที่จะพูดประการใด เออ ไม่หยุด พวกเจ้าของร้านพากันช่วยฉุดคร่าเอาตัวเข้ามามัดไว้แล้วไต่ถามต่างๆ ก็ไม่ได้ความ ตกลงรู้ว่านายอู๋เป็นคนบ้าใบ้เป็นแน่ ท่านผู้ผัวถามเมียว่า มันเอาของไปราคาเท่าไรเมียบอกว่ารวมบาญชี ๑๔ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ผัวตกใจสิ้นสติลงนั่งนิ่งอยู่ด้วยกันจนเวลาตั้งแต่มันขนเอาของไปประมาณได้สัก ๓ ชั่วโมงเศษก็ยังมิได้คิดอ่านติดตามกัน ดังนี้ทำไมเจ้าของร้านจะได้ของคืนมาได้ แลข้างนายอู๋ฤๅบิดามารดาของนายอู๋ทำไมจึงจะพ้นอันตราย แลความฉิบหาย ซึ่งจะมาถึงตนได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๗๑

การที่ตัวนายอู๋กับบิดามารดาจะพ้นอันตรายได้นั้น ก็เพราะแขกเจ้าของร้านอยากจะได้ของคืน ที่ว่าดังนี้ก็เพราะนายอู๋เป็นบ้าใบจะพูดก็ฟังไม่ได้ศัพท์ ถ้าเจ้าของร้านจะเคี่ยวเข็ญเฆี่ยนตีเร่งเอาแก่นายอู๋ด้วยอำนาจต่างๆ แล้วก็ต้องเป็นอันสูญ ที่จะไม่ให้ของสูญไปเปล่านั้น ก็จะได้ด้วยเอาใจดีต่ออย่างเดียว นี่แหละเป็นการที่จะไม่ให้ทรัพย์สูญ แลตัวนายอู๋กับบิดามารดาของเขาพ้นอันตราย

เจ้าของร้านควรจะปลอบโยน ซักถามด้วยใช้ไบ้แก่นายอู๋โดยดีแลหาอำเภอมาทำคำตราสินให้นายอู๋นำไปบ้านผู้ที่มาด้วย แลไต่ถามต่อบิดามารดานายอู๋ ข้างบิดามารดานายอู๋กลัวความฉิบหายจะถึงตัวแลบุตร ก็จะช่วยสืบสวนให้ได้ความจริง ก็พ้นอันตราย ทรัพย์ของแขกเจ้าของร้าน ก็จะไม่สูญ

ปัญหาขัดข้องที่ ๗๒

ตายาเป็นคนขอทาน เที่ยวขอทานไปทุกหนทุกแห่ง วันหนึ่งไปถึงบ้านนายหร่นก็ตรงขึ้นไปนั่งบนกระไดพอยกมือขึ้นไหว้ นายหร่นก็ตวาดแหว ตายาตกใจถอยลงจากขั้นกระไดขั้นหนึ่ง นายหรุ่นร้องว่าวานนี้มาขโมยของไปแล้ว วันนี้ยังจะมาอิกฤๅ ตายาว่า เกล้าผมยังไม่เคยมาเรือนใต้เท้าสักวันเลย นายหรุ่นดุแหวแล้วว่า ยังพูดร่ำไรอิกเล่า ลุกลงไปจับมือตายาไว้แล้ว เอาเชือกผูกมือโยงหมายจะเฆี่ยนให้พอ (เพราะนายหรุ่นเคืองอยู่แต่วันก่อนแล้ว) ด้วยวันก่อนนั้นนายหรุ่นไปอยู่ที่สวน กลับมาจวนถึงเรือนก็เจอตาแก่ขอทานเดินกิริยาไม่ปรกติ นายหรุ่นจึงชวนพูดพอคนที่บ้านวิ่งมาบอกว่า ตาขอทานนี้เข้าไปขอทานที่บ้านขโมยผ้านุ่งมา ๒ ผืน นายหรุ่นก็ค้นดูได้ผ้าจริงนายหรุ่นโกรธตีตาขอทานเข้าหลายตึงแล้วด่าว่า มาขอทานที่ไรก็ให้ทุกทียังขโมยได้ ตั้งแต่นั้นมาก็ให้เกลียดคนขอทาน ตายาตั้งใจไปขอทานจริงๆ แลไม่ได้ไปขโมยทั้งไม่รู้เรื่องด้วย จะควรทำอย่างไรดี

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๗๒

๑. ในเวลานี้ตายาก็อยู่ในอำนาจนายหรุ่นๆ จะทำอย่างไร แลให้เป็นไปอย่างไรได้หมด ที่ตายาจะพ้นจากอันตรายนั้น ก็เพราะนายหร่นเพราะฉะนั้นควรตายาจะอ้อนวอนนายหรุ่นให้สืบถามคนอื่นดู แล้วอ้อนวอนคนอื่นตามความจริงของตัว เมื่อตายายืนคำอยู่ดังนี้นายหรุ่นแลคนเหล่านั้นก็คงจะเห็นความจริง

ความสัตย์

๒. เรื่องนี้ตายาจะแก้ไขไม่ให้ถูกเฆี่ยนก็ได้ แต่ไม่ดีเท่าที่จะให้เขาเฆี่ยนตัวเสีย ที่ว่านี้เพราะว่าถ้าตายาจะไม่ให้เขาเฆี่ยนก็เพราะด้วยตัวยังไม่รู้ตัวผิด ถ้าไม่รู้ว่าตัวผิดแล้วความชั่วที่ตัวทำก็คงจะติดตัวอยู่เสมอไป ถ้าความชั่วยังติดตัวอยู่เสมอแล้วก็คงไม่ประกันได้ว่า ภัยอันตรายเช่นนี้จะมาแก่ตัวอีกสักกี่ครั้ง แลถึงว่าภัยเช่นนี้จะไม่มีก็ยังโทษอย่างอื่นอีกหลายอย่างหลายประการ เพราะฉะนั้นแลจึงว่ายอมให้เขาเฆี่ยนเสียดีกว่า เพราะว่าถ้าตัวยอมได้ดังนี้แล้วต้องเห็นได้ว่า ที่ใจสามารถยอมก็เพราะตัวเห็นความผิดของตัวแล้วจึงยอมได้แลตัวคงไม่ประพฤติความชั่วเช่นนั้นต่อไป เช่นกับเกิดแผลเน่าชิ้นในกายของตัวแห่งหนึ่ง เมื่อตัวรู้แล้วว่าที่เป็นแผลขึ้นนั้นก็เพราะเนื้อเสียตัวจึงสามารถยอมให้เขาเชือดเนื้อที่เสียนั้นทิ้งเสีย เนื้อที่เสียก็จะไม่ทำให้เนื้อดีเสียต่อไป ตัวก็จะไม่เจ็บแลยังไม่ตาย จึงเห็นว่าอย่างยอมให้เขาเฆี่ยนแหละดีกว่าอย่างอื่น

ที่ว่าความผิดของตายานั้น ควรตายาจะต้องรู้ว่า ธรรมดาของชาติคนขอทานเช่นตัวประพฤตินี้ย่อมมีความผิดอยู่เป็นอันมาก คือประการหนึ่งตัวย่อมมีความเกียจคร้านเป็นที่สุดแล้วจึงต้องไปประพฤติเป็นคนขอทาน

ประการหนึ่ง ตัวย่อมรู้มากเอาเปรียบแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน คือมุ่งหมายเอาทรัพย์ของผู้อื่นที่เขาออกเรี่ยวแรงทำมาหาได้นั้นมาใช้สอยบริโภคเป็นประโยชน์แก่ตัวให้คนอื่นเป็นผู้ทำตัวจะเป็นผู้กิน

ประการหนึ่ง อาการที่ตัวประพฤติเช่นนั้น ใช่จะประพฤติหากินแต่พออิ่มปากอิ่มท้อง แต่เช้ามื้อเย็นมื้อเช่นกับสัตว์เดียรฉานฉะนั้นก็หาไม่ นี่ตัวย่อมหาไปได้แล้วก็สำสมเป็นครอบครัวมีบุตรภรรยาพอที่จะเลี้ยงดูกันได้สองบ้านสามบ้าน เมื่อหาได้เท่าใดก็ไม่พอ โดยโลภเจตนาของตนมีอยู่เช่นนี้โดยมาก ฤๅมิฉะนั้นก็เอาทรัพย์ที่ได้นั้นไปทำความชั่วต่างๆ คือเล่นเบี้ยเป็นต้น โดยเข้าใจว่าทรัพย์ที่ได้นั้นไม่ได้หาได้โดยความยากลำบาก

ประการหนึ่ง โดยอุบายของตัวที่หาทรัพย์ในทางนี้ก็ใช่จะหาได้โดยทางอันชอบธรรมนั้นก็หาไม่ ที่หาได้ก็เพราะกล่าวลิ้นลมอันโกหก ล่อลวงให้คนทั้งปวง

เชื่อถือด้วยสำนวนต่างๆ เป็นต้นเช่นกับที่ตัวว่าแก่ผู้ที่เขาให้ทานแก่ตัวนั้นว่าให้แก้วแหวนเงินทองไหลมาเทมาดังน้ำในมหาสมุทรเช่นนี้ก็ได้ยินกันมามากกว่ามากแล้ว แต่ยังไม่เห็นเลยว่าทรัพย์นั้นไหลมาท่วมใครเช่นคำว่า ถ้าเป็นดังนั้นจริงเราท่านคงจะถูกทรัพย์ท่วมตายกันบ้าง ฤๅเช่นกับที่ว่าให้พ่ออายุยืนพันปีฉะนี้ ก็ยังไม่ปรากฏเลยว่าใครมีอายุยืนถึงพันปีบ้าง เช่นนี้ก็เห็นได้ว่าเป็นอุบายของคนขอทานอันกล่าวคำล่อลวง

ประการหนึ่ง ตัวของพวกคนขอทานนั้น ชั่วแล้วก็ยังมิหนำซ้ำพาเอาสิ่งที่มีมลทินมัวหมองไปให้แก่ผู้ให้นั้นด้วยอิกเล่า คือผู้ที่จะให้ทานแก่ขอทานเช่นนั้นในใจเมื่อจะให้ทรัพย์ลงไปก็ไม่บริสุทธิ์ นอกจากที่จะบริจาคทานเสียแล้ว ทำให้ผู้ให้มีความมุ่งหมายที่จะได้รับการงอกงามของทรัพย์ที่ให้ไป เช่นกับทำการค้าขายทำให้มีใจเจือไปด้วยความโลภแลความหลง

ประการหนึ่ง พวกคนขอทานนั้นเองมิได้มีความละอายในใจ แลมิได้มีความละอายแก่คนอื่นที่ไม่ได้ประพฤติเช่นนั้น แลมิได้มีความละอายแก่บาปที่ตัวได้ทำความชั่วเช่นนั้น

ประการหนึ่ง พวกคนขอทานกลับมาทำให้เราท่านทั้งปวงได้ความอับอายเสียอิก คือเราอายแก่ใจเราเองในเมื่อเวลาที่เราได้เห็นคนขอทานเพราะอายที่ว่าคนขอทานนั้น ก็เป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกันกับเรา แลเป็นเพื่อนร่วมชาติร่วมประเทศบ้านเมืองอันเดียวกัน แต่มามีความประพฤติอันชั่วแลเลวทรามผิดปรกติของเพื่อนทั้งปวง ควรที่เราจะคิดกำจัดแลดัดแปลงให้คนพวกนั้นละเว้นจากการประพฤติเช่นนั้นได้ แลเราอายแก่คนอื่น ที่เขาจะมาเห็นเพื่อนเราอันประพฤติเช่นนั้นด้วยอิก

ประการหนึ่ง พวกคนขอทานที่ประพฤติอยู่เช่นนั้น ก็ทำให้เป็นเช่นเป็นอย่างแก่คนอื่นต่อไป เพราะคนที่มีความเกียจคร้านไม่ได้เห็นความชั่วอย่างอื่น ก็จะพากันประพฤติเช่นนั้นมากๆ ขึ้น คนก็จะไม่มีความเพียรที่จะประกอบการหากินด้วยอย่างอื่น มีการรับจ้างแลการค้าขายเป็นต้น เพราะทางเหล่านี้เป็นทางจะทำได้ด้วยกำลังแลความเพียรทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้นจึงเห็นว่า ตายาไม่จำเป็นที่จะต้องเที่ยวขอทานอย่างนี้เลย ถ้าแลตายาเป็นโรคง่อยเปลี้ยเสียขา ฤๅโรคอื่นๆ ที่จะทำมาหากินด้วยอย่างอื่นไม่ได้แล้ว ก็ควรต้องไปอาศัยอยู่ในทางรักษาพยาบาล แลรักษาโรคของตัวให้หายเสียแล้วก็พอที่จะทำการหากินอย่างไรต่อไปได้ ถึงทำการหนักไม่ได้การเบาก็มีทำไม่มีเหตุอย่างอื่นที่นอกจากความเกียจคร้าน แลรู้มากเอาเปรียบแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน คิดให้คนอื่นเป็นผู้หาตัวจะเป็นผู้เที่ยวเรี่ยรายแบ่งเอาไปกิน ควรตายาจะตริตรองดูว่า ที่เขาจะเฆี่ยนตัวคราวนี้ ก็เพราะเหตุใด เพราะเหตุที่ตัวไปขอทานเขาไม่ใช่ฤๅ ต้องยอมให้เขาเฆี่ยนเสียเถิดดีกว่า แล้วเราเลิกการขอทานต่อไป ในชั้นต้นไปรับจ้างเขากวาดถนน ฤๅตักน้ำรดถนน แลลากริกฌอก็พอเป็นทางหากินในชั้นต้นต่อไปได้ การที่นายหรุ่นสงสัยว่าตายาเป็นขโมยฉะนี้ก็ย่อมเป็นได้ เพราะขโมยที่ปลอมเป็นคนขอทานนั้นก็มีอยู่ชุกชุม

อย่างยุติธรรม

๓. ตายา ควรจะบอกตามตรงว่า ผมมาขอทานท่านแท้ๆ มิใช่กลอุบายอย่างไรเลย ไม่มีญาติพี่น้องแลที่ทำมาหากินอันใด แลเป็นคนชราทุพลภาพด้วย จึงต้องเป็นผู้ขอทาน พิไรร่ำอ้อนวอนไปต่างๆ นายหรุ่นก็จะอ่อนใจลงเห็นจริงได้บ้าง คงจะฟังดูก่อน ฤๅบางทีจะนึกถึงคำบุราณได้เป็นต้นว่า

◎ จักโกรธจงยั้งตริ ตรองการ ก่อนนา
ถอยคิดสักสิบวาร ครุ่นครั้ง
จนแจ่มจิตวิจารณ์ จึงโกรธ ชอบนา
โกรธมากคิดยับยั้ง สักร้อยหนึ่งควร ฯ

ตายาพูดแสดงความทุกข์ยากต่างๆ ซึ่งต้องขอทานให้ฟังตามการที่เป็นจริงแล้ว ในที่สุดตายาควรจะบอกนายหรุ่นว่า ถ้าใต้เท้าเห็นกำลังผมพอจะทำการอะไรให้ได้อิ่มท้องก็โปรดด้วยเถิด จะยอมตามทั้งสิ้นจะได้ไม่ต้องขอทานเขากิน ซึ่งต้องนับว่าเป็นการหาเลี้ยงชีวิตอย่างสิ้นคิด (สมาชิกอย่าเหมาว่าขอ

อย่างภิกษุเน้อ ที่ข้าพเจ้าว่าขออย่างยาจกขอรับ) ผลแห่งความสุจริตคงเปล่งออก
ให้นายหรุ่นเห็นจริงได้แท้ว่าตายาเป็นคนขอทานตามตรงไม่ใช่ขอทานแลขอนุ่งด้วย
ตายาก็จะไม่ต้องรับอาญาโดยไม่ใช่ความผิดของแกเอง แลบางทีจะได้มีช่องทำมา
หากินเพราะนายหรุ่นซึ่งเป็นคนอมิตรกลับจะเป็นที่พึ่งด้วย

สุจริต

ปัญหาขัดข้องที่ ๗๓

ตากุนกับยายเขียวสองคนผัวเมียเป็นบ่าวของนายผู้หนึ่ง นายเขามอบให้แกไปทำนาแลอยู่เฝ้าโรงนาสองคนด้วยกันกับหลานชายอิกคนหนึ่งยังเป็นเด็กอ่อนอายุได้สักขวบเศษ ที่นาของนายตากุนนั้นกว้างยาวมาก โรงนาที่ตากุนเฝ้านั้น ตั้งอยู่ริมคลอง สุดเขตนาฝ่ายข้างคลองต่อไปข้างในเป็นบริเวณนาของนายแกทั้งสามด้าน ที่โรงนาแกก็ไกลจากเขตนาแลโรงนาของคนอื่นกว่าสุดชั่วเสียงตะโกนอยู่มาถึงเวลาหน้าทอดกฐิน นายของตากุนจะไปทอดกฐินที่วัดหนึ่งในคลองนั้นเหนือนาขึ้นไปทางสักสองชั่วโมง แต่ว่าบ้านของนายตากุนนั้นอยู่ข้างใต้ไกลกับนาอิกวันกับคืนหนึ่ง นายตากุนจึงให้คนเอาเรือบรรทุกของที่จะไปทอดกฐินนั้นไปฝากไว้ที่โรงนาก่อนเที่ยวหนึ่ง แล้วมอบของเหล่านั้นให้ตากุนกับเมียรักษาไว้เอาเรือกลับลงมาบรรทุกของอิกเที่ยวหนึ่ง แลจะไปพร้อมกันกับนายทีเดียว ตากุนกับยายเขียวอุส่าห์รักษาของนั้นไว้คืนหนึ่งแล้ว ครั้นวันรุ่งขึ้นตากุนหุงหาข้าวปลากินเสร็จแล้ว แลขณะนั้นเป็นหน้าเกี่ยวข้าวเบาอยู่ด้วย ตากุนก็ออกไปเกี่ยวข้าวเบาอยู่ปลายเขตนาข้างใน แต่ยายเขียวอยู่เฝ้าของที่โรงนาเป็นสองคนกับลูกอ่อน ครั้นเวลาบ่ายหน่อยหนึ่งเผอิญหลานยายเขียวนั้นไม่สบายปวดท้องร้องไม่หยุดหย่อน

ขณะนั้นมีพวกหากินในการโกงๆ สี่ห้าคน ลงเรือเล็กพายมาในคลองนั้นได้ยินเสียงเด็กร้องไห้ พวกนั้นเห็นเป็นทีพอถึงหน้าโรงนาก็จอดเรือเข้าแล้วนายงั่งคนหนึ่งทำเดินขึ้นไปบนตลิ่งแกล้งให้ยายเขียวเห็น แล้วทำเป็นไปถามว่าแม่จ๋าแม่มีรากชิงช้าชาลีบ้างฤๅแม่ ฉันเที่ยวหาจะขอไปทำยาสักหน่อยมาหลายแห่งแล้วก็ไม่ได้เลย ถ้ามีโปรดให้ฉันสักหน่อย ยายเขียวตอบว่าไม่มีเลยแหละพ่อคุณ เครื่องหยูกเครื่องยาไม่มีอะไรทั้งนั้น แต่เดี๋ยวนี้หลานฉันไม่สบายยังไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรดี นายงั่งจึงว่าอ้าว เป็นไรไปละแม่ ยายเขียวว่าไม่รู้เลยพ่อ ดูเอาเถิดมันเอาแต่ร้องไปตะพัดทีเดียว นายงั่งว่าขอฉันดูสักทีเป็นไร นายเขียวว่าดีละพ่อๆ รู้เห็นอย่างไร

บ้างช่วยบอกเอาบุญเถิด นายงั่งทำเดินขึ้นไปบนทับในโรงนาแล้วนั่งลงตรงหน้ายายเขียวทำท่าจ้องๆ มองๆ แล้วเอามือทำลูบท้องเด็กดู แล้วแหกปากมองดูลิ้นแล้วว่าอ๊ายไม่ได้การละแม่ เป็นดังนี้ เขาเรียกว่าตะพ้านกระเดื่องสำคัญนักชักลิ้นห่อ แล้วพอสิ้นแสงแดดสักหน่อยตัวก็จะเขียวขึ้นมา แม่รีบรักษาเสียเถิดถ้าปล่อยให้เขียวจนทั่วทั้งตัวแล้วแก้ไม่ได้ นี่ผู้ชายไปไหนหมดละแม่ ยายเขียวว่าเอ๊ยฉันอยู่คนเดียวแลพ่อกับตาเจ้าแดงอิกคนหนึ่ง เขาก็ไปเกี่ยวข้าวเสียปลายนาจะไปตามก็ทิ้งเด็กไว้ไม่ได้ ตะโกนกันเท่าใดก็คงไม่ได้ยินกว่าเขาจะกลับก็จะค่ำจะทำอย่างไรดีจึงจะหายละพ่อคุณ พ่อช่วยสงเคราะห์แก่ทารกสักหน่อยเอาบุญเถิด นายงั่งดีใจเต็มทีทำเป็นว่าฉันเคยรู้เคยเห็นมาบ้างน่ะแม่ โรคเช่นนี้ฉันเห็นเขาทำเคล็ดเสียนิดเดียวก็หาย แต่ต้องพ่นยาด้วย หน้านี้เด็กทารกขนาดนี้เป็นชุมนัก เมื่อวานซืนนี้ฉันเห็นเขาเป็นข้างบ้านเขาทำเคล็ดหายไปคนหนึ่ง แลได้ยินเขาว่าที่บ้านใต้นั้นก็เป็น ไม่มีใครรู้จักรักษาตายเสียคนหนึ่ง ยายเขียวยกมือไหว้พ่อคุณพ่อเอ็นดูแก่ทารกสักหน่อยเถิดพ่อ นายงั่งว่ารักษาแต่ยาไม่หายหนาแม่หนาต้องทำเคล็ดด้วย ยายเขียวว่าเอาเถิดพ่อๆ จะให้ทำอย่างไรก็ตามเถิด ถ้าพ่อไม่เอ็นดูทารกก็คงตายเป็นแน่ นายงั่งทำเป็นถามว่า ครกกระเดื่องมีบ้างฤๅไม่ล่ะแม่ยายเขียวว่ามีอยู่ข้างโรงริมคลองนั้นอย่างไรละพ่อ นายงั่งว่าดีละตะพ้านกระเดื่องต้องเอาครกกระเดื่องเป็นเคล็ด แม่อุ้มเจ้าหนูลงมานี่สิแม่ ยายเขียวค่อยอุ่นใจที่เขาจะแก้ให้ ก็พาหลานลงไปข้างโรง นายงั่งไปกระชากเอาผักตีนนกยูงมาสองสามกำแล้วบอกยายเขียวว่า แม่ต้องขึ้นยืนบนหางกระเดื่องชิ แม่ยายเขียวก็ขึ้นเหยียบหางกระเดื่องไว้ นายงั่งก็เอาผักตีนนกยูงใส่ลงในครกแล้ว ตรงมารับเด็กว่าแม่เหยียบหางกระเดื่องไว้อย่างเพ่อลงนะแม่ส่งเจ้าหนูมาให้ฉันเถิด ยายเขียวก็ส่งลูกให้ นายงั่งฉวยเด็กมาได้ก็อุ้มไปวางทับต้นผักลงในครกกระเดื่อง ยายเขียวก็เหยียบหางกระเดื่องอยู่นั่น นายงั่งก็กลับมาเรือเรียกพวกของตัว รีบพากันขึ้นไปขนของเครื่องกฐินทั้งปวง กับพร้าหวดสารพัดเครื่องทำนาไปลงเรือ ยายเขียวรู้ว่าเขาโกงจะลงวิ่งไปตามผักก็ไม่ได้กลัวหลานจะตาย ร้องไห้อ้อนวอนแก่อ้ายขโมย

มันก็ไม่พูดด้วยสักคำยิ่งพากันขนใหญ่ ยายเขียวตะโกนเรียกให้ใครๆ มาช่วยก็ไม่มีใครได้ยิน อ้ายขโมยมันก็ไปคร่าดาบในท้องเรือขึ้นมาเงื้อเอายายเขียว แล้วว่าขืนร้องไปอิกก็จะฟันเสียยายเขียวร้องไห้ยกมือไหว้ว่าลูกกลัวแล้วอย่าฆ่าฟันเลย ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรลงยืนนิ่งทำตาปริบๆ อยู่บนหางกระเดื่อง นึกเป็นทุกข์ใหญ่คิดว่าตัวจะทำอย่างไรดี จึงจะไม่ให้ขโมยมันเอาของไปได้ จะนิ่งรออยู่จนผัวตัวมาก็พออ้ายขโมยมันขนของหมดก็จะไปเสียจะร้องก็กลัวตาย จะลงจากกระเดื่องหลานก็คงตาย ถ้าขโมยมันขนของไปเสียหมด กำหนดนายเขาก็จะมาถึงในเวลาพลบค่ำเพื่อเขาจะได้ค้างอยู่สำหรับจะไปทอดกฐินในเช้าพรุ่งนี้ กฐินเขาก็คงค้างไป เขาคงเฆี่ยนใหญ่ฤๅใส่ตรวนเร่งเอาเงินค่าสิ่งของๆ เขาเป็นแน่ จะหนีไปเสียก่อนที่ไหนจะทัน ผัวก็ยังไม่มา เวลาก็จวนเย็นอยู่แล้ว อย่างนี้ควรยายเขียวจะทำอย่างไรดี ในเมื่อขณะอ้ายขโมยมันขนของอยู่ แลถ้าเหลือที่จะแก้ไขในตอนนี้ จนอ้ายขโมยมันเอาของไปได้หมด ก็ยายเขียวกับตากุนจะทำอย่างไรต่อไปที่จะไม่ให้ถูกเฆี่ยนแลใส่ตรวนของนาย แลถูกปรับเอาเงินค่าสิ่งของทั้งปวงแก่ตัวได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๗๓

ยายเขียวควรอย่าลงจากกระเดื่องคอยอยู่จนนายมา ถ้าพอรู้ว่ามาให้ร้องไห้ให้มากขึ้น เมื่อเวลานายยังไม่มาถึงตากุนมาถึงก่อนก็ให้กลับออกไปเสียปลายนา ทำเป็นนอนเจ็บเสียเข้ามาไม่ได้ เมื่อยายเขียวอยู่บนกระเดื่องดังนั้นได้แล้วจนนายมา นั่นแหละจะเป็นพยานให้นายเห็นจริง เห็นจะไม่ทำโทษเพราะเขาตั้งใจจะทำบุญ เมื่อบุญไม่ได้ทำแล้ว จะกลับทำบาปอย่างไร ทำดังนี้เห็นดีกว่าที่จะหนี

กุศลอกุศล

ปัญหาขัดข้องที่ ๗๔

ตาบัวยายแป้นสองคนผัวเมีย มีหลานอยู่คนหนึ่งกำลังรุ่นหนุ่มชื่อหนูผึ่ง แลตายายสองคนนั้นหากินในทางรับจำนำต่างๆ ได้ดอกเบี้ยมาเลี้ยงตัวแลหลานสืบมา จนผู้คนรู้จักกันโดยมากว่าเป็นคนหากินโดยการรับจำนำ เมื่อผู้ใดขัดสนเกิดธุระร้อนขึ้นแล้วก็ไปจำนำแกอยู่เนืองๆ อยู่มาวันหนึ่งนายแฝงได้หมวกมา ๓ ใบ ด้วยการโจรกรรม จึงเอาไปจำนำตาบัวกับยายแป้น นายแฝงนั้นไม่ได้เป็นคนรู้จักคุ้นเคยกันเลยแต่ตายายสองคนนั้นเห็นไปว่าเป็นของไม่สำคัญก็รับไว้

วันหนึ่งสัปรุสเขาประชุมกันมีเทศน์มหาชาติที่วัดใหญ่ หนูผึ่งจึงสวมหมวกนั้นไปฟังเทศน์กับเพื่อนคนหนึ่ง ด้วยเวลานั้นหมวกใบนั้นจำนำหลุดแล้ว ฝ่ายหลวงพิชัยที่เป็นเจ้าของหมวก ตั้งแต่เวลาที่หมวกหายไปแล้ว ได้ชำระสะสางต่างๆ ก็ไม่ได้ความ จึงบนว่าถ้าผู้ใดจับผู้ร้ายได้จะให้รางวัล ด้วยหมวกใบนั้นเป็นที่รักของหลวงพิชัยแลของอื่นก็หายไปด้วยหลายสิ่ง เพราะเป็นผู้ร้ายงัดหน้าต่างขึ้นไป วันนั้นหลวงพิชัยทราบว่าเขามีเทศน์มหาชาติที่วัดใหญ่ ก็ชวนบ่าวไพร่ผู้คนไปฟังเทศน์ ได้เห็นหมวกที่หนูผึ่งสวมศีรษะอยู่ ก็นึกว่าจะเป็นหมวกของตัว แต่ยังสงสัยว่าจะเป็นหมวกใบนั้นแน่ฤาไม่ใช่ จึงทำอุบายพูดกับหนูผึ่งว่า หนูหมวกใบนี้งามดีขอดูทีเถิด หนูผึ่งไม่ทราบการก็ส่งให้ไป หลวงพิชัยก็เลาะผ้าที่เย็บตรึงไว้ภายในหมวกออกดูก็เห็นตราแลชื่อหลวงพิชัยอยู่ใต้นั้น หลวงพิชัยก็บอกให้กำนันจับ ว่าหนูผึ่งเป็นผู้ร้าย กำนันก็จับหนูผึ่งไปไต่ถาม หนูผึ่งว่าหมวกนี้เป็นของตายาย กำนันก็ให้ไปเอาตัวตาบัวยายแป้นมาไต่ถาม ตาบัวยายแป้นให้การว่ารับจำนำไว้ กำนันจะเอาตัวผู้มาจำนำ ตาบัวยายแป้นว่าไม่รู้ว่าบ้านอยู่ที่ไหน ได้แต่ชื่อไว้ว่านายแฝงจำหน้าก็ไม่ได้ถนัด หลวงพิชัยก็อายัดตัวยายไว้แก่กำนัน แล้วทำเรื่องราวฟ้องกล่าวโทษตาบัวยายแป้นว่าสมคบผู้ร้าย ตระลาการบังคับจะให้ตาบัวยายแป้งส่งตัวผู้ร้าย หลวงพิชัยก็ว่าถ้าส่งตัวผู้ร้ายได้แล้ว ขอให้ปล่อยแกไปเถิด แลหมวกนั้นก็ตกอยู่

ท่ามกลางตระลาการทั้ง ๓ ใบ ตาบัวยายแป้นก็ไม่รู้จักตัวผู้ร้าย จะควรทำอย่างไรดี จะได้ทุนทรัพย์ของตัวคืน แลจะได้พ้นโทษไปอยู่บ้านตามเดิมด้วย

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๗๔

ตาบัวยายแป้นแกทำบาปแท้ๆ เพราะที่แกหากินโดยทางอยุติธรรม เป็นเหตุแนะนำให้โจรผู้ร้ายชุกชุมขึ้นในบ้านเมืองของเรา (เพราะการจำนำนั้น ผู้ที่ขัดสนถึงต้องจำนำของกินก็มี แต่ที่เป็นผู้ร้ายลักของเขาไปจำนำเสียนี่แลโดยมาก แม้ว่าไม่มีที่จำนำ ผู้ที่ขัดสนจะอดตายเมื่อไร คงกระเสือกกระสนซื้อขายของของตนได้เป็นแน่ ผู้ร้ายจะไปเที่ยวเร่ขายของตนที่ขโมยเขามาก็ยาก ที่มีช่องสำหรับจำนำแล้วสบายไม่ลำบากอะไรเลยฉะนี้) ผลบาปที่ตาบัวยายแป้นทำมาแต่หลังก็ต้องสนองให้โทษถึงตน ๒ ประการ คือทรัพย์จะสูญหนึ่ง ตัวต้องลำบากหนึ่ง ถ้าจะให้พ้นโทษ ๒ ประการนี้ ก็จำเป็นต้องทนให้เขาเร่งเขาขนาบแกเข้าจนอ้ายแฝงผู้ร้ายมันจะสงสารมายอมรับผิดเสียโดยดี เหมือนในอาหรับราตรีเรื่องนางช่างเย็บฆ่าอ้ายเด็กหลังโกงนั้น

ตึงฤาสากะใจ

ปัญหาขัดข้องที่ ๗๕

พระยาปราบมีภรรยาชื่อฝอยมีบุตรชายด้วยกันคนหนึ่งชื่อฟู อายุ ๑๘ ปี เป็นคนเฉลียวฉลาดดี บิดามารดารักใคร่มาก แต่นายฟูอยู่ข้างจะซุกซนชอบเที่ยวคบเพื่อนที่เป็นพาล แลลักเงินบิดามารดา แลชอบเล่นอะไรต่างๆ ที่เป็นสิ่งไม่ถูกอารมณ์ผู้ใหญ่อยู่เสมอ คุณเผือกซึ่งเป็นอา เป็นน้องสาวของพระยาปราบแลรักใคร่กันกับคุณหญิงฝอยมาว่ากล่าวก็ไม่เชื่อฟัง จึงคอยเก็บความฟ้องพระยาปราบคุณหญิงฝอย พระยาปราบแลคุณหญิงฝอยกลัวบุตรจะเสียคน จึงกักตัวไว้ไม่ให้ไปเที่ยวข้างไหน ข้างนายฟูรักประพฤติแต่การชั่ว ถึงไปไหนไม่ได้ก็เล่นอยู่ที่หน้าบ้านกับบ่าวไพร่ คุมเหงคนเดินทางแลเจ๊กซึ่งเดินไปมาอยู่เสมอคุณเผือกก็คอยเก็บฟ้องอยู่เสมอ นายฟูจะพูดจาโต้เถียงอย่างไร บิดามารดาก็มิได้เชื่อฟังด้วยนายฟูประพฤติแต่การชั่วจริง นายฟูต้องถูกด่าว่าอยู่เนืองๆ จนนายฟูออกกลัวฤๅเกลียดคุณเผือกหนักขึ้นทุกวันจึงคิดหาอุบายจะแก้แค้นคุณเผือกที่ช่างฟ้องให้พระยาปราบเกลียด

วันหนึ่งจึงให้บ่าวไปนัดพวกเพื่อนมาที่บ้านสั่งไว้ว่า เวลาค่ำพระยาปราบไม่อยู่ให้มาเล่นที่หน้าบ้านกับพวกบ่าว ทำเหมือนอย่างนายฟูเคยเล่นตัวนายฟูจะไปนอนเสีย ครั้นค่ำลงพวกเพื่อนก็มาตามนัด นายฟูก็แอบไปนอนเสียในเรือนที่ลับ ในเวลานั้นมีเจ๊กเดินทางมา ๒ คน พวกที่เล่นอยู่หน้าบ้านพระยาปราบก็ทำตามนายฟูสั่ง เข้าแย่งยื้อหมวกบ้าง ฉุดเสื้อไว้ไม่ให้ไปบ้าง เจ๊กโกรธก็เกิดเถียงกันเอะอะขึ้น พวกนั้นก็แกล้งร้องสั่งกันทำเสียงให้เหมือนนายฟูเคยสั่งบ่าว ฝ่ายคุณเผือกได้ยินเสียงอึกทึกกันดังนั้น ก็เข้าใจเสียแน่ว่านายฟูออกมาร้องห้ามก็ไม่พบใครสักคนหนึ่ง พากันหนีไปเสียหมด เวลานั้นคุณหญิงฝอยนอนหลับอยู่พอตื่นขึ้นคุณเผือกก็เข้าไปเล่าให้ฟัง พระยาปราบกลับมาคุณหญิงฝอยฟ้องว่านายฟูลูกทำความ พระยาปราบโกรธให้เรียกตัวนายฟู กับพวกบ่าวไพร่ที่เคยเล่นด้วยกันมา

ชำระไม่ได้ตัวนายฟู ถามบ่าวๆ ก็ว่าวันนี้คุณฟูท่านไม่สบายนอนเสียแต่หัวค่ำ ที่อึกทึกกันนั้นคนเดินทางมาทะเลาะกับเจ๊ก พากันไปดูมันก็หนีไปหมด จึงให้เที่ยวค้นดูนายฟูทุกๆ ห้องก็พบนอนหลับอยู่ ปลุกขึ้นมาถามว่าไม่รู้เรื่องอะไรไม่สบายนอนตั้งแต่หัวค่ำ พระยาปราบแลคุณหญิงฝอยก็นิ่งอยู่ แต่ความมั่นใจว่านายฟูคงทำความแล้วแกล้งไปทำเป็นนอนหลับ นายฟูให้เพื่อนทำดังนี้บ่อยๆ คุณเผือกก็ฟ้องร่ำไป ครั้นชำระเข้าสืบพยานก็ได้ความจริงว่า นายฟูอยู่ที่โน่นที่นี่คุณเผือกแพ้ร่ำไป แต่เดิมที่ฟ้องนั้นโดยความรักประสงค์จะให้ละความชั่ว ครั้นฟ้องแพ้เข้าบ่อยๆ ก็เลยเป็นฟ้องด้วยเกลียดเป็นศัตรูกันไป พระยาปราบก็เลยนิ่งๆ เสีย ส่วนคุณหญิงฝอยนั้นออกโกรธคุณเผือกว่าแกล้งใส่ความลูก แต่กลัวพระยาปราบก็นิ่งอยู่เพราะเป็นน้องของพระยาปราบ ตั้งแต่นั้นมาคุณเผือกจะพูดจาคำไรก็ไม่มีใครเอื้อเฟื้อถือเอาเป็นปดหมด

คืนวันหนึ่งนายฟูแอบเข้าไปลักเงินพระยาปราบมาได้ยี่สิบชั่งเอามาไว้ที่ห้องตัวอยู่หมายจะได้เอาไว้เที่ยว เมื่อเวลานายฟูหิ้วถุงเงินมานั้นเผอิญคุณเผือกเห็นเข้า แต่นิ่งอยู่ไม่ได้ทักทายกระไร นายฟูวิตกขึ้นมากลัวจะเกิดความด้วยคุณเผือกเห็น จึงคิดอุบายที่จะแกล้งคุณเผือกนั้นเป็นขโมย นายฟูแกล้งเขียนเป็นจดหมายอย่างผู้ชายมีถึงคุณเผือกหลายฉบับความต่างๆ อิกฉบับหนึ่งว่าให้ลักเงินพระยาปราบยี่สิบชั่งได้เมื่อไรให้บอกให้รู้จะได้หนีทีเดียว เขียนแล้วพับสองต่อสามต่อบ้างม้วนบ้าง ทำให้กระดาษช้ำ แลเป็นรอยนิ้วมือเหลืองอย่างผู้หญิงเก็บๆ ไว้เช้าขึ้นก็นำหนังสือที่เขียนไว้นั้น กับเงินมาให้พระยาปราบไปพร้อมกันเข้ากับคุณเผือกต่างคนต่างฟ้องกันทั้งสองข้าง พระยาปราบพิเคราะห์ดูหนังสือแล้วก็นิ่งตริตรองอยู่ จะเรียกบ่าวไพร่มาชำระก็กลัวจะอึกทึกไป จึงส่งหนังสือนั้นให้คุณเผือกแล้วถามคุณเผือกก็ร้องไห้สบถสาบานไปต่างๆ พระยาปราบนิ่งอยู่ไม่เชื่อแน่ลงข้างไหน สงสัยทั้งสองข้าง ใครจะเตือนให้ชำระต่อไปอิกก็นิ่งเสีย คุณหญิงฝอยแลพวกผู้หญิงที่รู้พากันมั่นใจว่าคุณเผือกขโมยเงินแน่ คุณเผือกจะควรทำอย่างไรจึงจะสิ้นมลทินในความชั่วต่างๆ เหล่านี้ ให้ตัวเป็นคนบริสุทธิ์ได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๗๕

การเรื่องนี้ ก็เป็นความไม่จริง นายฟูใส่ความเอาเปล่าๆ เมื่อเป็นเหตุขึ้นฉะนี้แล้ว ครั้นจะไม่ชำระให้เด็ดขาดราคีก็จะมีอยู่แก่ตัวคุณเผือกผู้ไม่มีผิด เพราะฉะนี้ควรคุณเผือกจะอ้อนวอนขอให้ชำระจงได้การเรื่องนี้ถึงจะปิดก็ไม่มิด คนในบ้านคงรู้แน่แลจะเหมาเอาคุณเผือกเป็นขโมยด้วย ถ้าชำระได้ความจริงถึงนายฟูเป็นขโมย ก็ไม่แรงร้ายมากเกินนัก เพราะไม่ได้ลักของคนอื่น เป็นของบิดาแท้ๆ ถ้าเป็นคุณเผือกจะเป็นคนเสียมากกลิ่นเหม็น ก็จะราวเทวทัตที่เขาว่า เมื่อชำระแล้วก็จะได้ความจริง ผู้ผิดก็ตามผิดจะคลุมอยู่นั้นไม่ควร

เปิดโปง

ปัญหาขัดข้องที่ ๗๖

นายเจียมเป็นเสมียนอยู่ในออฟฟิศหนึ่ง มีเพื่อนอยู่คนหนึ่งชื่อนายเฉา เคยกินอยู่หลับนอนอยู่ด้วยกันเนืองๆ แลนายเฉานั้นเป็นคนคบเพื่อนที่เป็นพาลอยู่มากหลายคน นายเจียมนั้นเป็นคนสุภาพไม่เป็นนักเลง แต่อาศัยข้อที่นายเฉาเป็นคนฉลาด เข้าได้ทั้งคนนักเลงแลไม่นักเลง จึงได้ชอบพอกับนายเจียมไปได้

คืนวันหนึ่งนายเฉาชวนนายเจียมไปซื้ออะไรที่แถวประตูสามยอดรับประทาน เวลาที่นายเจียมนายเฉารับประทานอยู่นั้น เพื่อนของนายเฉาซึ่งเป็นนักเลงประมาณ ๑๐ คนมาพบเข้า ก็ชวนนายเฉาเที่ยวต่อไปนายเฉาก็รั้งเอานายเจียมไปด้วย นายเจียมจะมาเสียก็ไม่ได้ ก็เลยไปกับเขา พวกนั้นก็พากันเข้าไปรับประทานสุราอยู่ในโรงสุราแห่งหนึ่ง เฮๆ ฮาๆ กันไปตามภาษาคนเมาสุรา เวลานั้นนายแช่มเสมียนในออฟฟิศเดียวกันกับนายเจียมไปกับเพื่อน ๒ คน เห็นนายเจียมนั่งอยู่กับนักเลงสุรา ก็หมายแน่ว่านายเจียมเสพสุรา ครั้นถึงเวลาเข้ามาทำการในออฟฟิศจึงพูดกับเพื่อนเสมียนด้วยกันว่า คืนนี้ได้เห็นนายเจียมไปเสพสุราอยู่ในโรงสุรา นายเจียมก็ไม่รับ นายแช่มก็ยืนคำแลอ้างพยานด้วยพยานก็เบิกสมตามคำนายแช่ม นายเจียมก็เล่าไปตามความเป็นจริงเพื่อนเสมียนเหล่านั้นก็เห็นไปว่านายเจียมปดแก้ไขความ ตกลงกันว่านายเจียมเสพสุราจริงๆ นายเจียมไม่อยากจะให้ชื่อเสียงเสียในทางนี้เลย ร้อนอกร้อนใจเป็นอันมาก คิดจะแก้ไขให้พ้นโทษที่เขาใส่ความดังนี้ทำอย่างไรจึงจะพ้นได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๗๖

ธรรมดาความชั่วถึงจะปกปิดไว้อย่างไร ซึ่งเห็นว่าจะเป็นการลับได้แล้ว ก็คงจะไม่เป็นไปตามความป้องกันได้ ก็ความดีนั้นเล่า ถึงจะปกปิดไว้ให้ลี้ลับอย่างไร ก็คงจะไม่สูญ คงจะมีเวลาปรากฏออกมาให้เห็นได้ ไม่ต้องสงสัยเลยฉันใด ความดีแลความชั่วก็เป็นเช่นกันเมื่อตัวของเราทำดีอยู่แล้วไม่ควรจะต้องหวาดหวั่น ระวังแต่อย่าให้เป็นไปได้ดังคำเขาว่าเป็นการที่เตือนสติของเราขึ้นอิกชั้นหนึ่งอิก ถ้ามีความหวาดหวั่นในการนินทามากไปแล้ว ก็จะต้องถึงหามลาเป็นแน่ (ถ้าท่านผู้ใดยังไม่ทราบเรื่องหามลา ขอให้ดูในหนังสือ โอ๊ย อย่าออกชื่อเลยพล่ามเกินไปเสียแล้ว รับประทานโทษ) ความนินทาไม่ควรจะถือเอาเป็นประมาณ แต่จะไม่เอื้อเฟื้อทีเดียวนั้นก็ไม่ได้ ในชั้นต้นอาจจะทำให้เสียได้เหมือนกัน ต้องดูผ่อนผันให้พอสมควรแก่การ

แต่ในที่นี้ นายเจียมควรจะทำโกรธใหญ่ ว่าดูหมิ่นเล่นเปล่าๆ แล้วก็นิ่งเสีย เห็นว่าจะเป็นการดีกว่าอย่างอื่น

◎ เราดี เขาว่าร้าย ช่างเขา
สวรรค์นรก อก ใจ เรา ย่อมแจ้ง
ไป่ควรจะถือเอา เป็นมั่น
ดี ชั่ว อาจกลั่นแกล้ง กล่าวได้ดุจจริง ฯ

ยถากมฺมำ ปวตฺติ

ปัญหาขัดข้องที่ ๗๗

ถึงท่านสมาชิก ขอท่านได้ช่วยตัดสินด้วย นาย ก. กับนาย ข. เกิดถุ้งเถียงกันขึ้น ด้วยเรื่องหนังสือสามก๊ก เดิมทีนาย ก. กับนาย ข. มาฟังข้าพเจ้าอ่านเรื่องสามก๊ก ข้าพเจ้าอ่านถึงเรื่องโจโฉให้ซองซึ่งไม่มีหนังสือไปแก่หันซุย ม้าเฉียวสงสัยหันซุยว่าเอาใจออกหาก นาย ก. ก็พูดขึ้นว่า ตรงนี้เป็นปัญหาขัดข้อง หันซุยควรทำอย่างไร จึงจะให้ม้าเฉียวสิ้นสงสัยได้ นาย ข. ว่าที่หันซุยทำนี้ถูกต้องแล้ว นาย ก. ว่าไม่ถูกต้อง เพราะทำด้วยความไม่ซื่อตรง นาย ข. ว่าหันซุยผิดเป็นคนไม่ซื่อตรงต่อมิตร นาย ก. ว่าถูก เพราะม้าเฉียวความคิดตื้นไม่รั้งรอหันซุยเข้าที่อับจนอยู่แล้วก็จำเป็นต้องทำดังนี้ ม้าเฉียวผิด เป็นคนมักระแวงสงสัยมิตรในอันใช่เหตุ นาย ก. ว่าไม่ได้ ขอผูกเป็นปัญหาขัดข้องต้องการให้แก้ว่า หันซุยควรทำอย่างไร จึงจะให้ม้าเฉียวสิ้นความสงสัย พ้นภัยที่จะพึงถึงไปได้ นาย ข. ว่าหนทางอื่นไม่มี นาย ก. ว่ามีต่างคนต่างเถียงกันดังนี้ ข้างไหนผิดข้างไหนถูก ถ้าข้างนาย ก. พูดถูกควรทำอย่างไร จึงจะให้ม้าเฉียวสิ้นสงสัยได้

ข้าพเจ้า นาย ค.

ปัญหานี้กล่าวถึงเรื่องหันซุยกับม้าเฉียว อยู่ในเรื่องสามก๊กสมุดเล่ม ๓ ตอนเล่มสมุดไทยที่ ๕๐ เผื่อท่านผู้อ่านหนังสือนี้จะไม่มีหนังสือสามก๊กอยู่ด้วยจะกล่าวเค้าเรื่องพอให้เข้าใจ คือ หันซุยนั้นเป็นข้าราชการเก่าคุ้นเคยกับโจโฉมาแต่ก่อน วันหนึ่งโจโฉกับหันซุยยกออกไปถึงสนามรบ โจโฉเชิญหันซุยไปพูดกันกลางสนามตัวต่อตัว โจโฉแกล้งพูดแต่ทักทายปราศรัย ไม่พูดถึงเรื่องการสงคราม หันซุยกลับมาค่าย ม้าเฉียวถามถึงเรื่องที่พูดกัน หันซุยบอกตามจริง ม้าเฉียวก็สงสัยว่าหันซุยแกล้งปิดความที่พูดกัน แต่นิ่งอยู่ ต่อมาอิกวันหนึ่ง โจโฉเอากระดาษเปล่าใส่ซองสลักหลังเหมือนกับจดหมายส่งไปให้หันซุย ม้าเฉียวมาถาม หันซุยบอกว่าโจโฉให้แต่กระดาษเปล่ามา ม้าเฉียวก็ไม่เชื่อกลับว่ากล่าวหันซุยว่าคิดกลอุบายอย่างไรกับ

โจโฉแกล้งปิดบังเสีย หันซุยไม่รู้จะทำอย่างไร จึงบอกว่าพรุ่งนี้จะไปพูดกับโจโฉให้ม้าเฉียวไปแอบฟังให้เห็นความสุจริต ครั้นหันซุยออกไปหน้าค่ายให้ไปเชิญโจโฉมาพบกัน โจโฉแกล้งให้โจหองมาแทนตัว ให้มากำชับหันซุยว่า หนังสือลับที่มีไปถึงนั้น ให้ปิดความไว้ให้ดีอย่าให้แพร่งพราย ม้าเฉียวได้ยินก็โกรธ จะฆ่าหันซุยเสีย พวกหันซยป้องกันไว้ได้ หันซยจึงไม่อ่อนน้อมต่อโจโฉ เค้าเรื่องเป็นดังนี้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๗๗

ถึงนาย ค. ด้วยจดหมายเรื่องปัญหาหันซุย ซึ่งนาย ก. กับนาย ข. เถียงกันนั้น ได้ทราบแล้ว การที่ม้าเฉียวกับหันซุยทำกันดังนี้ ก็เป็นการถูกทั้งสองข้าง จะติม้าเฉียวว่าเป็นคนหยาบไม่พิจารณาการให้ละเอียด ด้วยหนังสือนั้นก็ยังไม่ได้เปิดผนึก ด่วนหุนหันไปก่อนนั้นก็ไม่ได้ควรต้องสงสัย เพราะจับพิรุธของหันซุยได้ ในคำที่โจหองมาพูดต้องเข้าใจว่าเป็นอุบายของหันซุยที่จะปิดหนังสือลับ จะติหันซุยว่าเป็นคนไม่สัตย์ซื่อคิดร้ายต่อมิตรก็ไม่ได้ เพราะม้าเฉียวคิดร้ายก่อนหันซุยจวนตัวก็ต้องแก้ไปตามทางที่เห็นว่าจะพ้นภัย แต่ข้างเจ้าไม่เห็นผู้ใดทำถูกเห็นเป็นผิดเสมอกันทั้งสองข้าง

แต่ทางที่จะแก้ให้หันซุยเป็นคนบริสุทธิ์นั้น ควรหันซุยจะเขียนหนังสือชี้แจงตามความจริง แล้วทิ้งไว้ตัวหนีไปเสีย จะไปอยู่กับใครๆ ก็ได้ แต่อย่าไปอยู่กับโจโฉก็เป็นแล้วกัน ม้าเฉียวได้หนังสือก็คงจะเห็นความบริสุทธิ์ของหันซุย ตัวหันซุยก็จะพ้นภัยชื่อเสียงก็ปรากฏว่าเป็นคนซื่อตรง แลมีสติปัญญารู้ว่าภัยมาถึงตัว คิดหลบหลีกให้พ้นไปได้ทำดังนี้เห็นว่าเป็นการถูกดีกว่าอย่างอื่น

สมาชิก

ปัญหาขัดข้องที่ ๗๘

ข้าพเจ้าได้พบจดหมายฉบับหนึ่ง ความควรจะเป็นปัญหาขัดข้องอย่างเตี้ยๆ ได้ ถึงจะไม่เป็นประโยชน์อย่างปัญหาอื่นๆ ที่ลงมาแล้วก็ตามเถิด แต่มีถ้อยคำแลเรื่องน่าจะหัวเราะได้กระมัง เชิญท่านสมาชิกอ่านดูสักหน่อย จดหมายนั้นดังต่อไปนี้

วันที่ ๓๐ มิถุนายน ร.ศ. ๑๐๙

นมัสการมายังเจ้าคุณ.....ทราบ เมื่อวานซืนนี้นาย.....เขาให้ภริยาเขาทำขนมต้มขึ้นมาก เชิญเพื่อนฝูงไปรับประทานกว่า ๑๐ คน เชิญพ่อ.....ไปรับประทานด้วยขนมต้มนั้นเขาห่อน้ำตาลบ้างห่อพริกเม็ดเล็กที่แตกๆ บ้าง เขานัดแนะให้พวกที่มารับประทานเหล่านั้นทราบกันหมด ว่าจานใดที่ตรงไหนมีที่ห่อพริก เว้นแต่พ่อ.....คนเดียวเขาไม่ให้ทราบ พ่อ.....หยิบถูกที่ห่อพริกเข้าก้อนหนึ่ง แกก็สู้อุส่าห์กลืนลงไปทำหน้าตาเฉยไม่ให้เขารู้ว่าถูกพริก แล้วก็หยิบอิกก้อนหนึ่งรับประทาน ถูกที่มีพริกมากกว่าก้อนก่อน แกกลืนไม่ลง จึงหยิบอิกก้อนหนึ่ง ซึ่งอยู่ที่นาย.....เจ้าของรับประทาน ด้วยหมายว่าจะถูกที่น้ำตาลจะได้แก้เผ็ดก็ถูกที่มีพริกยิ่งขึ้นไปกว่านั้น จะกลืนก็ไม่ลงจะคายเสียก็กลัวเขาจะทราบทำท่าทางชอบกล เหื่อหยดที่ปลายจมูก ประเดี๋ยวทำซูดๆ แล้วก็คาย ขยายผ้าเช็ดหน้าออกมาเช็ดหน้า พวกเหล่านั้นเขาก็พากันฮาลั่น แกก็โกรธปึงใหญ่ลุกขึ้นปัดๆ กลับมา เขาพากันร้องเชิญแลถามว่า เหตุเป็นอย่างไรจึงไม่รับประทาน แกทำปากหมุบหมิบๆ แล้วตวาดว่า ฮ่าอย่าพูดเลยน่าทำกันได้ แล้วก็มาบ้าน เกล้าผมนึกแค้นใจว่า ทำไมเขาจึงพากันทำแกเสียดังนี้ นมัสการมาให้ทราบเพราะความแค้นใจ

(เซ็นชื่อเสมียน.....)

ในจดหมายนี้ ควรเป็นปัญหาขัดข้องที่ตรงพ่อ.....รับประทานขนมต้มก้อนที่สุดอยู่นั้น จะควรทำอย่างไรจึงจะไม่ให้พวกนั้นทราบว่าถูกที่มีพริก แลจะให้เฉยๆ

อยู่เป็นปรกติได้ ไม่ต้องให้พวกนั้นฮาแลไม่ต้องให้เป็นปากเสียงด้วย เมื่อรักษาการไปไม่ได้เขาฮาขึ้นดังนี้แล้วจะควรทำอย่างไรดี

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๗๘

เมื่อผู้ใดทำความมุ่งหมายไว้ ก็คงคอยระวังท่วงทีที่ความมุ่งหมายนั้นจะสำเร็จอยู่เป็นธรรมดา การที่พวกเพื่อนพ่อ.....เขาทำแกให้อัปยศฉะนี้ เขาก็มีความมุ่งหมายที่จะดูท่วงทีพ่อ.....อยู่มิได้ขาดเป็นแน่ พ่อ.....กินขนมต้มถูกพริกเข้าไปนั้นในชั้นต้นที่แกหยิบขนมครั้งใด เขาคงรู้แน่ว่าถูกที่พริก เพราะเขามีความคาดคะเนไว้แลในชั้นปลายร่างกายพ่อ.....ก็บันดาลให้เขารู้เสียอิกด้วย ว่าถูกที่มีพริก เพราะเหื่อแตกโซมหน้าเป็นตกลงที่เขาร้อย่ทั้งสิ้น

การที่พวกเพื่อนของแกทำแกเองฉะนี้ พ่อ.....แลพวกเพื่อนนั้นนับว่าเป็นกันเองแท้คงคุ้นเคยกันมากจึงได้ทำถึงเพียงนี้ ถ้าไม่ชอบกันแล้วคงไม่สามารถจะทำได้ ถ้าท่านผู้ใดยังไม่เห็นด้วยในข้อนี้ ขอให้นึกถึงตนท่านเองเถิด ถ้าคนใดไม่ได้เป็นคู่เล่นกันแล้ว คงไม่ทำเป็นแน่นี่เป็นธรรมดาของชายหนุ่ม ซึ่งชอบเล่นพิลึกไว้ท่วงทีกันกับเพื่อนฝูง ใครเสียแต้มลงถ้าพื้นพิการอยู่ด้วยแล้ว ก็ซ้ำใหญ่เป็นแน่เพราะน้ำน้อยต้องแพ้ไฟเป็นธรรมดา พ่อ.....มีความโกรธอยู่คนเดียว พวกนั้นเขาพื้นดีพากันหัวเราะอยู่ทั้งสิ้น ไม่มีใครเขาโกรธแทนเรา เพราะเขาหมายจะเล่นเราอย่างเดียว พ่อ.....ควรจะอดกลั้นโทโสเสีย อย่าเพ่อให้เป็นปากเสียงกันในทันใดนั้น ทำหัวเราะต่อกระซิบว่าฉันเสียทีไม่มีความพิจารณา ขอน้ำตาลแก้หน่อยเถอะ หยิบถ้วยน้ำมาบ้วนปากให้หายเผ็ดแล้วสุ่มกินอิกอย่าหยุดเท่านั้น ถ้าถูกพริกเข้าก็ฮาขึ้นเถิด ว่าโดนเข้าอิกแล้ว ถ้าไม่ถูกพริกก็อิ่มเสียเถิด ชวนคุย

ถึงเรื่องโน้นเรื่องนี้ให้เรื่อยไป เขาคงนิ่งไม่ใคร่หัวเราะเยาะกี่มากน้อย ถึงจะเป็นบ้างก็นิดหน่อย แลเป็นการสนุกไปด้วยกันด้วย คงเห็นว่าใจเราเย็น เป็นอันแก้ข้อที่ไม่ให้เป็นปากเสียงในขณะนั้นได้ฉะนี้

วันรุ่งขึ้นจากวันที่กินขนมต้มถูกพริกนั้น ขอให้พ่อ.....มาบ้านผู้ที่เชิญกินขนมต้มอีก คุยกันให้เป็นถ้าอ่าโถง อย่าให้ด้อยแต้มกว่าเขานัก ให้ละมนละไมเป็นกิริยาผู้ดี เขาชวนดินเนอร์ฤาอะไรก็อย่าทำคร้ามกระดากกระเดื่องเลย ให้เป็นที่รักใคร่เกรงใจกันจนสนิทเข้าหลายวันมาก็ชวนไปเที่ยวที่ไหนให้สนุกด้วยกัน แลชวนกินอะไรต่างๆ ที่ใดๆ จนนานๆ คงลืมเรื่องขนมต้มพริกนั้น

สพฺเพสตฺตา อเวรา

ปัญหาขัดข้องที่ ๗๙

ข้าพระพุทธเจ้านายแก้ว มีความทุกข์ร้อนทำเรื่องราวมายื่นต่อเสมียนหอพระสมุดวชิรญาณ ขอท่านได้นำเรื่องราวขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จสภานายกได้ทรงทราบ ด้วยข้าพระพุทธเจ้าเป็นหนี้ท่านหลวงขนานเป็นเงินสามชั่ง ข้าพระพุทธเจ้าเข้ารับใช้การงานมาหลายปี ข้าพระพุทธเจ้ายังหาได้บวชไม่ จนอายุเกินปีบวชมา ๕ ปี ๖ ปีแล้ว ครั้นในรัตนโกสินทรศก ๑๐๙ นี้ ท่านหลวงขนานนายข้าพระพุทธเจ้ามีความกรุณาอนุญาตให้ข้าพระพุทธเจ้าไปบวช ยกเงินที่เป็นหนี้สามชั่งให้ แลท่านได้ให้เงินเติมอิกร้อยบาทสำหรับไปหาของที่จะบวช ข้าพระพุทธเจ้าก็ได้ตระเตรียมซื้อของไว้พร้อมแล้ว กำหนดจะบวชวันที่ ๑๔ เดือนกรกฎาคมคือวันพรุ่งนี้ ครั้นวันนี้เวลาเช้าตาคำมาพูดกับข้าพระพุทธเจ้าว่า เมื่อก่อนนี้สองสามเดือนข้าพระพุทธเจ้าได้ไปสมคบกับอำแดงงิ้ว ลูกสาวของแกจนมีครรภ์ขึ้นมา บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าจะไปบวชจะทิ้งลูกสาวของแกเสียแกไม่ยอมให้บวช ข้าพระพุทธเจ้าบอกว่าไม่ทิ้งดอก สึกออกมาจะมาอยู่ด้วย แกก็ไม่ฟัง แกว่าถ้าจะบวชให้ได้ให้เอาเงินให้แกเสียสามชั่งก่อนแกจึงจะยอมให้บวช ถ้าหาไม่ขืนบวชแกจะพาลูกสาวแกไปร้องห้ามที่หน้าโบสถ์ ไม่ให้บวชจงได้ ข้าพระพุทธเจ้าอ้อนวอนแกเป็นอันมากก็ยืนคำอยู่อย่างเดียว ข้าพระพุทธเจ้ามีความวิตกว่า ถ้าแกไปร้องขึ้นจะเป็นการขายหน้าถึงท่านหลวงขนานนายข้าพระพุทธเจ้าด้วย จึงได้ไปกราบเรียนท่านหลวงขนานให้ท่านช่วยว่ากล่าวผัดเพี้ยนกับตาคำท่านก็ว่าท่านไม่มีอำนาจที่จะว่ากล่าวได้ ครั้นอ้อนวอนขอเงินท่านๆ ก็ไม่ให้ท่านว่าท่านได้ยกเงินที่เป็นหนี้ให้ถึงสามชั่งแล้ว ซ้ำให้เงินอิกร้อยบาทยังจะมาเอาอิกเป็นการเหลือเกินนัก ให้ข้าพระพุทธเจ้างดการที่จะบวชเสียก่อน ครั้นข้าพระพุทธเจ้าจะงดก็ได้หาของไว้พร้อมแลนิมนต์พระไว้แล้ว จะไปบอกคืนท่านก็ขัดอยู่ ครั้นจะบวชก็กลัวตาคำแกจะไปร้องห้าม ครั้นจะหาเงินที่อื่นไม่รู้ที่จะไปขอใคร ญาติพี่น้องของข้าพระพุทธเจ้า

ก็ไม่มี ครั้นจะเรี่ยรายก็ไม่ทัน ด้วยกำหนดจะบวชพรุ่งนี้แล้วถ้าตาคำแกว่ากล่าวเสียแต่แรกแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าก็จะยังไม่บวช นี่ได้ตระเตรียมไว้พร้อม พระเจ้าพระสงฆ์ท่านก็รู้กันมากแล้วจะเลื่อนไปก็ไม่ได้ เป็นการขัดข้องอยู่ดังนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบความว่า กรรมสัมปาทิกแลสมาชิกหอพระสมุดวชิรญาณท่านแก้ความขัดข้องได้ ข้าพระพุทธเจ้าจึงรีบทำเรื่องราวมาถวายฝ่าพระบาท ข้าพระพุทธเจ้าสิ้นที่พึ่งแล้ว ขอได้โปรดให้กรรมสัมปาทิกฤๅสมาชิกผู้ใดผู้หนึ่งแก้ความขัดข้องของข้าพระพุทธเจ้าสักครั้งหนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าจะควรทำอย่างไรจึงจะได้บวชในวันพรุ่งนี้ไม่ต้องงดเลื่อนไป แลจะให้บวชโดยความบริสุทธิ์สะดวกดีไม่มีใครรบกวนได้ ขอพระบารมีเป็นที่พึ่ง แก่ข้าพระพุทธเจ้าสัตว์ผู้ยาก เมื่อกรรมสัมปาทิกฤๅสมาชิกผู้ใด แก้ความขัดข้องของข้าพระพุทธเจ้าว่าควรทำอย่างไรแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าจะได้ประพฤติตามโดยทางที่สมควร จะได้บวชในพรุ่งนี้สมประสงค์แล้วเมื่อหนังสือวชิรญาณออกคราวหลังโปรดลงในหนังสือวชิรญาณด้วย จะได้ปรากฏเกียรติคุณของท่านผู้ที่ช่วยแก้ความขัดข้องของเจ้าพระพุทธเจ้าสืบไป

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๗๙

๑. ในปัญหานี้ เห็นว่าไม่มีเหตุขัดข้องที่นายแก้วจะบวชไม่ได้เลยด้วยในพุทธบัญญัติแลราชบัญญัติ ก็ไม่ได้ห้ามปรามอย่างหนึ่งอย่างใดเลย ควรให้นายแก้วบวชจึงจะชอบ

๒. ให้นายแก้วสั่งเพื่อนที่ร่วมใจสักคนหนึ่ง ว่าพรุ่งนี้ฉันจะไปบวชที่วัดนั้น ให้เพื่อนมาคอยอยู่ริมถนนหน้าวัด ถ้าเห็นอำแดงงิ้วลูกสาวตาคำเดินมาทางนั้นแล้ว ให้ร้องให้โปลิศจับว่าเป็นทาสฤๅลูกหนี้ ฤๅอะไรๆ ก็ได้ โปลิศเขาคงจับไปส่ง

กระทรวงให้ดังใจดอก ไปถึงศาลแล้วทำคำอายัดทิ้งไว้เสียเป็นแล้วกัน ในเวลาระหว่างอายัดแลกว่าตาคำกับอำแดงงิ้วลูกสาวจะหาประกันหลุดมาได้ นายแก้วคงมีเวลาพอจะบวชได้โดยความสะดวก แต่จะบริสุทธิ์ดีฤๅไม่นั้นว่าก็ยาก

สมาชิก

ปัญหาขัดข้องที่ ๘๐

เรื่องพระยา ก. พูดกับตาหมอ ข. ด้วยเรื่องฝัน

ก. โอ ตาหมอคืนนี้ข้าฝันไปว่า ข้าไปไหนกะแกไม่รู้ได้ ขึ้นไปบนเขาใหญ่เขานั้นๆ ขึ้นมันยากเสียนี่กระไร ข้าค่อยๆ เหนี่ยวเถาวัลย์ขึ้นไป ขึ้นก็ไม่ค่อยจะไหว เหนื่อยเต็มทีๆ เดียว จึงขึ้นไปได้ เมื่อเวลาขึ้นนั้นจวนจะเที่ยงขึ้นไปบนนั้นแล้ว พอเวลาจวนค่ำลมพัดเย็นๆ แลไปดูทั้ง ๔ ทิศ เห็นสิงสาราสัตว์ต่างๆ ข้าจึงสบายใจฝันอย่างนี้มันจะเป็นอย่างไรหือ

ข. รับประทานใต้เท้าจะได้เลื่อนยศใหญ่ขึ้นไป

ก. เออๆ เออๆ ถ้ายังงั้น แกไปกะข้า แกมิได้เลื่อนยศเหมือนกันฤๅ

ข. รับประทานถ้าใต้เท้าได้ดีแล้ว เกล้าผมก็คงจะได้ดีบ้าง

ก. เออ ครั้นข้าดูไปๆ ก็ค่ำลง พระจันทร์ขึ้นเดือนหงายสว่างฝันว่ายังสบายใจอยู่นานๆ ทีนี้ก็มืดฝนฟ้าร้องก้อง ข้าชวนแกจะลงจากภูเขา ก็ไม่รู้ว่าจะลงอย่างไรได้ พอฝนตกลงมาคั่กๆ ข้าหนาวสั่นแทบจะตาย ฟ้าผ่าเปรี้ยงๆ ข้ากลัวเต็มทีๆ เดียว มันจะเป็นอย่างไรบนนั้นต้นไม้แต่สักต้นหนึ่งก็ไม่มี มันจะเป็นอย่างไรหือ

ข. รับประทาน ฝันว่าเดือนหงายท่านว่าไม่สู้จะดี แต่ตำราหนึ่งท่านว่าดี

ก. แกเห็นว่าเป็นอย่างไรละ

ข. เกล้าผมเห็นว่าดี ด้วยใต้เท้ามีความสบายมากคงจะบริบูรณ์พูนสุข

ก. ก็ที่ฝนตกฟ้าร้องเล่า

ข. นั่นแหละเกล้าผมคิดว่า คงจะเกิดเหตข่นมัวอย่างไรอย่างหนึ่งขึ้นเป็นแน่ต่อไปเป็นอย่างไรอิกละขอรับ

ก. เท่านั้นแหละ กำลังข้าหนาวสั่นเต็มทีก็พอตกใจตื่นขึ้น เออตามแต่มันจะเป็นเถอะนะ เออยังงี้ ถ้ามันไม่ใช่ฝัน เราจะทำอย่างไรหนาวเต็มทนนะ

ข. รับประทานเกล้าผมก็ไม่ทราบว่าจะทำอย่างไรด้วยมันค่ำแล้ว

ก. ยังงี้ได้ถามสมาชิกดูนะ จะแก้ยังไรน่ะ

ข. รับประทานถามดูก็ได้

ก. เจ้า ค. จดเอาถ้อยคำนี้ ไปส่งท่านกรรมสัมปาทิกทีนะ

ค. ขอรับ

ก. ให้ท่านลงพิมพ์ด้วย

ค. ขอรับ

นาย ค. ผู้จดหมาย

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๘๐

ฝนตกจนถึงฟ้าผ่าดังนั้น คงจะมีฟ้าแลบบ่อยๆ เมื่อฟ้าแลบทีไรก็ให้ดูตามแสงสว่างไปให้ทั่ว ว่าทางไหนพอจะเป็นทางลงได้ เที่ยวคลำไปตามที่ได้สังเกตทางไว้แลได้แสงสว่างที่ฟ้าแลบบ้างก็พอจะลงได้ดีกว่าที่จะทนฝนอยู่บนเขาถ้าฝนตกไม่หยุดก็คงจะหนาวตายเป็นแน่

นาย ง.

ผู้รับคำสั่งสมาชิก

ปัญหาขัดข้องที่ ๘๑

วันที่ ๑๐ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๐๙

พระยาเสนาภิมุข่อธิบดีกรมอาสาญี่ปุ่นเดินมาในพระบรมมหาราชวังพบขุนลิขิตเสมียนที่ ๑ ในกรมอาสาญี่ปุ่นนั่งอยู่ที่บันไดหอพระสมุดวชิรญาณจึ่งมีบัญชาสั่งให้ขุนลิขิตคัดสารบาญประกาศเรื่องเลขไปจ้างเขาตีพิมพ์ให้ ๓๐๐ ฉบับ ขุนลิขิตรับบัญชาพระยาเสนาภิมุขแล้ว ในเวลานั้นตัวจะกลับไปบ้าน จึงเขียนจดหมายส่งให้บ่าวไปให้นายฉุนเสมียนที่ ๒ ที่ออฟฟิศให้คัดประกาศเรื่องนั้นส่งไปพิมพ์ทีเดียว ครั้นวันที่ ๑๑ ที่ ๑๒ ขุนลิขิตไม่ได้มาออฟฟิศ วันที่ ๑๓ กรกฎาคม ขุนลิขิตจะเข้าวังพบพระยาเสนาภิมุขขึ้นรถมา เห็นขุนลิขิตจึงหยุดถามว่า ประกาศที่สั่งให้ส่งไปตีพิมพ์นั้น คัดส่งไปแล้วฤๅยัง ขุนลิขิตตอบว่า คัดส่งไปโรงพิมพ์แล้ว พระยาเสนาภิมุขก็ขี่รถเลยไป ขุนลิขิตเดินเข้ามาถึงออฟฟิศ ถามนายฉุนเสมียนที่ ๒ ว่า ได้รับจดหมายแล้วฤๅยัง นายฉุนตอบว่าได้รับแล้วค้นหาไม่พบ ขุนลิขิตว่ามี ฉันได้อ่านยังจำความได้อยู่ ขุนลิขิตค้นเองก็ไม่พบจริงๆ ไปเที่ยวสืบถามใครก็ไม่ได้ความไม่รู้ที่จะทำอย่างไร ครั้นจะไปเรียนพระยาเสนาภิมุขว่าค้นไม่พบก็ไม่ได้ ตัวได้เรียนว่าส่งไปพิมพ์แล้วฉะนี้ จะทำอย่างไรดี จึงจะได้ประกาศเรื่องนั้นส่งไปพิมพ์ให้พระยาเสนาภิมุขได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๘๑

๑. ขุนลิขิตควรจะกลับไปเรียนพระยาเสนาภิมุขตามการที่เป็นจริงรับผิดในการที่ตัวหยาบไม่ตรวจตราสั่งเขาแล้วก็ทิ้งเสีย ถึงพระยาเสนาภิมุขจะดุเอาก็ควรอยู่แล้ว ที่ตัวจะต้องถูกดุไม่ควรจะต้องตกใจ ดีกว่าที่จะคิดแก้ทางอื่นให้ช้าเวลาไป

เมื่อไปเรียนพระยาเสนาภิมุขตามความจริงแล้ว พระยาเสนาภิมุขถึงจะดุก็คงไม่มาก เพราะขุนลิขิตได้มาลุแก่โทษตัว ถ้าขุนลิขิตปิดความไว้จนทราบถึงพระยาเสนาภิมุขนั่นแหละพระยาเสนาภิมุขจะดุมากขึ้น เพราะฉะนั้นจึงเห็นว่าไปเรียนพระยาเสนาภิมุขเสียตามจริงเป็นดี ทั้งเป็นประโยชน์แก่ราชการไม่ให้ช้าเวลาไป แลประโยชน์ในตัวของตัวที่จะไม่ต้องปดนาน แลซัดความผิดให้ผู้อื่น

ตรงไป

๒. ให้ขุนลิขิตเรียกบ่าวคนที่ส่งจดหมายให้นั้นไปไต่ถามดูก่อนเผื่อจะได้ความว่ากระไรบ้าง ถ้าไม่ได้ความว่ากระไรก็ให้ขุนลิขิตไปสืบเสาะค้นคว้าหาต้นร่างที่เสมียนแลทนายของพระยาเสนาภิมุข ฤๅไปรเวตสิเกรตารีในกรมนั้น ที่เขาเป็นคนเก็บต้นร่างหนังสือต่างๆ ของพระยาเสนาภิมุขไว้ เพราะธรรมดาหนังสือประกาศจำเป็นจะต้องมีต้นร่างแลต้นฉบับ แล้วถึงจะคัดเอาไปใช้การได้ แต่ต้องค้นให้ละเอียดสักหน่อยถ้าเห็นไม่ได้จริงๆ แล้ว ก็ให้ขุนลิขิตเรียงประกาศขึ้นใหม่ส่งไปโรงพิมพ์เสียโดยเร็ว อย่าให้ทันพระยาเสนาภิมุขรู้ เพราะตัวก็จำใจความได้อยู่แล้ว แลตัวก็เคยเห็นพระยาเสนาภิมุขเรียงอยู่เสมอสำนวนก็จะไม่ผิดกันนัก

ถ้าโรงพิมพ์เขาส่งใบแก้มาให้แก้ ก็ให้ขุนลิขิตนำไปส่งพระยาเสนาภิมุขให้พระยาเสนาภิมุขตรวจ ถ้าพระยาเสนาภิมุขติความที่ตรงไหนก็ให้ขุนลิขิตบอกว่าโรงพิมพ์เห็นจะเรียงผิด ถ้าขัดขวางอย่างหนึ่งอย่างใด ให้เจ้าคุณแก้เสียให้ตลอด กระผมจะไปชี้แจงให้เข้าใจเอง ทำดังนี้เห็นว่าขุนลิขิตจะพ้นโทษของตัวที่เป็นคนมักง่าย

เอาตัวรอด

ปัญหาขัดข้องที่ ๘๒

นายกลัดตั้งบ้านเรือนอยู่แขวงหัวเมือง วันหนึ่งนายจูเป็นคนใบ้อยู่บ้านใกล้เคียงกันไปหา ก็พานายจูเข้าไปนั่งที่ระเบียงพูดล้อนายจูเล่นต่างๆ พอนายคำเพื่อนนายกลัดมาหาบอกว่าที่บ้านนายเงินเขานัดตีไก่ เขาให้มาชวนไปให้ได้ นายกลัดก็เข้าไปในเรือนปลุกนายเข็มซึ่งเป็นน้องชายนอนหลับอยู่ในเรือนนั้นให้ลุกขึ้นว่า จะไปตีไก่ นายเข็มว่าไปเถอะ แล้วก็ลงนอนต่อไปอิก นายกลัดก็อุ้มไก่ไปกับนายคำบอกให้นายจูอยู่เฝ้าเรือน ด้วยนายเข็มน้องชายหาลุกขึ้นไม่ แลก็ไม่มีใครอยู่ที่เรือนด้วย ข้าวของที่แพงๆ ก็ไม่มี จึงได้วางใจให้นายจูอยู่เรือน ครั้นเวลาเย็นเลิกเล่นตีไก่แล้วก็กลับมาบ้าน เห็นนายจูนั่งอยู่ที่ประตูถือมีดอยู่เล่มหนึ่ง แลมีดนั้นก็เปื้อนเลือดสดๆ อยู่ด้วย นายกลัดเห็นประหลาดจึงถามนายจูๆ ก็บุ้ยใบ้ต่างๆ ไม่ได้ความว่ามีดนั้นเปื้อนเลือดอะไร จึงเที่ยวค้นไปดูก็ไม่เห็นอะไรตาย จึงเข้าไปดูในเรือนเห็นนายเข็มน้องชายถูกแทงที่คอนอนตายอยู่ ก็กลับมาถามนายจูๆ ก็บุ้ยไปต่างๆ ไม่ได้ความ จะสืบถามใครก็ไม่มีใครอยู่ จึงพานายจูไปบ้านอำเภอ แจ้งความให้อำเภอฟังตามเหตุที่เกิดขึ้น อำเภอถามปากคำนายจูๆ ก็ชี้โว้ชี้เว้ไปต่างๆ ไม่ได้ความแน่ได้ เพราะนายจูเป็นใบ้พูดไม่ออก การเป็นดังนี้ จะควรทำอย่างไรดี จึงจะได้ความเป็นแน่ว่า ใครฆ่านายเข็มตาย

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๘๒

เมื่อการเกิดขึ้นดังนี้ ก็นับว่าเป็นเคราะห์ของนายเข็มจะถึงที่ตาย แลเป็นความผิดของนายกลัดที่ไว้ใจแก่คนใบ้ แลเป็นเคราะห์ของนายจูที่จะมาถึงตัวได้เหมือนกัน แต่เป็นการเลื่อนลอยไม่มีหลักฐานด้วยกันทั้งนั้น

เมื่ออำเภอถามไม่ได้ความประการใด ก็ควรให้พานายจูมาที่ศพนายเข็ม ต่างคนให้ทำเป็นทีโกรธเคืองนายเข็ม ช่วยกันทุบตีศพนั้นแล้วใช้ไบ้ให้นายจูแทง คอยสังเกตดูกิริยานายจู ถ้าทำได้มีกิริยาท่าทางโกรธก็เชื่อแน่ได้ว่านายจูฆ่า ถ้านายจูไม่ทำฤๅทำอย่างเสียไม่ได้มีกิริยาเศร้าโศกอยู่ก็คงไม่ใช่นายจูฆ่า แลให้ตรวจบาดแผลสอบกับมีดที่นายจูถือ แลให้ใช้ไบ้ชวนให้ไปตามผู้ร้ายที่ฆ่า แลชี้ทางที่ไปมาว่าไปทางไหนมาทางไหน ทำดังนี้เห็นพอจะได้ความจริง แต่เป็นการไม่มีหลักฐาน เป็นแต่การคาดคะเน

อำเภอบ้านนอก

ปัญหาขัดข้องที่ ๘๓

พระจำเรียงเป็นเพื่อนกันกับหลวงฉลุ ได้รักใคร่กันมาช้านาน ในเดือนนี้พระจำเรียงจะแต่งงานว่าหมั้นคลนายชายบุตรกับซอนบุตรหลวงญาณบ้านอยู่สามเสน พระจำเรียงจึงมาเชิญหลวงฉลุให้ไปรดน้ำ กำหนดวันคืนแลบอกบ้านหลวงญาณให้เสร็จ ครั้นถึงวันกำหนดหลวงฉลุก็ลงเรือไป พอถึงหน้าบ้านแห่งหนึ่งแต่งงานกันมีผู้คนครึกครื้นมาก ก็เข้าใจว่าบ้านหลวงญาณแน่ หลวงฉลุก็ให้จอดเรือแวะขึ้นไปบ้านนั้น ขึ้นไปบนเรือนเขาก็ต้อนรับเลี้ยงดูโดยแข็งแรง ถึงโดยไม่รู้จักว่าใครก็รู้ว่าคงเป็นพวกผู้ชาย หลวงฉลุก็นั่งพูดจากับเจ้าของบ้านนั้นเป็นปรกติแล้วถามเขาว่า เจ้าบ่าวมาแล้วฤๅยัง เขาว่ายัง ก็คอยอยู่

ครั้นเวลาจวนพลบพวกผู้ชายมา หลวงฉลุไม่เห็นพระจำเรียงแลนายชายทั้งพวกที่บ้านพระจำเรียงก็ไม่มีสักคนหนึ่ง นึกประหลาดใจด้วยตั้งแต่มาไม่พบใครที่รู้จักเลย จึงถามเขาว่า คุณพระจำเรียงมาแล้วฤๅยัง นายขมเจ้าของบ้านนั้นตอบว่า ไม่ได้เชิญท่าน วันนี้ก็เป็นวันแต่งงานบุตรท่าน หลวงฉลุตกใจรู้แน่ว่าผิดบ้านแล้วจึงแกล้งถามว่าแต่งกับบุตรใครที่บ้านไหนนะจ๊ะ นายขมตอบว่า ที่บ้านหลวงญาณเหนือขึ้นไปนี่แนะ หลวงฉลุรู้แน่ดังนั้น ออกไม่สบายใจทำกิริยากระสับกระส่ายผิดปรกติ จนเขาพากันดูๆ แต่ความเข้าใจของคนพวกนั้น พวกผู้ชายก็สงสัยว่าเป็นพวกผู้หญิง พวกผู้หญิงก็สงสัยว่าเป็นพวกผู้ชาย แต่เขาไม่เห็นพูดจากับใครที่เป็นอย่างคุ้นเคยกันเลยเขาก็พากันสงสัย กระซิบถามกันก็มีจนหลวงฉลุได้ยิน หลวงฉลุก็ยิ่งไม่สบายใจมากขึ้น จนผิวหน้าผิดปรกติเหื่อออกซิกๆ นั่งนิ่งตริตรองอยู่ยังไม่รู้ที่จะแก้ไขประการใด จึงคิดว่า ครั้นจะไปเสียเขาก็รู้แน่ว่ามาผิดบ้าน จะทนอยู่จนถึงเวลารดน้ำก็กลัวจะไปงานพระจำเรียงไม่ทันเวลา พระจำเรียงรู้ว่าเรามาบ้านนี้ ก็คงจะเข้าใจเสียว่าเรามาช่วยงาน ที่ไหนจะเห็นความจริงว่าเรามาผิดบ้าน พระจำเรียงคงจะต้องโกรธเราเป็นแน่ เพราะได้พูดจานัดแนะเป็นการมั่นคงกันไว้แล้ว หลวง

ฉลุจะควรทำประการใด จึงจะให้คนในบ้านนายขมที่หลวงฉลุนี้สิ้นสงสัยแลอย่าให้เสียเวลาที่จะไปงานพระจำเรียงด้วย

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๘๓

หลวงฉลุงุ่มง่ามจนผิดปรกติเช่นนั้นแล้ว จะยากลำบากอันใดกับจะแก้ขัดข้อง ๒ ข้อ คือให้คนในบ้านนายขมสิ้นสงสัย แลอย่าให้เสียเวลาไปงานพระจำเรียง บอกเขาว่ามาผิดบ้านไปขอโทษเถิดพ่อ แล้วก็ไปที่งานพระจำเรียงเสียก็จบกัน

ตึง

ปัญหาขัดข้องที่ ๘๔

เจ๊กโกเช่าตึกเขาอยู่ ตึกนั้นสองชั้นหนทางเดินได้รอบตึก มีนอกชานต่อออกไปจนถึงถนนที่ตรงห้องกลาง ใต้ถุนนอกชานไม่มีฝาแต่มีตุ่มน้ำแลหีบสิ่งของใหญ่ๆ ตั้งอยู่มากจนเป็นที่กำบังได้ คืนวันหนึ่งดึกประมาณ ๔ ทุ่มเศษ เดือนมืดฝนตกมาก เจ๊กโกกับไข่ภริยายังนอนไม่หลับ ได้ยินเสียงคนเจาะหน้าต่างข้างหัวนอน ก็ลุกขึ้นยืนถืออาวุธคอยทีอยู่ ประเดี๋ยวหน้าต่างก็เปิดออก เจ๊กโกแลเห็นคนหนึ่งก้าวเท้าเหยียบธรณีหน้าต่าง เจ๊กโกก็ฟันไปด้วยดาบ หาถูกไม่ แต่คนๆ นั้นก็ตกลงไปข้างล่าง เจ๊กโกเป็นคนโทโสมากกำลังโกรธไม่รั้งรอเปิดประตูเรือนฉวยดาบวิ่งลงไปข้างล่าง เห็นคนร้ายเลี้ยวไปข้างซ้ายมือตรงเข้าไปใต้ถุนนอกชาน เจ๊กโกก็ตามเข้าไป คนร้ายก็วิ่งเข้าไปซ่อนตัวอยู่ที่ซอกตุ่มน้ำ เจ๊กโกตามเข้าไปเห็นมีคนอยู่ ๒ คน รูปร่างคล้ายกันผ้าเปียกทั้ง ๒ คน ทำกิริยาหนาวสั่นอยู่ด้วยกันทั้ง ๒ คน เจ๊กโกจับข้อมือคนหนึ่ง เข้า กระชากให้ออกไปข้างนอก คนนั้นว่าฉันหนาวเต็มที ขออาศัยร่มฝนหน่อยเถิด เจ๊กโกว่ามึงขโมยกูวิ่งหนีมาเดี๋ยวนี้ ผู้นั้นว่าคนโน้นแน่วิ่งหนีแกเข้ามา ฉันจะไปบ้านเดินมาถึงนี่ฝนก็ตก หนาวเต็มทีก็แวะเข้าอาศัยร่มฝน ไม่ได้เป็นขโมยดอกเจ๊กโกก็วางมือเสีย จับข้อมือชายอิกคนหนึ่งกระชากให้ออกไปข้างนอกชายคนนั้นก็ว่า พุทโธ่คนโน้นต่างหากเขาวิ่งหนีแกเข้ามาฉันมาอาศัยร่มฝนนานแล้วไม่ได้ขโมยแกดอก พูดพลางกอดมือเข้าสั่นเจ๊กโกวางมือเสียอิกไปจับข้อมือคนก่อนๆ ก็กอดมือสั่นว่า คนโน้นต่างหาก ฉันไม่ได้ขโมย ต่างคนต่างซัดกัน ทั้งรูปร่างก็ขนาดเดียวกันเจ๊กโกไม่มีที่สังเกตจำได้เลยดังนี้จะทำอย่างไรดี จึงจะรู้ได้แน่ว่าคนไหนเป็นขโมย

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๘๔

เมื่อเจ๊กโกอยากจะทราบว่า ผู้ใดเป็นขโมยแน่ก็ให้คลำหน้าอกดูเพราะธรรมดาคนที่วิ่งเหนื่อยมาอกคงเต้น ถ้าคนทั้ง ๒ นั้นเถียงว่าเพราะวิ่งหนีฝนมาเหนื่อยก็ให้ตรวจดูผ้า เพราะคนที่เป็นขโมยพลัดตกลงมาผ้าคงจะเปื้อนดินทรายผิดกว่าปรกติ ทำอย่างนี้ยังไม่เป็นการตกลงก็ให้เรียกคนมาช่วยจับไปส่งศาลโบริสภาทั้ง ๒ คน ก็คงทราบได้แน่ว่าผู้ใดเป็นขโมย

กรุณาแต่ควร

ปัญหาขัดข้องที่ ๘๕

เมื่อวันที่ ๔ เดือนกันยายนนี้ ยายกลั่นพาหลานหญิงชื่อเข็มมาดูงานสมโภชพระเศวตวรนาเคนทร์ นั่งดูละครอยู่ที่ข้างโรงช้าง เวลานั้นเป็นเวลาประมาณ ๔ ทุ่มเศษ ขุนคเนเดินมาถึงที่ตรงเข็มนั่งอยู่นั้นก็ตรงเข้าไปยืนที่ข้างๆ พูดว่า ไปบ้านเถอะ ดึกแล้ว ยายกลั่นกับเข็มหลานสำคัญว่าขุนคเนพูดกับคนอื่นก็นั่งนิ่งอยู่ด้วยไม่รู้จักกับขุนคเนๆ ครั้นพูดดังนั้นแล้ว ก็ยื่นมือไปสะกิดที่แขนเข็มพูดว่าไปเถอะดูอะไรดึกแล้วเข็มก็กระเถิบออกไปนั่งเสียที่อื่น ขุนคเนว่าดูสิ ประเดี๋ยวก็จะได้เกิดวิวาทกันนี่ ชะๆ เล่นตัวจริง ดูไม่ค่อยพอเลยนะ คิดว่าเป็นในวังดอก หาไม่ได้วิวาทกันใหญ่เดี๋ยวนี้ ยายกลั่นจึงพูดขึ้นว่า อือ จะทำไมหลานข้านะ หลานข้าทำอะไรให้ ขุนคเนตอบว่า หลานใครเมียข้าต่างหาก แล้วก็เดินตรงเข้าไปเงื้อมือขึ้นจะตี เข็มตกใจร้องหวีดหวาดเงยหน้าขึ้นดู ขุนคเนเพ่งดูเห็นว่าไม่ใช่ภรรยาของตัวจึงว่าขอโทษเถอะ สำคัญว่าภรรยาฉัน เมื่อตะกี้ภรรยาฉันนั่งอยู่ตรงนี้นี่นะ หลานยายหน้าตาช่างเหมือนภรรยาฉันจริงๆ ฉันไม่ทันสังเกตจึงได้ดุ ยายกลั่นว่า เจ้าแกล้งทำดูถูกหลานข้า ครั้นเขารู้เท่าหละก็ทำเป็นขอโทษขุนคเนพูดจาชี้แจงอย่างไรๆ ยายกลั่นก็ไม่เชื่อ ว่ากล่าวติเตียนหยาบคายกระออดกระแอด ที่จริงขุนคเนไม่ได้แกล้งเลย เป็นเพราะไม่พิจารณาให้ละเอียด แลเพราะเข็มรูปร่างคล้ายคลึงกับภรรยาขุนคเนทั้งนุ่งห่มก็สีเดียวกัน แลนั่งนิ่งก้มหน้าเสียไม่พูดจาว่ากระไรด้วย ทั้งเดิมภรรยาขุนคเนได้นั่งอยู่ที่ตรงนั้นกับเด็กผู้หญิง ๒ คน ครั้นลุกไปที่อื่นแล้วเข็มจึงได้มานั่ง มีเด็กนั่งอยู่ข้างหลัง ๒ คนกับผู้หญิงแก่คนหนึ่ง ยายกลั่นนั้นนั่งอยู่ข้างๆ ขุนคเนสำคัญว่าหญิงแก่กับยายกลั่นนั้นเป็นพวกอื่น เด็ก ๒ คนนั้นเป็นบ่าวของตัวจึงได้พูดไปดังนั้น เมื่อยายกลั่นบ่นว่าต่างๆ พวกเพื่อนฝูงที่ยืนอยู่นั้นก็พากันฮาขึ้นแลว่าติเตียนขุนคเนเซ่อซ่า แลอย่างอื่นอิกต่างๆ ขุนคเนกระดากหน้าเฝื่อนพวกเหล่านั้นก็ยิ่งพากันฮามากขึ้น ขุนคเนจะควรทำอย่างไรดี จึงจะให้ยายกลั่นหายโกรธ แลให้พวกเพื่อนฝูงหยุดการล้อเลียนฮาๆ นั้นได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๘๕

๑. ควรพูดกับยายกลั่นอิกว่า ฉันไม่ทันสังเกตไม่ทันดูให้ละเอียดจริงๆ พูดไปตามจริงให้แกสิ้นสงสัยหายโกรธ แล้วเลี่ยงไปเสียที่อื่น แลอย่าทำให้ตื่นไป การที่พูดกับยายกลั่นเช่นนั้น บางทีแกจะหายโกรธบ้าง การที่เลี่ยงไปเสียให้พ้นนั้น เป็นอันแก้ที่เขาฮาอยู่เอง

เลี่ยงไป

๒. ขุนคเนก็เป็นขุนนางไม่รักษาชื่อเสียงของตัว มาเที่ยวทำเอะอะกับเมียในที่ประชุมคนมากๆ เป็นการไม่สมควร แลซ้ำเซ่อซ่ามาทำจนผิดตัว แต่เมียของตัวก็ยังจำไม่ได้ ดูเหมือนคนไม่มีตาเช่นนี้ดูก็เป็นการสมควรที่เขาจะโกรธแลฮาเล่นอย่างยิ่ง เมื่อขุนคเนจะแก้ให้ยายกลั่นหายโกรธ แลให้พวกเพื่อนหยุดล้อเลียนนั้นไม่ยากอันใดเลย ขุนคเนกราบลงที่เข็มแลยายกลั่น แล้วว่าฉันผิดแล้วจ๊ะ แล้วไปเสียก็แล้วกัน ยายกลั่นก็จะหายโกรธไปเอง พวกเพื่อนฝูงเหล่านั้นก็จะล้อที่ไหนได้ ทำอย่างนี้เห็นว่าจะดี สมกับความหยาบที่ซุ่มซ่าม

ตกบ่อเอาถ่อค้ำ

ปัญหาขัดข้องที่ ๘๖

ยังมีชายผู้หนึ่งชื่อนายโหน่ง เป็นทาสท่านพระยาพิมานอยู่หลายชั่ง เป็นคนชอบตลกคะนองเจ้าเล่ห์เจ้ากลอยู่เนืองๆ มีพี่ชายอยู่คนหนึ่งชื่อนายซอเป็นคนซื่อตรง ปดโป้ใครไม่เป็น ติดอยู่ข้างเป็นคนโง่ๆ สักหน่อย วันหนึ่งท่านผู้หญิงเปรมพี่น้องกับพระยาพิมาน จะไปช่วยเขาทอดกฐินที่วัดแขวงเมืองนนทบุรี ให้นายโหน่งนายซอไปด้วย เวลานั้นนายโหน่งกับเพื่อนคนหนึ่งชื่อนายแจ่มแต่งตัวโอ่โถงเป็นทนายไปด้วยเขาหาได้พายเรือไม่ ท่านผู้หญิงเปรมอยู่ข้างเอนดูเขามากๆ ส่วนนายซอพี่ชายนั้นต้องเป็นฝีพาย ครั้นไปถึงตำบลหนึ่งใกล้ๆ กับวัดที่จะไปช่วยเขาทอดกฐิน ท่านผู้หญิงเปรมจึงสั่งให้จอดเรือเข้าที่หมู่บ้านนั้น แลที่แถวนั้นมีโรงขายสุราอยู่โรงหนึ่ง ไม่สู้ไกลกันนักกับท่าที่จอดเรือ นายโหน่งกับนายแจ่มเป็นคนชอบเสพสุรา ครั้นได้ทราบว่าโรงสุรามีอยู่ที่นั่นก็นึกอยาก จึงพากันไปที่โรงสุราหมายจะซื้อรับประทาน เมื่อไปถึงเห็นคน ๒ คนนั่งรับประทานสุราอยู่ด้วยกัน นายโหน่งจึงถามว่า ใครเป็นเจ้าของร้าน คน ๒ คนนั้นบอกว่าฉันแหละเป็นเจ้าของจะซื้อบ้างฤๅ นายโหน่งบอกว่าจะขอซื้อ ๒ คนนั้นก็ตวงสุราให้นายโหน่งกับนายแจ่มรับประทาน ให้แตงกวากับผลมะดันเป็นแกล้ม กำลังนายโหน่งกับนายแจ่มรับประทานอยู่ เจ้าของสุรา ๒ คนพูดกันถึงเรื่องพระยาจำเริญ (เป็นนายของเจ้าของสุรานั้น) นายโหน่งก็พูดขึ้นบ้างว่า อ๋อพระยาจำเริญนั้นฤๅฉันก็รู้จัก ๒ คนถามว่าบ้านท่านอยู่ที่ไหน บุตรท่านเป็นที่อะไร นายโหน่งว่าบ้านท่านอยู่ที่สำเพ็ง บุตรเป็นที่พระชำนาญ แล้วพูดต่อถึงพงศาวดารพระยาจำเริญต่างๆ ๒ คนเชื่อว่ารู้จักจริงจึงถามว่า แกเป็นอะไรกับท่าน นายโหน่งว่าเป็นคนชอบพอกันมานานแล้ว ที่แท้แต่รูปร่างท่านนายโหน่งก็ไม่รู้จัก เป็นแต่รู้จักชื่อตัวท่าน แลชื่อวงศ์วานท่านเท่านั้น ๒ คนเชื่อว่าเป็นการจริงจึงเชิญให้นายโหน่งนายแจ่มขึ้นนั่งบนแคร่ แลหาเนื้อย่างมาให้ แกล้มพูดกับเพื่อนกันว่าท่านเป็นเพื่อนของนายต้องนับถือท่าน ข้างนายแจ่มรู้ทีก็

เรียกนายโหน่งว่าคุณ แลพูดว่าผมอย่างนั้นผมอย่างนี้ นายโหน่งก็พูดกับนายแจ่มเหมือนกับนายแจ่มพูดกับนายโหน่งเหมือนกัน ๒ คนนั้นอยู่ข้างแป้นๆ มาก กำลังนายโหน่งนายแจ่มพูดโผงๆ อยู่ นายซอเดินไปถึงร้องเรียกว่า เฮ้ยโหน่งไปเถอะคุณท่านโกรธบ่นอึงอยู่แน่ะ ท่านว่าไปถึงไหนก็กินแต่เหล้าไปเถิดเฮ้ย เมื่อนายซอพูดดังนี้ คน ๒ คนก็แลดหน้ากัน นายโหน่งได้วางโตไว้แล้ว จะควรทำอย่างไรดีจึงจะไม่ให้คน ๒ คนนั้นจับผิดหน้าพิรุธได้

แก้ปัญหาข้อข้องที่ ๘๖

ในทันใดเมื่อนายซอมาเรียกนั้น ควรนายโหน่งจะบอกแก่เจ้าของสุราว่า ที่มาเรียกนั้นเป็นพี่ชายฉันเองแต่เสียจริต คุณแม่ท่านให้มาในการทำบุญด้วยครั้นจะจดจำทำโทษท่านก็คิดสงสาร พูดจาไม่เป็นเสียงคน ฟังเถอะ แล้วรีบร้องต่อไปดังๆ ว่าได้ยินแล้วคุณพี่คุณแม่ท่านให้มาตามฤๅ ไปเดี๋ยวนี้แหละ แล้วต้องรีบลุกเดินมาเสียให้พ้น วางหน้าเฉยๆ ใครเลยจะไปล่วงจับพิรุธได้ เพราะนายซอที่มาเรียกฤๅก็เกณฑ์ให้เป็นบ้าเสียแล้ว

เรือลอย

ปัญหาขัดข้องที่ ๘๗

เมื่อวันที่ ๑๘ กันยายนนี้ ขุนกระดานพลมาในพระบรมมหาราชวังแล้วออกไปเดินเล่นตามถนน พบหญิงรูปงามคนหนึ่ง ขุนกระดานพลนึกรักจึงตามไปถึงบ้าน แล้วพูดจาอยู่จนดึกจึงกลับมาบ้าน มากลางทางพบหลวงเขตตาที่สี่กั๊กทักทายกันแล้วก็หลีกกันไป ครั้นรุ่งขึ้นวันที่ ๑๙ นี้ขุนกระดานพลเข้ามาในพระบรมมหาราชวัง พบหลวงชำนิซึ่งเป็นที่รักก็เล่าความเรื่องผู้หญิงนั้นให้ฟัง แล้วสั่งกำชับไม่ให้พูดต่อไป ครั้นหลวงชำนิกลับไปบ้านพบหลวงเขตตาที่กลางทาง จึงพูดขึ้นว่า เมื่อคืนนี้คุณหลวงพบขุนกระดานพลฤๅ หลวงเขตตาว่าพบจะทำไม หลวงชำนิว่าเปล่าเขาไปธุระสำคัญมา พูดกันเท่านั้นแล้วต่างคนก็ต่างไป ครั้นวันที่ ๒๐ หลวงเขตตามาในวังพบขุนกระดานพลจึงพูดว่า คืนนี้คุณไปไหนมา ฉันทราบความหมดแล้ว หลวงชำนิเขาเล่าให้ฟัง คืนนี้คุณไปเที่ยวได้ยินว่าสนุกสนานนัก (หลวงเขตตาพูดดังนี้ เพราะเป็นคนชำนาญในการพูดกระทุ้งจับพิรุธคน) แต่ขุนกระดานพลไหวไปว่าหลวงเขตตาทราบความที่ได้พูดไว้กับหลวงชำนิแล้ว ฉุนโกรธหลวงชำนิ ไม่พูดตอบหลวงเขตตาว่ากระไรตรงเข้ามาในวัง พบหลวงชำนิก็ต่อว่าว่าอย่างไรฉันสั่งแล้วทำไมจึงพูดไป หลวงชำนิว่าฉันพูดกับใคร ขุนกระดานพลว่าพูดกับหลวงเขตตา หลวงชำนิว่าพูดเมื่อไร ขุนกระดานพลว่าอย่าปดเลย หลวงเขตตาบอกว่าคุณพูดกับเขาดังนี้ เขารู้ความหมดแล้ว หลวงชำนิจะพูดอย่างไร จึงจะให้ขุนกระดานพลสิ้นสงสัยได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๘๗

ควรหลวงชำนิพูดกับขุนกระดานพลอิกว่า ที่ขุนกระดานพลไม่สิ้นสงสัยนั้นก็ช่างก่อนเถิด แต่ขอให้ขุนกระดานพลถามหลวงเขตตาว่าที่หลวงชำนิเล่าความลับของขุนกระดานพลให้หลวงเขตตาฟังรู้ความหมดแล้วนั้น หลวงชำนิเล่าว่ากระไรบ้าง หลวงเขตตาคงจะเล่าความละเอียดไม่ได้ เพราะทุนรอนไม่มีเท่านี้ขุนกระดานพลพอจะสิ้นสงสัยได้

เห้งเต้ง

ปัญหาขัดข้องที่ ๘๘

(เรื่องนี้มีมูลเป็นความจริง แต่แต่งแปลงเรื่องเปลี่ยนเวลาเสีย)

เมื่อการเฉลิมพระชนมพรรษานี้ พระยาสรรพกิจเข้ามาในพระบรมมหาราชวัง ภริยาบ่าวไพร่ตามมามาก เที่ยวดูโต๊ะต่างๆ ไปถึงโต๊ะหนึ่งเห็นคนยืนดูอยู่คนหนึ่ง จึงถามว่า เอาะๆ ๆ ออนี่ๆ ๆ โต๊ะของใคร่พ่อ คนที่ยืนดูอยู่นั้นชื่อนายยวงเป็นมหาดเล็ก ตอบว่า โต๊ะๆ ๆ ของๆ ๆ ๆ เจ้าคุณโชฎึกขอรับ พระยาพระยาสรรพกิจก็โกรธหน้าเสียพูดไปว่า พูดๆ ๆ ดีๆ ๆ เลาะๆ ล้อกันได้ นายยวงตอบว่า เกล้าๆ ๆ ผมๆ ๆ ไม่ได้ล้อ พระยาสรรพกิจว่า อ้ายนี่ๆ ๆ ระยำเต็มทีพูดแล้วก็ไปดูโต๊ะอื่น นายยวงทราบว่าเป็นอ่างด้วยกัน เห็นพระยาสรรพกิจโกรธก็เห็นเป็นขันหัวเราะขึ้น พระยาสรรพกิจนั้นสำคัญว่านายยวงล้อ ครั้นได้ยินนายยวงหัวเราะ ก็ยิ่งโกรธหนักขึ้น เดินด่าพึมพำไป

ครั้นเมื่อการเฉลิมพระชนมพรรษาเลิกแล้ว วันหนึ่งนายยวงไปซื้อของที่สำเพ็ง พบพระยาสรรพกิจเข้าก็นั่งลงไหว้ พูดว่าคุณๆ ๆ ไปอื้อๆ ไหนมาขอรับ (ด้วยหมายจะประจบให้พระยาสรรพกิจหายโกรธ) พระยาสรรพกิจโกรธหนักเห็นเป็นนายยวงล้ออิก ก็เอาไม้เท้าที่ถือไปตีนายยวงลงไปทีหนึ่ง เป็นการเช่นนี้นายยวงควรจะทำอย่างไรดี จึงจะให้พระยาสรรพกิจเห็นจริงว่า นายยวงเป็นอ่างจริงเหมือนกับตัว สิ้นความโกรธเคืองได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๘๘

ปัญหาข้อนี้ไม่เห็นเป็นการยากอันใด ควรนายยวงจะสืบให้รู้ว่าท่านที่เป็นผู้มีบรรดาศักดิ์ผู้ใดจะชอบพอรักใคร่เป็นที่เชื่อถือของพระยาสรรพกิจบ้างก็คงจะมี เมื่อสืบได้ความแล้ว จงไปหาท่านแลเล่าเหตุที่เป็นมาให้ท่านฟังจนซึมทราบ แล้วจึงอ้อนวอนให้ท่านพาไปขอโทษ แต่เมื่อเวลาที่ท่านจะพาไปพูดขอโทษนั้นขอให้พูดสองต่อสองเป็นสามทั้งนายยวง ถ้ามิทำดังนี้พระยาสรรพกิจจะได้ความอายมากไป เมื่อเวลาที่ท่านผู้มีบรรดาศักดิ์กำลังพูดจาชี้แจงอยู่นั้น ให้นายยวงสังเกตดูสีหน้าพระยาสรรพกิจ เมื่อเห็นท่าพระยาสรรพกิจเป็นปรกติดีแล้ว นายยวงควรจะพูดขึ้นว่า ซึ่งใต้เท้าด่าแลตีผมได้ความเจ็บอายดังนี้นั้น ผมไม่มีความโกรธใต้เท้าเลย ผมคิดว่าจะขอบารมีใต้เท้าเป็นที่พึ่งต่อไป เมื่อผมจะมากราบใต้เท้าครั้งนี้ คิดว่าจะซื้อผลไม้ต่างๆ มากราบเท้าก็ยากจนเต็มที ถ้านายยวงพูดดังนี้แล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าพระยาสรรพกิจ จะมีความละอายแก่ท่านที่เป็นผู้มีบรรดาศักดิ์กับทั้งตัวนายยวงด้วย พระยาสรรกิจคงจะให้เงินกับนายยวงโดยอย่างต่ำก็เพียงสัก ๓ ตำลึง ถ้าหน้าโตก็คงถึง ๑๐ ตำลึง

อามิษ

ปัญหาขัดข้องที่ ๘๙

ยายแก่คนหนึ่งชื่อกลั่น มีหลานสาวอยู่คนหนึ่งชื่อเข็ม ยายกลั่นนั้นเป็นคนขี้ตื่นงกเงิ่นงุ่นง่าน แลเป็นคนเจ้าโทโสด้วย หลานสาวนั้นอยู่ข้างเป็นคนฉลาดเฉลียวรู้จักธรรมเนียมผู้มีบรรดาศักดิ์ ด้วยเคยได้อยู่กับผู้มีบรรดาศักดิ์มาแต่เล็ก วันหนึ่งยายกลั่นพาเข็มไปเยี่ยมญาติที่สี่แยกมหานาค เดินไปตามถนนสนามควาย พบผู้ชายสองคนเดินสวนทางมา คนหนึ่งนุ่งโสร่งไหม สวมเสื้อยืดอย่างไม่มีดุม คาดเข็มขัดเงินห่มผ้าขาวม้ากลันตันถือไม้เท้า คนหนึ่งนุ่งผ้าพื้นเก่าๆ สวมเสื้อยืดอย่างเลวหิ้วสาแหรกปลาเข็ม คนนุ่งโสร่งไหมนั้นชื่อนายคุ่ยเดินหน้า คนนุ่งผ้าพื้นนั้นชื่อนายงูตามหลัง พอสวนกันนายคุ่ยก็ยกไม้เท้าจี้แขนเข็มๆ ก็ดุขึ้นเสียงดัง นายคุ่ยก็ก้มลงหยิบก้อนดินปา เข็มก็ว่าให้เจ็บๆ แสบๆ นายคุ่ยเคืองตรงไปจะตีเข็ม ยายกลั่นแกโกรธขึ้นมาด่านายคุ่ยอีกทีกช่วยกันด่าทั้งยายทั้งหลาน ชาวบ้านที่ตรงนั้นพากันออกมาดูอยู่หลายคน นายคุ่ยโกรธจะเข้าทุบตียายกลั่นก็เห็นผู้คนอยู่มากรั้งๆ รอ ไม่อาจทุบตีลงได้ เป็นแต่เต้นท้าทายทำท่วงทีเหมือนจะตีรัน ยายกลั่นก็ยิ่งโกรธมากขึ้นด่าว่าไม่หยุด ชาวบ้านก็ซุบซิบพูดกันว่า รังแกคนดีสมน้ำหน้าบางคนก็หัวเราะเยาะนายคุ่ยเฮฮา นายคุ่ยงุ่นง่านใจไม่รู้ที่จะทำอย่างไร

ฝ่ายนายงูนั้นเป็นคนเจ้าความคิด วางสาแหรกลงย่อตัวพนมมือพูดว่า “คุณจะถืออะไรแก่คนพรรค์นี้ เขาไม่รู้จักคุณนี่ขอรับ ขายฝ่าเท้าเปล่าๆ”

นายคุ่ยว่า “แถวบ้านเราเคยหยอกเล่นยิ่งกว่านี้ยังไม่เป็นไรนี่วะเอามันน่ะๆ”

นายงู “อย่าเลยขอรับๆ”

คุ่ย “หื้อๆ มันดูถูกนี่ อะไรกะมันนี่หวา”

งู “ไปเถอะขอรับๆ คุณแต่งตัวมาอย่างนี้นี่ขอรับ”

ยายกลั่น ได้ยินนายงูพูด สำคัญว่านายคุ่ยเป็นขุนนางก็ตื่นตกใจหันหน้ามาดุหลานวุ่นวายทีเดียว เข็มห้ามสักเท่าไรก็ไม่หายตื่น

นายงู ก็ทำเป็นห้ามนายคุ่ย กั้นพลางไหว้พลาง หันไปพูดขู่ยายกลั่นว่า “คุณท่านเคยไม่ถือตัวเลย ยายไม่รู้จักจึงเป็นอย่างนี้” นายคุ่ยก็ทำเป็นดุดันใหญ่ขึ้นทุกที

ยายกลั่น ก็งกเงิ่นใหญ่ กลับหันไปตีเข็มแลพูดว่า “เพราะเองนั่นซีจึงได้เกิดความใหญ่โตขึ้น ท่านหยอกเล่นนิดหน่อยนิ่งเสียก็ไม่ได้” แล้วขอโทษขอโพยไปต่างๆ นายคุ่ยก็ยิ่งเอะอะมากไป

เข็ม จะควรทำอย่างไร จึงจะให้นายคุ่ยหยุดดุยายกลั่น แลให้ยายกลั่นหายตื่นได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๘๙

ไม่เห็นจะยากอะไร ด้วยเข็มเป็นคนฉลาดเคยรู้จักผู้ดีอยู่แล้วจึงได้ห้ามยายของตัวไม่ให้ตื่นตกใจ ก็เมื่อยายของตัวไม่ฟัง แล้วขืนจะยังตื่นงกเงิ่นอยู่ก็ทำกล้าทิ้งยายเสีย เดินเฉยๆ ไปคนเดียวตามทางที่จะไปก็แล้วกัน แล้วยายกลั่นแกคงจะออกวิ่งตามไปเอง ข้างนายคุ่ยก็คงไม่ต่อความยาวต่อไป เพราะตัวรู้ตัวว่าจะเสียที แลขายหน้าไม่สบายใจอยู่แล้ว คงจะเป็นอันเลิก ผิดนักก็เป็นแต่เต้นก๋าท้าทายอวดคนข้างหลังอยู่เท่านั้น ก็ถ้าเห็นนายคุ่ยไม่ฟังจะยังสาวความยืดตั้งท่าจะข่มเหงต่อไปอิก ก็อย่าทำท่าตื่นให้เหมือนยายกลั่น เป็นแต่หยุดยืนพูดเสียงดังๆ ว่า เลิกกันเสียเถอะนาย เป็นผู้ดีจะมาข่มเหงไพร่ไม่มีอย่างชาวบ้านแถบนี้เขายังมีไม่ใช่กลางป่าค่าไม้ดอก ว่าเท่านั้นก็เดินไปเสียก็แล้วกัน ถึงว่าข้างยายกลั่นจะงกเงิ่นอยู่อิกก็ช่างแก เดินไปเสียเฉยๆ นายคุ่ยคงจะกลับได้สติมีความอายไม่อาจข่มเหงต่อไปได้

แก้เกี้ยว

ปัญหาขัดข้องที่ ๙๐

เมื่อวันที่ ๑๗ ตุลาคมนี้ ขุนโกชามาที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามในการถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พบหลวงพิมลนั่งพูดอยู่กับขุนมหิธรแลขุนนางอื่นๆ อีกหลายคนที่หน้าพระอุโบสถ หลวงพิมลเรียกให้ขุนโกชานั่งสนทนาด้วย ขุนโกชาว่าเชิญเถอะ แล้วก็เดินต่อไป หลวงพิมลว่าเชิญประเดี๋ยวเถอะ ผมมีธุระสำคัญอยู่อย่างหนึ่งจะต้องพูดกับคุณ ขุนโกชาว่าเวลาอื่นไม่ได้ฤๅ หลวงพิมลว่าช้าไม่ได้ธุระสำคัญนัก ขุนโกชาก็กลับไปนั่งลงข้างขวาหลวงพิมลๆ ก็พูดถึงการงานที่เกี่ยวข้องกับขุนโกชาอยู่นาน แล้วหยิบหีบหมากที่วางอยู่ข้างซ้ายมาเปิดออกหยิบหมากรับประทานคำหนึ่งแล้ววางลงข้างขวา ขณะนั้นขุนโกชาอยากรับประทานหมากก็เอื้อมมือไปหยิบมารับประทานคำหนึ่ง ขุนมหิธรแลดูตาขุนบำรุงซึ่ง (เป็นผู้รู้ความเดิม) นั่งอยู่ที่นั่นด้วย ขุนบำรุงก็ยิ้ม ขุนมหิธรก็พูดขึ้นว่า คุณหลวงรับประทานโทษเถิด ช่วยส่งหีบหมากให้กระผมที หลวงพิมลหยิบหีบหมากไปวางข้างซ้าย ขุนบำรุงก็พูดขึ้นว่าท่านขุนขอหมากผมคำเถิด ขุนมหิธรว่าไหนพูดว่า ของผมแล้ว ข้าวเม็ดเกลือก้อนก็ไม่ต้องการอย่างไรเล่า ขุนบำรุงก็เอื้อมมือไปหยิบหมากในหีบนั้น ขุนมหิธรก็ฮาขึ้น พวกที่นั่งอยู่ที่นั้นก็พากันฮาครืนๆ ขุนโกชาก็ทราบว่าเขาหัวเราะเยาะตัวจะควรทำอย่างไรดี จึงจะไม่ให้เขาหัวเราะเยาะ แลแก้ตัวให้พ้นจากคำที่ได้ลั่นปากไว้ได้

กรรมสัมปาทิก เห็นปัญหานี้ความยังมัวอยู่ จึงได้ถามไปยังผู้ผูกปัญหาว่าเหตุเดิมเป็นอย่างไร เพราะเหตุใดจึงได้หัวเราะ ลั่นปากไว้อย่างไร

ผู้ผูกปัญหาตอบมาว่า เหตุเดิมเป็นดังนี้ ขุนโกชากับขุนมหิธรขุนบำรุงแลหลวงพิมลเป็นคนชอบกันมาก ก่อนวันที่ ๑๑ นี้สามสี่วันขุนนางทั้ง ๓ คนนั้นเกิดขัดเคืองกันใหญ่โต ขุนโกชาโกรธมาก ถึงแก่ลั่นปากว่า ตั้งแต่วันนี้ไปขึ้นชื่อของๆ ขุนมหิธร ขุนบำรุงแล้ว แต่ชั้นข้าวเม็ดเกลือก้อนก็ไม่ขอพึ่งเลย แต่ขุนมหิธร ขุนบำรุงจะหันหน้ามาพึ่งก็จะไม่ให้เหมือนกัน แต่หลวงพิมลนั้นตกเป็นกลาง แลยังไม่ทราบ

การวิวาทกันขึ้นด้วย ที่ขุนโกชาหยิบหมากไปรับประทานนั้น ก็เพราะหมายว่าเป็นหมากของหลวงพิมล

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๙๐

เห็นว่าที่จะแก้ไม่ให้เขาฮานั้นไม่ได้ เพราะเขาฮาเสียแล้วเมื่อขุนโกชาได้เข้าใจผิดไปก็ต้องแก้ตัว คือควรขุนโกชาอย่าทำหน้าเก้อทำหน้ายิ้มๆ แลหยุดนั่งลง เป็นทีว่าคนเหล่านั้นถูกอุบายขุนโกชาเหมือนกัน แล้วพูดว่าเชิญเถิดๆ หัวเราะให้สบาย เมื่อสิ้นประสงค์ของความเยาะเย้ยแล้ว ข้าพเจ้าจะขอพูดบ้าง แล้วพูดชี้แจงว่า ที่ข้าพเจ้าว่าข้าวเม็ดเกลือก้อนไม่ขอขุนมหิธร ขุนบำรุงนั้นได้พูดจริง โดยเป็นเวลาโกรธขึ้งกัน ธรรมดาปถชนย่อมมีโทโสโมโหอยู่ด้วยกันเป็นธรรมดาแต่ข้าพเจ้าหามีความอาฆาตที่จะคิดทำลายสหายให้ได้ความอัปยศเช่นท่านเหล่านี้คิดกันไม่ แลข้าพเจ้ามีความประสงค์จะใคร่ทราบอัธยาศัยเพื่อนที่รัก แลถือทางสามัคคีว่าเป็นทางงามความเจริญ ข้าพเจ้ารู้แล้วว่าเป็นหมากของขุนมหิธร ข้าพเจ้าก็กิน เพื่อจะใคร่ทราบว่าท่านเหล่านี้ความประพฤติควรจะเป็นกัลยาณมิตรได้หรือไม่ได้ประการใด บัดนี้ได้ทราบชัดแล้วว่า ท่านเหล่านี้มีพยายามความอาฆาตมาดหมายที่จะทำลายสามัคคี หาควรที่จะคบค้าต่อไปไม่ แล้วเดินเฉยไปเสีย เขาจะหัวเราะเยาะเย้ยยังไรอิกก็ชั่งเขา

ปลาเข้าลอบ

ปัญหาขัดข้องที่ ๙๑

นายริ้วนายลบเป็นทนายอยู่ในท่านพระยาโอภาส เมื่อเร็วๆ นี้ไปช่วยท่านพระยาโอภาสทำบุญ นายริ้วนายลบเป็นพนักงานจ่ายฉลากทั้ง ๒ คน ท่านพระยาโอภาสกำหนดให้จ่ายฉลากพนักงานพวกหนึ่ง เพียงคนละผล นายริ้วอยากจะล้อพนักงานคนหนึ่ง ชื่อนายหว่าง จึงให้นายลบเอาฉลากไปแจกให้นายหว่างผลหนึ่ง แล้วตัวเอาไปให้อิกผลหนึ่ง ด้วยหมายว่าถ้านายหว่างรับเอาอิกผลหนึ่ง แล้วก็จะล้อว่านายหว่างนุ่งรับผลหนึ่ง แล้วซ้ำรับอิกผลหนึ่งเล่า พอส่งให้นายหว่างๆ ก็พูดขึ้นดังๆ ว่าพวกพนักงานแจกฉลากนี้ทำการสับเพร่ามากๆ ทีเดียว ใครได้แล้วได้ยังก็ไม่รู้ บาญน้ำบาญชีก็ไม่มี พบใครก็แจกไปๆ ไม่มีที่สังเกตอย่างไรถ้าเป็นพวกของตัวมิได้หลายผลฤๅ ฉันได้แล้วไม่รับประทานอิกดอก นายหว่างพูดขึ้นดังนี้ท่านพระยาโอภาสก็ขัดเคืองนายริ้วนายลบปึงใหญ่ทีเดียว การเป็นเช่นนี้นายริ้วนายลบจะควรทำอย่างไรดี จึงจะให้ท่านพระยาโอภาสหายปึง แลเห็นความจริงในใจของตัวได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๙๑

ควรนายริ้วนายลบจะกราบเรียนต่อท่านพระยาโอภาสว่า การที่เกล้าผม ๒ คน ได้ให้ฉลากนายหว่างซ้ำอิกนั้น เพราะอยากจะตรวจนิสัยนายหว่างดูอย่างหนึ่ง ด้วยใต้เท้าทำการหลายครั้งหลายหนแล้วผู้คนที่มาช่วยก็ไม่มากมายเหมือนคราวนี้เลย คราวนี้ใต้เท้ามีฉลากแจก นายหว่างแลคนอื่นๆ จึงได้พากันมาช่วยมาก เกล้าผมจึงเข้าใจว่าผู้ที่มาช่วยมากในคราวนี้ ก็เพราะอยากจะได้รับผลประโยชน์ฉลากของใต้เท้านั้น เกล้าผมจึงลองให้นายหว่างรับอิกผลหนึ่ง เมื่อ

นายหว่างได้รับแล้ว ไม่รับซ้ำอิกก็แล้วไป การทั้งนี้ก็รู้ได้ว่า นายหว่างเป็นคนซื่อตรง ภายหลังเผื่อใต้เท้าจะได้ใช้นายนายหว่างอิกบ้าง ก็จะได้ทราบนิสัยของนายหว่าง แล้วควรนายริ้วนายลบจะนำบาญชีมาให้ท่านพระยาโอภาสดู แลควรจะพูดบ่นเบาๆ บ้างเล็กน้อยกัน ๒ คน ว่าเสียแรงท่านใช้เรามาก็นมนาน การบาญน้ำบาญชีของท่านเราก็ทำโดยเรียบร้อย นี่การนิดหนึ่งเท่านี้ ไม่ควรเลยที่ท่านจะปึงเอาได้ ถ้าท่านไม่วางใจแก่การเล็กน้อยแล้ว ที่ไหนการใหญ่ๆ เราจะทำของท่านได้ท่านพระยาโอภาสคงจะได้ยินบ้าง กับได้ตรวจบาญชีดูแล้วก็คงจะเห็นจริงหายโกรธได้

พีมพำ